

GÖRÖG ÉS LATÍN
REMEKÍRÓK.

KIADJA

A M. TUD. AKADEMIÁNAK
CLASSICA-PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

PROPERTIUS ELÉGIÁI.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1897.

PROPERTIUS ELÉGIÁI

FORDITOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1897.

164890

Ardua res est vetustis novitatem dare.
id. Plinius.

In magnis et voluisse sat est.
Propertius.

ELŐSZÓ.

Sokszor nemcsak *pro captu lectoris*, hanem és legtöbbször készülésük kezdetétől fogva is *habent sua fata libelli*, kivált ha a *nonum prematur in annum* elve vagy inkább végzete valósul rajtuk. Propertiusnak átültetésére, ki irodalmunkban ez ideig úgyszólván semmi polgárjogot nem nyert, már Catullus- és Tibullus-fordításom bevégezése után mintegy kötelezve éreztem magamat. Catullusomról ezúttal nem szólok, mert a magy. tud. Akadémia classica-philologiai bizottságának határozatából nem-sokára teljesen átdolgozott új kiadásban fog megjelenni. De Tibullusomat szóba kell hoznom, mert igazolni kívánom Propertius-fordításom *alakját*. Tibullusomról ugyanis, melyet a Kisfaludy-társaság adott ki, a társaság Évlapjainak 18-ik kötetében (1882/3) Zichy Antal és Lévy József mondtak véleményt s az utóbbi azt vallja, hogy az alexandrin-versalakot ez elégiák magyarosítására maga is leghelyesebbnek tartja. Zichy Antal kifejti ugyan, hogy nem barátja a régi klasszikusok rímes fordításainak, de végre is oda concludál, hogy «olyan sikerült vállalat előtt, minő a szóban forgó Tibullus-fordítás is — *leteszem a fegyvert*». Az Évkönyvek idézett kötetében olvasható véletlenül Baksay Sándornak egy idevágó nyilatkozata: «Nyelvünknek ritka tökéletességeül szokták és szoktuk felróni, hogy a hellen-római mértékes versalakokra egyéb modern nyelvek fölött kizárólag és talán egyedül alkalmas. Lehet

tökéletesség, de egyúttal szerencsétlenség is: mert ez az oka, hogy a római-görög klasszikai remekek irodalmunkban s közönségünk előtt mindeddig idegenek, ismeretlenek. Olyan alakban, a minőben közöttünk forognak, kelletlenek. A magyar olvasó sem Homerusban, sem Virgiliusban nem talál semmi szépet. Ritka meri ezt megvallani, de úgy van.» — Nem czélom a jelen alkalommal az alaki hűség kérdésének fejtegetésébe bocsátkozni; szóba is csak azért hozom, mert a magyar tud. akadémia «Görög és latin Remekírók» című vállalatában az itt megjelenő Propertius-fordítás az első, a mely nagyobb részében nem tartja meg az eredeti mértéket, bár a vállalat követelményei szerint: «Az alakbeli hűség nem okvetetlen szükséges, *de kívánatos*». Hálára kötelezett a classica-philologiai bizottság, hogy Propertiusomat, mely e kíváncsúnak általában nem tesz eleget, a kiadásai közé való fölvételre méltatta s hálára kötelezett nemcsak e fordítás elfogadásával, hanem kivált azzal a szabadelvű concessióval, melyet a modern alakú fordításnak általában tett, midőn — érdemes elnöke, *Zichy Antal* szíves hozzájárulásával * — annak számára is megnyitotta a magyar műfordítás Helikonát.**

Részemről mind az alakbelileg hű, mind az eredeti alaktól eltérő fordítást jogosúlnak tartom. A döntő kérdés szerintem a fordító czélja s az illető műfaj hagyományos törvényei, nev. a benne szereplő versmértéknek irodalmunkban való polgárjoga. Tagadhatatlan, hogy a nagy közönség

* L. különben Phil. közl. 1887. p. 44.

** «De azért az akadémiai bizottság nem ragaszkodik az úgynevezett *philologiai* fordításhoz, mely mind tartalmi, mind alakbeli hűségen alapszik, hanem elfogad modern alakú fordítást is, mihelyt az oly tulajdonságokkal jeleskedik, hogy irodalmunkra nézve nyereségnek mondható». *P. Thewrewk Emil* elnöki beszédei. Budapest 1897. p. 101.

inkább tudja élvezni a modern, mint az antik formákat; de ha valaki pl. Horatius nagyobb szabású ódáit az eredeti mértékben Berzsenyi hatásos nyelvén tudja megszólaltatni, sokkal nagyobb, maradandóbb, congenialisabb lesz az alkotása, mint azé, a ki Horatius ódáit, teszem, Tompa ódáinak hangján reprodukálja, ámbár ez utóbbi vállalkozás korántsem lenne kicsinylendő. A görög anthologia epigrammáit helyesen csak distichonokban lehet fordítani, egyrészt, mert csattanósságban egy versalakunk se versenyezhet vele, másrészt, mert a distichon a magyar epigrammának is elfogadott, polgárjogot nyert, sőt majdnem kizárólag szereplő mértéke. Habár maga a hexameter ma már nem népszerű nálunk, azt hiszem, hogy pl. Vergilius fordítójának nem szabad egykönnyen feláldozni az eredeti mértéket s arra kell törekednie, hogy úgy fordítsa a klasszikus műepos e mintaszerű képviselőjét, mint a hogy egy Vörösmarty fordította volna s itt-ott — *sit venia verbo!* — fordította is, midőn annak szellemében, annak ragyogó retorikájával és megragadó pathosával ontotta klasszikus hexameterait. Ellenben Homerost az a fordító, a ki igazán híven, vagyis a mi fő, az eredeti hangja és hangulata szerint akarja fordítani, azaz azt akarja, hogy a fordítás is *naiv* költészetet tolmácsoljon, csak Arany János eposzainak versalakjában, a magyar népies naiv elbeszélés hangján szólaltathatja meg, (mint *Baksay Sándor* teszi), ha azt nem akarja, hogy az egyszerűséget pompázás, a természetességet művészi mesterkedés, az indulatok közvetetlen megnyilatkozását hatásvadászó retorika váltsa fel. Viszont a drámai dialogusok fordításában hiba volna eltérni a jambustól, a mely e műfajnak csaknem minden időben jellemző mértéke volt.

Azt vethetnék ellenem, hogy az elégiának is jellemző mértéke a distichon. Az, de csak a régi elégiának, melynek nemcsak külső formája, hanem tartalma is különbözik a

modern elégiától. A modern elégia, még ha antik mértékben jelenik is meg, mint pl. Kisfaludy Mohácsa, tartalmánál és anyagánál fogva egészen más költemény, mint akár a görög, akár a római elégia. A görög elégiában először érvényesül az egyén a maga sajátos világnézetével s ösztönöz másokat, hogy azok is vele érezzenek és vele gondolkodjanak. A római elégia — mint már a görög Mimnermosé — főképp a szív életét tükrözteti vissza s csak abban különbözik a szerelmi daltól, hogy míg az egy helyzetnek, egy érzelemnek ad egyszerű, benső, közvetetlen kifejezést, addig az elégia reflexio tárgyává teszi az érzelmet, többféle világításban mutatja be s phasisait nyomról-nyomra feltárja előttünk. A római elégia tehát általában szerelmi költemény; a szerelmi költeményeket pedig ma sem, de ezelőtt sem írták sem nálunk, sem más modern népnél distichonokban, legfőlebb akkor, mikor fordítottak. Az ilyen philologiai fordításokat azonban, melyek ellentétben állanak az irodalom megfelelő műfajának szokásos formáival, csak is a szakember élvezheti, a művelt nagy közönség alig, különösen, ha, — mint gyakran megesik — az eredeti forma megtartása a sokkal fontosabb költői szempont elhanyagolását vonja maga után. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy ma már az alakilag hű fordítások hazájában, Németországban is mindig több és több oldalról hangoztatják, hogy költői mű fordításában a költői szempont, a közvetetlen élvezhetőség a fődolog s a műfordítónak arra kell törekednie, hogy fordítása saját irodalmában számot tevő jelenség legyen. Németországban, a hol már annyian fordították Propertiust *Knebel* óta, mindamellett, hogy ott a distichon pl. *Goethe* római elégiái révén is sokkal nagyobb polgárjogot nyert, a római irodalomtörténet egy legújabb megírója *Schanz Márton*, würzburgi egyetemi tanár azt mondja,*

* Geschichte der röm. Litteratur. München 1892. II. p. 127.

hogy Propertius a modern világ előtt egy még mindig kevésbé ismert nagyság. «Was vor allem uns not thäte — folytatja — wäre eine geschmackvolle Nachdichtung, wie sie in einzelnen Proben *Bücheler* gegeben.¹ Eine Uebersetzung, wie die von I, 18, die mit den Worten beginnt:

Öd ist der Ort und höret stumm die Klage,
dem Wehn des Wests gehört der weite Wald.
Hier darf ich ungestraft mein Leid verkünden,
verschwiegen bleibt doch wohl und treu der Fels

lässt auch bei dem Uneingeweihten das Gefühl süsser Poesie zurück». Hasonlóképp egy kiváló szakember s nev. a Propertius-irodalomnak szakreferense a Bursian-féle Évi jelentésekben,² *Ed. Heydenreich* így nyilatkozik a Bruch-féle: «Roma. Lyrische Dichtungen» cz. műfordításról:

«Was die Form der Uebersetzung betrifft, so sind die Metra der Originale beibehalten, wodurch Härten des Ausdrucks unvermeidlich geworden sind. Der Verfasser hat vielleicht seinem Publikum wie in das antike Denken, so auch in die antiken Formen einen Einblick verschaffen wollen. Wenn man aber z. B. die Uebersetzungen *Bücheler's* von Properz. I, 18 und V, 11 (Deutsche Revue VIII. 1883. p. 187) vergleicht mit denen Bruch's (p. 115 und 224) von denselben Gedichten, so wird man zugestehen müssen, dass durch Aufgabe der antiken, für die deutsche Sprache nun einmal zumeist wenig geeigneten metrischen Formen der dichterische Gehalt dieser Lieder zu schönerer Gestaltung gelangt.»

E nyilatkozatokhoz még csak *Julius Kellerét* csatolom, aki helyesen figyelmezteti közönségét,³ hogy a német hexa-

¹ T. i. A Deutsche Revue 8. évfolyamában. (1883) p. 193 skk.

² Jahresbericht 25. köt. p. 135.

³ Die Grenzen der Uebersetzungskunst kritisch untersucht . . . Karlsruhe 1892.

meter vagy trimeter egészen más, mint a görög vagy latin. A magyar hexameter — tiszta quantitativ jelle-
gével — talán közelebb áll a göröghöz és latinhoz, de a
hangsúlyozásbeli különbségek áthághatatlan válaszfalt von-
nak közéjük.

A mondottak talán eléggé igazolják, miért fordítottam a
heves érzelem és izzó szenvedély dalosának három első
könyvét — a szerelmi elégiákat — modern alakban. Mon-
danom sem kell, hogy a modern alak nem könnyítette mun-
kámát. Hiszen nyilvánvaló, hogy míg az eredeti alak meg-
tartója úgyszólván soronkint fordíthat, addig a modern
alak alkalmazójának — kivált strophás szerkezet mellett —
négyesével kell formába öntenie a sorokat, mindamellett
úgy, hogy ne csak egymásnak, hanem az eredetinek is meg-
feleljenek. Mert a fordításban a néha csillogásra vágyó köl-
tői szempontnál is fontosabbnak tartom a — kicsinyes fel-
fogással balul nem magyarázott — hűséget: *nil prius esse*
fide — mint költőnk mondatja Horussal.*

Általában a magyar alexandrint használtam, melyet —
mint föntebb említettem — Lévy József is legalkalmasabbnak
tart a római elégia visszaadására s méltán, mert a görögök-
nél is az epostól kapta versformáját — némi módosítással —
az elégia. Azonban tovább is mentem egy lépéssel s a mo-
dern izlésnek megfelelőleg, a költemények hangulata szerint
itt-ott bizonyos változatossággal is alkalmaztam az alexan-
drint, hol hosszabb, hol rövidebb alakjában; a hol pedig az
eredeti költemény természete megengedte, keresztrímes stro-
phás szerkezetet használtam, mely — azt hiszem — egy-
részt közelebb áll a distichon sajátosságához, másrészt alkal-
masabb Propertius mûsájának tolmácsolására. Örömmel
láttam később, hogy hasonló strophás szerkezetet használt

* IV, 1, 80.

Propertius több angol fordítója, valamint rímek nélkül az imént említett Bücheler.

Azonban Propertius elégiáinak negyedik könyve tartalmára és hangjára nézve nagyon elüt a megelőző könyvektől. Még az erotikus tartalmúak is (3. 5. 7. 8.) egészen más sajátságokat tüntetnek fel, a mennyiben a subiectivitas helyét bizonyos drámai obiectivitas foglalja el. A legtöbb darab pedig (1. 2. 4. 6. 9.) egy-egy kis leíró epos, melyekben a költő a régi Róma némely történeti vagy mondai hagyományát dolgozta fel. Ezek tehát sem modern, sem antik értelemben nem elégiák, csak a versalakjuk elégiai. Nem hiába nevezték el őket «római elégiák»-nak, mert tartalmuk nagyrészt oly specíficus római, hogy alakjuk modernizálását nem tartottam helyesnek s azért ezt a könyvet eredeti alakjában fordítottam.

Szükségessnek tartottam e már hosszúra nyúlt s talán *pro domo* hangzó fejtegetés előrebecsátását épen abból az okból, mivel e vállalatban a jelen kötetnek jutott az a szerencse, hogy megnyissa a modern alakú fordítások sorát.

Még csak annak akarom okát adni, miért láttam szükségesnek, hogy a szokottnál terjedelmesebb jegyzeteket csatoljak a fordításhoz. Kevés régi író van, a kinek élete és művei több problémát nyújtottak volna a philologiai kutatásnak, mint a Propertiusé; e problémákkal való foglalkozás nélkül pedig meg sem érthetjük a világirodalomnak ez egyik legnehezebb költőjét. Helyén valónak találtam tehát, hogy e fordítással kapcsolatban egyúttal a Propertiusra vonatkozó kérdésekkel, a Propertius-irodalom jelentékenyebb műveivel is megismertessem a szíves olvasót, s rajta legyen, hogy tölem telhetőleg némely kérdés tisztázásához is hozzájáruljak. E tekintetben különösen az volt a czélom, hogy kezdő philologusainknak ösztönzést és alapvetést szolgáltatás-

sak a költőnkkel való foglalkozásra. Ha Propertius különböző kiadásait egybevetjük, fel fog tűnni, hogy szövegük lépten-nyomon egymástól eltérő olvasásokat foglal magában. Ebből az következik, hogy kritika nélkül egyet se lehet elfogadnunk. Hiszen a német *Baehrens* vagy az angol *Palmer* kiadását pl. (mindkettő 1880) a legönkényesebb változtatások éktelenítik. Viszont a hagyományozott szöveg sincs olyan állapotban, hogy módosításokra, coniecturákra ne szorulnánk. Szükségesnek tartottam tehát, hogy jegyzeteimben a propertiusi szöveg kérdéseivel is foglalkozzam s hogy az adott szöveget igazoljam. Alapúl azt a szöveget választottam, a mely szerencsés középutat foglal el a nagyon is conservativ s a nagyon is felforgató kritikai irány közt s mely általában a legjobb codexen, a Neapolitanuson alapszik, t. i. a *Haupt-Vahlen*-féle kitűnő kiadást.¹ Azonban ezt sem követhettem mindenkor, nev. ott, a hol meggyőződésem szerint szükség nélkül tért el a hagyománytól vagy nem egészen kielégítő coniecturákat vett fel, melyek helyett mások kielégítőbbeket javasoltak.²

Nem akarom a magam elé tűzött feladatok nehézségeit fejtegetni. Elég, ha *Schneidewin*³ nyilatkozatát idézem: «Und wer hätte eine schwierigere Aufgabe zu lösen, als ein Herausgeber des Properz? Er muss sich durch einen Wust hindurcharbeiten, wie er um fast keinen Dichter abschreckender sich gelagert hat.» — Ezért nem is kecségtetem magamat azzal, hogy vállalkozásom minden irányban sikerült

¹ Catulli Tibulli Propertii carmina a Mauricio *Hauptio* recognita. Editio quinta. Ab Johanne *Vahlno* curata. Lipsiæ. Apud S. Hirzelium. 1885.

² Saját coniecturáimat is a jegyzetekben igazolom. A szövegbe fölvetett néhány coniecturám a latin szövegben dőlt betűkkel van szedve.

³ Göttingische gelehrte Anzeigen 1846. p. 986.

lesz.* A felkarolt anyag terjedelme, a proprius irodalom rejtett zugai, az élénk toúló kérdések nehézsége egyaránt lehetetlenné teszik a feladatok kielégítő megoldását és elkerülhetetlenné a tévedéseket. Erre is elmondhatni:

Ut tibi succedat, vix semel esse potest.

De azzal vigasztalom magamat, hogy ugyancsak költőnk szavaival:

In magnis et voluisse sat est.

Kolozsvárt 1897 januárius 16.

Dr. Csengeri János.

* A használt művek a bevezetésben és a jegyzetekben vannak megemlítve. A fordítások közül különösen a *Jakob-Binder*-féle, a *Knebel*-féle s a francia *Genouille*-féle (prózai fordítás) volt előttem.

BEVEZETÉS.

I. Propertius élete.

1. Neve, születése helye, ideje.

Propertius azok közé a költők közé tartozik, a kiknek egyedüli életrajzuk: költeményeik, a melyek pedig bármennyire a valóságot tükröztetik vissza, legalább is más világításban tükröztetik s még leghitelesebbeknek látszó adataik is néha inkább kétséget támasztanak, mint kétséget oszlatnak. S valóban kevés költő van, a kinek élete, költészete és a kettőnek egymáshoz való viszonya több problémát nyújtana, mint a római elégiának e legkiválóbb, legprægnansabb képviselője. Mint Homerosnak, a költők atyjának, úgy költőnknek is neve, hazája, születése és halála éve kétségtelen bizonyossággal meg nem oldott vita tárgya, mely vitának sem ő maga, sem kortársainak vagy a későbbieknek fogyatékos följegyzései nem vették elejét. Ma sem tudjuk a költő teljes nevét. Maga a költő csak *Propertius*-nak nevezi magát (8-szor). *Donatus* * grammatikus bizonyysága szerint azonban azt is tudjuk, hogy előneve *Sextus* volt.**

* Vita Vergilii 45.

** Donatus ugyanis idézi Propertiusnak Vergilius Aeneisére mondott dicséretét (Prop. II, 34. 65. 66). E Donatus idézte distichont szintén közli a párisi nemzeti könyvtárban 10318. sz. alatt őrzött codex Salmasianus, (mely az Anthologia Latina nagy részét foglalja magában) s Sextus Propertiust nevezi meg szerzőjéül. Nyilván Donatus volt a forrása.

Némely kézirat *Aurelius*nak, sőt *Nauta*-nak is ¹ nevezi költőnket, melyekhez néha a *Mevaniensis* meg az *Umber* melléknév is járul. Mindezek azonban önkényes vagy félreértésen alapuló toldalékok. Így az *Aurelius*ra nézve, mely némely kiadásban ² maig is szerepel, már 1849-ben meggyőzőleg kimutatta *Haupt Móricz*, ³ hogy ez a név a költőnek se nomenje, se cognomenje nem lehetett, 1. mert csak a hitványabb, interpolált kéziratokban találni részint nomenül, részint cognomenül; 2. mert *Aurelius* épen úgy, mint *Propertius*: nemzetségnév (nomen gentilicium) s két nemzetségnevet költőnk nem viselhetett, mert a cognomeneknek nomen gentiliciumként való használata Augustus korára nézve még nem konstatalható. *Plessis Frigyes*, *Propertius*ról írt kitűnő könyvében, ⁴ nem tartja *Haupt* bizonyítását megtámadhatatlannak, mindamelllett az eredményt elfogadja abból az okból, mivel szerinte újabban kiderítették a hiba eredetét, mely *Haupt* előtt még nem volt ismeretes, t. i. hogy *Propertius*t *Aurelius Prudentius Clemens* keresztény költővel zavarták össze. *Plessis* *Teuffel*nek és *L. Müller*nek tulajdonítja e tévedés földerítését, ezt azonban már maga *Haupt* is gyanította és előadásai-ban említette. ⁵ Az *Aurelius* név előfordul ugyan egy pár feliratban, mely költőnkre vonatkozik, ⁶ de ezek hamisítványok, melyek oly czélból készültek, hogy *Propertius*t egyik vagy

¹ Ennek a sajátóságos additamentumnak magyarázatát lásd a. II, 24/b, 36.-hoz való jegyzetben.

² Pl. Paleynál (2-ik kiadás. London 1872), Caruttinál (1869).

³ *Mauricii Hauptii Opuscula*. Lipsiæ 1875. Vol. I, 280—286. «Ueber die Namen des Dichters Propertius». Előszőr: Berichte der sächs. Gesellsch. der Wissensch. 1849. p. 260 skl.

⁴ *Études critiques sur Properce et ses Élégies* par *Frédéric Plessis*. Paris (Hachette) 1884. p. 173.

⁵ L. Opusc. I, 286. l. (jegyzet).

⁶ *Haupt*: Op. I, 284. 285.

másik, reá igényt tartó város (pl. Ameria, Hispellum) szülöt-tévé tegyék.

Hogy Propertius hol született, az még vitásabb kérdés, mint a neve. Annyit tudunk, mert ő maga megmondja nekünk,¹ hogy Umbriában született, még pedig a Perusia és a Clitumnus folyó közt elterülő termékeny vidéken. De kérdés: melyik városban? Összesen kilencz város vindikálja őt a magáénak: Hispellum (ma: Spello), Mevania (Bevagna), Ameria (Amelia), Fulginia (Foligno), Trebia (Trevi), Montefalchium (Montefalco), Vectonium (Bettona), Perusia (Perugia), Asisium (Assisi). Ez igénypörnek eldöntése nem könnyebb, mint a Homerosért versengő városokénak. E városok közül Hispellum, Mevania és Asisium tekinthetők komolyabb követelőknek. Hispellum mellett egész kis könyvet írt *Donnola Tádé*,² melylyel több hívet szerzett állításának. Mevania mellett is írtak könyvet, t. i. *Fabio Alberti*,³ újabban *Torti*⁴ és *Mattoli*,⁵ ez utóbbi a következő ajánlással: «Bevagna hazai municipiumának, abban a tudatban, hogy szent kötelességet teljesítettem, abban a hitben, hogy igazságos harcztot harczoltam, abban a reményben, hogy a jövőben senki sem fogja tőle legnagyobb költőjét elvitatni». Míg ugyanis a czimben említett *Urbini*⁶ Propertiusnak szülő-

¹ I, 22, 9. IV, 1, 63—4. 121—126.

² *Thaddaei Donnolae* I. C. Hispellatis de patria Sex. Aureli Properti poetæ percuriosa dissertatio. Első kiadása: Foligno 1629. H. L. Schurzfleischius denuo edidit: Vitembergæ 1713.

³ *F. Alberti*: Nuova raccolta d'opusculi scientifici e filologici. Venetiis 1768. Tom. VII. p. 62—280.

⁴ *Franc. Torti*: La patria di Properzio 1839.

⁵ *Mattoli*: La patria di Properzio, e il *Torti* rivendicato, observationi al prof. Urbini. Citta di Castello etc. 1886.

⁶ *Urbini*: La vita i tempi e l'elegie di Sesto Properzio. Vol. I. 1883.

földje felől való hallgatását költői szeszélynek tulajdonítja, addig Torti és Mattoli abból magyarázzák, hogy Mevania lévén Umbriának az az egy városa, a mely Antoniushoz csatla-
kozott s a győzelem után confiscatio alá került, a költő a hatal-
masok iránt való tekintetből nem akart egy bűnös, prosceri-
bált várost említeni születése helyéül. Azonban ez pusztá-
gyanítás, melyet Mattolinak phrasisokkal telt könyvében
nem sikerült valószínűvé tennie; mégis akadt híve az újabb
kiadók közt is, így pl. *Paley* (kiadásában: 1872. p. 10) ha-
tározottan Mevaniát mondja a költő születése helyének, csak
az a baj, hogy a 223. lap egy jegyzetében pedig ép oly hatá-
rozottan Asisiumot. Mevaniát teljesen disqualifikálja az a
körülmény, hogy sikságon terül el, Propertius pedig világo-
san azt mondja szülővárosáról,¹ hogy magaslaton fekszik.
*Plessis*² részletesen fejtegeti e kérdést és először is arra az
eredményre jut, hogy a Propertiusnál olvasható leírásnak
két város felel meg leginkább: *Hispellum* és *Asisium*, mi-
velhogy:

1. mind a kettő Umbriában fekszik;
2. mind a kettő Umbriának Perusiával határos részében
van;
3. mindakettő Mevania és a *lacus Umber* mellett fek-
szik; a *lacus Umber* pedig nem más, mint a *Clitumnus* folyó
kibővülése;³

¹ IV, 1, 65. 125. I, 22, 9.

² Idézett könyve 174—193.

³ Plinius jun. Epist. VIII, 8, 1—3. Vidistine aliquando Clitum-
num fontem? Si nondum (et puto nondum; alioqui narrasses mihi),
vide, quem ego (pænitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis
adsurgit, antiqua cupresso nemorosus et opacus. Hunc subter exit
fons et exprimitur pluribus venis sed inparibus, eluctatusque quam
facit gurgitem lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare
iactas stipes et relucens calculos possis.

4. mindakettő magaslaton fekszik ;

5. mindakettőről mondhatta a költő: *noti penates*, a mennyiben Hispellum fürdőhely és virágzó juliusi gyarmat volt, az asisiumiakról pedig az idősebb Plinius¹ az *oppidani Umbriae* közt emlékszik meg.²

Két körülmény azonban mégis Asisium javára dönti el a kérdést. Az egyik *Lachmann* fényesen sikerült coniecturája, melylyel a IV, 1, 125-ben a kéziratok romlott szava (asis, assis, axis) helyett meggyőzőleg *Asisi*-t irt³ s ezzel Asisium mellett magát a költőt léptette föl tanúnak. Ezt Plessis nem ismeri el argumentumnak, mivel ez a coniectura csak akkor lehet helyes, ha a költő csakugyan Asisiumban született, de e tény bizonyítékául nem szolgálhat. Ez magában véve igaz, de ha azt látjuk, hogy Plessis mégis Asisium mellett foglal állást, még pedig abból az okból, mert az Asisiumban és környékén nagy számmal talált föliratok bizonyítják a Propertiusoknak ott való honosságát, akkor *Lachmann* coniecturáját is argumentumnak tekinthetjük, a mennyiben így — egyik a másikat támogatván — összetett bizonyítékunk van a mellett, hogy csakugyan Asisium a költő születése helye. Az említett föliratokat *Haupt* közli és csoportosítja említett cikkelyében.⁴ Legfontosabb közöttük az 5-ik számú, melyet Mommsen látott Asisiumban s melynek hitelességéhez nem fér kétség; ez a következő:

¹ Plinius N. H. III, 14, 113.

² Szerintem azoknak van igaza, a kik a *noti penates*-t (IV, 1, 121) nem a szülővárosra, hanem a szülei házra vonatkoztatják.

³ Az 1816-iki lipcei kiadásban még *arcis*-t, az 1829-iki berliniben már *Asisi*-t. V. ö. Zeitschr. f. geschichtliche Rechtswissenschaft. XI. p. 117.

⁴ Opusc. I, 281—6.

C · PASSENNO

C · F · SERG

PAVLLO

· ROPERTIO

BLAESO

E fölíratnak bizonyító erejét nagyban fokozza az ifjabb Plinius leveleinek egy helye,¹ mely szerint Passennus Paulus² nagyon művelt kiváló római lovag s elégia-író Propertiusnak földije volt és ősei közé számította Propertiust. Sőt egy másik helyen is megemlékezik róla Plinius,³ dicséreteikkel halmozza el magát és tehetségét s azt mondja elégiaiáról, hogy olyanok, mintha őse Propertius házából kerültek volna ki. Nem lévén rá okunk, hogy Plinius szavaiban kételkedjünk, Propertiust, a ki az asisiumi fölíratban szereplő Passennus Paullusnak őse és földije volt, teljes joggal asisiuminak tarthatjuk, és így Propertius annak a városnak születőtte, a melynek Assisi szt. Ferencz. Némelyek ugyan azt hangoztatják, hogy nem magában Asisiumban született Propertius, hanem csak Asisium vidékén, atyja falusi jószágán,⁴

¹ Plin. Epist. VI, 15, 1. ed. Keil. «Passennus Paullus, splendidus eques Romanus et in primis eruditus, scribit elegos. Gentilicium hoc illi: est enim municeps Properti atque etiam inter maiores suos Propertium numerat».

² Tehát nem Passennius, mint Hertzberg írja (Quest. Prop. p. 10.)

³ Plin. Epist. IX, 22, 1—2. «Magna me sollicitudine affecit Passenni Paulli validudo, et quidem pluribus iustissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; præterea in litteris veteres æmulatur, exprimit, reddit, *Propertium in primis, a quo genus ducit, vera suboles*, eoque simillima illi in quo ille præcipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum, *et plane in Propertii domo scriptum.*»

⁴ Ramsay G. G. Selections from Tibullus and Propertius. Oxford 1887. p. 35. Lachmann coniecturálja ellen (Asisi) felhozza, hogy az

ez azonban pusztá gyanítás és nem sokat változtat a dolgon.

Sok kalandos föltevés és hiú álmodozás szétfoszlik e bizonyosnak mondható tény előtt. Így, hogy csak egyet említsék, *Gruppe* * Horusnak szavait (IV, 1, 77.) a költőre értve azt hiszi, hogy Propertius nem is volt itáliai eredetű, hanem külföldi s talán keleten (a chaldæusoknál vagy zsidóknál?) született, sőt kulcsát találja e külföldi eredetben annak, hogy Propertiusban semmi sincs (?) a római erkölcsből, a római babonából, mely iránt Tibullus oly nagy kegyeletet tanúsít.

Propertius családja Asisiumban jómódú lehetett, s mint a fentebb említett *noti penates*-nek Plessis-től eltérő magyarázata bizonyítja,** ismeretes volt az egész környéken; mind a mellett nem volt nemes család, sőt lovagrendű sem, mint sokáig hitték. Mert habár az ifjabb Pliniusnak fentebb idézett helye a Propertius családjabeli Passennus Paullust *splendidus eques Romanus*-nak mondja, annak a következtetésnek, hogy már költőnk is lovagrendű volt, ellene mond költeményeinek több helye, így:

... «bár nem ősi vérből
Eredél s nem hullt rád özönnel a kincs».

(II, 24/b, 36.)

«Lásd én rám nem hagytak gazdag örökséget,
Ősim se ragyogtak a harezi sikon.»

(II, 34/b, 55.)

Asisium szó első szótagja nem rövid, a milyennek Lachmann szerepelteti, hanem hosszú, s ha *Asisi* volna is a helyes olvasás, akkor sem következik belőle, hogy magában Asisiumban született a költő, mert e város fekvése nem felel meg (?) a propertiusi leírásnak.

* Die Römische Elegie. Leipzig 1838. I. p. 361.

** V. ö. Select elegies of Propertius by I. P. Postgate. Second edition. London 1895. p. XV. Note 2.

A költőnek ily határozott nyilatkozatait föltétlenül hiteles bizonyítékoknak kell tartanunk arra nézve, hogy egyszerű, de a municipiumban tisztelt s elég módos plebeius-családból származott; Passennus Paullus pedig adoptio útján szerezhette lovagrendiségét, mint már *Hertzberg*¹ gyanította. Az a Propertius is, a kit Tacitus² említ, s a ki mint szegény senator Tiberiustól kapott egy millió sester-tiusnyi segítséget, hogy rangjának megfelelő censusa legyen, ha a mi Propertiusunk családjából való volt, akkor szintén csak adoptio útján juthatott be valamely patriciusi családba.

Van azonban egy hely Propertius költeményeiben, a melyet előkelő születés bizonyítékának néztek:

«Majd hogy *arany bullád* levevék ifjúi nyakadról»...

(IV, 1, 131.)

Az idősebb Plinius ugyanis azt mondja,³ hogy Tarquinius Priscus óta arany bullával volt szokás kitüntetni azt az ifjut, a ki abban a korban, mikor még toga praetextát hordott, (tehát 16—17 éves kora előtt) egy ellenséget megölt, s ez a szokás fönmaradt, úgy hogy a lovagok fiai arany bullát, a többiek szíjból valót kaptak. Azonban *Festus*,⁴ *Aurelius Victor*⁵

¹ Quæst. Prop. p. 11.

² Tac. Ann. I, 75. «Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis con-perto paternas ei angustias esse».

³ Plin. N. H. XXXIII, 4. «... A Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, *bulla aurea* donatum constat, unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruissent filii insigne id haberent, ceteri *lorum*».

⁴ Festus ed. Aem. *Thewrewk* de Ponor, Budapestini 1889. 26. l. «*Bulla aurea* insigne erat puerorum prætextatorum...» stb.

⁵ De vir. illustr. VI. Filium XIII annorum, quod in prælio hostem percussisset, prætexta bullaque donavit, unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt.

és *Macrobius*¹ úgy szólnak az arány bulláról, mint a mely minden szabadon született (ingenuus) ifjunak ékessége volt. Még világosabb bizonytságot szolgáltat *Pseudo-Asconius Cicero* egy helyéhez való scholionjában,² melyben megmondja, hogy a szabadszületésű ifjak aranyból, a libertinus ifjak bőrből való bullát viseltek. *Plinius* tehát tévedett? *Plessis*, kinek argumentumait³ a bulla kérdésében átvettük, azzal a magyarázattal igyekszik védeni *Pliniust* a tévedés vádjá ellen, hogy *Plinius* nyilatkozatát csak a régibb korra, a köz-társaság első idejére kell értenünk. Ez azonban nem tűnik ki *Plinius* szavaiból, ámbár lehetséges, hogy a plebeiusok csak később jogaik gyarapodtával nyerték meg a bulla aurea viselésének jogát is, a mikor aztán a bőrbulla viselése a szabadosoknak maradt.

Költőnk tehát kétségkívül plebeius családból származott s a régibb életrajz-írók illusorius föltevéseitől el kell búcsúznunk. Mert akadt olyan biographusa is *Propertius*nak, a ki fejedelmi vérből származtatta. *Servius grammaticus* t. i. valami *Propertius rex*-ről tesz említést,⁴ a kinek segítségével az etrusiai capenus népség *Veientumot* (= *Veii*) alapította. Ezért *Antonius Volpi* (1686—1776), *Propertius*nak különben

¹ *Saturnalia* I, 6, 16. eum, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre vocitatum et eundem a Romulo bulla aurea ac prætectæ insignibus honoratum. 17. Non nulli credunt ingenuis pueris adtributum, ut cordis figuram in bulla antepectus adnecterent, quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, togamque prætaxtam his additam, ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur.

² Ad Cic. Act. II. in Verr. I, 58. «Simul cum prætexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi bullientis aquæ sinus communiens pectusque puerile.»

³ *Études crit. sur Prop.* p. 237—8.

⁴ *Servius ad Verg. Aen.* 7, 697.

egyik jelentősebb életrajzírója* a Servius említette ős etrusk királytól származtatja költőnket s azt hiszi, azért kereste Propertius a Mæcenas barátságát, mert ő is, mint az, etrusk eredetű és királyi vérből való volt. Ha a költő előkelő család fia lett volna, annak akarva nem akarva határozott kifejezést adott volna költeményeiben.

A mi Propertius születése évét illeti, arra nézve szintén nagy a kétség és bizonytalanság. Egyedüli tanuságunk Ovidiusnak következő passusa :

Vergilium vidi tantum; nec amara Tibullo

Tempus amicitiae fata dedere meae.

Successor fuit hic tibi, Galle: Propertius illi.

Quartus ab his serie temporis ipse fui.

(Trist. IV, 10, 51—4.)

Azaz: «Vergiliust csak láttam és a Tibullusra nézve keserű végzet nem adott időt vele való barátkozásomra. Ez téged követett, Gallus, Propertius meg őt. Rajtuk kezdve a számítást, időrendben én a negyedik voltam.»** E helyet általában a születés időrendjére értik s e szerint Propertius fiatalabb volt Tibullusnál, de idősebb Ovidiusnál, tehát Kr. e. 54 (Tibullus születése éve) és 43 (Ovidius születése éve) közt született. Minthogy pedig Ovidius néhány sorral előbb (Trist. IV, 10, 45—6) így szól:

Sæpe suos solitus recitare Propertius ignes,

Iure sodalicio qui mihi iunctus erat —

«Gyakran fel szokta nekem olvasni Propertius az ő lángjait (= lángoló szerelmi költeményeit), a kivel a baráti frigy köteléke összefűzött;» ez arra mutat, hogy Propertius nem

* Ezt az életrajzot a régibb kiadások gyakran fölvevették.

** Ovidius t. i. nem számítja Vergiliust, a kivel nem volt alkalma barátkozni.

sokkal idősebb Ovidiusnál s így születése idejét legfeljebb a Kr. előtti 50-dik év táján kell keresnünk. *Plessis* * azt állítja, hogy Ovidius-féle sorrend nem a születésre és korra, hanem az irodalomban való föllépésre vonatkozik s így az említett költők ebben a sorrendben váltak ismeretessé az irodalomban: Gallus, Tibullus, Propertius, Ovidius. Ebből szerinte nem következik föltétlenül, hogy Propertius fiatalabb volt Tibullusnál s idősebb Ovidiusnál, de, míg az ellenkezőt be nem bizonyítják, addig föltehető. Vagyis az irodalomban való föllépés sorrendje egybevág az illető költők korának egymásutánjával. Hát akkor nem játék a szavakkal azt állítani, hogy Ovidius sorrendje nem a korra vonatkozik, hanem a föllépésre? Hisz a dolog természetében van, hogy a korábban született ember az irodalomban is hamarabb fölléphet. Az említett sorrend tehát első sorban épen az életkorra vonatkozik, melynek aztán irodalmi föllépésük is megfelel. Ugyanezt a sorrendet adják Ovidius következő versei:

... legiturque Tibullus

Et placet, et iam te principe notus erat.

Invenies eadem blandi præcepta Properti...

His ego successi.

(Trist. II, 463 skk.)

A költőre és műveire vonatkozó chronologiai adatok tüzetesebb vizsgálata ** arra a föltevésre jogosít fel bennünket, hogy Propertius Kr. e. 47-ben vagy 46-ban született.

* Idézett műve 206. l. Hasonlóképp fogja fel a dolgot *Carutti* (Sex. Aurelii Propertii Cynthia. Hagæ Comitum 1869.)

** Lásd alább a XLII. lapon.

2. Életviszonyai. Lycinna.

Költőnk életviszonyairól igen keveset tudunk. Költeményeinek egy pár helye ad tudtunkra egyet-mást. Így IV, 1, 127 skk. a következő verseket mondatja a költő magának az astrologussal:

«S összeszedéd az atyád porait még zsenge kezekkel,
Házad tűzhelye mind' egyre szűkebbre szorúlt:
Mert bár mennyi tulok hasogatta rögét mezeidnek,
A zord mérő-rúd elragadá javaid.»

E szavakkal költőnk gyermekkorának két fontos mozzanata van jelezve: az egyik, hogy atyját korán elvesztette, a másik, hogy a földfelosztáskor megfosztották apai örökségétől, kiterjedt, termékeny földbirtokától. Az itt szóban levő földfelosztás *Chr. Lütjohann* szerint¹ nem az a híres földfelosztás Kr. e. 41-ben, a melyben Vergilius, Horatius és mások is elvesztették birtokaikat, hanem az, a melyet Kr. e. 30-ban az actiumi győzelem után rendelt el Augustus veteranusainak megjutalmazására. Azonban *Plessis*² helyesen mutat rá, hogy az idézett szavak korábbi időre vonatkoznak. Mert ha elfogadjuk Lütjohann állítását, hogy a költő Kr. e. 46-ban született,³ akkor is már 16 éves lett volna javainak elkobzásakor s így a sokkal érzékenyebb csapásnak emléke is keserűbb szavakat mondatott volna vele. Azok a sorok pedig, a melyek a fentebbiek után következnek:

¹ *Chr. Lütjohann*: *Commentationes Propertianæ*, Kiliae. 1869. p. 76.

² *Id. m.* p. 209.

³ *Lachmann* a Kr. előtti 47. vagy 48. évet hiszi a költő születése évének (1816-iki kiadása p. XXVI.), *Hertzberg* a 46. évet (*Quæst. Prop.* 17.)

«Majd, hogy arany bullád levevék ifjúi nyakadról
 S férfi-togát öltél anyai háztűz előtt:
 Versibül egyet-mást veled akkor közle Apollo
 S megtiltá, hogy a vad fórumi zajba dörögj» —

világosan mutatja szerintem, hogy valamint az előbbi négy versben gyermekkoráról, úgy itt ifjú-koráról van szó, vagyis 16 éves koráról, a mikor a római ifjú a biborszegélyű togát levette, a férfi-togát fölvette. Ellenben Lütjohann szerint atyja elvesztése, javainak elkobzása s a férfi-toga felöltése mind egymás után 16 éves korában történt volna. A *mox* (= majd) szócska azonban határt von a gyermekkor és az ifjúkor említett két eseménye közé s valószínű, hogy a 41-ik évi földfelosztás s valamivel előbb atyja halála mintegy 6 éves korában érte Propertiust, a mely korra igazán ráillik:

Ossaue legisti non illa aetate legenda
Patris . . .

Gyermekkorának keserű emlékei közé tartozik a Kr. e. 40-ben kitört perusiái háború is, mely azzal végződött, hogy Octavianus elfoglalta és feldúlta Perusiát. Közel lakván Perusiához, talán látta is a portyázó csapatokat, tanúja volt a rémületnek, hallotta a sebesültek jajjait: nem csoda, ha mind ez mély hatással volt a gyermek fogékony lelkére. Aztán ebben a háborúban, talán portyázó rablók kezétől esett el *Gallus*, a ki — valószínűleg anyai részről — közeli rokona volt s kinek haláláról nagy bensőséggel szól az I. könyv 21. elégiája. Az ez után következő kis költeményben is úgy emlegeti költőnk Perusiát, mint Italiának sírját abból az időből,

«Hogy polgárt polgár-ra uszíta viszálya».

Atyja halála után, mikor «a zord mérő-rúd elragadá javait», anyja szárnyai alatt volt gyermekkorának menedéke.

Korlátoltabb viszonyok közt éltek ugyan, de — úgy látszik — mégsem voltak épen szegények. Talán rokonaik segítették őket vagy talán anyjának külön vagyona volt, mely érintetlen maradt: mindenestre gondos nevelésben kellett részesülnie, mert azt az alapos görögös műveltséget, mely költeményeiben visszatükröződik, később alig szerezhette volna meg oly mértékben. Az volt neki anyja, a mi Horatiusnak az apja. Valamint Horatius atyja nem volt megalégedve a venusiai iskolában szereshető műveltséggel, hanem Rómába vitte fiát és a legnagyobb gonddal taníttatta, úgy költőnk anyja is keveselhetette az asisiumi iskolát élénk, eszes fia számára és valószínűleg Rómába költözött, melyen kívül sehol sem lehetett alapos műveltséget szerezni. Ez az idő tájt történhetett, hogy Propertius felöltötte a toga virilist, tehát 16—17 éves korát elérte. A IV, 1, 131—134 föntebb idézett verseiben van szó életének e forduló pontjáról, az ifjúkorba lépéséről. Kérdés, vajjon Rómában voltak-e már ekkor, vagy az anyai háztűz-ön az asisiumi otthon penateseit kell érteni. Ez a két sor

«Versiből egyet-mást veled akkor közle Apollo,

S megtiltá, hogy a vad forumi zajba dörögj» —

a mi prózai nyelven azt teszi, hogy ekkor kezdett verselgetni s a költészet iránt való szerelmében lemondott a nyilvános pályára lépésről, — arra mutat, hogy a férfitóga felöltése vagy Rómában történt vagy csak kevéssel előzte meg a Rómába költözést, mivelhogy Asisiumban se nyilvános pályára való készülésről, se forumi zajban való szereplésről nem lehetett szó. Anyja kétségkívül szónokká, ügyvéddé akarta képeztetni, hiszen ez volt a nyilvános pályafutás feltétele. De Apollo megtiltotta, hogy a forum zajába vegyüljön, vagyis a költészethez való szenvedélyes vonzódása egészen más jövőt rajzolt az ifjú lelkének szemhatárára. Az, a ki talán rábeszélhetette volna a nyilvános pályára s a ki bi-

zonyára vágyódott őt nyilvános szereplésben látni és hallani, anyja nem sokára meghalhatott. Ezt első sorban a költő hallgatásából gyaníthatjuk. Mert ha anyja később halt volna meg, akkor, mikor Propertius élete minden nevezetesebb mozzanatát dalban örökítette meg, nem hallgathatott volna anyja haláláról, sőt más költeményeiben is alig kerülhetne volna ki anyja említését. Még így is feltűnő, hogy anyjáról a vele való viszonyról, haláláról stb. a költő csaknem teljesen hallgat. Föl kell tehát tennünk, hogy Rómába költözésük után csakhamar meghalt, épen akkor, a mikor a világváros újdonsága és a még nem ismert élvezetek — a legfogékonyabb s legveszedelmesebb korban — könnyen a feledés cseppjeit hullathatták az ifjú poharába. De azért szépen, gyöngéden említi anyját (I, 11, 21 «Ah mihi non maior caræ custodia matris...»).* A II. könyv 20. elégiájában ** anyjának és apjának a hamvaira esküszik, hogy hű marad kedveséhez. Ebből kétségtelen, hogy már anyját is eltemette volt.

Hogy a férfitógát öltött ifjú a világvárosban hamar megismerkedett az élet örömeivel, arról maga vallomást tesz a III. könyv 15. elégiájában. Megtudjuk abból, hogy bizonyos *Lycinna* volt az, a ki önzetlen előzékenységgel beavatta szerelem a mesterségébe. *Lycinna* egyszerű szolgáló volt, még pedig — vagy már ekkor vagy csak később — *Cynthia*-nak, a költő ünnepelt kedvesének a szolgálója. Propertius, úgy látszik, nem is tartotta *Lycinnával* való viszonyát szerelemnek, mert az első könyv első elégiáját így kezdi:

«*Cynthia* szeme tőn először rabjává.»

* E nyilatkozatból nem következik, hogy anyja ekkor még élt. Ő általánosságban állítja szembe az anyát és a szeretőt. A 23. vers («Tu mihi sola domus, tu *Cynthia*, sola parentes») is arra mutat, hogy anyja már nem élt.

** II, 20, 15 «*Ossa tibi iuro per matris et ossa paternis...*»

Bátran föltehetjük, hogy az ifjú Propertius a mulatság mellett a komolyabb dolgokról sem feledkezett meg. Ebben az időben kellett — mások példáját követve — neki feküdnie a görög irodalomnak, különösen az alexandriai költőknek, kik Rómára nézve a görög szellem és ó-görög irodalom tudós közvetítői voltak. Előtte volt Catullus példája, a kit az alexandriai költők tanulmányozása díszített föl a *doctus* melléknévvel s előtte Tibullusé, a ki a szerelmi elégiát plántálta át Róma talajába. S voltak mások, hivatottak és hivatlanok. Propertius, tanulmányai mellett, kétségkívül elégiákat is kezdett írni («Versiből egyet-mást veled akkor közle Apollo»), de ez ifjúkori kísérleteiből aligha fenmaradt valami. Némelyek, mint pl. *Hertzberg*,* *Postgate*** azt hiszik, hogy ebből a korból valók a IV. könyvnek archæologikus tartalmú költeményei (1. 2. 4. 9. 10.). Azonban e költeményekről egészen másképp gondolkodunk, mióta kimutatták, hogy a IV. könyv elégiái metrikai szempontból sokkal csiszoltabbak, mint az előbbi könyvek elégiái. Az efféle műgond mindig az érettebb, tehát későbbi munkásságnak eredménye. Továbbá igen sok nyilatkozat bizonyítja a költő szerelmi elégiáiban, hogy Propertius csak később szánta rá magát, hogy szerelmén kívül egyéb tárgyakról, nevezetesen Róma régiségeiről énekeljen.

3. Cynthia.

A Lycinnával való viszony nem tartott sokáig; pusztán időtöltés volt, mely csakhamar megszűnt, hogy helyet adjon annak a szenvedélynek, a mely aztán elhatározó lett a költő egész életére. Mintegy 19 éves lehetett Propertius, mikor

* Quæst. Pr. p. 17.

** Id. m. p. XVII.

végzete a szép és kaczer *Cynthiával* hozta össze. Hogy ki volt, mi volt ez a Cynthia, azt csak gyanítani lehet költőnknek róla adott rajzaiból. Tudjuk Apuleiusból, hogy Cynthiának csak a költő nevezte el költeményeiben s igazi neve *Hostia* volt.¹ Cynthia Diana mellékneve, születése helyének, Delosnak Cynthus nevű hegyéről. Tibullus is Dianáról nevezte el Planiáját Deliának. Hogy a *gens Hostia* megvolt Rómában, azt föliratok is bizonyítják.² Azonban hogy Cynthiának Hostia lett volna az igazi neve, Apuleius határozott tanúsága ellenére kétségbe vonta a nagy Bentley,³ a ki azt a szabályt állapította meg, hogy a római költők használta álnevek szótagszám és mérték dolgában teljesen megfelelnek az eredeti neveknek. Ennek a ténynek az az oka, mert a költeményben eredetileg, a közzé-tétel előtt az igazi név szerepelt s midőn a költő közzétette költeményét, ha nem akarta kedvese nevét elhíresztelni, kénytelen volt olyan álnevet tenni helyébe, a mely annak a helyét a versben akadálytalanul elfoglalhatta. A *Cynthia* név egy pár esetben nem cserélhető fel a *Hostiá*-val, mely *h*-val kezdődván, versbeli positio képzésére nem alkalmas; aztán a *Hostia* egy pár helyen hiatust okozna, a hol előtte magánhangzóval végződő szó van. Erre azt mondhatjuk, hogy ez már túlságos kicsinyeskedés. A költő Cynthia névvel publikálta költemé-

¹ Apuleius Apol. X. p. 279. «Eadem igitur opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit, et Ticeidam similiter, quod quæ Metella erat, Perillam scripserit, et *Propertium*, qui *Cynthiam* dicat, *Hostiam* dissimulet, et Tibullum, quod ei Planiasit in animo, Delia in versu».

² Corpus Inscr. Lat. VI. 3. 19579—19587. sz.

³ Horatius kiadásában a Carm. II, 13-hoz való jegyzetében. Ismétli e kétséget némileg bővebb okadatolással *Ant. Marx*: De Propertii vita et librorum ordine temporibusque (Leipzig, 1884) cz. különben igen zavaros értekezésében (p. 46), melyben azt hiszi, hogy Cynthiának *Roscia* (!) lehetett az igazi neve.

nyeit s a Cynthia név mindenütt beleillik a versbe, a hol benne van. Miért bántsanak bennünket azok a kis versbeli hibák, melyeket a költő talán ideiglenesen elkövetett? S nem föl lehet-e tenni, hogy a költő mindjárt a kedvesére nézve hízogó *Cynthia* nevet használta költeményeiben s a *Hostia*-nak ideiglenesen sem adott helyet? Aztán Apuleius tudósítása oly határozott, hogy annak elvetésére nincs jogunk, míg azt megczáfoló régi adatra nem bukkanunk.¹

Cynthia ki-léte, társadalmi helyzete, családja — mind ez egymásnak ellenmondó találgatások, gyanítások tárgya. A költő egy nyilatkozata:

«Te szép vagy, szűz Pallas műveit tudod,
Tudós őszöd fényes hire rád ragyog»

(III, 20, 7. 8.)

valószínűvé teszi, hogy Cynthia annak a Hostius nevű költőnek unokája volt, a ki egy *bellum Histricum* cz. epost írt a 129-ik évi illyr háborúról.² Ez azonban még nem tanuskodik előkelő származásról, mert Hostius esetleg felszabadult rab-szolga is lehetett, mint a régibb római irodalomnak nem egy embere. S valóban minden arra mutat, hogy Cynthia libertina volt, s egyúttal az előkelőbb *meretricek* közé³ tartozott. Olyan semmi esetre sem volt, hogy a jobb női társaság befogadhatta volna. A költő egész bátran egy Laissal, egy Thaissal, egy Phrynével hasonlítja össze (II, 6.). Ez minden

¹ Apuleius adatát azonban csak megerősíti egy régi scholion ad Iuv. sat. VI, 7. «Cynthia Propertii amica sumptuosa proprio nomine Hostia dicebatur . . .»

² Nem a 178-ikiról, mint régebben hitték. L. M. Schanz: *Gesch. der röm. Litt.* München 1890. I. p. 95. *Teuffel-Schwabe*: *Gesch. d. röm. Lit.*⁵ Leipzig 1890. I. p. 241—2. Ez utóbbi 125-re teszi a szóban levő illyr háborút.

³ «Meretrix maiorum gentium»: Hertzberg p. 39.

tisztességes nőre nézve a legbotrányosabb sértés lett volna; úgy látszik, Cynthiara nézve nem volt az, sőt talán hizelgő bók, hogy a görög világ leghirhedtebb hetæráival vetélkedik. A IV. könyv 7. elégiájának némely sorai (15 skk.), melyek szerint Cynthia a hirhedt Subura negyedben lakott, de főkép a II. könyv 7. elégiája, melyben a költő örül a lex Julia megdőltenek, mely a házasság kötelezővé tevésével őt elszakította volna Cynthiatól (bizonyítéka annak, hogy Cynthia nem volt *nőül vehető*):¹ mind ez fölösen bizonyítja, hogy Cynthia nem lehetett hetæránál egyéb. Valószínű, hogy idősebb volt Propertiusnál, nem mondhatná különben a költő:

«De te gyüölösz, hűtlen, ily ifju létemre,
Bár görnyedt anyó léssz nem sok idő telve»;

ámbar természetesen óvakodnunk kell attól, hogy a költőnek esetleg erősebb indulat sugallta szavait mindenkor nyers valóságnak tekintsük. A költő különben rendesen a legnagyobb elragadtatással rajzolja Cynthia szépségét: testi és lelki javakkal dúsan megáldottnak hirdeti. Fenséges junói alak,² arczán tiszta tejben úszik a rózsalevél,³ két szeme fényes csillagként ragyog,⁴ s — a mi a költőt még inkább elbájolja — művészetekben jártas,⁵ remekül tánczol, játszik a lanton s a költészetben Corinna hírével versenyez.⁶ Jellemére nézve már nem idézhetünk ilyen hizelgő nyilatkozato-

¹ *Ulpianus* I, L. 43. §. 1. «At, ne quis ingenuus eam, quæ palam quæstum corpore facit . . . sponsam uxorem sciens dolo malo habeto».

² II, 2, 5, 6.

³ II, 3, 12.

⁴ II, 3, 14.

⁵ III, 20, 7. I, 2, 27 skk.

⁶ II, 3, 17 skk.

kat. Kaczér, szereti magát piperézni, kapzsi és állhatatlan.¹ Örül, hogy egy költő-imádója is van, a ki ünnepli és magasztalja, dicsekszik is vele,² de nevetség tárgyává is teszi rajongását vagy naivságát.³ Viszont más, ezeknek ellenmondó nyilatkozatokat is olvasunk. A költő esdeklései maradásra bírják az elutazásra készülő Cynthiát.⁴ A költő elismeri, hogy Cynthia igaz vonzalomból fogadta kegyébe s míg annyian jártak utána, ő csak költőjét szerette.⁵ Cynthia örült átkokat szór az égre, mert Propertiuszt hűtlennek hiszi;⁶ szemrehányásokat tesz a költőnek, hogy másutt tölti éjeit.⁷ Mint egy büntető dæmon jelenik meg egyszer, hogy szétugraszsa Propertius díszes társaságát, megbüntesse a hűtelent s végre mégis újra kegyébe fogadja.⁸ Cynthia temperamentuma heves, erőszakos, végletes: de épen ez az, a mi a költőt lebilincseli.⁹

Cynthiának viszonyairól, helyzetéről semmi bizonyosat nem mondhatunk. Anyja még élt; egy leánytestvére is volt,¹⁰ de valószínű, hogy mindakettő hamarabb elhalt, mint ő, különben okvetetlenül szerepelnének a IV. könyv 7. elégiájában, Cynthia halálának rajzában. Fönnebb említettük, hogy a költő nyilatkozataiból ítélve nem hihetünk egyebet, mint hogy Cynthia előkelőbb hetæra volt s születésére nézve libertina. *Gruppe* azonban tagadja ezt s a III, 20, 7. 8. alapján

¹ I, 15, 5 skk. I, 2, 1 skk. II, 18/b 1. II, 24, 11 skk. II, 16, 11. II, 17, 1. II, 5, 1. II, 6, 1 skk. II, 9, 19.

² II, 24, 10.

³ II, 24, 10. 16.

⁴ I, 8/B.

⁵ II, 20, 25 skk.

⁶ II, 20, 1 skk.

⁷ I, 3, 35 skk.

⁸ IV, 8.

⁹ III, 8.

¹⁰ II, 6, 11.

jó házból valónak mondja.¹ *Lachmann* férjes nőnek tartja *Cynthiát*. E véleményt vallja és igyekszik igazolni *Marx*² először a II. könyv 7. elégiájával, mert szerinte a *lex Julia* azért szakította volna szét a szerelmeseket, mert *Cynthia* már férjnél volt, *Propertius*nak pedig meg kellett volna házasodnia. Pedig ha a férjes *Cynthia* szerelmi viszonyban lehetett *Propertiussal*, miért lett volna ettől eltöltve a meg-nősült *Propertius*? Másik bizonyítéka *Marx*nak *Juvenalis* egy helye (VI, 7). *Juvenalis* ugyanis a régi erkölcsös embe-rekről szólva, dicsérve emlegeti a barlanglakónak egyszerű, marczona feleségét, a kiről azt mondja, hogy nem volt ha-sonló *Cynthiához*, sem ahhoz, a ki vörösre sírt a szép szemeit a veréb kimúltán (azaz *Catullus* *Lesbiájához*). *Marx* szerint t. i. sántikálna a hasonlat, ha a régi barlanglakó feleségét nem férjes nőkkel hasonlítaná össze. Ennek ellenében meg-jegyzem, hogy *Juvenalis* bátran összevethette a régi hitvesi hűséget *Cynthiának* *Propertius* iránt való hűségével; hiszen maga költőnk is nem egyszer házassági frigynek, siring tartó hű szerelemnek rajzolja *Cynthiához* való viszonyát.³ *Marx*-nak többi bizonyítékai még gyengébbek,⁴ úgy hogy czáfo-latot is alig érdemelnek. *Marx* annyira megy föltevéseiben, hogy a II, 6, 10 alapján valószínűnek tartja, hogy *Cynthiá*-nak férjétől gyermeke is volt, a ki azonban kellő anyai gon-doskodásban nem részesülve a II, 18/b, 33 írása előtt elpusztult. Hogy ki volt *Cynthia* férje, azt *Marx* természetesen nem tudja, de azt már tudja, hogy többnyire nem volt Ró-mában s a II, 32, 27 írásakor már nem élt. Így születnek,

¹ Die römische Elegie I, 342. «eine Dame von Familie».

² De S. Prop. vita et libr. ordine temporibusque. Lipsiæ 1884. p. 48.

³ II, 6, 41. 42. II, 20, 18. II, 21, 19. II, 26, 57. III, 20, 15 skk.

⁴ Ilyen a II, 18/b, 33-ra, II, 23, 20-ra való hivatkozás. Ez utóbbi helyen nem is épen *Cynthiáról* van szó.

így élnek és így vesznek el a Marx képzelete alkotta homunculusok!

Beszélhetne-e így a költő egy férjes asszonyról:

«Szerelemben halni, egyhez hűnek lenni,
Mily dicső: csak őt se birhassa más senki!
Hisz ő is vádat szór a könnyelmű lányra,
Helena miatt az Iliast utálja» — ?

(II, 1, 47 skk.)

Ha mindjárt affectationnak tartjuk is a Helenára szórt vádat a Cynthia ajkain, a költő mégis komolyan vette. De vehette volna-e komolyan s nem találta volna-e inkább nevetségesnek, ha egy férjes nő, a ki ő érte férjét megcsalta, vádolja Helenát hasonló vétkéért? Ez affectationnak is sok lett volna. Aztán lehetetlen, hogy a költő határozottan ne említse a férjet az esetben, ha Cynthia csakugyan férjes volt. Oly költemény pedig, mint pl. a II. könyv 19. elégiája, férjes asszonymak nem szólhatott.

4. Chronologiai kérdések.

A költeményekből, melyek hű tolmácsai a szerelem örömei, kétségei és szenvedései közt hányódó költő lelki izgalmainak s ezért sokszor a legellentéteesebb világításban tűntek fel a helyzetet, magát Cynthiát és kettejük szerelmét, nagyon nehéz e szerelemnek történetét csak körvonalozni is. A Göthe-féle «égig-ujjongás» és «halálra kesergés» lyrai ellentétei az ó-kor egy költőjénél sem jelennek meg oly teljességgel, mint Propertiusnál. De épen az a nehézség, a melyet a reális tények megállapítása okoz, az vonzhatta a philologusokat, hogy tudományukat költőnkön gyakorolják s ennek az eredménye lett, hogy a chronologiai kérdéseknek egész labirinthusa képződött körülötte, a mely mind szöve-

vényesebbé válik s mindinkább nehezíti az igazság megismerését.

A költő abban az elégiában, a melyben örökre búcsut mond Cynthiának, határozottan így nyilatkozik:

«Képes valék öt éven át tartó szolgaságra.»

(III, 25, 27.)

Általánosságban szól, de szintén sok évet emleget már a II. könyvben is:

«Oh micsoda vakság! éveken át türtem
Tieidet és a te uralmadat.»

(II, 8, 13.)

Az előbbi nyilatkozat határozott tanúsága szerint Propertius és Cynthia szerelmének idejét öt évben kell megállapítanunk. Azonban nehézségeket okoz a következő sor:

«Egy bűnért száműzött egy esztendeig.»

(III, 16, 9.) *

Ezt az esztendőt nevezik a *discidium* évének. Kérdés bele kell-e ezt az évet számítanunk az említett öt évbe vagy egy külön, 6-dik évnek kell tartanunk. *Lachmann* külön évnek számítja, még pedig olyannak, a mely az egy végtében tartó 5 évet megelőzte. Mivel pedig a *discidium* föltételezi a szerelmi viszony meglétét, a *discidium* előtt már szeretniök kellett egymást s ez az első szerelmi viszony *Lachmann* szerint e hely bizonyossága alapján:

«Ide s töva a harmadik éve is lejár,

A mióta tán tíz szót se váltottunk mi már» (t. i. Lycinnával).

(III, 15, 7.)

* V. ö. ezzel: «Már egy kerek éve, s nem szűnik a düh meg».
(I, 1, 7.)

legalább is két évig tartott. A discidium-ról pedig azért hiszi Lachmann, hogy az említett 5 évet megelőzte, nem megszakította, mert a költő ezt mondja:

«Eltemetett mindent érted ez a szerelem
S édes igád nem vevé le rólam senkisémet.» —

(III, 15, 9, 10.)

s ezt a költő nem mondhatta a discidium *után* — mondja Lachmann,* — hanem vagy Cynthiával való viszálkodása előtt, vagy, a mi valószínűbb, a viszálkodás kezdetén. Kár hogy Lachmann ez állítását nem tartotta szükségesnek okadatolni. Miért ne lehetne föltenni, hogy a költő a discidium éve alatt is csak Cynthiát szerette s az érzékiség kívánta futólagos viszonyokat nem számította be hűtlenségnek? — Lachmann számítása szerint tehát a szerelem két időszaka a discidiummal együtt 8 évet tesz ki. Továbbá biztos időpontot vélt megállapíthatónak Lachmann a következő helyből:

«S te a phryg habokra indulnál, kegyetlen,
Törnél a hyrcani tenger partja ellen?»

(II, 30, 19. 20.)

mint a hol Augustusnak a parthusok ellen Kr. e. 24-ben vagy 23-ban tervezett háborújára van célzás, s melyből kitűnik, hogy szerelmük ekkor még fennállott, s a következőből:

«Hadat zengek, — lánykám eleget daloltam»,

(II, 10, 8.)

mely Cynthia iránti szerelme végét jelzi (?). Minthogy pedig a költő 5 éven át tartó szerelemről szólott, a discidium éve a Kr. e. 29-ik év. E biztos időpontok segítségével így állapítja meg költőnk életének chronologiai adatait:

* Præf. p. XXVI.

Kr. e. 48 (vagy 47) Propertius születése.

32—31 Viszonya Lycinnával.

31—29 Szerelme első időszaka.

29—28 A discidium.

28—24 (vagy 23-ig) Szerelme második időszaka.

Ehhez az eredményhez azonban, melyet kisebb-nagyobb módosításokkal sokan elfogadtak,* erős kétségek férnek. Már *Hertzberg* ** az egész szerelem idejére vonatkoztatja a költő említette 5 évet, mely időnek közibe ékeli a discidium hatodik évét, úgy hogy az a 3-ik év után következett, hogy még két évig tartó szerelem váltsa fel. *Hertzberg* ezt ebből a helyből következteti :

«Ide s tova a *harmadik éve* is lejár,

A mióta tán tíz szót se váltottunk mi már.

Eltemetett mindent érted ez a szerelem

S édes igád nem vevé le rólam senkisémet».

(III, 15, 7 skk.)

Mert abban egyetért *Lachmann*al, hogy ezt a költő a discidium *után* nem mondhatta. E szerint *Hertzberg* a Kr. e. 25-ik évet tekinti a discidium évének, mint a mely időben a II, 10 is keletkezett. Helyesen mutat rá továbbá, hogy a II, 8, 13-ban említett «éveken át» (tam multos annos) jobban illik 3 évre, mint kettőre. Így aztán *Hertzberg* szerint a Kr. e. 28-ik év a szerelem kezdete, s két évet számítva a Lycinnával való viszonyra, Propertius születését a Kr. e. 46-ik évre teszi.

Helyeselnünk kell *Hertzberg* felfogását abban, hogy a költőtől panaszolt öt éven szerelmének egész idejét érti,

* *Lütjohann* (Comment. Prop. p. 83) szerint pl. a költő 46-ban született s ehhez képest a többi adatok is változnak.

** Quæst. Prop. p. 16.

mert az, a ki teljes indignatióval állítja szembe saját érdekeit a hálátlansággal és hűtlenséggel, mint a költő a III. könyv utolsó elégiájában, az nem fogja maga kevesbiteni érdemeinek nagyságát s nem fog egy — habár megszakítással — 7 évig tartó szolgaság helyett 5 évig tartót emlegetni. Abban azonban Hertzberg is tévedett, hogy a discidium évét nem értette bele ebbe az 5 évbe. Hisz Propertius, mikor 5 évig tartó szolgaságról beszél, bátran beleszámíthatja az ideiglenes elszakadás évét is, ha csak azt nem akarja bizonyítani, hogy az alatt az idő alatt nem szerette Cynthiát, nem sovárgott utána, az elszakadás fájdalmait nem sínylette. Ezt pedig nem tehetjük föl, mert nem ő hagyta el Cynthiát, hanem Cynthia számkivetette egy bűnéért, s ezt a kegyetlenséget a költő még később is sajtó szívvel emlegeti (III, 16, 9.). Helyesen ítél tehát *Brandt*,¹ *Plessis*² és *Reisch*,³ hogy a költő említette 5 év a Cynthiával való szerelmi viszony egész idejét magában foglalja. Azonban azt meghatározni, hogy ez az 5 évig tartó viszony mely időpontban kezdődött, végződött: biztosan még senkinek sem sikerült. Itt csak találgatásokról, gyanításokról lehet szó s mivel a költő nem tartozik pontos chronologiai adatokkal szolgálni, még az említett «5 év» sem felel meg okvetetlenül pontosan a valóságnak.

Abban egyetértek *Lachmannal*, hogy az I. könyv 1. költeményét a már kiadásra szánt, kész I. könyv proœmiumául írta a költő,⁴ valamint abban is, hogy a 7. versben a discidium lehet jelezve; de viszont *Reischnak* is igaza lehet abban,⁵ hogy a 7-ik versben említett *toto . . . anno*-n nem szükséges egy valóságos polgári évet értenünk s feltennünk,

¹ Quæst. Prop. Berolini 1880. p. 28.

² Id. m. p. 210.

³ Properz-Studien. Wiener Stud. 1887. p. 114.

⁴ Lásd a hozzávaló jegyzetet.

⁵ Id. ért. Wien. Stud. 1887. p. 115.

hogy a discidium egy teljes évig tartott. Mindenesetre a discidium idejéből való szerintem a 16. elégia és nem fogadhatom el azok nézetét, a kik szerint a legelső elégia abból az időből való, mikor Cynthia a költőt vagy nem ismerte vagy még meg nem hallgatta.¹ Vajjon a discidiumnak Propertius hűtlensége volt-e az oka, mint az I, 1, 35-ből s a II, 29-ből következtetni lehet, vagy talán inkább a költő alkalmatlan kémkedése is, mint a II, 29, 41 alapján gyanítom, az határozott nyilatkozatok hiányában kétséget kizáróan meg nem állapítható.²

Biztos chronologiai adatot nagyon keveset találni Propertius költeményeiben. Ilyen van a II. könyv 31. elégiájában, a melyben a palatinusi Apollo-templom megnyitásáról van szó. Erről a templomról tudjuk, hogy Kr. e. 28-ban, október 9-ikén³ avatták föl. Az egész költemény arra mutat, hogy vagy a felavatás napján, vagy legfőlebb egy pár nappal utóbb készült. Az a körülmény, hogy e költemény a II. könyvben foglal helyet, azt bizonyítja, hogy ennek írása idejében már ki volt adva az első könyv.⁴ Ezt annyival biztosabban állíthatjuk, mert az első könyvben még semmi vonatkozás vagy célzás nincs az uralkodó körökre, se Augustusra, se Mæcenasra; ezek csak a II. könyvben kezdődnek. Tehát a II, 31 nem származhatik az I. könyv készülése idejéből. Szintén elég bizonyossággal megállapítható időpontot jelez a II. könyv 10. elégiája, melynek 16. verse így szól Augustushoz:

«A szűz Arabia remegi erődet».

¹ L. pl. Brandt Q. P. p. 29.

² Lásd Knauth feltevését Q. P. p. 20, 21.

³ L. V. *Gardthausen*: Augustus und seine Zeit. Leipzig 1896. I. rész. II. köt. p. 962.

⁴ *Reisch* id. ért. p. 107.

Arabiát a költő csak akkor nevezhette «szüz»-nek, érintetlennek (intacta), mikor római hadsereg még nem hatolt belé. Aelius Gallus volt az első, a ki Kr. e. 26-ban Arabia ellen indult,¹ de vállalata szerencsétlen volt. 25. őszén megfogyatkozott sereggel volt kénytelen visszavonulni Egyiptomba.² A költő tehát csak e vállalat meghiusulta előtt nevezhette Arabiát «szüz»-nek, abban az időben, mikor a vállalatra készülődtek, tehát Kr. e. 26-ban. Később — meghiusulván a vállalat — egyáltalában nem is említette volna Arabiát. Igen valószínűnek kell tartanunk *Reisch*-sal, hogy a II. könyv a Kr. e. 24-ik év közepe előtt megjelent, mert Aelius Gallus szégyenletes veresége után a költő Augustusra való tekintetből bizonyosan kihagyta volna a II, 10-et, vagy legalább módosította volna. Erre mutat a II, 34, 92-ben Cornelius Gallus halálának említése is, mely a költő szavai szerint *modo* azaz *nem rég, imént* történt. Gallus t. i. Kr. e. 26-ban végezte ki magát.³ Tehát a II. könyv befejező költeményét, 26—25-ben írhatta Propertius. Ezek az adatok feljogosítanak bennünket arra, hogy II. könyv költeményeit a 28—25. évekből származtassuk.

A III. könyvben is van egy biztos adatunk. A 18. költeményben ugyanis *Marcellus* halálát énekli meg. *Marcellus* Kr. e. 23. szeptemberében halt meg. Több-kevesebb bizonyossággal a III, 4 ideje is megállapítható. Igen valószínű t. i., hogy 23-ban írta a költő, a parthus háborúra való készülődés idejében. A III. könyv költeményei tehát a 25—23. évekből valók. Az I. könyv befejezése és kiadása nagyon kevéssel előzte meg a II. könyv megkezdését, mint a II, 3, 3

¹ *Plinius* N. H. VI, 32 «Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus, equestri ordine».

² *Gardthausen*, id. m. p. 796.

³ *Cass. Dio* LIII, 23.

bizonyítja. Ennélfogva föltehetjük, hogy a Cynthiával való viszony Kr. e. 28 elején vagy még 29 végén kezdődött és a 23-ik év elejéig vagy közepéig tartott. Azt ugyanis nincs okunk fölteni, hogy a III. könyv befejező palinodiája időrendben is utolsó darabja volt a III. könyvnek. A költő ezt a költeményt találta alkalmasnak, hogy a Cynthia-regény zárókövéül a könyv végére illeszsze, de azért a 23. év első felében írhatta. Körülbelül azt az időt vennők fel tehát az egész szerelem idejének, a mely Lachmann szerint a szerelem 2-dik időszaka volt. Ehhez képest a 29., 30-ik évet juttatnók a Lycinnával való viszonyra; a 31-ik évben vette volna fel Propertius a férfitógát s ha ez 17 éves korában történt, akkor Kr. e. 47-ben kellett születnie, de ha 16 éves korában történt, akkor Kr. e. 46-ban született.

5. A Cynthia-regény.

Propertius és Cynthia szerelmének történetét a költeményekből reconstruálni alig lehet. Itt mindenekelőtt az a kérdés, vajjon chronologiai sorrendben következnek-e a költemények vagy nem. *Plessis* azt hiszi,* hogy a Cynthiára vonatkozó költemények általában chronologiai sorrendben következnek egymás után s az első könyv elégiáiról iparkodik is kimutatni a történeti összefüggést. Mindamellett oly concessiókat kénytelen tenni, hogy pl. a 2-ik költeményt a 4. és 5. közé helyezi s a 16-ik költeményt még a viszonyt megelőző időből származtatja. Részemről sokkal valószínűbbnek tartom *Schulze* nézetét,** mely szerint a római költők nem idő-

* Id. m. p. 226 skk.

** Ueber das Princip der Variatio bei röm. Dichtern. Jahrb. für klass. Phil. 31. (1885) p. 857—879.

rend, hanem a *variatio* elve szerint rendezték költeményeiket. Az első könyv Tullusnak lévén ajánlva, az első és utolsó költemény neki szól. Egymásra vonatkozik a 7. és 9. elégia, a 15., 17. és 19., a 16. és 18.; a 10. a 13-ikkal, a 11. a 12-ikkel egy témát folytat. Magukban az ily csoportokban aztán chronologiai rend is lehet.

Az *első könyv* magában foglalja a szerelem ujjongó örömeit, de már keserveit is. A könyv a költő előkelő barátjához, Tullushoz van intézve. Annak gazdagságával, jóllétével állítja szembe a maga boldogságát, melynek birtokában Alkinoos kincsét is megveti (14). Tullus magával akarja vinni provinciájába, Kisázsiaiba: a költő nem mehet, nem hagyhatja el az édes rabságot, bár érzi vesztét (6). Tulluson kívül más barátai is el akarják őt vonni attól a szenvedélytől, melynek végzetes hatalmát észreveszik rajta. A költő védelmére kél szerelmének (4), de mikor látja, hogy a csapodár Gallus Cynthiára vetette szemét, óva inti őt és saját példájával rettentí vissza attól, hogy Cynthia szerelme után járjon (5). Azt is megjósolja neki, hogy sok csalfaságáért majd egy nő fog rajta bosszút állani (13), majd köszönetet mond, hogy szerelmének tanúja lehetett (10) Ponticusnak, a ki a szerelmi elégiát fitymálva Thebaisokat írt, szintén megjósolja, hogy Ámornak előbb-utóbb hódolni fog (7) s mikor jóslata teljesedik, részvétet tanusítva igyekszik valloásra bírni (9). Gyönyörűen rajzolja boldogságát a 19. költeményben: a haláltól nem fél, csak attól az egytől, hogy, ha meghal, sírjához nem marad hű Cynthia, holott ő a más-világon is híven fog reá várni. A 2. költeményben hízeglő szemrehányások közt inti kedvesét, ne cziczomázza magát, hisz nincs arra szüksége: természet-adta szépségével s lelki adományaival a nélkül is örökre boldogítja életét. Egyszerre azonban vészes felhők gyülekeznek szerelme egén. Egy gazdag praetor jár Cynthia után s fényes ajánlatokkal rá akarja

venni, hogy kora tavasszal (I, 8/A, 9) menjen el vele provinciájába, Illyriába. A költő a szerelem ékesszóló esdek-léseivel igyekszik maradásra bírni kedvesét (8/A.) és Cynthia még elég fogékony arra, hogy jobb érzését kövesse s a genialis ifjú szerelméért lemondjon a csábító jóllétről (8/B.). A költőt — úgy látszik — elbizakodottá teszi ez az engedékenység: több időt szentel barátainak s az azokkal folytatott régi kedvteléseket szívesen föleleveníti. Cynthia hiába várja: unalmában szőni kezd, majd a lantot veszi kezébe, végre kimerülten elalszik. A költő késő éjjel, boros fővel tér meg, nem meri az alvót fölkelteni, de a holdsugár berezdül az ablakon, Cynthia fölébred s keserű szemrehányásokkal fogadja a hűtelent (3). Cynthia is csakhamar megbánta, hogy költője kedvéért lemondott a praetorról. Kárpótlást keresett s talán, hogy a praetorhoz hasonló udvarlóra szert tegyen, a meleg idő beálltával a hirhedt tengeri fürdőbe, Baiæba utazott. A költővel ez a távollét érezteti először igazán, hogy Cynthia mindene, s remegve, hogy elveszíti, megátkozza Baiæt, mely már annyi szív viszonyát szétépte (11), majd, hogy Cynthia megváltozva visszaérkezik, kétségbeesve panaszkolja sorsát, mely Cynthiahoz van kötve, mert vele kezdte, vele végzi (12). Azt hiszi, a távolság fog gyógyulást adni szívének s ha útra kél, a közömbössé vált Cynthia szint fog vallani. Cynthia azonban egykedvűen veszi az úti tervet s ez végkép elkese-riti a költőt (15); elmegy magányos erdőbe búját elpanaszolni s a fenyveket és bükköket hívja fel, hogy tegyenek bizonyosságot mellette (18). Majd útra indul, de a tengeren vihar éri utól, melyben megérdemlett büntetését látja azért, hogy kedvesét el tudta hagyni * (17). Mindamel-

* *James Davies* szerint (Catullus, Tibullus and Propertius. London 1876. p. 157) Propertius egyáltalában nem kelt tengeri útra s erről szóló költemény csak a képzelet szülötte. (?)

lett visszatérte után sem áll helyre a megzavart öszhang. Mindegyik a másikat tartja hibásnak. A költő ismét vig czimborák közt, azok mulatságaiban osztozva keres szórakozást. Cynthia bűnbánást és vezeklő megtérést várt, s Propertius meg akarta mutatni, hogy ő is talál kárpótlást. Hiába keresük az I. könyvben azt a költeményt, mely ennek a situációnak kifejezést ad. De, ha nem csalódom, megtaláljuk a II, 29-ben, melyet a költő azért nem vett fel az első könyvbe, mert az és egy hozzá nagyon hasonló, az I, 3. rontották volna egymás hatását. A II, 29. az, melyben Cynthia számkiveti Propertiust hűtlenségeért vagy talán inkább kémkedéséért. De nem vette fel e költeményt az I. könyvbe azért sem, mert a rövidnek hitt számkivetés (discidium) hosszúra nyúlt és sokkal komolyabb lett, mint a minőnek először hitte. Az I. könyvnek két költeménye ad kifejezést a discidium szomorú időszakának: a 16., melynek epedéseit kellő nyomatékú vádak ellensúlyozzák, — habár a költő nem meri ezeket a vádakot nyíltan Cynthia nevével hozni kapcsolatba, — és az 1. költemény, a mely mintegy összefoglalása s ezért méltó bevezetése az I. könyv költeményeinek.

Az I. könyv történetének ez áttekintésében nem volt szó a három utolsó költeményről (20. 21. 22.). Ezek tartalmilag egészen elválnak a többiektől, azért azokkal való összefüggésükről nem is szólhatunk. A 20. költeményt még a szerelmet megelőző időből származtatnám, ha compositiója és kidolgozása érettebb művészetre nem mutatna. Így mintegy viszhangja a barátai körében való szórakozásoknak. A 21. költemény egy fájdalmas reminiscencia a költő gyermekkorából s mint ilyen mintegy a 22. kiegészítéseül szolgál. A 22. mint utolsó költemény, szokás szerint életrajzi adatokat közöl Tullussal s a közönséggel, de mindössze a szomorú gyermekkori emlékről, a perusiai háborúról szól s a költő születése helyéről ad számot, azt se pontosan.

Az I. könyv kiadása (Kr. e. 28 közepén) egyszerre híres emberré tette Propertiust s mint a II, 24, 1. skk. versei hirdetik, «Cynthia» volt a legkapósabb könyv, melyet az egész forumon olvastak és commentáltak.* Hogyne? nem volt még költő Catulluson kívül, a ki annyira szíve életét tárta volna fel költeményeiben, mint Propertius. De Catullus epigrammatikus apróságai, lyrikus kitöréseiben csak egy-egy helyzetnek adott megkapó kifejezést. Propertius volt az első, a ki szerelmének egész regényét adta a közönség kezébe. A romantika, melynek az antik költészetben főleg ő a képviselője, a maga sentimentalismusával megtalálta az utat a közönség szívéhez. A plebeius ifjú, a kiről egyszerre egész Róma beszélt, a legelső körök figyelmét is magára vonta. Mæcenás, a ki annyira szerette fölfedezni és maga köré gyűjteni a költői tehetségeket, mindjárt megnyitotta ajtaját az umbriai földművelő fia előtt. Azt hitte, benne megtalálta azt a költőt, a ki arra is hajlandó lesz, a mit Vergilius igazi költői tapintattal csak indirecte készült teljesíteni, t. i. Augustus tetteinek a megéneklésére. Propertius azonban nem érzett magában hivatást és erőt erre a feladatra. Azért úgy tesz mint Horatius, egyszer is, másszor is kitérőleg felel a patronus biztatásaira s jó ideig továbbra is megmarad a szerelem dalosának.

Az elégiák II. könyve a megoldatlan problémák egész özönével kínálgatik. Le kell arról mondanunk, hogy, csak halavány valószínűséggel is, rekonstruáljuk ez elégiák összefüggését. Megelégszünk, ha a legkiemelkedőbb csúcsokat érintjük.

Az első könyv kiadása után Propertius föltette magában,

* V. ö. Martialis XIV, 189 Monobiblos Properti.

Cynthia, facundi carmen iuvenile Properti,
Accepit famam, nec minus ipsa dedit.

hogy nem fecsérli idejét egy hozzá méltatlan szerelemre, hanem komolyan hozzálát félbehagyott tanulmányainak folytatásához. Azonban alig múlt el egy hónap, Cynthia, a kinek hízelt az, hogy egy híressé vált könyv őt ünnepli, ismét kegyébe fogadja a költőt s az mindenről megelégedkezve újra hódol Cynthia bűvös hatalmának (2. 3. elégia), ujjongva hirdeti boldogító győzelmét (14. 15. 26/b.) és a panaszkodó Cynthiaának örök hűséget fogad (20). Mintegy hét hónapig tart ez a verőfényes időszak (v. ö. II, 20, 21 skk.), de sokáig ez sem tarthatott. Az első veszedelem, a mely viszonyukat fenyegeti a *lex Julia*, melylyel Augustus a sok nőtlenséget akarta megszüntetni¹ s melyet bár a maga teljességében csak Kr. e. 18-ban terjesztett Augustus a senatus elé, de — úgy látszik — már Kr. e. 27-ben vagy 28-ban² (a II, 7 írása előtt) indítványozott hasonló irányú rendszabályokat.³ Erendszabályok azonban ellenzésre találtak a senatusban és megbuktak. Propertius ujjongva örül, hogy Cynthiatól nem kell elszakadnia (7). Csakhamar új baj szakítja félbe boldogságukat, Cynthia betegsége, melyet eleven, drámai képekben rajzol a költő (28. 28/b. 28/c.) Majd a régi vétkek ismétlődnek s először is Cynthia részéről. A költő szemrehányásokkal áll elő (17. 24/b.), Cynthiat könnyelműséggel vádolja (5) s Görögország hirhedt hetæráihoz hasonlítja (6). Bekövetkezik a legnagyobb veszedelem is: megjő a prætor Illyriából s Cynthia most már nem utasítja el, sőt maga jár utána (II, 9, 23.). A költő nem tér ki a küzdelem elől s egy pár nagy verve-ü elégiában ostromolja őt és Cynthiat (16. 9. 8.). A prætor miatt sok mellőzést kell tûrnie s azzal torolja meg Cynthia hűtlenségét, hogy azoknál keres kárpótlást, a kiknél

¹ L. a II, 7-hez való jegyzetet.

² L. Gardthausen id. m. p. 902.

³ L. Hertzberg Quæst. p. 224.

könnyen kaphat (22. 23. 24.). Ezt a helyzetet legélénkebben illusztrálja a IV. könyv 8. elégiája, mely ebből az időből való, legalább főbb vonásaiban, ámbár nem lehetetlen, hogy a költemény teljesen elkészült, de a költő nem vette föl a II. könyvbe, mert ekkor még nagyon compromittálónak találta. Cynthia azonban még mindig sokkal jobban lebilincseli egész gondolkodását, semhogy közömbös lehetne iránta és cselekedetei iránt. Ámbár belátja, hogy szellemét Cynthiara pazarolnia nem érdemes (11), alig van költemény az egész II. könyvben, mely directe vagy indirecte ne Cynthiaról szólna.*

«Nem Múza s Apollo készít engem a dalra:
Ihletem egyedül kedvesem sugalja.»**

(II, 1, 3.)

A 10. költeményben, Augustushoz szólva, azt igéri, hogy majd az ő harczait is megénekli, ha a végzet megtartja, de most még csak a Permessus árjáig vitte el Ámor a múzsáját. Egyébiránt Cynthiaával való viszonyában kedvező fordulatot idéz elő az az esemény, hogy a praetor megházasodott: a költő ismét felajánlja szívét Cynthiaának (21) s a II. könyv bevezető és befejező költeménye ismét teljes akkordokban ünnepli Cynthiat és a szerelmet.

* *Ribbeck* azt állítja (*Zur Erklärung u. Kritik des Properz. Rhein. Mus.* 1885. p. 481 skk. és *A római költészet története*, ford. Csiky G. II, 252), hogy a II-ik könyvtől kezdve nem csak Cynthia-ról van szó, s hogy a II. könyv egy új kedvest akar halhatatlannítani. (Lásd a II. k. 2. 3. 14. 15. 24/b. elégiáihoz való bevezető jegyzeteket.) A római költészet történetében (257. l.) egy harmadik kedvest is szerepeltet *Ribbeck*. — Ámbár *Heydenreich* helyesli *Ribbeck* nézetét, hogy nem mindenütt Cynthia értendő (*Bursian's Jahresbericht* 25.), részemről ezt épen nem tartom valószínűnek.

** V. ö. *Martialis VIII, 73, 5.* Cynthia te vatem fecit, lascive Properti.

Ha tekintetbe vesszük a II. könyv nagy terjedelmét (34 költemény), továbbá a III. könyv bevezető költeményében nyilvánuló nagy költői önérzetet, melyet csak a nyilvánosság előtt aratott siker igazolhat, nem kételkedhetünk abban, hogy a II. könyvet mindjárt befejezése után külön kiadta a költő s nem várt egy harmadik könyv elkészültére, ámbár valószínű, hogy a II. könyv kiadásakor már a III. könyv számára is készültek egyes költemények.

A III. könyvben a költemények anyaga és hangja sokban különbözik az előbbiektől. Legmeglepőbb, hogy e könyvnek alig egy harmada foglalkozik Cynthiával. Cynthia hatalma, bár a költő még megénekli ezt a hatalmat (11), tűnőfélben van. E könyvnek egyik kedvelt témája ismét annak igazolása, miért nem foglalkozik a költő epikus tárgyakkal, miért énekel folyvást a szerelemről (3. 9.). Igéri, hogy majd a «komoly kor»-ban a természet titkainak kutatásával foglalkozik (5). Mindamellett e könyvben nagyon alárendelt szerepet játszik a szerelem. Más témák kínálkoznak a költőnek s ő szívesen látja őket. Megénekli Pætus és Marcellus halálát (7. 18.), Sparta női játékait (14), Postumus és Galla viszonyát (12), sőt egyenesen menekülni akar a szerelem nyomaszító hatalmától, Bacchusnál keres enyhülést (17) s Athénba készül (21). Ha szól is a szerelemről, inkább általánosságban szól s nem egyenesen Cynthiáról (13. 19. 11.). Csak egy költemény van, a mely a régi verőfényes idők visszasugárzása, az, a melyben Cynthia születése napját ünnepli a költő (10). Kölcsönös féltékenységek és vétkezések (8. 15.) ismét elkeserítik őket egymás iránt, s bár még egyszer visszatérnek egymás keblére (6. 16. 20.), csakhamar szakításra kerül a dolog közöttük. A könyv utolsó elégiájában, szerelme palinodiájában, meghazudtolja a költő egész multját s Cynthiának vigasztalan elhagyatottságot jósolva örökre búcsút vesz tőle.

Ez az öt évig tartó szerelemnek a költeményekből megállapítható története. Azonban a Cynthia-regénynek még nincs teljesen vége. Azt a bántó dissonantiát, a melylyel a harmadik könyv végződik, valami kiengesztelő harmoniának kell felváltania. S valóban van a negyedik könyvnek két költeménye, a melyben Cynthia szerepel, a 7. és 8-dik. Ez utóbbinak fentebb a II. könyv elégiái közt találtuk meg keletkezése idejét és helyét. A IV, 7 azonban világosan a III.-ik könyv után keletkezett, mert a meghalt Cynthia szerepel benne. Cynthia tehát a viszony felbomlása után egy pár évvel meghalt. *Postgate* * méltán látja a IV, 7-ben a Cynthia-regénynek folytatását és befejezését s méltán mutat rá e költemény helyes magyarázásának fontosságára. A meghalt Cynthia megjelenik álmában a költőnek és szemrehányást tesz neki, hogy *már* erőt vett rajta az álom, hogy ily hamar megfeledezett szerelmükről s temetésekor oly kevés részvétet tanúsított iránta. Azt állítja, hogy rabszolgái megmérgezték: istenítéletnek kell őket alávetni. Felpanaszolja, hogy egy hitvány teremtes foglalta el az ő helyét, a ki most az ő hű cselédeivel is zsarnokul bánik. De azért nem áll bosszút a költőn; hálás érte, hogy hosszú uralma volt a költeményeiben. Leírja alvilági létét, a hol könnyekkel enyhítgetik a szerelem-ütötte sebeket s a hol ő még rejtegi Propertius hűtlenségeit. Azután elmondja végső kívánságait: mi történnék kedves cselédeivel; Propertius égesse el ő hozzá írt költeményeit s írjon sírkövére epitaphiumot. Ha most másé is, később egyedül az övé lesz:

«Csontom a csontoddal összevegyülve pihen.»

E költemény realis vonatkozásai alig engedik, hogy ne lássunk benne egyebet, mint a költő lelkiismeretének meg-

* Kiadása: Introduction p. 25.

szólalását s önvádjait, melyekkel az elköltözöttnek árnyát mintegy ki akarja engesztelni maga iránt. A ki azt a lényt, a kinek egyszer oly maró gúnynyal mondott végbúcsút, halála után ily rokonszenvesen tudja rajzolni és saját magával ily vonatkozásokba tudja hozni, az gyöngéden őrzi szívében az elhúnytak emlékét s az élet csalódásaiban maga is megtisztulva kegyelettel áldoz a megtisztult szellemnek. Valóban csodálnunk kell azt az objectív önbirálatot, a melyre e költeményben a költő fölemelkedett; csodálnunk azt a vezeklést, a melyet Cynthiával szemben magára rótt. A költemény egyes helyeiből (5. 6. 14. v.) nem is nagy merészség *Postgate*-től azt következtetni, hogy *Propertius* és *Cynthia* közt még egy kibékülés jött létre* *Cynthia* betegségekor: a költő nem tagadta meg *Cynthiától*, hogy meg ne látogassa s betegágya mellett részvéttel ne legyen a szenvedő iránt. A mi pedig a költemény realis vonatkozásait illeti, azt hiszi *Postgate*, hogy *Cynthia* halálos ágyán *Propertiusra* bízta az ingóságaival való rendelkezést és temetésének rendezését, de *Propertius* levertségében nem maga ügyelt fel a temetés szertartásaira, hanem egy bizonyos *Dorisra* (vagy *Chlorisra*) ruházta a háztartásban való intézkedés jogát s ez a költemény a töredelem és jóvá tevés igyekezetének kifejezése.

* Ezt egyébiránt már előbb is állította *Cranstoun*, *Propertius* angol fordítója. *Marx* (id. ért. p. 66 skk.) még tovább megy és azt bizonyítgatja, hogy *Propertius* nőül is vette *Cynthiát*, kevéssel ennek halála előtt s a III, 20-ból a házassági frigy megkötését olvassa ki s a IV, 8-at is bizonyoságul hozza fel, mivel a szerint *Cynthia* úgy rendelkezik *Propertius* házában, mint sajátjában. E naiv föltevés alaptalansága oly szembeszökő, hogy czáfolatra sem szorul. *Cranstoun* csak annyit következtet a IV, 20-ból, hogy a házasság bizonyos neme (a marriage of some sort) volt köztük, a melyben a szerződő felek kötelességei és jogai meg voltak állapítva. A költő erre vonatkozó kifejezéseit azonban nem kell szószerint érteni (v. ö. II, 6, 42.)

Így történt-e a dolog, vagy másképen, ki tudná eldönteni? Annyi bizonyos, hogy a költőnek becsületére válik e költemény nem csak költői szépségei, hanem tartalma miatt is. Szerelmük épen nem volt idealis, de némi jogot nyert rokonszenvünkre azzal, hogy igazi költészetnek adott táplálékot és ez a költemény megnyugtatja fölzavart erkölcsi érzésünket. Meghalt kedvese iránt kifejezett kegyelele, a saktól ment szellemnek idealis felfogása s a maga iránti ki-méletlenség együtt véve mintha magát szerelmüket is magasabb légkörbe emelné. Mintha a mephistophelesi káröröm «Sie ist gerichtet!» szavára hallanók a túlvilági szózatot: «Ist gerettet!»

6. Propertius pártfogói, barátai.

Cynthia regénye egyúttal a költő élete is. Ezenkívül alig mondhatunk valamit élete folyásáról. E helyen pártfogóiról és barátairól akarunk röviden szólni. Első pártfogója és előkelő barátja *Volcatius Tullus*, L. Volcatius Tullusnak, Octavianus 33-beli consultársának s a későbbi kisázsiai proconsulnak öcsese volt. Neki ajánlotta a költő első könyvét, «Cynthiát» s a hang, a melylyel hozzászól, mutatja, hogy eléggé bizalmas viszonyban voltak egymással, bár — mint az I, 22-ből kitűnik — bizonyos távolság mindig maradt közöttük. A honától rég távollevő Tullushoz szól a III. könyv 22. elégiájában is, a melyben Vergilius példájára (Georg. II, 134—176) szépen magasztalja Itáliát — Görögország rovására. Az I. könyvvel aratott hírnév *Mæcenas* és általa csakhamar *Augustus* kegyét is megszerezte számára, azonban közelebbi, bizalmas viszonyba ezekkel nem jutott. Mæcennassal már fiatalsága miatt sem állhatott olyan lábon, mint pl. Horatius. S mindkettővel szemben még nagyobb mértékben megőrizte függetlenségét, mint Horatius. Mæcenas sür-

getésére, hogy Augustus tetteiről énekeljen, kijelenti, hogy ő bizony csak hű marad a szerelmi költészethez (II, 1, 41.); később Mæcenasra hivatkozva annak példájával igazolja magát, a miért a saját tehetsége körében megmarad (III, 9.). Egyébiránt, mondhatni, csaknem minden hizelgés nélkül, mérsékelt hangon szól Mæcenashoz. Magához Augustushoz csak egy kis költeményt intézett, a II. könyv 10. költeményét. Neki sem adhat egyebet annál az ígéretnél, hogy meg *fogja* énekelni harczait, ha majd erőt érez magában; addig azonban, mivel

«Istenszobor fejét ha nem éri kezünk,
Koszorút akkor csak lábaihoz teszünk» —

(II, 10, 21.)

csak szerény tömjénfüsttel áldozhat Augustus dicsőségének. «Isten»-nek nevezi Augustust a III, 3, 1-ben is, a hol Indiában nyerendő diadalát megjósolja s mellékesen másutt is dicsőíti Augustust, még Juppiter rovására is,* de a hizelgés e neme oly szokott abban az időben, a midőn maga a senatus isteni tiszteletet szavazott meg Augustusnak s midőn az Horatius szavai szerint is Bacchus és Quirinus közt iszsza az istenek italát, hogy az ily kifejezéseket, mint conventionalis phrasisokat az akkori felfogás éppen nem bélyegezte alacsony hizelgésnek.

Horatiussal, Mæcenas és Augustus bizalmas emberével, nem volt költőnk baráti viszonyban, sőt talán általában jó viszonyban sem. Sem Horatius nem említi őt, sem ő Horatiust; pedig mindakettőnek lett volna reá alkalma. Annál élesebbnek tűnik fel az a gúnyos célzás, melylyel a venusiai költő illeti azokat az elégia-írókat, a kik Mimnermossal vagy Kallimachossal vetik egybe magukat.** Lehetetlen Pro-

* III, 11, 66. «Cæsar ha él, Jupitertől sem igen fél Róma».

** Hor. Ep. II, 2, 91 skk.

pertiusra nem gondolnunk, a ki római *Kallimachos*-nak nevezze magát.¹ Pedig Horatius sokkal nagyobb önérzettel s nem több jogosultsággal mondta :

«Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede».

(Ep. I, 19, 21 skk.)

Hogy nem volt köztük rokonérzés, annak oka a nagy korkülönbségen kívül jellemük eltérő voltában kereshető. Horatiusnak, a nyugodt józanság és böles mérséklet embe-rének, nem igen tetszhetett a sokszor szélsőségekben mozgó, szenvedélyes Propertius. Viszont a romantikus Propertius izlésének nem felelt meg az a klasszikus kimértség, melyet Horatius ódáiban talált. Horatius a régi görög lyrát utánozta, Propertius a modern alexandriai elégiát. De az már bizarr eszme, hogy az a tolakodó verselő, a ki Horatiust útjában elfogja és faggatja, mikép juthatna be Mæcenashoz,² a mi Propertiusunk volna.³ Chronologiai szempontból is lehetetlen; másfelől «Cynthia»-könyve révén Propertius úgy is nagyon hamar bejutott Mæcenashoz; hogy pedig Mæcenas kegyét nem hajhászta, azt világosan mutatja költeményeiben vele szemben tanúsított magaviselete, első könyvében a kegykeresés teljes hiánya, sőt bátor, szabadelvű nyilatkozatai.⁴

Annál jobb viszonyban volt költőnk *Vergiliussal*, habár

¹ IV, 1, 64. Minnermost is dicsérve emlegeti Propertius I, 9, 11. E kérdést részletesen tárgyalja és Horatius szavaiban sok allusiót kimutat *Postgate*: Introduction p. XXXII skk.

² Hor. Sat. I. 9. Ibam forte via Sacra...

³ *Volpi* kiadása, Proleg. p. XV. skk. Újabban *Merivale* is e nézetet vallja (Német kiadás: Gesch. d. Römer unter dem Kaiserthume, III, 82. l.)

⁴ Pl. az I, 22-ben.

az Horatiusnál is idősebb volt 5 évvel s Propertiusnál mintegy 23 évvel. Az Aeneis készülése idejében Propertius volt az, a ki Róma leendő hőskölteményéről a hazafias érzés és baráti vonzalom sugallta őszinte lelkesedéssel kiáltotta:

«Félre latin költők s ti görögök, félre!

Itt az Iliasnál dicsőbb mű jön létre».

(II, 34, 65—6.)

Egyúttal ebben az elégiában Vergilius egész költői működését meleg szavakkal, kedvesen jellemzi. Érdekes világot vet továbbá baráti viszonyukra az, hogy nemcsak Propertius vesz át egyes költői kifejezéseket Vergiliusból, kivált a Georgicából, hanem Vergiliusban is találni propertiusi reminiscenciákat.¹ Vergiliuson, idősebb barátján kívül legmeghittebb viszonyban volt a nála ifjabb *Ovidiussal*. Nem említi ugyan ezt a genialis verselőt, de annál gyakrabban és nagy bensőséggel emlegeti őt Ovidius. Elmondja, milyen szoros baráti viszony állott fenn köztük s hogy Propertius hányszor felolvasta neki lángoló szerelmi költeményeit.² Másutt is sokszor nagy dicsérettel és elismeréssel szól költő barátjáról s hogy milyen nagyra becsülte költészetét, annak legékesszólóbb bizonyysága az a sok propertiusi reminiscencia, melylyel Ovidius műveiben lépten-nyomon találkozunk.³ Az is nagyon valószínű, hogy Ovidius az ő Fasti-jának és Heroidáinak a gondolatát Propertiustól vette, a mennyiben Propertius IV. könyvének ætiológiai költeményei voltak előtte a példák Fasti-jának s Arethusa levele⁴ Heroidáinak az inventiójára

¹ V. ö. M. Rothstein: Properz und Virgil, Hermes 24, 1—34. l.

² Ovid. Trist. IV. 10, 45—6. Lásd fentebb XXIII. lap.

³ Zingerle: Ovid u. sein Verhältniss zu den Vorgängern und gleichzeitigen römischen Dichtern. Innsbruck 1869. I. p. 109—136. ll.

⁴ Prop. IV, 3.

nézve. Szóval Propertius több tekintetben mestere volt Ovidiusnak. Ovidius hálásan gondoskodott róla, hogy Propertius hallgatása mellett is tudomásunk legyen baráti viszonyukról. Másképp vagyunk Tibullussal. Méltán meglephet bennünket, hogy a római elégia két nagy mestere nem vett egymásról tudomást és egyik sem említi a másikat. Talán mert «figulus figulum odit?» Annyi bizonyos, hogy a két elégia-író mûzsája nem volt azonos. Tibullus aránylag távol állott az alexandriai költészet tudós irányától, melynek Rómában főképp Propertius volt a képviselője. Tibullus a Messala köréhez tartozott, a mely általában nem állott a monarchia céljainak szolgálatában, sőt bizonyos ellenzéki állást foglalt el Mæcenas körével szemben.¹ Mégis sérthette Tibullust az ignorálás, midőn Propertius római Kallimachosnak nevezte magát s úgy beszélt magáról, mint a szerelmi elégia egyedüli képviselőjéről. De meg az is vonhatott középük némi határvonalat, hogy Tibullus lovagrendű volt, Propertius pedig csak plebeius.

Hogy az említettekén kívül kikkel volt költőnk baráti viszonyban, arra nézve csak költeményei adnak némi útbaigazítást. Író barátai közül megemlíti *Ponticust*, egy elveszett Thebais cz. epos szerzőjét,² *Bassust*,³ az iambus-költőt, a ki Propertiust el akarta vonni Cynthiától, és *Lynceust*,⁴ a már korosabb költőt, kinek ez valószínűleg ál-neve s a kinek a költő szemrehányást tesz, hogy Cynthiára vetette szemét. Nem-író barátai közül szó van *Panthusról*,⁵ mint olyanról,

¹ L. Tibullus Elégiái ford. Csengeri J. Bpest, 1886. p. 27.

² I, 7. és 9. Ovidius is említi Trist. IV, 10, 47 «Ponticus herois . . . clarus».

³ I, 4. Ovidius az előbb idézett helyen szintén említi: «Bassus quoque clarus iambis».

⁴ II, 34.

⁵ II, 21.

a ki rágalmazta a költőt Cynthia előtt; *Postumusról*,¹ kinek Aelia Galla volt a felesége s kik Lycotas és Arethusa néven szerepelnek a IV. könyv 3. elégiájában; *Demophoonról*,² mely név valószínűleg ismét egy ismeretlen nevet takar; *Pactusról*, a tengeren elveszett fiatal kereskedőről, a kinek halálát a III. könyv 7. elégiája meghatóan siratja. *Aelius Gallussal*, is jó viszonyban lehetett Propertius, mert a megindítandó arabiai hadjáratnak, melynek Aelius Gallus volt a vezére, fényes sikert jósol.³ Talán ezzel az Aelius Gallussal azonos az Gallus, a kihez az I. könyv több elégiája szól,⁴ melyek viszonyukat nagyon bizalmasnak tanúsítják.⁵ Más *Gallus* az, a kiről az I, 21-ben van szó s a ki a költőnek anyai részről közeli rokona, talán anyja testvére volt.⁶ Jó viszonyban lehetett költőnk *L. Aemilius Paullus Lepidus* családjával, kinek korán elhunyt feleségét, Corneliát, mint a római matrona mintaképét ünnepli a IV. könyv utolsó elégiájában, a «regina elegiarum»-ban.

Ezeknek és másoknak társaságában kétségkívül víg életet élt költőnk «procul negotiis» a multság-szerető Rómában. Barátjának és pártfogójának, Tullusnak Tiberis-parti villájában⁷ bizonyára fesztelen multságok részese volt. Az Esquilinuson, Mæcenas szomszédságában lakván,⁸ bizonyára nem egyszer volt olyan szerencsés, hogy az uralkodók sze-

¹ III, 12.

² II, 22.

³ II, 10, 16.

⁴ I, 5. 10. 13. 20.

⁵ L. Hertzberg Quæst. Pr. p. 21—2. Szerinte Aelius Gallus is rokona volt Propertiusnak. Lachmann is valószínűnek tartja (Kl. Schriften II, 248) hogy umbriai volt.

⁶ Lachmann Kl. Schriften II, p. 248.

⁷ I, 14.

⁸ III, 23, 24.

mélye körüli miniszterek ez ős-atyjának társaságában töltötte idejét. Aztán nem egy mulatság leírása mutatja,¹ valamint Cynthiának egy pár jellemzése,² hogy Propertius szerette a mulatságot, a vig életet, mely — gyöngé, vézna testalkatát és beteges voltát tekintve — nagyon hozzájárulhatott élete megrövidítéséhez. Bacchust és Apollót, mint költészete ihletőit többször együtt emlegeti.³ Igaz, hogy költőnél az ily nyilatkozatokat nem kell szó szerint venni. Bortalai Petőfit is Bacchus hívének tüntetik fel, pedig éppen nem volt az. Azonban Propertiusnál oly élményekkel vannak kapcsolatban e nyilatkozatok, hogy alig tekinthetjük őket költői közhelyeknek.

Rómát annyira szerette Propertius, hogy csak nagy-ritkán, nehezen mozdult ki belőle. Még annak se találjuk nyomát, hogy szülőföldjét, az umbriai Asisiumot, meglelt korában meglátogatta volna. Mikor Tullus magával hívta Kis-ázsiaiba, nem fogadta el a kecsegtető ajánlatot. Természetesen Cynthia miatt, de «Róma volt a bűntárs, a mely lekötötte.»⁴ Tiburba rándulása⁵ nem jöhet utazás-számba. Egyszer tengeri útra indult, talán Görögországba,⁶ de hajótörést szenvedett s úgy látszik, útját félbeszakítva, visszatért. Athénba tervezett⁷ utazását valószínűleg nem hajtotta végre,⁸ megelégedett hazája földjével, melynek dicséretét mindjárt a következő elégiában (III, 22) zengi.

¹ Pl. II, 29. III, 8. IV, 8.

² II, 3, 17 skk. II, 33, 35 skk. III, 10, 21 skk.

³ III, 2, 7. IV, 6, 76. Bacchust: III, 5, 21. I, 3, 14 (Ámorral). III, 17.

⁴ I, 12, 2.

⁵ III, 16.

⁶ I, 17.

⁷ III, 21.

⁸ L. James Davies: Catullus, Tibullus, and Propertius p. 144. 157. Ellenben Ribbeck szerint (Gesch. d. röm. Dicht. II, 211) végrehajtotta s ott szabadult meg végleg Cynthia bilincseitől.

7. A római elégiák. Élete vége.

Említettük, hogy Propertius kiváló buzgalommal tanulmányozta és utánozta az alexandriai költőket, kivált Kallimachost és Philetast, kiket, mint példaképeit, oly gyakran emleget.¹ Kallimachosnak, a tudós alexandriai könyvtárosnak (élt körülbelül Kr. e. 310—235)² elégiái főkép a négy könyvre terjedő, de elveszett *Ἀῖτια* cz. gyűjteménybe voltak foglalva. Ezek az elégiák *görög* helyek és intézmények eredetéről szóló mondákat dolgoztak fel. Ez a mű adta Propertiusnak azt a gondolatot, hogy hasonló módon *római* helyeknek és intézményeknek az eredetéről szóló (ætiologiai) mondákat dolgozzon fel. Hősi eposra, a mire Mæcenas biztatta, nem érzett magában kedvet s különben is Vergiliust tartotta az arra hivatott költőnek. Ő csak mintegy ki akarta egészíteni Vergiliust s azokat a Róma őskorához tartozó mythosokat akarta költőileg feldolgozni, a melyeknek kevesebb vagy éppen semmi hely nem jutott Vergilius Aeneisében. Vajjon ez a terv régebben fogamzott-e meg a költő fejében, költői pályája kezdetén vagy pedig csak később, még mindig vitás kérdés.³ Azok a váratlanul gyors átmenetek, a helyzeteknek hirtelen történő drámai megvilágítása, a lyrai csapongás, mely e félig leíró, félig elbeszélő költeményekben nyilvánul, szóval az antik költeményekben szokatlan *balladai* elem némelyek (mint pl. Lachmann) előtt a bevérgzetlenség, kidolgozatlanság színében tüntették föl e költeményeket. Mióta azonban kimutatták,

¹ Kallimachost: II, 1, 40. II, 34, 32. III, 1, 1. III, 9, 43. IV, 1, 64. IV, 6, 4. Philetast: II, 34, 31. III, 1, 1. III, 3, 52. III, 9, 44. IV, 6, 3.

² Fr. Susemihl: Gesch. d. griech. Litt. in der Alexandrinerzeit. Leipzig, 1891. I. p. 347 skk.

³ Lásd a IV. könyvhöz való bevezető jegyzetet.

hogy e könyv legtöbb darabja metrikailag még csiszoltabb az előbbieknél, azóta alig van valaki, a ki akár ifjúkori kísérleteknek,¹ akár kidolgozatlan vázlatoknak tekintené e költeményeket, mindössze az a kiegyeztető vélemény nyilvánult,² hogy ifjúkori költeményekkel van ugyan dolgunk, de olyanokkal, a melyeket a költő később átdolgozott. Ez azonban pusztá föltevés, melyet mindössze a lehetőség támogat. Szerintem az I. és II. könyvben semmi nyoma annak, hogy a költő a szerelmi elégián kívül mást is művelne. Ellenben a III. könyv olvasásakor, a melynek már csak kis része szól Cynthiához, s melynek bevezető költeményében a költő büszkén vallja magát Kallimachos és Philetas római tanítványának, s a 9-ik elégiában már jelzi is a negyedik könyv tárgyainak egy részét,³ több okunk van föltenni, hogy a költőt már foglalkoztatja a római régiségek feldolgozása. Erre mutat az is, hogy a II. könyvnek épen utolsó elégiájában van egyenes célzás Kallimachos *Αἴτια*-jára.⁴ Valószínű tehát, hogy a negyedik könyv némely darabja még a III. könyv elégiáival egy időben készült, a többiek a III. könyv kiadása után. Így pl. majdnem biztosan állítható, hogy a IV. könyv 8. elégiája régebbi keletű, talán még a II. könyv idejéből, ellenben a 7-ik csak Cynthia halála után keletkezhetett.

A költő, a ki az eposra nem érzett hivatást, új vállalatára

¹ Hertzberg Q. P. p. 223 a IV. könyv 1. (1—70) 2. 4. 9. és 10. költeményeit még a Cynthia szerelme előtti időből származtatja.

² *Rossberg*: Neue Phil. Rundschau 1886. p. 209 skk. *Heydenreich*: Bursian's Jahresber. XXV. (1888) p. 167.

³ III, 9, 49—51.

⁴ II, 34, 33 «S Callimachus kedves *álomképeit*». Kallimachos *Αἴτια*-jának bevezetésében ugyanis arról volt szó, hogy a költő ál-mában a Helikonra jut s ott a Muzsák tanítják meg az istenek és emberek dolgaira. Ezt a motivumot Ennius is fölhasználta *Annales*-ében.

sem minden skepsis nélkül tekintett. Nyiltan ki van fejezve ez a skepsis az 1. elégia 71—150 verseiben, bár a költő a csillagjós Horusnak a szájába adja e verseket. A költő kijelentése után ugyanis, hogy

«Dallom az ünnepeket, szent helyeket ősi nevükkel»

Horus le akarja őt beszélni új vállalatáról, mint a melylyel nem lesz szerencséje s biztatja, hogy csak maradjon a szerelmi elégia szűk körében, úgy is egy leány lesz életére döntő befolyással. A költő azonban nem riad vissza a feladat nehézségeitől. Az első költeményen kívül még négy van, a mely Róma régi dolgairól szól (2. 4. 9. 10.) Történeti, de korabeli tárgygyal foglalkozik a 6. költeményben, a melyben az actiumi ütközetet énekli meg. Kétségkívül több ætiologiai költeményt tervezett Propertius, de talán egészségi állapota s munkakedve csökkenése gátat vetett terve teljes megvalósításának. E nemű költeményeinek gyöngye a Tarpeiáról szóló (4). A negyedik könyv egyéb darabjai épen nem állnak amazoknak mögötte: ezek közt van az a három költemény (7. 8. 11.), a mely a maga nemében páratlanul áll az antik költészetben. Hisz az utolsó elégiáról («regina elegiarum») még *Wolff Frigyes ágost* is elismerte, hogy az «*ein Meisterstück von Poesie*» — pedig ő az, a ki azt állította Propertiusról, hogy minden virágát Görögországban szedte s inkább a görög irodalomhoz tartozik, mint a rómaihoz.*

Vitás kérdés az is, vajjon a költő maga adta-e ki utolsó könyvét, vagy barátai állították-e össze az ő költői hagyatékából. A negyedik könyv chronologiai adatai a Kr. előtti 16-ik évet jelölik a költő működése határvövének. Ebben az évben készült a 11. elégia, mert Cornelia, a kinek halálát gyászolja, ebben az évben halt meg, s ebben az évben volt

* *Fr. A. Wolff*: Vorlesungen über die röm. Litt.-gesch. p. 242.

consul P. Cornelius Scipio.¹ Ugyancsak a 16-ik évre vall a 6. elégia is, a mely az ekkor rendezett *ludi quinquennales* tiszteletére készült.² A sycambroknak a 77. versben említett fegyverletétele is ebben az évben történt. Kr. e. 16-ban tehát még okvetetlenül élt a költő. Az ügyesen és tapintatosan rendező kéz annyira meglátszik a negyedik könyvön is, hogy bátran föltehetjük, hogy ezt is maga a költő adta ki,³ mert az a hiedelem, hogy e költeményeket barátai állították össze, azon a föltevésen alapszik, hogy e költemények kidolgozatlanok és rendezetlenek; e föltevés pedig hiúnak bizonyult. Minthogy pedig a 16-ik éven túli időre nincs vonatkozás, föltehetjük, hogy a IV. könyvet vagy még a 16-ik év végén vagy a 15. év elején adta ki a költő.⁴ Ezzel Propertius muzsája végkép elnémult, s egyúttal semmi adatunk nincs, a mely Propertius életben létét bizonyítaná. E szerint föl kell tennünk, hogy a különben is vézna, beteges költő negyedik könyve kiadása után nem sokkal meghalt. *Marx*⁵ azt állítja, hogy Kr. e. 14-nél hamarább nem halt meg, mert különben Ovidius, a ki Amores-ében⁶ olyan szép emléket állított Tibullusnak, Propertiusról sem hallgatott volna, a kivel szoros baráti viszonyban állott. Azonban az Ars amatoriában⁷ már mint holt (ut mortuus) van említve Propertius (szabatosabban: «inter mortuos» azaz olyanokkal együtt, a kik már

¹ V. ö. IV, 11, 66.

² Reisch tagadja id. ért. p. 123.

³ A. Otto: Die Reihenfolge der Ged. des Prop. Ellenben Reisch id. ért. p. épen nem találja meg a IV. könyvben a költő rendező kezét s azt állítja, hogy e könyvet nem a költő állította össze.

⁴ Postgate azt állítja, hogy Kr. u. 2-ben adták ki Propertius IV. könyvét (Introd. p. LV.), de elfogadható okokkal nem tudja bizonyítani.

⁵ Id. értekezésében p. 73.

⁶ Am. III, 9.

⁷ Ars amat. III, 333.

meghaltak volt). Ebből az következik, hogy Propertius az *Amores* bevégezése és kiadása meg az *Ars amatoria* megkezdése közt halt meg, tehát nem sokkal élt tovább Kr. e. 14-nél.

Hogy Kr. e. 14-ben még élt, arra nézve kellő bizonytságot talál Ribbeck¹ abban, hogy Ovidius *Amores*-ének ama helyén (I, 15), a hol a meghalt nagy költőket sorra veszi, a különben annyira magasztalt Propertiust egy szóval sem említi.

Mindamellet van egy adat, a melyből következtetve némelyek egészen más eredményre jutnak. Nevezetesen az ifjabb *Plinius*-nak már idézett két helyéből,² a hol *Passennus Paullus*-ról az van mondva, hogy «ősei közé számítja Propertiust», azt következtetik némelyek, hogy Propertiusnak meg kellett házasodnia. Komolyan állítja *Hertzberg*³ és *Postgate*,⁴ a ki azt hiszi, hogy Propertius a *lex Julia*-nak törvényerőre emelkedése után (18 Kr. e.), mikor Cynthia már sírjában pihent, nem szegült ellene Augustus törvényben kifejezett akaratának s megházasodott. Költői érdemeiért Augustus talán visszaadta neki atyai jószágát s Propertius visszatért halmához és folyóihoz, a hol aztán gyermekek serege vette körül és csendesen megöregedett «nem dicstelenül», habár «lant nélkül».⁵ De *Postgate*-nek sincs erre más bizonyítéka, mint, hogy «nem lehetetlen», — s végre is kénytelen valószínűbbnek tartani, hogy Cynthia után maga a költő is nem sokára sírba szállott. S valóban ezt kell föltennünk, mert nem valószínű, hogy oly ambitiosus költő, mint Propertius, egyszerre eldobta volna magától a lantot, valamint az sem, hogy életének e nagy változása említetlen maradt volna az egykorú

¹ Gesch. d. röm. Dichtung. Stuttgart, 1889. II. p. 205.

² Epist. 6, 15. 9, 22.

³ Quæst. Pr. p. 11. 46.

⁴ Introduction p. XXVIII.

⁵ Hor. Carm. I, 31, 19.

vagy későbbi írónál. Igaz, hogy a költő erkölcsi felfogása nagyot változott, hogy ő, ki régebben kicsinylőleg beszélt a házasi életről,¹ s a «feslettség vezérének» volt kikiáltva,² később szíve egész melegségével ünnepli a hitvesi hűséget,³ azonban arra, hogy maga is megházasodjék, nem adott neki időt a Parca. Be kellett váltania vatesi jóslatát:

«Cynthiával kezdtem, Cynthiával végzem.»⁴

II. Propertius költészete.

A nagy költők ama kiváltságában, hogy nem ritkán a legellentétesebb módon ítélik meg őket, Propertius is osztozik. A mit Vergiliusról mond Donatus, hogy mindig akadtak ócsárlói, azt költőnkéről is elmondhatjuk. Már költeményeiben is sikra kell szállania, hogy a tőle művelt műfajnak a tisztes létjogot megszerezze. Láttuk, hogy pl. *Horatius* sem vele, sem működése irányával nem rokonszenvezett s költeményeinek egy helyén gúnyos célzással sújtja a római Kallimachost. Annál nagyobb elismeréssel szól róla — *tener* és *blandus* jelzőt adva neki, — másik kortársa és hű tanítványa, *Ovidius* és később *Martialis*, a ki *lascivus*-nak, de egyszersmind *facundus*-nak nevezi, meg az ifjabb *Plinius*.⁵ *Quintilianus*-nak is van egy nyilatkozata,⁶ a melyből kitű-

¹ II, 7, 8. II, 15, 22.

² II, 24, 6.

³ III, 12. IV, 3. IV, 11.

⁴ I, 12, 20.

⁵ L. XIX. lap.

⁶ *Quintil. Inst. Or. X, 1, 93*: «Elegia quoque Græcos provocamus, cuius mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. *Sunt qui Propertium malint*».

nik, hogy már a régiek is vitatkoztak, vajjon Tibullust vagy Propertiust illeti-e meg az elégiai költészet borostyán-koszorúja. Hogy Propertius mindjárt I. könyve kiadásával megalapította költői hírnevét s *Cynthiá*-ja a legkapósabb olvasmány volt a forumon, azt költeményeinek nem egy helyéből tudjuk. Hogy nem csak Rómában, hanem egyebütt is olvasták, arra elég bizonyosság az a két propertiusi idézet, a melyet a Pompei-beli basilica falain találtak.¹ Említi még költönket *Statius*² és *Juvenalis*,³ meg egy-két grammatikus. Utánozza az *Aetna* a. költemény szerzője, továbbá *Claudianus*, *Ausonius*. *Paullus Silentiarius Justinianus* korabeli görög epigramma író is Propertius utánzójának tartották (l. Hertzberg Quæst. p. 230.), de újabban valószínűnek bizonyult, hogy az is az alexandriai költőket utánozta, azért mutatkozik rokonság közte és Propertius közt. Azontúl egészen a tudományok újra éledéséig a feledés homálya borúl Propertiusra. Valószínűleg *Petrarca* volt az, a ki annyi más költővel együtt Propertiust is napfényre hozta. Ő említi is, utánozza is Propertiust.⁴ A klasszikus tanulmányok újra éledése után sokak figyelme feléje fordult s első kiadása óta, a mely 1472-ben jelent meg Velenczében, sok tudós foglalkozás középpontjává lett a majdnem egyhangúlag magasztalt «doctus poeta».

Wolf Frigyes Ágost, a ki a tudományos irodalomtörténetnek is megalapítója, már nem beszél oly nagy magasztalás-

¹ E két idézet a következő:

«Janitor ad dantis vigilet si pulsat inanis
Surdus in obductam somniet usque seram». (IV, 5, 47—8.)

«Quisquis amator erit Scythiæ licet ambulet oris
Nemo adeo ut feriat barbarus esse volet». (III, 16, 13—4.)

A kéziratok *noceat*-ot írnak a *feriat* helyett.

² Silv. I, 2, 253.

³ L. XXXIV. lap.

⁴ 220 Sonetto = Prop. II, 6, 13.

sal az umbriai költőről.* Elismeri ugyan róla, hogy ott, ahol az epicumig emelkedik, s ahol tudós, nemes és fenséges akar lenni, ott mester; hogy *Corneliá*-ja a költészet remeke; de nagy hibájául tudja be tudákosságát s így végzi jellemzését: «Minden virágát Görögországból gyűjtötte, ennél fogva inkább a görög irodalomba tartozik. Görög képzetek és érzelmek uralkodnak nála. Ezért igen nehéz s utoljára olvasandó».

Ez ítélettel szemben talán elég volna a nagy Wolf még nagyobb kortársára, *Göthére* hivatkozni, a kire Propertius olyan nagy s olyan termékenyítő hatással volt s a ki őszintén tanúságot tesz e hatásról, midőn Herrmann és Dorothea cz. elégiájában így szól:

Also das wäre Verbrechen, dass einst Properz mich begeistert?

E lelkesítő hatás eredménye Goethe «Római Elégiái», a melyeket annyi reminiscentia köt össze a lelkesítő forrással, hogy *Schiller* a naiv és sentimentalis költészetéről írt értékezésében nagy költő társához méltó bóknak tartja, ha őt «német Propertius»-nak nevezi. Göthének Propertiusra nézve rendkívül hízelgő nyilatkozatát olvassuk *Riemer*-nél:** «Properz' Elegieen, — — zum grössten Teile wieder gelesen, haben eine Erschütterung in meiner Natur hervorgebracht, wie es Werke dieser Art zu thun pflegen, eine Lust, etwas Ähnliches hervorzubringen».

A kit a Múza homlokon nem csókolt, az olyan költőre, mint Goethe, ilyen hatást nem tehet. Még egy költőt nevezhetünk, a kire Propertius nagy hatást tett s a kinek költeményeiben gyakran viszhangzanak a római elégikus versei és ez *André Chénier*.

* Vorlesungen über die Alterthumswissenschaft. Leipzig, 1839. III. p. 242.

** Mitteilungen über Goethe II, 646.

Jellemző, hogy azok is, a kik Propertiust kedvezőtlenül ítélik meg, kénytelenek egy vagy más tekintetben meghajolni előtte s kiválóságát — Wolffal együtt — elismerni. Így újabb korban *Ch. Merivale*,¹ a ki Propertiusban az udvar fényében sütkérező hizelkedőt látja s hajlandó őt a Horatius-rajzolta² tolakodóval (!) azonosítani, kénytelen elismerni, hogy nyelvében erő, néhol fenség nyilatkozik, hogy az elégia erejét és tűzét tekintve páratlanul áll a római költők között s ő az, a ki a bágyadt és szelid pentametert méltóságban heroikus társa, a hexameter mellé emeli.

Mi magyarázza meg a vélemények e szétágazását? Hogy érthetjük meg az egykorúak és későbbiek magasztalásait az egykorúak és későbbiek invectiváival szemben?

Propertius mint ember és mint költő, magával és a világgal nincs abban a békés harmoniában, mely egyéniségét átlátszóvá s szíve életét vonzóvá tehetné a többség előtt, mint ezt pl. Tibullusnál tapasztaljuk. Nála az örök emberi nem egyféle anyagból van gyúrva: ő benne Ádám és Lucifer egyesül. Erős érzésre képes, de sokszor felülkerekedik benne a reflektáló ész, hogy a szív ködképeit foszlányokká tépje. A szív és az ész örökös harcban van nála. Hideg ésszel gyakran objectiv mediumnak tekinti önmagát és érzelmeit, hogy azokat megfigyelje, ellenőrizze, bírálja. Ezért változó nála érzés és hangulat; sokszor egy azon költeményben is más- és másképen ítéli meg magát, helyzetét és érzelmeinek tárgyát. Itt-ott még magával szemben is a humor magaslatára emelkedik.³ Nem törődik azzal, hogy nehezen megoldható problémákat nyújt az olvasónak egyéniségét illető-

¹ Geschichte der Römer unter dem Kaiserthume (német fordítás). III, p. 82. Az eredeti szerint IV. p. 599.

² Sat. I, 9.

³ Pl. I, 16. IV, 8. II, 29. II, 22. II, 33. III, 8.

leg: nem törekszik könnyen érthetőnek lenni. Helyesen jegyzi meg *Postgate*,* hogy nem a részletek arányával és tökéletességével bájol el bennünket, hanem költeményeinek általános hatásával. Ellentétek közt hányódik maga is, költeményeiben is szereti a disharmoniát. Ezt a tulajdonságát némelyek hatásvadászatnak bélyegezték és kételkedtek érzelmeinek őszinteségében. Pedig nincs az antik lyrának egy költője sem, a ki hangulatokban, érzelmekben gazdagabb, a viharzó szenvedély kifejezésében megragadóbb s a pillanat hatása alatt őszintébb és önkénytelenebb volna Propertiusnál.

Wolf helyesen ítél, mikor kárhoztatja benne az alexandriai tudakosságot. Azonban meg kell gondolnunk, hogy Horatius ódáiban nem kevesebb hatása tükröződik a régi görög lyrának, mint Propertius elégiáiban az alexandriai tudós költőknek. A különbség csak az, hogy Horatius ódáinak — tárgyuknál fogva — kevésbé árt az a hatás, mint Propertiusnak emez. Egyébiránt, hogy tárgyban mit és mennyit vett át Propertius Kallimachostól, Philetastól s némely más alexandriai költőtől, azt ép oly bajos megállapítani, mint Horatius kölcsön-vételeit. A görög minták legnagyobb részt elveszvéen, az inventio kérdése alig oldható meg a római utánczóknál. Annyi bizonyos, hogy Propertiuson inkább meglátszik az alexandrinismus hatása, mint pl. Tibulluson. Annyira tele van mythologiai példákkal és czélzásokkal, hogy minden vonatkozását még kortársai közül is csak a görög tudományossággal saturált kiválóbb elmék érthették. Ehhez járul a költő többször ismételt vallomása, melylyel Kallimachos és Philetas követőjének tünteti fel magát. E körülmények indíthatták pl. *Valckenaert* vagy *Heynét* arra az ítéletre, hogy Propertius költeményeinek tárgyát egyszerűen Kallimachosból vette, vagy *Wolfot* arra a véleményre, hogy Pro-

* Introd. p. LX.

pertius költészete minden virágát Görögországban szedte. Tagadhatatlan, hogy Kallimachos töredékei közt s a görög anthologia epigrammái közt nem egy van, melynek viszhangját Propertius költeményeiben megtaláljuk.¹ Sőt Kallimachoson és Philetason kívül mások is voltak reá hatással, így a gadarai *Meleagros* (Kr. e. 60.), a tarentumi *Leonidas*, *Posidippus*, *Antipater* stb. s a római költők közül különösen *Catullus* és *Vergilius*. De nem találunk-e számos propertiusi reminiscentiát Goethe Római Elégiáiban? s ki mondja azért ezeket az elégiákat utánzatoknak?

A római költők az alexandriaiaktól vették át az elégia műfaját. A régi görög elégia, mely első megnyilatkozása volt az epikus világnézetből kibontakozó *egyéniségnek*, sem tárgyaira, sem előadásmódjára nézve nem felelt meg az ő ízlésüknek, céljaiknak. Az alexandriai költők tették az elégiát a szív életének tolmácsává, a szerelem örömének és bújának ékesszavú hirdetőjévé. Csakhogy náluk az érzelmet elfojtotta a művészkedés, a közvetlenséget kiszorította a körmön-font tudákosság. Föltehetjük mindamellett, hogy a kiválóbb szellemek alkotásai ott sem voltak minden tekintetben elvetendők. Hiszen pl. *Kallimachost* maga *Quintilianus*² az elégia fejének (princeps elegiæ) nevezi s a második helyet habozás nélkül *Philetasnak* adja. Együtt emlegeti és dicséri őket már *Ovidius*,³ a ki Kallimachosról így szól:

Battiades⁴ toto semper cantabitur orbe;
Quamquam ingenio non valet, arte valet.

¹ *Sperling*: Properz in seinem Verhältniss zum Alexandriner Kallimachos. Stralsund. 1879. (Programm.). *Fr. Mallet*: Quæst. Prop. Gottingæ 1882. *Hertzberg* Quæst. p. 186 skk.

² Inst. or. X, 1, 58.

³ Ars Amat. III, 329. Trist. II, 307.

⁴ Battiades = Battos fia, Kallimachos.

Ez az *ars* tehát az, a mi a római költőket Kallimachoséhoz vonzotta. Azok adták meg az *akkor* «modern» elégiának költői formáját, dictióját, fordulatosságát, s midőn a római költők ez ott formailag teljesen kifejlett műfajt átvették, a forma művészetének utánzása közben a tartalomtól se tehettek magukat egészen függetlenekké, mert hiszen a formának is a tartalom ad igazi létet. Nem is kell hinnünk, hogy az első *κατ' ἐξοχήν* elégikus, Tibullus, a kinek elégiáiban nincs nyoma az alexandriai tudákosságnak, csak a formát köszönhette nekik s tartalomban teljesen független tőlük. Az ő erős római érzülete nem engedte, hogy a görög mythologia virágaival aggassa be költeményeit, de gondolatot kétségkívül nem egyet tőlük vett át s nem alaptalan *Plessis*-nek az a gyanítása,* hogy ha Philetas néhány elégiája kezünk közt volna, Tibullus sokszor hirdetett eredetiségén csorbát ütne. Eszem ágában sincs, hogy Propertiusnak a görög mythológiában való mértéktelen duskálását védelmembe vegyem vagy épen dicsérjem. Ámbár lehettek abban a korban s kétségkívül voltak is olyanok, a kik a *tudós költők* ilyenét eljárását dicsérték, tisztán æsthetikai stilszerűség szempontjából csak kárhoztatni lehet az ilyen idegen ékességeket, annyival inkább, mert Propertiusnak nem egy — ezektől ment — költeménye tanuskodik róla, hogy az ő költői génusza nem szorult rá ez importált ornamentikára; mindamellett el kell ismerni, hogy itt-ott, a hol egy-két mythologiai vonatkozással beéri, nagy költői erővel és lendülettel, hangulatosan bele tudja szőni gondolatainak szövetébe a görög mythosok szálait. El kell ismernünk, hogy a «Vénus vad üstjében aszalódó» költőnek a szenvedély izzó heve ellen mintegy szüksége volt egy-egy kis pihenésre, s ilyen pihenésadó oasis az ő számára a szenvedély forró sivatagán a mythosok világa. Ez az az ob-

* Id. műve p. 283.

jektív háttér, a melynek prosceniumán subjectív élményeit és érzelmeit megjeleníti.

A mi az igazi költőnek ismertető jele, a szív és lélek fogékonysága s a mély és tartós hatások befogadására és méltó kifejezésére való képesség: azt költőnknél ritka mértékben föltaláljuk. Fogékonyságának köszöni azt a nagy változatosságot, melylyel mintegy kimeríti az érzelmek hangsorait: tartós hatásokra való képességének azt a fenséges pathost és azt a mystikus mélységet, melyeknek vegyületében mintha az umbriai Apenninek fenséges ormai és titokzatos völgyei tükröződnének. Érzelmei pathetikus kifejezésében kétségkívül van túlzás is, de a hyperbola bizonyos neme nélkül még nem irtak lelket megrázó (a Göthe-féle «Erschütterung»!) költeményeket. S Propertiusnál a költészet nem mulatság, nem időtöltés, hanem lelke legbensőbb ügye. Költészete hű tükre életének. Igaz voltára elég bizonyosság annak a szerelemnek, a melynek emésztő lángja ellen esze folyvást küzd, öt évig lobogása s az az emlék, a melyet a meghalt Cynthiának állít.* A ki akkor, mikor minden érdek megszűnt, ily elismerésre, ily önbírálatra és vezeklésre képes, az igazat mondott, mikor ezt énekelte:

«Nem oly könnyen verte meg szememet Ámor,
Hogy porom feledést nyerhetne haláltól».

(I, 19, 5—6.)

Költészete igazságának ékesszóló bizonyítéka: őszintesége, mely saját hibáinak leplezetlen bevallásában is nyilvánul.** Erős és kifejezett egyénisége nem tudja, de nem is akarja

* IV, 7.

** V. ö. különösen I, 1, 5—6. I, 3, 35 skk. I, 5, 21—2. II, 3, 4. II, 4, 17 skk. II, 7, 20. II, 8, 13 skk. 27 skk. II, 11. II, 12, 17. II, 15, 18. II. 22. II, 23. II, 24. III, 15, 5. III, 25, 1 skk. IV. 7, 33 skk. IV, 8.

megtagadni magát. Nem hízeleg sem olvasóinak, sem muzsájának,* nem még kedvesének sem, mert nyíltan korholja hibáit s alig van olyan költeménye, melyben egyért vagy másért ne hibáztatná. Az ilyen költő természetesen nem vete-
kedtetik szeretetreméltóságban egy Tibullussal, az ilyen költészetben lüktető szív verése nem érzi mindig keresztül az azt körülvevő ész kérgén. A plastikus forma, melyben szíve életét művészileg megjeleníti, néha szinte kétséget támaszt a kifejezett érzelmek közvetetlensége iránt. Azonban az elégia nem dal, nem lyra a szó igaz értelmében; csak átmenet az epostól a tulajdonképeni lyrához. Lényege az objektív szemlélődés és lelki mozgalom váltakozása. Ilyen volt már a Kal-
linos, Tyrtaios, Mimnermos elégiája és nem osztozhatom *Plessis* nézetében, a ki szerint ** a régi görög elégia nem is igazi elégia s az igazi elégia csak Kallimachossal és Philetassal kezdődik. *Plessis* t. i. csak a szenvedélyes melancholia kifejezését tartja igazi elégiának, melyben a költő örömeit és fájdalmait fejezi ki s jellemét általában a szomorú, komoly hangulatban keresi. Ilyenné *vált* az elégia az alexandriaiaknál és a rómaiaknál, a kik az elégia körét egyrészt kitágították, másrészt megszorították, de nem magában a tárgyban és a hangulatban nyilvánul az elégia lényege, hanem az érzelem és reflexio szövetkezésében. Az epostól vette az elégia a külső jelenségek megfigyelésére, rajzára vagy elbeszélésére való hajlandóságot; a lyrával közös benne a külső tényekhez fűződő érzelem kifejezése, mely azonban nem közvetetlenül jelenik meg, hanem az említett objektív közegben, attól föltételezve és azt felvilágosítva. Ilyen volt az elégia alapjában a régi görögöknél, ilyen az alexandriaiaknál s ilyen a rómaiaknál. De a rómaiak fejlesztették a legnagyobb tökéletes-

* V. ö. II, 1, 3. «Nem múzsa s Apollo készít engem a dalra.»

** Id. műve p. 250 skk. 275 skk.

ségre, mert az érzelem kifejezésének e módja leginkább megfelelt a római gravitasnak, mely az igazi lyrára, az érzelem közvetetlen kifejezésére általában képtelen volt.

Három költő nevéhez fűződik különösen a római elégia. E három költő: Tibullus, Propertius, Ovidius. Objektív méltatásuk végett Haupt Móricz talpraesett jellemzéséhez folyamodom,* «Tárgyilagos méltatás Propertiust ismeri el a legnagyobb római elegikusnak. *Tibullusnál* a lyrai elem uralkodik; csaknem mindenütt benső szerelem tiszta rajza egybeszöve a falusi élet iránt való meleg érzéssel, kellemes és világos, de egyhangú. Megvan benne az érzés igazsága, az előadás kedvessége és átlátszósága, de gondolatokban nem gazdag és kevésbé találékony. *Ovidius* érzésben sokkal kevésbbé igaz Tibullusnál és Propertiusnál, a szenvedély nem ragadja meg erősen, csak nagy találékonysággal játszik változatos ötletekben. Szellemesnek mindenütt szellemes, könnyen mozog egy bizonyos meghatározott modor keretén belül és elmés: de hiányzik költészetéből az igazi érzés szívverése; mélyen csak a számkivetésén érzett fájdalom indítja meg, melyben költészete megsatnyúl. *Propertius* mindakettőt meghaladja erős kedély dolgában s érzékiségben is derekabb. Tagadhatatlan, hogy ez némely költeményében meztelenül és izzatagon jelentkezik, de azért Propertius nem tisztátalan érzületű, káros hatású költő; sokkal rosszabb az Ovidius ledérsége és erkölcsi megítéléskor a kor sajátságát és hiányait is tekintetbe kell venni. Fölötte áll továbbá Propertius Tibullusnak és Ovidiusnak a képzelet gazdagságában és az érzelem mélységében, a nélkül, hogy egyhangú volna. Elégiáiban a legkülönbözőbb érzelmek vannak rajzolva, mindig új alakban, mindig más és más fordulatokkal, a szívből jönnek és szívre hatni törekednek; költészete nem játszik az érzelmekkel,

* Opusc. III, 206 l.

mint az Ovidiusé, sem erőtlen epedésben nem folyik szét, mint a Tibullusé. Propertius tömörültebb, férfiasabb és mély szenvedélyességében a komoly szemlélődés tartja fenn az egyensúlyt».

Tibullusban, a római lovagban, aránylag több a nemzeti elem. A görög mythologia szemén-szedett mythosai helyett a honi talaj, a házi istenek, népe vallása és babonája érdekli.¹ Vele szemben Propertius sokszor görögnek vagy kosmopolitának s vallási tekintetben nagyon is felvilágosodottnak tűnik fel. Nem csak idegen cultusokat fitymál,² hanem az Olympos isteneivel is nagyon könnyedén, bizonyos humorral bánik.³ Tibullus még a múlt csendes hagyományaiban él, Propertius a hanyatló század, a római fin de siècle skeptikus, bár ezért nem frivol⁴ költője. S még se kell hinnünk, hogy az umbriai földműves fiából hiányzanék a honi talaj cultusa. Ne feledjük, hogy olyan emberrel van benne dolgunk, a kiben a szív és az ész tusája dül. Eszével a görög műveltség mohó tanítványa, de szíve Italiáé. A ki oly melegen magasztalja honát, mint ő a III. könyv 22. elégiájában; a ki annak ős-történetét oly költeményekben énekli meg, mint a IV. könyv 1. és 4. elégiája; a ki a római matrónának oly büszke ideálját állítja fel a *regina elegiarum*-ban: azt még oly nyilatkozatok mellett is, minők a szenvedély sugallta II, 7, 13 skk. versei, hona hű fiának kell tartanunk.

«Cynthia te vatem fecit, lascive Properti» — mondja Martialis. De vajjon, ha Cynthia nincs, ha ez az emésztő szenvedély nem keríti hatalmába Propertiust, nem lett volna-e belőle nagy költő, talán más téren még nagyobb? Jogunk

¹ L. Tibullus-fordításom p. 43.

² L. II, 33. II, 22, 15 skk.

³ II, 13, 16. II, 2. III, 7, 18 (non habet unda deos).

⁴ Mint Jacob állítja (Properz. Lübeck, 1847. p. 11.)

van ezt hinni, mert Propertius alapján epikus tehetség. Bizonyosság erre már az I. könyv 16. és 20. költeménye. De mert erős egyénisége soha se tagadta volna meg magát, nem az objektív, hanem abban a subjektív epikában aratott volna babérokat, a mely már a dráma barázdáit horzsolja. Jegyzeteimben nem egy helyen rámutattam azokra a költeményekre, melyeket ma a balladák, vagy románczok neméhez sorolnánk. Kell-e a maga nemében tökéletesebb kis ballada, mint az I, 21? Kell-e kedvesebb románcz, mint a II, 29? De sőt minden költeményében találunk balladai sajátságokat: homályt, szaggatottságot, csapongást — a küzdő lélek kifejezését, melyet akkor sem tagadhat meg, mikor választékos előadásra, művészi kerekiségre törekszik. Hogy költőnk az elégiánál nagyobb feladatok megoldására is képes, fényesen bizonyítják az olyan drámai elbeszélések, mint a IV. könyv 4. 7. és 8. költeménye. Ha Propertiusnak hosszabb élet jutott volna osztályrészül, vagy ha Vergilius már nem foglalta volna le az epos pályaterét, melyen költőnk oly lelkes szavakkal üdvözlí, valószínű, hogy ő vette volna kezébe a hősi lantot. A pathos fönsége vonúl át elégiáin is, és az epikus az elégiában is érvényesül. Nála az elégiának is cselekvénye van. Tibullus is változatos képsorozatot ad, de az indulatok és érzelmek hullámain áthaladva rendesen visszatér oda, a honnan kiindult. Propertius mindig előre tör, érzelmeinek mintegy történetét írja meg s költeményei ritkán végződnek megnyugvással, inkább egy-egy gondolkodóba ejtő problémával, egy-egy dissonantiával, melynek utójátéka a költő lelkében folyik tovább. Ilyen költőnél hiába keressük a tibullusi naiv egyszerűséget, az idyllikus elemet, a környező természet mosolygó visszatükröződését. Nem, mintha nem volna fogékony a természet jelenségei, szépségei iránt. A II. könyv 19. elégiája szépen állítja szembe a főváros megméltelyezett légkörét Umbria szűz mezeivel, melyeknek képe nem

mosódott el a költő lelkében. Azonban itt sem magát a mezőt s nem önmagáért rajzolja, hanem a város ellentéteül, mint a mely kevesebb veszedelemmel fenyegeti Cynthia hűségét. Vagyis Propertius a természetet nem naiv objectivitással, hanem subjektív hangulata fátyolán át tekinti. Ezért találunk költeményeiben annyi romantikus vonást, annyi egyéni mélységet, mint Catullust kivéve az ó-kor egy költőjében sem.* Merész, megkapó metaphorái is modern szellemet lehelnek. E sajátságával átlépi a klasszikus megkötöttség határait s a szellem uralmát teszi a természet uralma helyébe.

Költészetének hű kifejezője a nyelv, melylyel diadalmasan megküzd és szolgálatára kényszerít. A szokottat, minden napit kerüli: a szavakban, azok új, fordulatos összefűzésében is nyilvánul erős egyénisége.

«*Mollis versus*-a ellenére — mondja Schneidewin ** — melylyel csak a distichont állítja ellenébe a nyersebb epikai mértéknek, Propertius igazán *durissimus poeta*, akár a nyelv merész kezelését nézzük, akár a gyakran halomszámra világra hozott s nyersen összefűzött gondolatok kapcsolatát. Képzletben gazdagon és gondolatokkal telve fáradságosan küzd a plastikus formáért: azok a korlátok, a melyeket a nyelv emel előtte, gyakran szemmel láthatólag terhére vannak, azért nagy újításokhoz folyamodik, kivált az alexandriai költői nyelv utánzásával Görög technikusok a *σκληροὶ καὶ αὐστροὶ* (szó szerint «merek» és «nyers», értelmileg inkább «zordonan fenséges») írók közé számították volna, minők Pindaros, Aischylos, Thukydides.»

Kifejezéseiben velős rövidsége törekszik s ezért nem rit-

* L. különösen I, 17. I, 18. I, 19, 5 skk. II, 26. II, 27. III, 7. III, 8. III, 10. III, 23. IV, 11.

** Göttingische Gelehrt. Anzeigen 1846. p. 984.

kán homályos is. A szigorú grammatikai vagy pontosan kifejezett logikai kapcsolatokat elhanyagolja. Átmeneteit legtöbbször semmivel sem jelzi, a közvetítő gondolatot nekünk kell kitalálnunk.¹ Viszont a rövidséget itt-ott, a hol nagyobb mértékben meg van indulva, túlaradó bőség váltja fel,² különösen, a hol fokozni akarja kifejezéseit.³ Szó- és mondatfűzése egészen sajátságos. Az ő nyelve a többiektől teljesen elütő syntaxisra ad anyagot. Ezt az anyagot legteljesebben, legérdekesebben és legtöbb megfigyeléssel dolgozta fel *Postgate* Propertius válogatott költeményeihez írt kitűnő bevezetésében.

III. A könyvekre osztás kérdése.

Propertius elégiái minden codexben négy könyvbe vannak foglalva. *Lachmann*, a Propertius-kritika alapvető mestere, eltért a hagyománytól és öt könyvre osztotta az elégiákat. Lássuk, minő bizonyítékok alapján.

1. *Lachmann* azt állítja, hogy Propertius költeményei nem maradtak fenn teljesen. Bizonyítja ezt az, hogy *Fulgentius* grammatikus⁴ egy verset idéz Propertiusból («*Dividias mentis conficit omnis amor*»), a melyet hiába keresünk a mi Propertiusunkban. Azt maga *Lachmann* is elismeri, hogy egy másik verset⁵ helytelenül tulajdonít *Fulgentius* Proper-

¹ Pl. II, 6.

² Pl. IV, 1, 63 «ut nostris tumefacta superbiat Umbria libris, Umbria Romani patria Callimachi».

³ II, 1, 5 skk. III, 11, 41 skk. III, 7, 1 skk. III, 2, 17 skk.

⁴ De prisco sermone n. 34.

⁵ «*Catillata geris vadimonia, publicum prostibulum*», mely nyilván valami comédiából való.

tiusnak. Miért ne tévedhetett volna tehát az előbbi idézet szerzőjére nézve is? — További bizonyítékul hozza fel Lachmann Serviusnak Vergilius egy helyéhez ¹ való proprius citatumát: «*Testes sunt sidera nobis*», valamint egy másik helyhez ² való megjegyzését, mely szerint némelyek Triptolemusnak tulajdonítják az eke feltalását, mások helyesebben Osirisnak, «*ut dicit Propertius vel Tibullus*». Az előbbi idézet, Lachmann kétsége ellenére, világosan fölismerhető Propertius e szavaiban:

Sidera sunt testes et matutina pruina.

(II, 9, 41.)

Servius nyilván csak emlékezetből idézett s a vers-kezedet mint vers-véget construálta. A másik idézetben a *vel* bizonytalanságot jelez s valóban a szóban forgó állítás Tibullusnál található:

Primus aratra manu sollerti fecit Osiris.

(I, 7, 29.)

Mindezeknél nyomatékosabb bizonytságot talál Lachmann Ovidiusnál, a ki (Trist. II, 465) Ars Amatoriájának igazolására felhozván Tibullus példáját, hogy az foglalta szabályokba, mikép csalhatják meg a férjes nők férjüket, hozzáteszi:

Invenies eadem blandi praecepta Properti:

Districtus minima nec tamen ille nota est.

E szerint Propertius is adott erre nézve szabályokat, már pedig Lachmann szerint efféle szabályokat Propertiusnál nem találunk. Azonban meg kell gondolnunk, hogy Ovidiusnak érdeke kívánta, hogy Tibullust és Propertiust pél-

¹ ad Verg. Buc. V, 21.

² ad Georg. I, 19.

daadói gyanánt tüntesse fel; aztán Propertius csak Tibullus után említi, tehát bizonyára kevesebb effajta tanítást kereshetünk költőnkénél, mint Tibullusnál.* Mindamellett Propertius elégiáiban is vannak egyes helyek, a melyek Ovidius hivatkozását eléggé igazolják.**

2. Lachmann a felhozott külső okokat igazolva látja a második könyv elejének hézagosságával, mert szerinte ez a rész csak nagyon töredékesen (*tota lacera*) jutott reánk. Azonban — mint többször említettük, — a hézagosság, gyors átmenet, csapongás egyik *állandó* jellemző sajáttsága költőnknek. S ha elismerjük is egyes elégiák hiányos-voltát, következik-e abból, hogy *egész elégiák* is elvesztek?

Lachmann azonban egy látszólag nagyon erős argumentot hoz fel állítása bizonyítására, nev. Propertiusnak következő helyét:

Sat mea sat magna est, si tres sint pompa libelli,
Quos ego Persephonæ maxima dona feram.

(II, 13/b, 25—6.)

Három könyv, az elég diszes gyászkiéret,
Legszebb, mit adhatok, Persephone, néked.

E nyilatkozat a második könyvben olvasható, holott három könyvről van szó benne. Voltaképp ez a distichon Lachmann egész theoriájának az alapköve. Lachmann megengedi, hogy a költő kénye-kedve szerint rendezhette költeményeit, mégis képtelenségnek tartja, hogy oly költeményt, a melyben három könyvről tesz említést, a másodikba sorozzon. E hely szerinte azt bizonyítja, hogy e két vers, tehát az egész köl-

* Postgate: Introd. p. XLIX.

** Pl. I, 10, 16 skk. IV, 5, 15. III, 3, 47 skk. V. ö. I, 7, 13. Szerelmesnek szóló szabályok: I, 1, 35 skk. I, 9. III, 20, 21. III, 8, 9 skk.

temény is eredetileg a harmadik könyvhöz tartozott, de *miután a második könyv nagy része elveszett*, a csonkán maradt könyvet a harmadikkal egyesítették.

Tagadhatatlan, hogy ez az egész okoskodás ritka következetességen alapszik.¹ Még meglepőbb, hogy Lachmann a csonka második könyvet és az eredeti harmadik könyvet is egy erősnek látszó argumentummal külön választja egymástól, a mennyiben a II. könyv 10-ik elégiáját nyilvánítja a harmadik könyv bevezető költeményének, minthogy abban azt mondja a költő, hogy kedvesét már eleget dalolta, most már ideje, hogy Augustus tetteiről énekeljen. E költemény Lachmann szerint nem állhatott máshol, mint egy Augustusnak ajánlott könyv élén. Ennek következtében Lachmann e költeménnyel kezdi a harmadik könyvet, s a kéziratok harmadik könyvét negyediknek, a negyediket ötödiknek nevezi.

Lachmannak e «fölfedezése» első tekintetre oly káprázgató, hogy nem csoda, ha — különösen Németországban — nagyon sok hívet hódított s a német kiadók általában 5 könyvre osztják Propertius elégiáit.² Propertiusnak az a helye, a melyben három könyvről beszél, már előbb is feltűnt a kritikusoknak, de egyik sem vont belőle olyan messze menő következtetést. Azt már *Brækhuyzen* is gondolta, hogy az említett versek a harmadik könyv egyik elégiájához tartoztak, nev. a 16-ikhoz. E föltevést azonban megczáfolja *L. Müller*, mikor kimutatja,³ hogy a II, 13-ban háromszor

¹ Ellenben egészen önkényes és kalandos *Gruppe* felosztása, ki egy kisebb (10 elégiából álló) és egy nagyobb (5 könyvből, azaz 50 elegiából álló) «*Cynthia*»-t állít össze chronologiai sorrendben. (Die röm. Elegie, Leipzig 1838. p. 287 skk.)

² *Bachrens* különben 1880-iki s az angol *Palmer* szintén 1880-iki kiadásában visszatér a régi rendhez.

³ Præf. p. 12.

találunk, kettőnél több szótagos pentameter-végződést, holott ezt a pongyolaságot a metrikailag csiszoltabb harmadik könyvben már óvatosan kerüli a költő.

Mindamellett többen akadtak, a kik Lachmann ellen foglaltak állást és másképp magyarázták a három könyvről szóló passust.* Erős argumentum Lachmann ellen *Nonius* grammatikus bizonyysága, a ki (p. 169.) a *Secundare* szóhoz megjegyzi: «Propertius Elegiarum libro III Jam liquidum nautis aura secundat iter» — s valóban ez a vers a hagyományos III. könyv 21. elégiájában (14. vers) található. Tehát Noniusnak (Kr. u. 4-ik század) csak négy könyvről lehetett tudomása, nem ötről. A kik Lachmannal értenek egyet, azoknak föl kell tenniök, hogy a III. Noniusnál íráshiba IIII. helyett.** Azonban a coniectura csak coniectura: tény gyanánt nem lehet reá támaszkodni. Még erősebben bizonyít Lachmann ellen Propertius maga:

«Beszélhetsz, hisz könyved mende-monda tárgya,
,Cynthiád‘ az egész forum olvasmánya.»

(II, 24, 1—2.)

E distichon, a melyben a költő az egy Cynthia-könyvről beszél, mint már megjelentről, Lachmann felosztása szerint a III. könyvbe jutna, pedig nyilván való, hogy ugyanahhoz a könyvhöz tartozik, a melyben ezt olvassuk:

«Szegény! egy havig is nehéz volt pihenned,
Már új könyv hirdeti gyalázatodat!»

(II, 3, 3.)

* *Nobbe* (Observ. in Prop. carmina specimen 1818. p. 37 skk.), *Fürstenau* (Quæst. Prop. Rinteln 1845. p. 13 skk.) *Voigt* (De quarto Prop. libro 1872. p. 3 skk.), *Brandt* (Quæst. Prop. 1880 p. 20 skk.) *Reisch* (Prop.-Studien. Wien.-St. 1887 p. 94 skk.) stb. A különböző magyarázatokat részletesen főlemlíti *Plessis* id. m. p. 101 skk.

** *Heimreich*: Q. Prop. Bonn, 1863 p. 32.

Ezt az argumentumot azzal a föltevessel iparkodik megdönteni Lachmann, hogy a költő egyszerre tette közzé a II. és III. könyvet (= a mostani II. könyvet) s így még a III. könyvben is csak *egy* megjelent könyvre hivatkozhatott. Ámbár Lachmann ellenfelei magától értetődőnek tartják, hogy a mostani II. könyv egyszerre jelent meg, Lachmann föltevése, mely két külön könyvről állítja az egyszerre megjelenést, mégis önkényes, mert egy pusztá lehetőséget bizonyítékul használ, s hypothesisist hypothesisissal bizonyít.

Lachmann felosztása ellen szól az is, hogy a II, 10, sehogysem válik be egy Augustushoz intézett könyv bevezetésének, mert oly ígéretet foglal magában — Augustus tetteinek dicsőítését, — a melyet az egész könyv nem teljesít.* Általában az egész könyvben még csak egy költemény van vonatkozásban Augustussal, a 31-ik. Ezenkívül csak mellékesen van említve: II, 16, 41. és 34, 62. *Reisch* helyesen mutat rá,** hogy több olyan költemény van az állítólag Augustusnak ajánlott könyvben, a mely nem felelhetett meg az uralkodó izlésének. Ilyenek a 22. 23. 24. Helyesen mutat rá arra is, hogy más költők, a kik politikai hitvallásuknál és költői irányuknál fogva sokkal közelebb állottak az udvari körökhöz, nem ajánlottak könyvet egyenesen Augustusnak.

Általában Propertiusnál a könyvek élén és végén egészen más fajta költemények állanak: rendesen olyanok, a melyek magára a költőre, költői hivatására s az illető könyv tartalmára nézve valóban jellemzők s mintegy költészete vagy az

* L. a II, 10-hez való bevezető jegyzetet. Így nyilatkoznak e költeményről Nobbe, Hertzberg, Lütjohann, Heimreich, Scharf, Brandt stb. Már *Gruppe* is hangsúlyozza ezt. Die röm. Elegie. Leipzig, 1838 p. 275. L. kivált *Reizenstein*: Properz-Studien, *Hermes*. XXXI. p. 192., a ki helyesen mondja, hogy a II, 10 nem választható el a II, 1-től.

** Properz-Studien. Wien-Stud. 1887. p. 97.

illető könyv programjául szolgál. S ha megnézzük a hagyományos II. könyv bevezető és befejező költeményét, feltűnő összhangzást találunk bennük: mindakettőben arról szól, miért műveli a szerelmi elégiát s miért nem vállalkozik nagyobb feladatokra. Helyesen mondja *Vahlen*:¹ «Die Elegie (II, 1.) . . . ist als Einleitungsgedicht zu der Sammlung der in diesem zweiten Buch vereinigten Gedichte gedacht, und es entspricht ihr, im Grundgedanken übereinstimmend II, 34, als Schlusselegie des Buches, welche beide zusammen dem Ganzen eine angemessene und wohlüberlegte Umrahmung verleihen, die man nicht hätte *durch kühne und nicht hinreichend gesicherte Annahmen stören sollen*».²

Kérdés tehát, hogyan értsük a *három könyvet* emlegető distichont, ha Lachmann magyarázatát és több bizonyosság szerint önkényes felosztását el nem fogadhattuk?

E kérdéssel már magyar philologus is foglalkozott, nev. *Pruzsinszky János* doctoratusi értekezésében,³ melyben Lachmann ellen argumentál. Pruzsinszky így magyarázza az említett vitás helyet.⁴ Mikor a költő a II, 13-at írta, még csak az első könyv volt kiadva, de már annyi új költeménye volt készen, hogy mindazokat egy könyvbe foglalni nem akarthatta. Talán a II. könyv volumenje is készen volt a költő lelkében (?), de még nem volt kiadva. Ekközben elégiáinak száma, a discidium megszakítása és a szerelem megújulása után napról-napra növekedett (!), úgyhogy már előre tudta, hogy ezek egy új, harmadik könyvet fognak megtölteni. De

¹ Sitzungsberichte stb. 1882. p. 279.

² *Vahlen* a Haupt-féle kiadás recensiójában mindamellett Haupt iránt való tekintetből, a ki a Lachmann-féle felosztást követte volt, megtartotta az 5 könyvre osztást.

³ De Propertii Carminibus in libros distribuendis. Budapestini, 1886.

⁴ Id. ért. p. 27.

hogy teljes lesz-e a harmadik könyv és mikor, az még teljesen bizonytalan volt. Ennek a kétkedésnek ad kifejezést a szóban levő hely coniunctivusa («si tres *sint*»). A második és harmadik könyvet aztán *egyszerre* adta ki a költő s mivel a chronologiai rendre úgy sem volt tekintettel, bátran megtehetette, hogy későbbi keletű költeményeket a II. könyvbe sorozott s így történt ez a szóban levő költeménynyel is. Philologus nem tette volna, de költőt ilyen haszontalanságért perbe nem idézhetünk.

Pruzsinszky — mint látjuk — elképzelte, mikép történhetett a dolog, de a bizonyítással ő is adós maradt. Annak a föltevésnek, hogy a II. és III. könyv egyszerre jelent volna meg, ellene mond a III. könyvnek metrikai tekintetben csiszoltabb volta¹ s a III. könyv bevezető költeményének feltűnően önérzetes hangja, mely csak akkor érthető, ha a közönség nemcsak egy könyvét ismerte a költőnek. Egyébiránt, hogy a második és harmadik könyv egyszerre jelent meg, azt már *Barth* is föltételezte.² *Hertzberg* pedig,³ hogy *Lachmann* ellen a hagyományos felosztást föntarthassa, azt bizonygatja, hogy a költő csak az első könyvet adta ki maga, a többi hármát halála után barátai⁴ s azoktól származik a II, 13 elhelyezése is. Azonban, hogy csak egy okot említsek e szükség kívánta képzelődés ellen, hogy magyarázható az a nagy hatás, a melylyel *Ovidius*ra voltak *Propertius* elégiái, ha *Ovidius* legfeljebb egyszeri hallásból ismerte sokat magasz-

¹ *Otto*: Berl. phil. Wochenschrift 1886. Nro 42, p. 1306 skk. V. ö. Ugyanő: *Hermes* XX, 555. *Otto* szerint egyébiránt *Lachmann* új felosztása fényesen igazolva van.

² Kiadása (Lipsiæ 1777) p. LXXXIII. Helyesli *Fürtenau* Q. Prop. Rinteln, 1845, p. 14. és *Eschenburg* Q. P. p. 96.

³ *Quæst. Prop.* p. 216 skk.

⁴ A II—IV könyvek *Eschenburg* szerint is (Q. P. p. 96) egyszerre jelentek meg, de maga a költő adta ki őket.

talt költő-társa elégiáit? S mikép lehet megmagyarázni Ovidiusnak föntebb (LXXVIII. l.) idézett nyilatkozatát, kivált: «Districtus minima nec tamen ille nota est?»¹

Mások úgy magyarázzák a *tres . . . libelli*-t, hogy vagy egyik vagy másik vagy mindakét szónak átvitt értelmet tulajdonítanak. Így némelyek a *tres*-t nem *három*-nak, hanem *egy pár*-nak értik.² Viszont a *libellus*-t nem *könyv*-nek, hanem *költemény*-nek, esetleg *elégiá*-nak magyarázzák.³ Bizonyos esetekben a *tres*-nek tagadhatatlanul határozatlan a jelentése, s a *libellus* magánál Propertiusnál néha tagadhatatlanul *költemény*t jelent; mindamellett a szóban forgó helyet úgy érteni: «Elég diszes gyászkiséret, ha ajándéku *egy néhány elégiát* vihetek Persephonénak» — nem lehet. Minden arra mutat, hogy a *tres libelli* itt valósággal az *elégiák három könyvét* jelenti.

Azonban helyesen figyelmeztet bennünket *Faltin*⁴ a coniunctivusra (si *tres sint* mihi pompa libelli), mint a mely nem *tényt*, hanem *kívánságot* jelez vagy mint *Plessis* mondja: ⁵ «il y a là un désir et un doute». «Ich sehe nichts mehr darin ausgesprochen — mondja *Faltin*, — als den Wunsch die

¹ Arra, hogy az I. II. és III. könyvet egymásután a költő magadta ki, kellő bizonyosság a kezdő és befejező költemények művészi megválasztása és a verstechnika fokozatos fejlődése. *Reisch*: Wien-Stud. 1887, p. 106.

² *Reisch*: id. ért. p. 96. *Brandt* Q. Pr. p. 24. ritualis jelentőségű szent számot lát a *tres*-ben.

³ *Rich. Voigt*: De quarto Propertii libro, Helsinforsiae, 1872, p. 3 skk. de már *Nobbe* is: Observationum in Prop. carmina specimen. Lipsiae, 1817. (nem 1818, mint *Plessis* citálja.) p. 43. mindakét szót ily átvitt értelemben magyarázzák. *Reisch* is constatálja, hogy Propertius kiadott könyveit mindig *liber* névvel jelöli, nem *libellus*-sal. Így II, 1, 2. II, 3, 4. II, 24, 1. IV, 1, 63. IV, 7, 53.

⁴ Zur Properzkritik. Eisenberg, 1876, p. 19.

⁵ Id. m. p. 104.

Zahl seiner Gedichtsammlungen bis auf 3 zu bringen.» S ha az egészet kívánságnak fogjuk fel, akkor természetes, hogy ez a *kívánság* inkább helyén van a második könyvben, mint a harmadikban; mert a kívánság addig kívánság, míg meg nem valósul: a harmadik könyvben tehát már nem kívánságként, hanem tényként kellene szerepelnie a *tres libelli*-nek.¹

De némelyek szerint egy halálsejtelmekkel eltelt költőről ilyen kívánságot nem lehet föltenni.² Igaz, hogy Propertius többször foglalkozik a halál gondolatával, mint épen a II, 13-ban is, igaz, hogy gyöngé testalkatú volt, mint több nyilatkozatában maga mondja,³ igaz, hogy Cynthiánál hamarabb kíván meghalni,⁴ de az ily elégiai locus communisokból még sem szabad azt következtetnünk, hogy ő csak meghalni óhajtsa a költeményeivel nyerhető dicsőség iránt közömbös. Hisz még Cynthia sem csupán szépségével, hanem műérzékével bilincseli le⁵ s büszke arra, hogy ha ősi dicsőség nem maradt is reá,

«De királynak néznek lakomán a lányok
Azért, mit te megvetsz, költő-voltomért.»

(II, 34, 57.)

¹ Ezt a magyarázatot fogadja el Plessis is id. m. 104. l. Egyéb-iránt már Beroaldo ilyenformán is magyarázta a dolgot, mint *Pal-damus* (kiadása präf. p. 23) említi. Azok nézetét, a kik a *tres . . . libelli*-n 3 meglevő könyvet értenek, ügyesen *ad absurdum* viszi Reisch (Wien, Stud. 1887, p. 95.), mikor azt mondja, hogy akkor a II, 13-nak voltaképp a IV. könyvben volna helye, úgy felelne meg a valóságnak.

² Hertzberg Q. P. p. 214. A. Goldbacher: Ztschr. für die aest. Gymn. 44. (1893) p. 103 skk.

³ Pl. I, 5, 21. II, 22, 21.

⁴ II, 24/b, 52.

⁵ II, 13, 9 skk. II, 26/b, 25 skk.

s büszkén mondja ugyan e költemény utolsó distichonában:

«Cynthia! te is élsz költődnek dalába',
Ha közjük iktat engem is a hír.»

A III. könyv 1. elégiájával nem is akarok argumentálni, mivel a szóban forgó hely keretén, a II. könyvön túl esik. De a verstechnika, a műgond fokozatos fejlődése is azt bizonyítja, hogy Propertius igen is vágyott költői dicsőségre.¹ Tehát, ha a második könyvben, ámbár épen bekövetkezheto haláláról, temetése pompájáról szól, vagy talán épen azért, azt a kívánságát fejezi ki, hogy szeretne elégiáiból még egy harmadik koszorút összefűzni, — mivelhogy három könyv mindenesetre kerekesebb és tekintélyesebb szám, mint kettő — mi különös van abban? Hiszen az is valószínű, hogy a második könyv összeállításakor több elégia kiszorult az amúgy is terjedelmes könyvből s a harmadik könyvre maradt. Nem kellett tehát nagyon vérmes reménység ahhoz, hogy még egy harmadik könyvet is ki fog teremteni.² Effajta kívánságok épen betegeskedő költőknél természeteseek. *Arany János*nál például többször találunk kifejezve ilyes kívánságot. Pl.

«Oh, ha még egy olyat énekelni tudnék!»

(Toldi szer. I, 2.)

«Azért kívánnám még, hogy el ne haljak,

Hogy rólad méltán zönghessen ez ajjak.»

(Bolond Istók II, 5.)³

A Lachmann-féle hypothesisnek számbavehető védője akadt *Th. Birtben*, a ki *Das antike Buchwesen in seinem*

¹ V. ö. még II, 7, 17.

² *Reitzenstein* (Hermes. XXXI. p. 194) szerint a csekély számon kívül a költő itt azt a szándékát hangsúlyozza, hogy a 2-ik könyv befejezése után is csak szerelmi elégiákat akar írni. Ezt én nem értem ki az összefüggésből.

³ Lásd még Bolond Istók II. énekének 13. 17. strópháit is.

Verhältniss zur Litteratur cz. művében (Berlin, 1882.) új szempontokból is megvilágítja a kérdést és új okokat hoz fel a Lachmann-féle 5 könyvű felosztás bizonyítására.

Birt okoskodása röviden összefoglalva a következő:

Propertius első könyvéről el van ismerve, hogy külön kiadott egyes-könyv (monobiblos) volt,* s csak is ezt nevezték monobiblosnak; a többi könyvek tehát nem monobiblosok, hanem egy többkönyvű *σύνταξις*-t képeznek. Az első könyv, épen mert monobiblos, nem volt a többivel egyesítve s így az ó-korban nem is jöhetett bele a könyvek szerint való számításba; «így tehát az előtt a dilemma előtt állunk, hogy vagy a II. III. IV. könyvszámokat hamisaknak tartjuk, melyek helyett I-től III-ig kellett volna számítani, vagy fel kell tennünk, hogy a syntaxis egész első könyve elveszett». — Tovább vizsgálva a *σύνταξις*-t, látjuk, hogy annak első könyve (a hagyományos II. könyv) 300 verssel meghaladja a normalis könyvterjedelmet.** Helyesen cselekedett tehát Lachmann, mikor azt belső okokból ketté osztotta. (Itt a II, 10-et részletesen fejtegeti Birt, mint egy Augustushoz intézett könyv megnyitó költeményét, mely 1. az éneklés szándékát, 2. annak megkísérlését, 3. a tulajdonképeni megéneklésnek későbbi időre halasztását foglalja magában.) E szerint a mostani II—IV. könyvek helyett a *σύνταξις*-nak következő négy könyvét kapjuk:

II. (1—9): 354 vers

II. (10—34): 1008 vers

* V. ö. Martialis XIV, 189.

** Birt ugyanis szóban levő művében a költeményes könyvek *terjedelmét* vizsgálva arra az eredményre jut, hogy annak maximuma 1100 versre terjedhet s ez a terjedelem megsérthetetlen (id. m. 291 l.); már pedig Propertius hagyományos II. könyve 1362 versből áll, a mi megsértése a szabályszerű (?) terjedelemnek, vagy helyesebben Birt hypothesisének.

III. 990 vers

IV. 954 vers

Az I. könyvvel, a monobiblissal együtt tehát, mely 708 versből áll, Propertiusnak összesen 5 könyve van. Mindamellett a régi könyvkereskedők és könyvtárosok nem számították a propertiusi könyveket I-től V-ig, hanem megkülönböztették a Monobiblost és utána I—IV-ig számítottak. Hogy e négykönyvű syntaxisnak aránylag kicsiny az első könyve (354 vers), azt Lachmann szerint helyesen magyarázhatjuk avval, hogy e könyv nagyobb fele (mintegy $\frac{2}{3}$ -a) elveszett. Jogtalanul hozták fel tehát Lachmann ellen Nonius bizonyosságát, mert a Nonius idézte vers tényleg a syntaxis III. könyvéből való.

Az, a ki Propertiust először codificálta, csak töredékeket talált a syntaxis első könyvéből vagy talán neki tetszett csak töredékesen adni az első könyvet (!), ezért egybecsapta ezt az excerptumot a liber secundussal s a kettőt együtt szerepeltette II. könyv gyanánt, mivelhogy az elől álló monobiblost hallgatólag liber primus gyanánt szerepeltette, úgy azonban, hogy *monobiblos* nevét meghagyta.

Annak magyarázataul, hogy a monobiblos nem olvadt már régen együvé a többi könyvvel, fölteszi Birt, hogy a Monobiblos nem ott jelent meg, a hol a Tetrabiblos, melyet a Mæcenassal való megismerkedés után talán a Sosiusoknál tett közzé a költő s azoktól nem kívánhatta, hogy a kiadást egy «II. könyvvel» kezdjék. Azt, hogy Propertius a tetrabiblos 2-ik könyvében *tres . . . libelli*-ről szól, természetesnek találja Birt, mert a költő bátran költői működése termékei közé számíthatta a külön megjelent monobiblost.

A tetrabiblos létrejöttét úgy képzei Birt, hogy a költő először két könyvet adott ki (= a mostani II. könyv) s ehhez később fűzték hozzá a másik két könyvet. A tetrabiblos két első könyve együttes kiadásának bizonyítékául a II, 24-et

hozta fel Birt (*Tu loqueris, cum sis iam noto fabula libro*), tehát azt a helyet, a mely a mostani II. könyv egysége mellett szól. A két utolsó könyvről azt tartja, hogy azokat még a költő adta ki, de az utolsót valószínűleg előbb, mint az utolsó-előttit (!).

Lehetőleg híven és hiánytalanul iparkodtam reprodukálni Birtnek mindenesetre érdekes okoskodását.* Látni való, hogy nem egyéb, mint be nem bizonyított föltevések és pusztá képzelődések sorozata. Mindenekelőtt azt konstatálhatjuk, hogy Birt — bár Lachmann hypothesise mellett harczol — tényleg közelebb áll a hagyományos felosztás védőihez, mint Lachmannhoz, mert a hagyományos II. könyv nagyobb részét II-ik könyvnek, a III-ikat III-iknak, a IV-iket IV-iknek acceptálja s Lachmann ellenében kimutatja, hogy Propertius elégiát I-től V-ig terjedő számokkal nem jelölték. Ebből már önként következik a Lachmann-féle felosztás önkényes-volta. Ő csak annyiban ért egyet Lachmannal, hogy a II. könyv eleje (1—9 elégia) egy külön könyv maradványa. Ennek bizonyítékául lényegileg elfogadja Lachmann belső okait, de a maga részéről döntő argumentumul a könyvterjedelemnek maga megállapította maximumát hozta fel, mely ellen a mostani II. könyv vét. A könyvterjedelem e megállapításában azonban nem lehet megnyugodni. Hiszen Birt is tudja, hogy Lucretius tankölteményének IV. könyve 1279, VI. könyve 1284, V. könyve 1455 versből áll.

Miért ne terjedhetett volna Propertius II. könyve is 2—300 verssel a szokottnál többre? Megszámlálta-e a közönség a verssorokat? Nehézségeket támasztott-e a kiadó a valamicskével nagyobb volumennel szemben? Mind ez alig hihető.**

* Id. műve 413—426 ll. Sikeresen argumentál Birt ellen *Pruzsinszky* főntebb említett értekezésében.

** V. ö. Reisch id. ért. p. 103.

Sokkal feltűnőbb az az egyenetlenség, hogy a Tetrabiblos első könyve (= Lachmannál a II. könyv) csak 354 versből, mindössze 9 elégiából állana. Igaz, hogy az utolsó könyv is csak 11 elégiából áll, de ezek igen terjedelmesek, úgy hogy az egész könyv mégis 954 verssorra rug. Az a föltevés, hogy a tetrabiblos első könyvének nagyobb része elveszett, csak szükség-kívánta hypothesis, a mit semmi sem bizonyít. A nyilvánvaló tényektől kell először tanúságot kérnünk. Tényleg sokkal elfogadhatóbb arány ez :

I. könyv: 708 vers

II. " 1362 "

III. " 990 "

IV. " 954 "

mint ez :

I. könyv: 708 vers

II. " 354 "

III. " 1008 "

IV. " 990 "

V. " 954 "

A II. könyv nagyobb terjedelmét az is igazolja, hogy az első könyv váratlan sikere után, a boldog és boldogtalan szerelem hányódásai között a költői termékenység nagyon fokozódott,* hogy aztán a III. és IV. könyvben a szerelem tünedezése között s szétfoslása után észrevehetőleg megcsökkenjen.

Kérdjük továbbá, melyik codicator lett volna olyan bár, hogy az Augustusnak ajánlott harmadik könyvet a megcsönkült vagy megcsönkített (!) második könyvhöz sorozza s a bevezető ajánló költeményt egyszerűen a II. könyv 10-ik elégiájává degradálja ugyanakkor, mikor az első könyvnek

* V. ö. II, 1, 1 skk.

Monobiblos czímét az egésznek összefűzése mellett sem merte megváltoztatni?

Birt egy monobiblosról és egy tetrabiblosról beszél s mégis elismeri, hogy a tetrabiblos négy könyvét nem egyszerre adta ki a költő, hanem először az I. és II. könyvét, azután a IV-et, végre a III-at. De hát e szerint a költő életében még nem lehetett szó tetrabiblosról, mert mikor a költő I. és II. könyvét kiadta, nem tudhatta, hogy ő még épen két könyvet fog írni.* Sőt, a mint Lachmannék értik a *tres . . . libelli*-ről szóló passust, nekik ebből azt *kell* következtetniök, hogy *a költő nem is szándékozott többet írni*. Így tehát csak az összes könyvek megjelenése után lehetett szó Propertius tetrabiblosáról, vagyis jóformán csak a költő halála után, a mikor az a kiadó, a kinél az egyes könyvek megjelentek, az egészset együtt kiadta. Ez esetben pedig nem valószínű, hogy a híres Monobiblost mellőzte volna s ne sorozta volna be társai közé. Ha felteszszük is Birttel, hogy a «Tetrabilos» más kiadónál jelent meg, mint a Monobiblos, (ámbar ez ismét csak szükség nyitotta mentsvár), hogy hihetjük, hogy a költő, monobiblosát ignorálva az új könyvet *elégiáinak* (mert, ismétlem, *tetrabiblosról* még nem szólhatott) *első könyve* gyanánt adja ki? s ugyanakkor e könyv 3-ik elégiájában (4. vers) *liber alter*-t emlegessen? Vagy ha azt teszszük fel, hogy az egyes könyvek kiadása után maga Propertius állított össze egy tetrabiblost, — a mi végre nem valószínűtlen, — miért mellőzte volna akkor ő maga a monobiblost s miért ne vette volna fel elégiáinak teljes gyűjteményébe? **

Végre meg kell jegyeznünk, hogy Birt visszaél az argumentumokkal, mikor olyan bizonyítékokat is a maga javára használ fel (pl. a Nonius-féle idézetet, vagy a II, 24. tanúsá-

* Reisch id. ért. p. 99.

** V. ö. Reisch id. ért. p. 99.

gát), melyek, elfogulatlanul tekintve, épen a Lachmann-féle theoria ellen bizonyítanak.

Azt hiszem, hogy az idézett szerzők s a magam argumentumaival sikerült kimutatnom, hogy a Lachmann- és Birt-féle hypothesis tarthatatlan és hogy semmi okunk sincs eltérni a kéziratok hagyományától, mely szerint Propertius négy külön könyvben adta ki elégiáit s ez a négy könyv a hagyományos corpusban kisebb romlásokkal, de egészben véve épen maradt az utókorra.

IV. Egy pár szó a kéziratokról. Propertius a magyar irodalomban.

Alessandro Alessandri írja,* hogy Jovianus Pontanus (élt 1426—1503-ig) bizonyága szerint 1440-ben egy boros pinczében, a hordók alatt fedezték fel Propertius addig ismeretlen költeményeinek kéziratát; a kézirat nagyon meg volt rongálva az időtől és a nyirkosságtól, sok helyt olvashatatlan; ebből származtak volna a többi kéziratok, melyek aztán önkényesen töltötték ki az olvashatatlan helyeket és hézagokat s ez az oka, hogy a propertiusi szöveg olyan eltérő és bizonytalan. Ezt a mesét — mert nem egyéb — valóságnak fogadta el Scaliger s annál inkább igazoltnak hitte kritikai felforgatásait, melyeket Propertius szövegén elkövetett. Hogy azonban Alessandro tudósítása csak irodalomtörténeti mythos, az kétségtelen, mert be van bizonyítva, hogy már Petrarcának volt a birtokában egy Propertius-kézirat, a melyet vagy másolatát 1374-ben levélben kéri tőle.

* Genialium dierum libri sex II, 2 p. 240 ed. Lugdunens.

Coluccio Salutato.¹ Petrarca Propertiusa elveszett, de valószínű, hogy meglevő kézírataink archetypusául szolgált.

A mi a ma meglevő kéziratokat illeti, azoknak a becsét kritikailag megállapítani *Lachmann* törekedett először. Ő a kéziratok nagy számából kettőt szemelt ki mint megbízhatókat t. i. a *Groninganus*-t (sæc. XV.), melyet legkiválóbbnak tartott és *Neapolitanus*-t (most *Wolfenbüttel*-ben — ezért *Guelferbitanus* neve is van — inter Gudianos Nro 224), melyről azt tartotta, hogy «Groningano bonitate vix inferior». *Lachmann* után azonban többen megtámadták a *Groninganus* elsőbbségét, különösen *Keil*² és *Haupt*,³ valamint *L. Müller*; mindamellett a kiadások szövege egészen *Vahlenig* (1879) inkább a *Groninganus*on alapúlt, mint a *Neapolitanus*on. *Heimreich* is a *Neapolitanus* mellett tört lándzsát⁴ s egyedül csak e kézirat tekintélyét ismerte el; hozzácsatlakozott *Grumme*,⁵ a ki szintén egyedül a *Neapolitanus* tartja megbízhatónak s ezt a véleményét számos adattal igazolja. *Bæhrens* kiadásában (1880) arra vállalkozott, hogy a *Neapolitanus* tekintélyét is megingassa: interpolálnak hirdeti és más codexeknek ad elsőséget; ezek a következők:

Vossianus *A* (sæc. XIV.), mely csak a II, 1, 63-ig terjed.

Laurentianus vagy: Florentinus *F* (sæc. XV.)

Davetriensis *D*. (sæc. XV.) mely az I, 2, 14-el kezdődik.

Ottoboniano-Vaticanus *V*. (sæc. XIV.)

*Bæhrens*nek azonban nem sikerült e kéziratok elsőbbségét kimutatni és elhíttetni. A kik újabban hozzászóltak a

¹ M. Haupt Opusc. I, 277 skk.

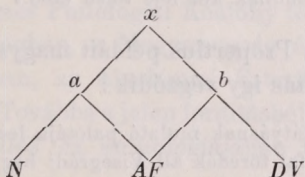
² Observationes crit. in Prop. Bonn, 1843.

³ Opusc. II, 52. 101.

⁴ Quæst. Prop. Bonn, 1863.

⁵ De codicibus Propertianis Groningano et Neapolitano. Auricæ. 1868.

kérdéshez, különösen *Solbisky*,¹ arra az eredményre jutottak, hogy a Neapolitanus az összes Propertius-kéziratok közt a legmegbízhatóbb s Bæhrens szövegkritikáját sok oldalról megtámadták és megczáfolták.² A Neapolitanus sem ment ugyan interpolációról,³ de — *Vahlen* szavai szerint⁴ — olvasásai mindig jelentősek, gyakran egyedül adja a helyes vagy helyesre vezető olvasást. Viszont épen *Solbisky* kimutatja, hogy a Neapolitanus mellett a Davetriensis (*D*) és Ottononianus-Vaticanus (*V*) is figyelemre méltó és útbaigazító. Ő ugyanis így állapítja meg a kéziratok stemmáját:

A Neapolitanusnak kora felől eltérők a nézetek. *Keil* szerint a XII. századból való, *Lachmann* és *Hertzberg* szerint a XIII.-ból, *L. Müller* szerint a XIV. vagy inkább a XV.-ből, *Bæhrens* szerint a XV.-ből. *Plessis*⁵ a XII. század végéről vagy a XIII. elejéről származtatja. Propertiusról írt s már sokszor idézett könyvéhez 6 lapra terjedő fac-similét csatolt a Neapolitanusból s e fac-similé írásából ítélve azoknak lesz igazuk, a kik e codexet a XIII. századból származtatják.

Nem szólunk Propertius kiadásairól, mivel az irodalom-

¹ De codicibus Propertianis. Jena, 1882.

² L. *Hosius* Rh. M. 46 (1891) p. 577—588.

³ L. Müller Præf. p. VII skk. ki azonban elismeri róla, hogy «est certe omnium qui iam exstant longe optimus» (p. X.)

⁴ Monatsberichte d. k. preuss. Akad. d. Wiss. zu Berlin, 1881. p. 339.

⁵ Id. műve p. 12 l.

történetek úgyis felsorolják, de kötelességünk megemlékezni a magyar Propertius-irodalomról, bármily kis terjedelmű is az.

Az első, a ki Propertiusból fordított, *Révai Miklós* volt; az eredeti mértékében fordította a III. könyv 7-ik s a III. könyv 1. elégiáját (Elegyes versei Pozsony, 1787. p. l. 37.). Az előbbi — a Pætus-elégia — kezdete így hangzik :

«Pénz! oka vagy te tehát, hogy gondoskodva sanyargunk
S éltünket búval fojtod idő nap előtt?
Emberben te nevelsz vétket, te gonoszra fel unszolsz:
A szomorú gondnak kút feje tőled ered.»

A másodikban Propertius példáit magyar példákkal helyettesíti s a fordítás így végződik :

«Nézzed, Mátyásnak mulató palotája leomlott,
Pusztúlt fal töredék áll Visegrádi hegyen.
Meg dült nagy falait bús porba keverte Tsanádnak,
Feldúlván minden díseit a vad idő.
A versek s észszel keresett nevek élnek örökké:
Semmi viszontagság nem tör azokra veszélyt.
Itt egyedül a durva halál nem birhat idővel:
S nem vet semmi homályt a tehetetlen idő.»

Három más elégiának a fordítását találjuk a *Kedveskedő* cz. folyóirat 1824-iki évfolyamában, nev. 1. *A szerelmes Poeta* (II, 9. Kedveskedő 145. l.), mely így kezdődik :

«A ki legelsőbbben Ámornak gyermeki képet
Irt, annak keze két nagy-csuda kéz lehetett».

2. *Az éjjeli kóborló* (II, 22. Kedv. 146. l.); első distichona :

«Kincsecském! részeg fővel csötönöztem az éjjel:
Sem kalauz sem inas nem vezetének elől».

3. *Névnapi köszöntés* (III, 8. Kedv. 156 l.); első sora :

«Reggel elámultam, hozzám mit küldtek a Múzsák».

E darabok a Kedveskedőben a fordító neve nélkül jelentek meg, de nagyon csekély változtatásokkal újra találkozunk velük *Edvi Illés Pálnak* 1853-ban Pesten megjelent *Elszórt Költészetei*-ben, az előbbi sorrend szerint a 181., 182., 183. lapokon. Bizton állíthatjuk tehát, hogy *Kedveskedő* névtelen fordítója *Edvi Illés Pál* volt.

Kovács József Latin költők s írók jeles mondásaik cz. könyvében (Pécs 1840) két distichont találunk magyarul Propertiusból (31. lap) t. i. II, 33, 33, 34. és III, 22, 17, 18.

Ezeken kívül a jelen fordításból jelentek meg egyes darabok a Középiskolai Szemlében (1882), a Budapesti Szemlében, az Egyetemes Philologiai Közlöny több évfolyamában, a Vasárnapi Ujságban, a Magyarország és a Nagyvilágban, az Ország-világban, az Akadémiai Értesítőben, az Erdélyi Múzeumban stb. Továbbá a jelen fordításból valók a *Dr. Radó Antal: Latin költők* cz. anthológiájában közölt propertiusi mutatványok.

Propertius könyvekre osztásának kérdésével foglalkozik *Dr. Pruzsinszky János* latin értekezése, a melyet már említettünk.

E kiadvány a Képzőművészeti Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia közösen kiadta. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk. A kiadványban a képzőművészeti és a tudományos életünk legújabb eredményeiről olvashatunk.

PROPERTIUS ELÉGIÁI.

PROPERTIUS ELEGIAE

SEXTUS PROPERTIUS

ELÉGIÁINAK

ELSŐ KÖNYVE.

1. Rabság.

- Cynthia szeme tön először rabjává,
Azelőtt szívemet semmi vágy nem bántá.
Büszke szemem Ámor földre szegeztette,
Győztes lába alá gögös nyakam szegte,
5 Gyűlölni taníta a tiszta szerelmet,
Könnyelmű életre a gonosz serkentett.
Már egy kerek éve, s nem szűnik e düh meg
S ellenem az isten, akármikép küzdjek.
Milanion bezzeg a munkát nem szánta,
10 S végre is megtört a gögös Atalánta.
Thracia bércein bolygott esze-vesztve,
Bozontos fenevad nyomait kereste;
S Hylaeus buzgánya rajta sebet ütven,
Jajgata kinjában Arcadia szirtjén.
15 A futó lány végre magát így megadta:
Oly nagy, szerelemben, a tettek hatalma.
Nálam a rest Ámor cselt nem is kovácsol,
Feledi az utat, melyen haladt máskor.
Ti hát, kik a holdat csellel lecsaljátok,
20 És a bűvös máglyán engeszteltek átkot,
Tegyétek irántam mássá imádottam
S arczát haloványnyá az enyémnél jobban.

- Akkor elhiszem, hogy Medea-szavatok
 Folyamot eltérít, megindít csillagot.
- 25 Barátim! kik későn hívtok, ha elestem,
 Tőletek vár irat az én bódult lelkem.
 Kiállom a vasat, az izzó parazsat,
 Csak legyen haragom kiönteni szabad.
 Vigyetek a világ végére, hullámok,
- 30 Ne tudja meg asszony, hova, merre szállok.
 Ti maradtok, kikhez kegyes volt az isten,
 Rátok örök üdvöt szerelmetek hintsen.
 Az én Vénusom csak keseríti éjem,
 Nincs egy percz, hogy Ámor nyugtot adna nékem.
- 35 Kerüld e kint, intlek! beérd egy kedvessel,
 A régi szerelmet újért sohse ved el.
 A ki intésemre idején nem hallgat,
 Majd a gyötrő búban emlegeti szómat!

2. Hiú pompa.

- Mit ér, szivem, ékes hajdíszben pompáznod?
 Lenge cósí ruhád mért ont ezer ránczot?
 Syriai myrrha fűrtöd mért áztatja?
 Idegen terméknek miért lenni rabja?
- 5 A természet báját vásárolttal vesztet . . .
 Saját szépségében mért nem ragyog tested?
 Szépitésre, hidd meg, nincs neked szükséged:
 Meztelen Amornak se kell a művészet.
 Rét bársonya, látod, hány szintől iratos,
- 10 Onként a borostyán bujábban sarjados,
 Barlangokban szebben hajt a szeder ágat,
 Új utat a patak maga tör magának.

- Part kavicsát pompás mozaiknak nézed,
 Madárdal édesb, mert nincs benne művészet.
- 15 Phoebe s Hilaira nem öltözék díszbe,
 Castort és Polluxot hogy lángra hevítse ;
 Evenus lányáért szerelmi viszályra
 Idas meg Apollo nem ily okból szálla ;
 Hippodamia sem hazug bájjal tetszve
- 20 Szállott a phryg férjnek gyors szekeren messze :
 Szép arcz vala díszük, drága gyöngyök nélkül,
 Színük mintha lett vón Apelles kezétül.
 Nem vágytak, mint szokás, fogni szeretőket :
 Szemérem szépsége ékesíté őket.
- 25 Kevesbre *ezeknél* nem tartasz te talán,
 De *egynek* ha tetszik, elég ékes a lány ;
 Hát még te, kit Phoebus tanított a dalra,
 S lantját Calliope szívesen od'adta ;
 A szó ritka bája kinek úgy sajátod
- 30 S minden minervai, vénusi ajándok.
 Életem örökre boldogítod ezzel,
 E nyomorúlt pompát csak magadtól vesd el.

3. Az alvó Cynthia.

- Miként Ariadne alvók kimerülten,
 Pusztá parton hagyván Theseus, a hűtlen ;
 Mint első álmában szunnyadt Androméde,
 Lehullván kegyetlen bércei köteléke ;
- 5 És mint a bacchansnő, a sok táncztól bágyadt,
 Apidanus fűvén talál enyhe ágyat :
 Úgy láttam Cynthiát . . . nyugalmat lehellett,
 Feje csügő karján lele nyugvó helyet.

- Boros fővel hozzá botorkáztam éjjel,
10 Fiúk világíták utam fáklyafénnyel.
De azért nem voltam egész' eszméletlen
S dagadó ágyához halkan közeledtem.
És bár kettős lánggra lobbantotta szívem
Ámor is meg Bacchus, e két heves isten,
15 Hogy derekát gyöngén karjaimba zárva,
Oleléssel, csókkal készüljek csatára :
Úrnöm nyugodalmát elüzni nem mertem,
Büntető haragját hajh, nagyon ismertem.
Két szememet folyvást rátapasztva tartám,
20 Miként Argus csüggött Io csodás szarván.
A koszorút aztán fejemről leoldva
Ráfűzém, Cynthiám ! a te homlokodra ;
Lehullt fürteidre jött rendezni kedvem
És kezedbe titkon almákat is csentem.
25 Hálátlan álmra mind ezt pazaroltam,
A földre gurúltak öledbül legottan ;
És ha csak mozdultál, kebled ha sohajta,
Mint bal jelenségen ütődtem meg rajta :
Tán gonosz álomnak ijesztget a képe,
30 Kényszerít valaki, hogy az övé légy te.
Majd szemközt a nyitott ablakon keresztül
A csukott szemekre serény holdfény rezdül
S a bezárt pillákat fölnyitotta gyöngén ...
Ő a puha párnán szólt felkönyölvén :
35 «Ide űz a szégyen végre, valahára ?
Bosszut állva értem más lány ajtót zára ?
Hol töltéd az éjet, mely egészen enyém ?
Most térsz meg bágyadtan virradat idején ?
Rossz ember ! telnének éjeid így neked,
40 Mint szegény fejemmel mindnyáját tölteted !

Bíbort kezdtem szőni, hogy álmom elűzzem,
 Majd a lantot fogtam s dallék kimerülten.
 Némán panaszoltam elhagyatottságom,
 Míg te más után jársz, mennyit kell rád várnom!

- 45 Reám szállt végre az édes álom szárnya
 S bánatommal együtt szünt könnyeim árja.»

4. Csak ő!

- Miért dicsérsz, Bassus, annyi lányt előttem?
 Mit készítesz, hogy legyek az enyémhez hűtlen?
 Miért nem hagysz engem, a meddig még élek,
 A megszokott rabság készséges hívének?
- 5 Ám Antiopénak dicsérd bár szépségít,
 Hermione báját magasztald az égig,
 És mind a mi szépet a hajdankor termett:
 Elhomályosúl az mind Cynthia mellett;
 Hát még ily köznapi szépségekkel szemben
- 10 Hogy részesülhetne kemény ítéletben?
 De szépsége csak kis ok ez örült lángra,
 Van nagyobb is, Bassus, méltó a halálra:
 Nemes szín, birtoka sok szép művészetnek,
 S ezer gyönyörűség, mit csak a szív sejthet.
- 15 Minél inkább vágyol széttépni szerelmünk,
 Csalódva, annál több hűséget lelsz bennünk.
 De lakolsz: tudja meg ezt a dühös lányka,
 Ellened a harczot nyomban kikiáltja:
 Nem bocsát el hozzád, nem is kellesz neki,
- 20 Borzasztó bűnödöt sohasem feledi.
 Elviszi bosszúsan hired minden lányhoz,
 Hajh, minden küszöbre az lesz írva: távozz!

- Könnyével öntözni egy oltárt se restell,
 Ha egy szent követ lát, könyörögni kezd el.
 25 Mert nagyobb veszteség Cynthiára nincsen,
 Mint ha szerelmétől fosztja meg az isten,
 Kivált tőlem! oh bár mindig ilyen lenne,
 Okot a panaszra nem talállok benne.

5. A vetélytárs.

- Vess véget e szúrós szavaknak, irigyünk,
 Ne álld el az utat, melyre együtt léptünk.
 Az én dühöm', örült, érezni kívánod?
 Szerencsétlen! így csak gyorsítod halálod,
 5 Szegény! jársz sohasem ismert tűzön által,
 Itatva thessali föld bűv-italával.
 Köznapi lényyel ő nem vethető egybe,
 Haragja, ha felforr, meglásd, sohsem enyhe.
 S ha tán vágyaidat teljesitené is,
 10 Gondok ezerének nyom a súlya mégis.
 Az álom elkerül, szemedben könny fakad:
 Játszva leigáz ő büszke férfiakat.
 Megvetve hányszor futsz küszöbömre majdan,
 Gögös szavad elhal a vonagló ajkban,
 15 Bús siralmad közben iszonyat kél benned,
 Éktelen jegyet ír arcodra félelmed.
 Panaszkodni vágynál, de a szót nem leled,
 Azt se tudod, árva, ki vagy, hol a fejed?
 Tudója leszel e keserves rabságnak
 20 És haza kullogni tanulsz, ha kizártak;
 Nem csodálsz többé, halvány szint mért válték,
 Egész testem mért egy foszladozó árnyék.

- S nem segít bajodon dicső nemzetséged,
 Nem tiszteli Ámor az ős-nemes képet.
- 25 S mutasson csak bármily kis nyom a hibádra,
 Nemességed mindjárt mende-monda tárgya.
 Hiába kérsz akkor, nem vigasztalhatlak,
 Nem tudok orvosszert bajomba' *magamnak*;
 Csak mint boldogtalan szerelemben társak
- 30 Sírjuk ki magunkat kebelén egymásnak.
 Ne kutasd hát, mily nagy Cynthia hatalma:
 Megkeserülöd, ha közeleg szavadra.

6. Nem lehet!

- Hadria hullámin, Tullusom, nem félek,
 Aegæus tengerén szállnék tova véled,
 A rhipæi bérczet örömet megmásznám,
 Veled vándorolnék túl a Memnon házán:
- 5 De ölelő lánykám léptem visszatartja,
 Úgy sáppad, úgy pirúl, s úgy esdekel ajka!
 Szíve szerelméről cseveg egész éjen,
 Ha elhagyom, így szól, nincs isten az égben;
 Azt mondja, nem enyém már többé s fenyeget,
- 10 Hogy' büntet lányharag hűtlen férfi-szívet.
 Órába se tellik, panaszát megszanom:
 A lanyha szerelmest halálból utálom.
 Ér-e nekem annyit a böles Athént látni,
 Ős Ázsia kincsét bámulva csodálni,
- 15 Hogy szidalma érje dagadó vitorlám
 S nyomot örült kézzel vájjon édes arczán?
 Ellenes szeleknek fog csókot ígérni,
 Esküdve, nincs szörnyőbb, mint a hűtlen férfi?

- Te dicső nagybátyád érdemben előzd meg,
 20 Régi jogát add meg az elárvult földnek:
 Hisz sohasem voltál Ámornak a rabja,
 Fegyverét karod a hazáért forgatja.
 Ne is mérje kínom rád az a rossz gyermek,
 S mind azt, mit könnyeim hajh, nagyon ismernek.
 25 Engem a sors folyvást itt tipor a földön,
 Hagyd hát e kis éltet léhaságba ölnöm.
 Sokan vesztek önként ily nagy szerelemben:
 Azoknak sorában fedjen a föld engem.
 Nem vagyok embere hírnévnek, csatának:
 30 Végzetem, hogy Ámor harczaira szálljak.
 Te menj bár elpuhult Ionia síkjára,
 Lydiába, melyet önt Pactolus árja,
 Szárazon jársz, avvagy tenger síkját szeled,
 S növelve hatalmunk nyersz igaz érdemet:
 35 Ha szentelsz egy perczet baráti emléknek,
 Gondold meg, mily zordon csillag alatt élek.

7. Az én dalom.

- Ponticusom, míg te Cadmus várát zenged,
 Hol testvéri harcznak bús fegyvere csengett,
 S az agg Homerussal versenyzel, biz' isten,
 — Csak versedre áldást jó szerencse hintsen, —
 5 Engem a szerelem foglalt le örökre,
 Dalolok: hátha rá a lány dacza törne.
 Nem ihlet sugall dalt, hanem inkább kínom,
 Mostoha ifjukor szenvedésit sírom.
 Ebben fogy el éltem, im' evvel dicsekszem,
 10 Hírt és nevet ebből nyerjen az én versem.

- Csak én tetszém, mondják, a szellemes lánynak,
 Méltatlan is tűrém hevét haragjának.
 Megvetett szerelmes dalaim olvassa,
 Bajom ha megérti, lehet abból haszna.
- 15 Téged éles nyillal ha átver e gyermek,
 — Én kérem az istent, hogy sohse ismerd meg! —
 Jajgatsz, hogy a hét had hős tábora messze
 Néma feledségnek porába van veszve;
 Lágy hangzatu verset írni *ugyan* vágyol,
- 20 De nem ad oly későn már ihletet Ámor.
 Csodálsz akkor engem nagy költőnek vallva:
 Róma lángelméit hírem meghaladja.
 Így szólnak az ifjak sohajtva siromnál:
 «Szerető szívek nagy költője, nyugodjál!»
- 25 Vigyázz hát, meg ne vesd dalaim kevélyen:
 Ámor, ha megkésik, adóztat keményen.

8. A távozóhoz.

A)

- Hát ily örült volnál? meg nem hat e bánat?
 Fagyos illyr földnél személyem hitványabb?
 Vagy valaki már úgy megvette a szived,
 Hogy akármely szellő előlem elvihet?
- 5 Vad tenger moraját hallgatni te tudnád?
 Kemény deszkaágyon álmodat aludnád?
 Gyöngye lábad törne útát a zord dérbe?
 Nem ismert hóvihart Cynthia, tüdnél-e?
 Báresak a télszaka két annyira nyúlnék,
- 10 Késne hajóst útra küldő Fiastyúk még!

- Kötné le tyrrhén part hajódnak kötelét,
 Ne szórná fohászom irigy szél szerteszét!
 Oly szeleket kelni bárcsak sohse látnék,
 Hogy hajód röpítve vigye sebes tajték
 15 S üres parton hagyjon leszögezve engem,
 Hogy neved átkozva kiáltsam, kegyetlen!
 Nem, hűtlen! ellenem bár sokat vétkezél,
 Legyen Galatea útagon hű vezér.
 És szerencsés utat Ceraunusnál téve
 20 Békésen fogadjon Oricosnak réve.
 Nem, senki szerelme tőled el nem vonhat,
 Küszöbödön zengem panaszát dalomnak;
 És a hajós népet zaklatom, kérdezem:
 «Szóljatok, melyik rév zárja szerelmesem?»
 25 S azt mondom, akárhol van e nagy világon:
 Mégis csak örökké enyémül imádom.

B)

- Ő itt marad: győztem! esküdve ígerte!
 Pukkadj meg, irigység: szóm hatott szívére.
 Nos kaján irigység, lásd, korán örvendté,
 30 Mert az én Cynthiám új útra már nem kél.
 Ő szeret és Rómát én értem szereti,
 S nélkülem a trón se lenne kedves neki.
 Velem inkább óhajt pihenni szűk ágyba',
 Bármilyen sorsban inkább velem élni vágya,
 35 Mint bírni uralmát Hippodamiának
 S a kincset, mit Elis síkján kivivának.
 Bár sokkal kínálták, biztatták még többel,
 Karjaimból kapzsín ő még se szökött el.
 S nem arany, nem indus gyöngy, mivel megnyertem,
 40 Megvette a szívét sok hizelgő versem.

Apollo s a múzsák a szerelmest védik:
 Páratlan Cynthiám köszönöm ő nékik.
 Most a csillagokig fölrepülhetek én:
 Ha nap kél, ha az éj leszáll, ő az enyém,
 45 S hű szerelmét senki el nem rabolhatja:
 Ősz hajjal is ez lesz dicsőségem napja.

9. Teljesült jóslat.

Megjön a szerelem, mondtam, gúnyolódó!
 S egyszer csak kifogysz a fenhéjázó szóból:
 Im itt fekszel s térden könyörögsz a lánynak,
 A pénzen vett úrnő szeszélyei hálynak.
 5 Dodona galambja jobban meg nem mondja,
 Mint én, melyik ifjú mely lánynak lesz rabja.
 Bánat és könny árán szerzem tudományom:
 Inkább nem szeretni és nem tudni vágyom.
 Szerencsétlen! mit ér most hős dalt zengened?
 10 Theba falát miért siratja éneked?
 Mimnermus Homérnél több a szerelemben:
 A szelíd Ámornak szelíd dal hadd zengjen.
 Menj, kérlek s vesd tűzbe komor énekidet,
 Úgy zengj, hogy elbájold vele a lányszívet.
 15 Mit? nem lesz szerencséd? balgatag, ott úszol
 A folyó sodrában és mégis szomjúzol!
 Nem, még nem vagy halvány, igaz tűz nem emészt:
 Ez csupán egy szikra, mely hirdeti a vést.
 Majd örmény tigrissel viaskodnál inkább,
 20 Gyors kereken túrnéd az Ixion kínját,
 Mint Ámor száz nyilát érezd a velődbe',
 S meg ne tagadhasd, mit úrnőd szab elődbe.

- Senkinek sem ád oly könnyű szárnyat Ámor,
 Hogy másik kezével le ne verje másszor.
- 25 Meg ne téveszszen, ha vágyaidnak enged :
 Ha tied, Ponticus, növeli gyötrelmed ;
 Szabadon forogni a szemed se bátor,
 S virrasztni sem enged más gondokért Ámor,
 Kit csak akkor sejtess meg, ha csontod rágja.
- 30 Fuss ! el ne sodorjon a hizelgés árja !
 Erejének tölgyfa s kőszikla is enged :
 Te mérkőznél véle, te gyöngé lehellet ?
 Hát győzd le szemérmed és valld be hibádat :
 Vallomástól enyhül a szerelmi bánat.

10. Köszönet.

- Oh édes éj, melyben tanúja lehettem,
 Hogy lettetek egygyé, úszva hó könnyekben !
 Édes gyönyörűség ez éjnek emléke,
 — Oh hányszor idézem lelkemnek elébe ! —
- 5 Gallus, mikor lánykád karjaiba haltál
 S egy-egy árva szócskát elvétve susogtál.
 Nehéz szememet bár álmom le-lecsukta
 És Luna az égnek közepén volt útba',
 Nem bírtam elhagyni játékokot mégsem :
- 10 Oly tűz lobogott az édes csevegésben.
 De mivelhogy bízni bennem úgy meg merél,
 Vedd tőlem e kölcsönt a szép élvezetér'.
 Nem csak hiven őrzöm sziveteknek titkát,
 Van valami bennem, mi hűségnél ritkább.
- 15 Széthúzó sziveket össze tudok kötni,
 A lány lomha zárát meg tudom én nyitni,

- Szerellem friss sebét behegeszttem szépen,
 Nem kicsiny orvosság rejlik az igémben.
 Arra, hogy szerelmes mit tegyen és mit ne,
 20 Cynthia tanított, de Ámor is inte.
 Ha lánykád rossz kedvű, ne kelj vele harczra,
 Ne sértsd büszkén szólva, ne soká hallgatva;
 Ránczos homlokkal, ha kér, ne utasítsd el,
 De ne is fizesd ki üres igérettel.
 25 Mert haragra lobban a meggyalázáson,
 Ha megsértéd, nincs rá mód, hogy megbocsásson;
 Minél inkább hajtod járomba fejedet,
 A várt üdvöt annál gyakrabban éldeled.
 Annak lehet boldog egy lánynyal az élte,
 30 Ki rabságot óhajt s örökön ég érte.

11. Cynthia Baiæban.

- Cynthia! míg mulatsz Baiæ vigalmában,
 Hol Hercules útat vere hajdanában,
 És majd Puteoli tengerét csodálod,
 Majd a Misenumnál hömpölygő hullámot:
 5 Gondolsz-e reám és kedves éjeinkre?
 Van-e hely szivedben számomra piczinke?
 Avagy egy ellenség, hazudva, hogy szeret,
 Ellopta dalomtól, Cynthia, nevedet?
 Mulattasson inkább, kis lapáttal hajtva
 10 Lucrinusi tavon egy törékeny sajka;
 Vagy akár Teuthras könnyü habja zárna
 S evező kezeden törnék szelid árja,
 Mint hallgass valamely sugva-hizelgőre,
 Néma tengerparton nyugalomra dölve.

- 15 Ha távol az őre, a lány be megeshet',
 Feledi istenit, kiknek esküt eskett;
 Nem mintha nem tudnám szeplőtlen hiedet,
 De az árnyéktól is remeg, a ki szeret.
 Bocsáss meg, a mért e sorok oly sötétek:
 20 Félelmemet okold, nem enyém a véték.
 Nem őrizném jobban az édes szülémet:
 Nélküled mi volna számomra az élet?
 Te anyám, te apám, te vagy a világom,
 Minden örömet te benned találok.
 25 Mért vagyok bús, mért vig? ha barátim kérdik,
 «Cynthiát kérdjétek» — azt felelem nekik.
 Azt a romlott Baiæt hát hagyd oda végre,
 Az a part már sok szív viszonyát széttépte.
 Gonosz part! irigye a lánybecsületnek,
 30 Atkozott légy Baiæ, hű szivek megvetnek!

12. Első és utólsó.

- Tétlenséget vethetsz szememre szünetlen?
 És Róma a bűntárs, a mely leköt engem?
 Hiszen annyi mérföld választ el a lánytól,
 A mennyi a Búgot a Pó folyamától;
 5 Nem ölel, mint szokta, szerelmes-enyelgve,
 Édes szava nem cseng immár a fülembé.
 Kedves valék egykor, és nem vala senki,
 Kinek oly hű lányt lett vón módja szeretni.
 Megirigylék üdvöm: isten ejtett-é meg?
 10 Füve szakított szét Caucasus bércezenek?
 Vége! a távollét változtat a lányon...
 Mily szerelem s elszállt mint a röpke álom!

- Eljött a magány sok hosszú éjtszakája,
 És fülem a saját szavamat utálja.
- 15 Boldogok, kik a lány keblén keseregnek :
 Gyakran örül Ámor fakadó könnyeknek ;
 Boldog, ki csalódván beleszeret másba,
 Új rabságnak is van még némi varázsa.
 Én mást nem szeretek s őt sem hagyom, érzem :
- 20 Cynthiával kezdtem, Cynthiával végzem.

13. A csapodár.

- Nevetsz majd, mint szoktad, Gallus, balsorsomon,
 Vesztett szerelmemet hogy híven gyászolom.
 Nem adom a kölcönt, hűtlen, soha vissza :
 A te szived csalfa kedves ne busítsa.
- 5 Téged megcsalt lányok juttatnak hírnévre,
 Nem vágyik a szived egy biztos hű révre ;
 Késő szerelemnek sáppaszt majd a gondja
 S lesújt Ámor első harczódban a porba.
 Lakolsz, hogy annyi lány bűját kikaczagtad,
- 10 Azok fájdalomért *egy* áll bosszút rajtad,
 A ki gátat vet sok léha szerelmednek :
 A sok hódítástól majd elmegy a kedved.
 Nem kósza hír, nem jós adá e tudásom :
 Én láttam ! tagadod az én vallomásom ?
- 15 Láttam, hogy aléltál keblére borulva,
 Hosszú ölelés közt könnyed árja hullá ;
 Lehelleni lelked vágytál ajakára,
 S még többet, de számat szemérmem lezárja.
 Semmit se tehettem öleléstek ellen,
- 20 Oly észbontó láng dúlt két forró kebelben.

- Nem szorítá Tyrót Neptunus ily hévvel,
 Az Enipeusnak alakját öltvén fel;
 Ily kéjjel az Oeta bércezen nem ölelte
 Hebét első ízben Hercules szerelme.
- 25 Egy nap alatt győztél a szerelmi pályán,
 De nem is kis lángot szított benned a lány.
 Régi büszkeséged benned ő elfojtja,
 Másnak át nem enged: ten-lángod tart fogva.
 Hogyne? Leda mássa, méltó Juppiterhez,
- 30 Leda három lánya sem vala ily kedves;
 Bájosabb, mint voltak Græcia hősnői,
 Lágy szava Juppitert meg tudná büvölni.
 Ha egy szerelemmel a sorsnak tartozol,
 Élvezd: úgy se terem nála méltóbb sehól.
- 35 Jól ütött ki végre újabb hűtlenséged:
 Minden, mire vágyol, ő legyen már néked.

14. Az én boldogságom.

- A Tiberis partján ledőlve gond nélkül
 Lesbosit szürcsölhetsz Mentor remekébül;
 Elnézed, mily gyorsan iramlik a csolnak,
 Kötelekkel lassan hajót hogy' vonszolnak;
- 5 Vagy borítson otthon házi berked lombja,
 Külömbet ne lásson a Caucasus orma:
 Szerelmemnek mind ez nyomába se hághat:
 Kincsek előtt Ámor sohasem hátrálhat.
 Lánykám velem édes éjét ha megosztja,
- 10 Vagy vígan enyelgve napom aranyozza:
 Házamba' foly akkor Pactolus aranyja,
 Gyöngyeit a tenger mind ölembe rakja.

- Királyokkal akkor nincs miért cseréljek . . .
 Bár így maradna, míg sorsom nem szab véget!
 15 Kit Amor nem kegyel, vagyonnak mért örül?
 Ha Vénus ellenem, ne vegyen kincs körül!
 Megtöri ő játszva a leghősibb lelket,
 A legzordabb szíven sajgó sebet verhet:
 Márvány küszöbökön félelmetlen' hág át,
 20 Bibor ágyra, Tullus, bátran teszi lábát,
 És a szegény ifjút hányja-veti rajta . . .
 Hímzett selyem ágya mi hasznot se hajta.
 Csak engem kegyeljen, ország se kell nekem,
 Alcinous kincsét könnyedén megvetem.

X 15. A hűtelenhez.

- Sok rosszsza! ijesztett már könnyelműséged,
 De ily hitszegőnek még sem hihetelek.
 Im látod, a balsors hogy' sodor a vészbe:
 S te állsz, remegésem egykedvűleg nézve;
 5 Rendbe tudod szedni tegnapi fűrtidet,
 Kényelmesen ráérsz megújítani színed,
 Kelet ékszerivel aggatod be nyakad,
 Mint a kaczer, ha új szeretője akadt.
 Nem így tett Calypso! a pusztá tengernek
 10 Ulixes távoztán zokogva kesergett:
 Napokig ült búsán, fürtei szétszórva,
 A kegyetlen habbal kelt sűrű zokszóra,
 S bármennyire búsult, hogy őt sohse látja,
 Élt hálás szívében éldelt boldogsága.
 15 Hypsipyle sem így nézte ablakából,
 Mint ragadják Iasont a szelek már távol:

- S nem szeretett többé senkit attól fogva,
 20 Hogy a görög vendég a szívét meglopta.
 Holt férje máglyáján Evadne elhamvadt,
 Argosi hűség ült holtán diadalmat.
- 15 Alphesiboea hogy bosszut állt férjéért,
 Többre becsülé azt szíve, mint a testvért.
- 28 De e példák meg nem változtatnak téged,
 Dicsérve nem is szól rólad a történet.
- 25 Ne esküdj, Cynthia megin' esküt szegnél,
 Bűnöd megújúlna feledő istennél.
 Vakmerő! hisz engem keserít a bánat,
 Ha isteni bosszú sujtva reád támad.
 Előbb lesz, hogy folyó egy se foly tengerbe,
- 30 Évszakoknak előbb felfordul a rendje,
 Mint halaványúlna képed a szívemben :
 Légy az, a mi tetszik, nem hűt el az engem.
 Csak jobban becsülnéd azt a két szép szemet,
 Melynek úgy elhittem sok hamis eskedet!
- 35 Szavad ha megszeged, — nekem így esküvél —
 A szemed fusson ki ízibe' bűnödér'.
 S te fölveted égre még szemedet bátran?
 Nem remeg a lelked bűnöd tudatában?
 Ki készített, hogy színre színt váltson az arczod?
- 40 Mért kellett szemedből könnyeket csikarnod?
 Ezért jutok tönkre s a szerelmest intem :
 Semmi hizelgésnek bizton sohse higgyen.

16. A kapu panasza.

Ki diadaloknak nyiltam vala hajdan,
 S Tarpeia szemérmes híre ragyog rajtam,
 Küszöböm aranyos szekerek taposták
 S porba tiport foglyok könnyárjai mosták :

- 5 Most éji tivornyák hősei döngetnek,
Bántalmit panaszlom méltatlan kezeknek.
Koszorút, oh szégyen! ezeret rám fonnak,
Itt hever fáklyája kizárt imádóknak.
Nem óvhatom úrnóm éjit gyalázattól:
- 10 Hiszen magamról is nem egy ocsmány dal szól.
Nem hat ez úrnómre, jó híret nem félti,
Nem óhajt tisztábban századánál élni.
De kivált *egy* gerjeszt keserű panaszra,
Rimánkodik hosszú éjeket virrasztva.
- 15 Nem hagyna ez engem nyugodni egy perczet,
Hangosan énekel sok hizelgő verset.
«Oh kapu, köszivűbb úrnődnél magánál,
Kemény lakatoddal hallgatva kizártál?
Forró szerelmemnek hát sohase nyilsz meg?
- 20 Nem vagy szószólója titkos kérésimnek?
Fájdalmimnak végét sehol se találom?
Könnytől hév küszöbön lesz szomorú álmom?
Éjfél, tűnő csillag tesz értem siralmat,
Meggönnyez a szellős hűs reggeli harmat:
- 25 Emberi szenvedést te nem szánsz egyedül,
Válaszúl sarkaid hallgatnak merevül?
Oh vajha átjutva egy kis repedésen
Kedvesem füleig hatna esdeklésem!
Legyen bár ridegebb a sicani bérceznél,
- 30 Hajlíthatatlanabb a vasnál, az érczeznél:
Szemeinek árját vissza mégse tartja,
Könnyei közt sóhajt önkénytelen' ajka.
Nyugszik most karjában boldog új kedvesnek,
És az én panaszim éji szélbe vesznek.
- 35 De te vagy, oh kapu! bánatim fő oka,
Ajándékim meg nem lágyítanak soha!

Pedig éles nyelvvel soha sem bántalak,
 Bár ez nem kíméli tárgyát haragjának,
 Hogy így hagyj rekedtté magam panaszkodnom,
 40 Itt virrasztva búsan az éjt utcasarkon.
 Hisz megéneklélek nem egy új dalomban,
 Csókjaimat hányszor lépcsőidre nyomtam!
 Hitszegő! oh hányszor esdeklék félfádhoz,
 Titkon, mint ígertem, kezem mennyit áldoz!» —
 45 Ezt mondja s mit árva szerelmesek szoktak,
 Míg reggeli dala csendül szárnyasoknak.
 Így úrnőm vétkei s a szerelmes könnyek
 Szemrehányásukkal örökké gyötörnek.

17. Viharban.

És méltán! — ha így el tudtam hagyni lánykám —
 Hívom panaszimmal az árva sirályt.
 Nem fog Cassiope kegygyel nézni már rám,
 Minden fogadalmam pusztába kiált.
 5 Szolgád itt, Cynthia! a szelek viharja:
 Halld, hogy zeng az égbolt, rémítve vadúl!
 A zivatar dühét föl semmi sem tartja?
 Tetememre e föld marok pora hull?
 Oh fordítsd panaszos átkaidat jobbra:
 10 E viharos éj már nagyon büntetett —
 Avagy száraz szemmel néznél balsorsomra,
 Csontomat se szedné öledbe kezéd?
 Veszszén, ki először feszíte vitorlát,
 Haragos habokra bocsáta hajót!
 15 Nem lett vón-e könnyebb tűrni kényuralmát?
 Bármily kegyetlen, de ritka lányka volt.

- Szörnyűbb ez idegen part vadonát néznem
 S vágyva keresnem az Iker-csillagot.
 Ha otthon szállt volna sírba szenvedésem,
 20 Holt szerelmem hamván sírkő állna ott;
 Drága haja fürtjét hintené a sírra,
 Fejemnek rózsából lenne vetve ágy,
 S porrá ha elomlok, nevemen szólítna,
 Hogy lenne fölöttem a föld sulya lágy.
 25 Oh szép Doris-szülte tengeri hablányok,
 Bontsa fehér vásznam kedves sergetek:
 Ha valaha Ámor lemerült hozzátok,
 Mint társotokat hű révbe vigyetek!

18. Egyedül.

- Magános e hely itt, jó csendje panaszra,
 Lágy szellő-fuvalmas e puszta berek;
 Titkos búját keblem itt már kifakasztja,
 Ha e kőszirtekben bízni merhetek.
 5 Hol kezdjem, Cynthia, gögöd ellen vádam?
 Hol kezdjem a sírást, melyik bünödért?
 Boldog szeretőknek ki valék sorában,
 Hű szivemért díjul ily gyalázat ért?
 Mit tévék? mi vétkem hűtött meg irántam?
 10 Féltékenynyé tett egy leányka reám?
 Úgy kegyelj, a milyen szent igaz: szobámban
 Soha meg se fordult más csinos leány.
 Habár e szenvedés méltán bosszút áhit,
 Haragommal téged mégse bántalak,
 15 Csak dühöd ne sujtson s szép szemed világít
 Ne zavarja értem omló könnypatak.

- Kevés a bizonyosság? szavaim hidegek,
 Ajkaim az esküt mert nem kürtölik?
 Ti lesztek tanúim, hogyha van szívetek,
 20 Pán-kedvelt fenyő te és ti bükkök itt.
 Hányszor hallják gyöngéd panaszom e lombok!
 A Cynthia nevet hány törzsre írák!
 Az bánt, hogy méltatlan zuditál rám gondot?
 Hisz néma kapudnak panaszlám csupán.
 25 Sok büszke parancsod tűröm megalázva,
 Tetteiden nem tör ki hangos jajom:
 Jutalmúl, oh egek, bércek rideg háza,
 S kietlen avar az, hol még nyughatom.
 Mit végig epedhet panaszom kesergőn,
 30 Nem hallja senki, csak a dalos madár.
 Habár nem érdemled, zengjen völgyön-erdőn
 A Cynthia-névtől a bérczi határ!

19. A síron túl.

- A zordon haláltól, Cynthiaám, nem félek,
 Lerovom adómat a máglya tűzének;
 Csak egy aggaszt: szörnyűbb az minden halálnál,
 Hogyha szerelmeddel siromtól megválnál.
 5 Nem oly gyöngén verte meg szememet Ámor,
 Hogy porom feledést nyerhetne haláltól.
 Hős Protesilaus, bárha vak éj fedte,
 Szerelmes hitvesét ott se feledhette,
 Sőt, csalfa örömben hogy keblire zárja,
 10 Visszatért az ősi palotába árnya.
 Tied leszek én is, legyenek ott akármi:
 Szerelmem hatalmasb, mint a Styx hullámi.

- Ott majd deli hősnők raja elem járul,
 Kiket a görög had elragadt Trójából ;
- 15 Veled egy sem ér föl előttem szépségben,
 Cynthia! és (Tellus engedje, úgy légyen!)
 Akármilyen hosszú öregséget érsz el,
 Akkorig elvárlak síró epedéssel.
 Oh ha porom iránt, élve, ezt éreznéd,
- 20 Épen nem fájlalnám a halál keservét.
 Rettegek, Cynthia, megvetett siromtól
 A kegyetlen Ámor téged tova vonszol,
 Kényszerít, hogy omló könnyedet felszárítsd!
 Hogyha sokat vívják, hajlik a hű lány is.
- 25 Szeressünk s örüljünk hát, míg a sors enged:
 Rövid az öröklét szerető sziveknek.

20. Hylas.

- Baráti tanácsom vedd, Gallusom, észbe,
 S őrizd meg örökké, a szivedbe vésve:
 «Gondatlan szerelmes sorsát maga rontja» —
 Az argonauták esete is mondja.
- 5 Tégedet is lángra egy Hylas gyulasztott,
 A régi Hylasnak szép mássa, szakasztott;
 Sila vadonának folyamit ha járod,
 Aniónak árja ha áztatja lábod,
 Bármerre kelsz szélén a gigászi partnak,
- 10 Folyó kanyargási akárhova csálnak:
 Őrizd kapzsi nymphák rabló seregétül,
 — Vizi sellő nálunk sincs szerelem nélkül, —
 Hogy ne mászsz zord szirtet, hófödte hegymot,
 Nem ismert tavakig ne kelljen bolyongnod,

- 15 Mint idegen tájon Hercules bolyonga,
Szilaj Ascanius partján panaszkodva.
Mondják, hogy Pagase révébül kiszállva
Indult egykor Argo phasisi útjára,
S túlhaladva immár tengerén Hellének,
- 20 Sziklás Mysiának partján kikötének.
Békés földre lépve a hősök csoportja
Pihenőnek össze puha lombot horda.
De messzire tévedt a Hercules társa,
Hogy a kopár tájon találjon forrásra.
- 25 Boreas két fia de nyomba' követte,
Calais meg Zetes, szárnyalva felette.
Csók-rabolni rája lebegve lecsaptak,
Fordulva-kerülve hő csókokat adtak.
Szárnyuk alá bujva csókjukat kerülte,
- 30 A légi rablókat galylyal el-elúzta,
Boreas két fia végre meghátrála :
És ment Hylas, ment hajh! a nymphák prédája.
Ott fakadt Arganthus tövében a Pege,
Thyniai nymphák kedves lakóhelye.
- 35 Senkitől nem ápolt gyümölcstermő fáknek
Megrakott ágai föléje hajlának.
Körötte a rétet dús patak öntözte,
Fehér liliom rajt', piros pipacs közte.
Rózsás gyermekújjal ő ezeket tépte,
- 40 Nem kitűzött czélja, virág járt eszébe'.
Egyszer oda hajlott a kedves hab fölé,
A hízolgó képet tűnődve nézdelé.
Végre vizet merni korsót ereszte le
S megfeszített vállal már húzná föl-fele,
- 45 De szépségén lánggra gyúltak a dryádok,
Bámulva szakíták félbe szokott tánczok',

S leránták könnyedén a lenge vizárba:
 Az elrablott Hylas elmerült kiáltva.
 Hercules messziről ad rá sűrű választ:
 50 Csak a parti szellő viszhangozza már azt.
 Légy hát résen, Gallus! jól őrizd szerelmed,
 A te szép Hylasod nymphákhoz ne engedd!

21. Gallus végszava.

«Oh harczi, hasonló sorstól ki menekszel,
 Az etrusk sánczokon megsebesült testtel,
 Mért fordul el dagadt szemed e kint látva?
 Sergetekben küzdtem, a harc viharába'.
 5 Menekülj, örvendve szülőd szeme lásson,
 És hugom értse meg könnyedbül a gyászom:
 Cæsar fegyveritől a ki szabadúltam,
 Im hitvány kezektől veszek nyomorúltan;
 Ha szétszórt csontokat lel etrusk hegy tövén,
 10 Biztos lehet benne, hogy az volt az enyém».

22. A szülőföld.

Hogy kiktől eredtem, családom hol fészkel,
 Kérdeged egyre, Tullus, baráti érzéssel.
 Tudod Perusiát, mely a honnak sírja,
 Zord időkben ott szállt Italia sírba,
 5 Hogy polgárt polgárra uszította viszálya,
 (S a legtöbb bú, etrusk föld pora, rám szálla;
 Te rajtad szórták szét rokonom tetemét,
 S te szegénynek csontját még el se temetéd), —
 E rónára néző Umbria szült engem,
 10 Határa dúsgazdag termékeny völgyekben.

SEXTUS PROPERTIUS

ELÉGIÁINAK

MASODIK KÖNYVE.

1. Dalaim.

- Kérditek, mért folyvást csak szerelmem dallom,
Miért fakad a vers oly lágyan ez ajkon ?
Nem múzsa s Apollo készít engem a dalra :
Ihletem egyedül kedvesem sugalja.
- 5 Ha cosi ruhában tündökölvé járdal,
Egész könyv telik meg a cosi ruhával ;
Egy-egy téveteg fürt homlokán ha lebben,
Büszke hymnust zengek fürteiről menten ;
Ha dalt ver a lanton alabastrom ujjá,
- 10 Bámulom, a hűrt mily művészileg futja ;
Álmatag szemeit a mikor lezárja,
Költői eszméknek zsong bennem az árja ;
Ha leple-veszítve birokra kél velem,
Hangzik dalaimból trójai küzdelem ;
- 15 Akármit cselekszik, akármit beszél is,
Dús forrássá válik még a semmiség is.
Mæcenas! ha nekem megadta vón sorsom,
Hogy dalom hős serget harcza varázsoljon,
Titánok hadáról nem szólna az ének,
- 20 Bérczet bércre szórva kik égbe törének ;
(Nem az ős Thebáról, homéri Trójáról,
Xerxesről, kinek két tenger összezáru ;

- Róma bölcsejérül, büszke Karthagóról,
 Cimber gögrül, a mint Mariusnak hódol:
- 25 Cæsarodnak zengném nagy hősi csatáit,
 Es e dicső után dalom téged áhit.
 Dalljam bár Mutinát, Philippit, sirvermünk,
 Sikul hadi gályák mint futtak előttünk;
 Letiport tüzhelyét az ős etrusk népnek,
- 30 Pharust, a hol sergink győzve partra léptek;
 S ha zengném a Nilust, a városon által
 Mint vánszorgott a hét foglyul esett ággal;
 Avagy királyokra hurkolt arany lánczot,
 Actiumi gályát, mely Szent-uton tánczolt:
- 35 Hősi dalaimba mindig beszönélek,
 Te hadban, békében egyaránt hű lélek!
 Ilyennek vallja *lenn* Theseus Pirithoust,
 Ilyennek az égben Achilles Patroclust.
 De Callimachusnak gyöngé a szózatja,
- 40 Gigasok harczeit nem harsogtathatja:
 Harczi riadóhoz erőm nekem sincsen,
 Hogy phryg őseivel Cæsart dicsőítsem.
 Szántó az ökréről, hajós szől szelekről,
 Pásztor a juháról, a harczi sebekről:
- 45 Én szűk nyoszolyának harczosait zengem,
 Ki mihez ért, abban egész napja teljen.
 Szerелеmben halni, egyhez hűnek lenni,
 Mily dicső: csak őt se bírhasssa más senki!
 Hisz ő is vádat szór a könnyelmű lányra,
- 50 Helena miatt az Iliast utálja.
 Ha Phædra poharát kell is kiürítnem,
 — Mostoha fiának mely nem ártott mit sem, —
 Habár Circe füve veszít is el érte,
 Avagy Medeának üstbe' forralt mérge:

- 55 Egy asszonynak dobtam prédául szívemet,
 Hát temetőbe is e házbul vigyenek.
 Minden földi kinnak van enyhítő írja,
 De a beteg szívet gyógyítani ki bírja?
 (Machaon orvoslá béma Philoctétést,
 60 Vak Phœnixnek Chiron új világot ébreszt;
 Apollo hatalma Cretának fűvével
 A holt Androgeost életre költé fel;
 Telephust megsebzé Achilles kopjája
 S ugyanaz a kopja írat adott rája.
 65 Ki az én kórságom kiirtani képes,
 Az ágat hajlíthat Tantalus kezéhez;
 Danajdák hordóját játszva tele tölné,
 Ne görnyeszszze korsó gyöngé nyakuk többé;
 Caucasus kányáját könnyen tova hajtja,
 70 S szabad lesz a láncztól Prometheus karja.)
 Ha majd számon kéri éltemet a végzet
 És törpe sírkövön egy pusztá név lészek:
 Mæcenas, az ifjú irígyelt reménye,
 Életem, halálom igaz dicsősége,
 75 Ha elvisz az úta a sírhantom mellett,
 Britanni fogatod állítsd meg egy cseppet
 És néma poromhoz szólj ennyit könnyezve:
 «Szívtelen lányért volt szegénynek a veszte».

2. Cynthia dicsérete.

Szabad valék s hittem, éltemet úgy töltöm,
 De rászedett Ámor, békéje csalárd.
 Mért hogy ilyen szépség itt élhet a földön?
 S más lányért Iuppiter valaha szállt?

- 5 Arany haj, nyulánk kéz, az alak fönséges,
 Járása Iuppiter hugára ütött.
 Így járul Minerva oltára tüzéhez
 S Gorgo kigyó-fürtje leng keble fölött.
 Ilyen Ischomache, lapithák hős lánya,
 10 Boros Centaurus-had kit elrabola;
 Ilyen Proserpina, Boebe tava látta,
 Mint adá szűz testét Mercurnak oda.
 Hátrább ti istennők, kiket mezük nélkül
 Szemlélhetett egykor Ida pásztora.
 15 Oh csak ne veszítsen ez arcz szépségébül,
 Szálljon bár reája Sibylla kora.

3. Cynthia szépsége.

- «Kérkedél, többé lány nem tesz kárt te benned,
 S im horgon akadtál, gögöd lelohadt.
 Szegény! egy havig is nehéz volt pihenned,
 Már új könyv hirdeti gyalázatodat!»
 5 Azt akarám, a hal porondon éléljen
 És a dühös vadkan zordon tengeren,
 Komoly tanulmány közt hogy töltssem az éjem . . .
 Csak halad s nem marad el a szerelem.
 És a mi elbűvölt, nem ragyogó arcza,
 10 — Nincs a liliom bár oly tiszta fehér;
 Scythia hava kél rajt' biborral harczra,
 Tiszta tejben úszik a rózsalevél —,
 Nem a síma nyakra lehullámzó fürtök,
 Gyújtó szeme párja, kettős csillagom,
 15 És nem arab selyme az, miért hevülök,
 — Ilyen semmiségért szívem nem adom —,

- Deli tánceza bájol, ha pezsdül a serleg,
S ő egy Ariadne, bacchans táncz-vezér,
S mikor æol hárfán ujjai dalt vernek,
20 A mûzsák dalával játéka felér;
És mikor versenyez Corinna hírével,
És sok másnál többre becsüli magát . . .
Ugy-e, én kedvesem, a hajnalló léttel
Üdvöt arany Ámor tüsszente reád?
25 Istentül eredhet ily égi ajándék,
Ne hidd, hogy az édes anyádtól nyeréd.
Halandóból ily nagy kincs ki hogyan válnék?
Ily áldásra tíz hó hogy' volna elég?
Róma lányainak magad válsz díszére,
30 Te léssz közük első Zeus oldalán.
Nem is dõlsz örökké földi ágy ölére:
Helenának mása szállt benned alá.
Csoda-é, ha bomlik az ifjuság érte?
Dicsőbb lett vón veszned, Trója, e miatt!
35 Mégis a nagy harczot eszem föl nem érte,
Egy lányért a melyre két világ riadt.
Bölcs vagy Menelaus, bölcs Páris szememben,
Te, mert követelted, te, mert nem adád!
Méltó ez a szépség, hogy Achilles veszszen:
40 Helyben hagyná Priamus e harcz okát.
Az ó-kor mûvészin kik győzni ohajtnak,
Fessék le remekben az isteni lányt:
Mutassák keletnek, mutassák nyugatnak,
Kelet-nyugat érte lángol egyaránt.

4. Szerelem betege.

- 45 Legalább már túl ne lépjek e határon!
 Hajh, egy új szerelem csak kínosb halál!
 Bikának is elsőb kelletlen a járom,
 Később megpuhítva csak igába áll;
 Az ifju szerelme szinte daczos, büszke,
 50 De majd megigázva tűr jót s gonosztat.
 Szenvedt jós Melampus rabszíjakra fűzve,
 Iphiclustól a mért marhát orozott.
 Nem nyereség csalta, hanem Pero bája,
 Ki az ő öcsésének menyasszonya lett.
 Mennyit rikat úrnőd szeszélye, hibája:
 4 Mennyit esengsz, s ajtót mutat ő neked!
 Haraphatsz ártatlan körmödbe gyakorta,
 Dűhtől toporzékolsz s csak ott állsz megint:
 5 Sok drága kenettel fürtimet locsolva
 Mennyit jártam-keltem, és hiába mind!
 Hasztalan a fű itt, Medea-varázsszó
 S mit főz Perimede, a bűvös ital;
 A hol az ok titkos, nyílt döfés nem látszó,
 10 Vak az útja, honnan eredt annyi baj.
 Nem szorúl e beteg orvosra meg ágyra,
 Nem zivatar, nem szél ártott neki, nem!
 Ma még sétál, holnap könny hull a sírjára,
 Így vész mind az, minek neve 'szerelem'.
 15 Hol az a hamis jós, ki zsebem nem lopta?
 Álmot banya nékem hány hüvelyezett!
 Ellenségem vágyjék ezután lányokra,
 A ki nekem hívem, fiúba szeret.
 Csöndes folyamon száll bizton tova sajkád:
 20 Hiszen oly kis partnak hulláma mit árt?

Szólj egyetlen szócskát, ifjad szive hajt rád,
Véredet onthatod, a lány szive zárt.

5. Való?

- Való ez, Cynthia? hírlik Róma-szerte
Ráadtad magad a könnyelmű életre!
Hát ezt érdemeltem? meglakolsz, hitszegő:
Fú még nekem is szél, tőled messze vető.
- 5 Akadok tán a sok csalfa között *egyre*,
Ki örül, ha élhet dalomban örökre.
Szeszélye nem gyötör, téged mar helyettem:
Sírsz, de már késő lesz, én soká-szerettem!
Most még friss a harag, hát most kell szakítnom,
- 10 A szerelem tér meg, ha csillapúl kínom.
Észak szele úgy az Adriát nem hányja,
Déli szél oly könnyen a felhőt nem szántja,
Mint szerelmes mérge csillapul egy szóra:
Tágul igád, most húzd nyakad ki alóla.
- 15 Igaz, hogy szomorú lesz első éjtszakád,
De túrve enyhíted a szívnek bánatát.
Oh de, Éltem, Iuno szerelmére kérlek,
Ártó dühét fékezd ama büszke vérnek.
Nem csak bika veri elleneit által,
- 20 Birka is szembeszáll végre bántójával.
Mégsem szakítom le, hűtlen, a ruhádat,
Dühöm a zárt ajtót be nem töri nálad;
Rendbe szedett fürtit nem bántom hajadnak,
Ökleim zordonan rád nem sulyosodnak.
- 25 Paraszt dulakodják ily harczba' gorombán,
Kinek nem köríti homlokát borostyán.

Csak megírom és míg élsz, fenmarad az is:

«Szép vagy, Cynthia, szép, de ép oly léha is».

Ám vedd meg, a mit rád mond a világ szája,

30 Versem olyan lesz, hogy sáppadozol rája.

6. Féltes.

Laisnak a háza se volt tele ekkép,

Bár egész Græcia — küszöbénél fekvék;

Menander Thaisát ily had nem rajzotta,

Habár Athén népe körülte csaponga;

5 S ki a feldúlt Thébát felépíteni kész volt,

Még Phryne se talált ennyi boldogítót.

Költesz te, ha nincs is, ál rokont magadnak:

Jogos csókolóid így mindig akadnak.

Bosszant egy-egy arczkép, bosszantnak e nevek,

10 Bosszant a bölcsőben gagyogó kis gyerek.

Bánt, ha sokat csókol az anyád, testvéred,

Bánt, ha a barátnőd egy ágyba' hál véled:

Minden bánt: úgy félek! nézd el a félelmet,

A női ruha is gyanús: férfit rejthet.

15 Hajdan is ily vétek vala harc forrása,

Trójának a sírját ép ilyen ok ásta.

Ily örültség készte Centaurusok sergét,

Hogy Pirithoushoz kancsóikat verjék.

De mért görög példa? te vagy a bűnszerző,

20 Romulus, kit táplált durva farkas-emplő,

Sabin nők rablását példád tanította,

Mer is Ámor mindent Rómában azóta.

Oh boldog Alcestis s te, Ulixes ágya,

Boldog a nő, ki csak otthonát imádja.

- 25 Szemérem temploma mit ér a leánynak,
 Ha, mikor férjhez megy, neje akárhánynak ?
 A mely kéz először buja képet festett,
 Tiszta ház falára rút látványt függesztett,
 Ártatlan szemét az rontá meg a lánynak
 30 S tette tudójává bűnös léhaságnak.
 Jaj annak, ki ekkép vészt hozott a földre,
 Oltva viszály magvát a néma gyönyörbe.
 Nem így diszitették régente a házat,
 Nem volt a falára bűn festve s gyalázat.
 35 Csoda, ha templomunk pók szötte be szerte,
 Elhagyott oltárit a giz-gaz felverte ?
 Miért állítsak hát őrt a küszöbödre ?
 Az ellenség lába azon is áttörne !
 Mit ér azt őriznünk, ki haragszik érte ?
 40 Ki vétkezni átall, védi saját vértje.
 Feleség, szerető el nem szakít engem :
 Mindig szeretőm léssz, mindig feleségem.

7. A kegyetlen törvény.

- Örültél, Cynthia, hogy megdőlt a törvény,
 Kimondása óta mit rég siratánk ?
 El akart szakítani ! bár két szerető lény
 Erején nem győzhet Juppiter atyánk.
 5 «De hát a nagy Cæsar !» Nagy ő a harc síkján,
 De triumphus a szív dolgába' mit ér ?
 Én inkább helyérül fejem leszakítnám,
 Mint ily lángot oltsak el egy hitvesér'.
 Zárt kapud előtt én, mint férj tova menjek,
 10 Könnyes szemmel nézve, a mit eladék ?

S a nász dal, Cynthia, hagyna-é pihenned?

Búsabban a síri dalnál hangzanék!

Ősi dicsőségnek fiat én mért nemzsek?

Nem, az én véremből nem lesz katona.

15 Lehetne táborba szállni kedvesemnek:

Nem elég gyors nékem Castor nagy lova.

Nevet, dicsőséget csak ez úton nyertem,

Hírem Borysthenes jegéig elér.

Nekem csak te tetszel: neked csak én tessem:

20 Több nekem szerelmed, mint az ősi vér.

8. Szolgaságban.

Elragadják tőlem rég imádott lánykám,

S te sírni sem engedsz ezért, jó barát?

Nincs viszály, mely győzne szerelem viszályán:

Oltsd ki éltem: szívem inkább megbocsát.

5 Új kedves karja közt nézhetné őt szemem?

Ne légyen enyém, ki imént az vala?

«Forgandó hajh! minden, hát még a szerelem!

Hódolsz vagy hódoltatsz: így megy a sora.

Nagy hősök, királyok elestek már gyakran,

10 Theba nem áll többé, Trója 'volt' csupán.»

Mily verseket zengtem, hajh, mi mindent adtam,

S nem mondta: szeretlek! a köszívü lány.

Oh micsoda vakság! éveken át türtem

Tieidet és a te uralmadat:

15 S láttál-e valaha szabadnak? szünetlen

Arzomba dobálsz gögös szavadat?

Igy halsz, Propertius, hát ifju korodban?

Csak halj meg, örüljön vesztednek a lány.

- Ne hagyja halálban se lelkem nyugodtan,
 20 Tomboljon a máglya hamvadó porán!
 Hogy elomlott Hæmon Antigone hantján!
 Keblébe kezéből merült be a kard.
 Kedvese hamvával vegyülni ohajtván,
 Nála nélkül király lenni sem akart.
- 25 De tőlem el nem futsz: meg kell halnod velem:
 Egy vasról kettőnknek a vére csepeg.
 Habár ez a halál rám nézve becstelen,
 Becstelen, de mindegy! halni kell neked.
 A híres Achilles kedvesét vesztve
- 30 Szegre akasztotta hősi fegyverét.
 A futó görögre kedvtelve tekinte
 S Hector a hajókra mint szórja tüzet.
 És látta Patroclust, ki porba terülve
 Hevert ott, fűrtiről csepegett a vér,
- 35 Mind ezt a gyönyörű Briseisért tűrte,
 Úgy dul a szív kínja vesztett kedvesér'.
 De hogy végre szert tett a kedves rablányra,
 Meghurezola Hector hőst Trója körül.
 Rajtam, ki oly törpén kisebb vagyok nála,
- 40 Csoda-é ha Ámor diadalmat ül?

9. Az új kedves.

- Az valék, mi ez most: tán egy óra múlva
 Számkiveti ezt is, más lesz a kegyelt.
 Sorsát Penelope húsz évig sem únta,
 Kérők seregétől méltán ünnepelt.
- 5 Szövés ürügyével halogatta nászát,
 Mit nappal szőtt, éjjel felbontogató,

- S nem remélte bár, hogy viszontlátja társát,
 Bele őszült, annyit s oly hűn várt reá.
 Ölelte Achillest Briseise holtul,
- 10 Tépte dühödt kézzel arcza liljomát
 S mosta urát búsan a vértül, a portul,
 Hol szőke Simois hömpölyög tovább.
 Tépte haja fürtjét s a hős Achillesnek
 Nagy csontjait kisdéd kezébe szedé;
- 15 Hisz a holttól apja, anyja távol estek,
 Deidamia könnye se fürösztheté.
 Voltak Gráciának még akkor hű női,
 Élt a szemérem, ha zajlott is a had.
 Te bűnös, nem tudtál *egy* éjjel bőjtölni,
- 20 Soha egy napig se maradsz te magad.
 Sőt víg kaczagás közt csengett a poharad,
 Persze a gúnyból is kijutott nekem?
 Magad jársz utána, ki tőled elmaradt:
 Adj a isten, hogy még férjeddé legyen!
- 25 Felgyógyulásodért ezért könyörögtem,
 Mikor a Styx felé hanyatla fejed?
 Körülálltuk ágyad, úszva szemünk könnyben —
 Mondd, hol volt ez, hűtlen, és mit érezett?
 Hát még ha India katonája vagyok,
- 30 Vagy ringatja hajóm messze Óczeán?
 De hisz a szó, a csel könnyen áll nálatok:
 Minden nőben megvan ez egy tudomány.
 Nem háborog akkép a Syrtis a szélben,
 Déli szél a lombot nem remegteti,
- 35 A mily könnyen asszony esküt szeg dühében,
 Van rá oka, vagy nincs, mindegy az neki.
 De te így akartad: legyen hát, engedek.
 Cupidók! élesebb nyilat szórjatok.
 Döfjétek szivembe, oltsátok éltemet,

- 40 Ömlő vérem lesz fő diadalotok.
 Tanum a csillagok s reggeli hűs harmat
 És szegény fejemnek titkon nyílt kapud,
 Hogy nálad az élet édesbet nem adhat,
 Most se, noha szíved csak gyűlölni tud.
 45 Nincs asszony, ki velem ágyamat megosztja,
 Ha tied nem vagyok, másé se legyenek.
 Meghozza talán egy jámbor élet hossza:
 Karod közt ez ember még kővé mered.
 Nem haltak a trónért Theba fejedelmi
 50 Elszántabb csatában az anyjuk előtt,
 Mint én lánykám előtt vágyom harcra kelni
 S meghalni, de téged megölni előbb.

10. Excelsior.

- De ideje, más táncz a Helikont járja
 S a hæmoni lónak nyíljék meg a pálya.
 Harczos lovagokról van dallani kedvem,
 Római táborát vezéremnek zengem.
 5 Ha erőm cserben hagy, merni is szép marad,
 Nagy dolgokban érdem a pusztá akarát.
 Vénust dalljuk ifjan, harczot érett korban:
 Hadat zengek, — lánykám eleget daloltam.
 Büszke méltósággal akarok föllépni,
 10 Mit most sugall múzsám, hangja sem a régi.
 Szárnyat ölts, szellemem, végy erőt én dalom:
 Múzsák, most erős hang zendüljön ajkamon.
 Nem pártolja cselét a futó parthusnak
 Az Euphrates, bánja, hogy Crassusék elhulltak.
 15 Igádba, Augustus, már India görbed,
 A szűz Arabia remegi erődet.

- S a mi föld még bújkál végén a világnak,
 Rabjává legyen az karod hatalmának.
 E zászlót követem: hadad zengve lések
 20 Nagy költő, csak addig megtartsa a végzet.
 Istenszobor fejét ha nem éri kezünk,
 Koszorút akkor csak lábaihoz teszünk:
 A dicsőség csúcsát meg én se mászhatom,
 Csak szerény tömjénfüst lehet áldozatom.
 25 Aszra vizét múzsám még meg nem ismerte,
 Ámor csak Permessus árjaig vezette.

11. Végszó.

- Énekeljen meg más, légy híres, nem bánom;
 Dicsérjen, ki sziklán kész vetni, kopáron.
 Hidd meg, ha leszáll majd életednek napja,
 Veled együtt minden becsed elragadja:
 5 Megvetve porodat a vándor elhalad,
 Nem mondja: „művelt lány nyugszik e hant alatt“.

12. Ámor.

- Ki először festé Ámort kis gyerekeknek,
 Bámulni való volt művészi keze:
 Tudta, hogy szeretők ész nélkül szeretnek
 S e gyermeki bábért mennyi kincs vesze.
 5 Nem hiába tűzött reá szellős szárnyat,
 Emberi szivekbe repüljön vele:
 Hány le s fel a hullám, a mely reánk árad,
 Seholy se pihen meg fúvó szelleje.
 Horgos nyilat is jól adott a kezébe,
 10 Méltán veri mindkét vállát telt tegez:

Ellenséget sem látsz s benned nyila vége,
 Nincsen gyógyulás, ha egyszer megsebez.
 Itt van gyerek-arcza, itt van nyila bennem,
 De szárnya, bizony az nálam leszegett,
 15 Hajh, mert kebelemből soha el nem reppen
 És örökös harcczal vívja véretem.
 Hogy' szeretsz fészkelni kiaszott velőben?
 Menj, fiu, és másnak szívébe nyilazz.
 Azon próbáld mérget, a ki ép erőben:
 20 Árnyék az, kit gyötörsz, nem én vagyok az.
 Ha ezt is elveszted, ki dalol ezekről?
 — Hisz ez egyszerű dal dicsőség reád —
 Fejéről, ujjáról, a bogár szemekről,
 Ki zengi, mily lágyan leng lába tovább?

13. A költő vágya.

Perzsia nem szerel annyi nyillal serget,
 Mennyit belém Ámor kezei már vertek.
 A gyöngé múzsákat ő tiltja lenéznem,
 Tartóztat parancsa Helicon berkében,
 5 Nem, hogy dalaimra járjanak a tölgyek,
 Vadjait kicsaljam ismarosi völgynek,
 Hanem hogy Cynthiát bájolja el dalom:
 Linus dicsőségét akkor túlszárnyalom.
 Magában a szépség el nem ragad engem,
 10 Nem, ha ki dicsekszik őseivel fennen:
 Olvasni ölében édes a leánynak,
 Dicséretét lesve szellemes ajkának.
 Ezt érjem el, akkor a világ beszélhet,
 Ha lánykám a bíró, biztos az ítélet.
 15 Ha békét esdeklő szavam meghallgatja,
 Jöhet akkor bátran Juppiter haragja.

13/b. Végrendelet.

Ha egykor a halál lezárja a szemem,
Hallgasd meg, miképen temesd el tetemem.

Nem kell kíséretül őseim képsora,

20 Sorsom ne sirassa hiába harsona ;

Elefántesont lábon ravatal ne álljon,

Testem ne pihenjen attalusi ágyon.

Ne füstölgjön tömjén illatos csészékbül,

Mint nép fiát temess minden pompa nélkül.

25 Három könyv, az elég díszes gyászkiséret,

Legszebb, mit adhatok Persephone, néked.

Követsz majd, Cynthia, kebled marczangolva,

Hívó szava szádnak nevemet zokogja.

Végző csókok kapja meghidegült ajkam,

30 Ha testemre hull a tele csésze balzsam.

S ha elhamvaszt máglyám fellobogó lángja,

Földi maradványom egy kis edény zárja,

S legyen egy babérfa a csekély sírhanton,

Árnyéka fedezze porladozó csontom

35 S e két sor: «Itt annak hamvai pihennek,

Ki hűséges rabja volt *egy* szerelemnek».

S juttatja ez sírom nem kisebb hírnévre,

Mint Achilles sírját Polyxena vére.

S majd ha megadózol te is a halálnak,

40 Ősz hajjal se feledd, hogy síromba' várlak.

Nyugvó hamvaimat ám addig se vesd meg :

Megtudja a föld azt, mik ide fent esnek.

Oh vajha régesrég, bölcsőmnek ölében

Szakította volna ketté a sors életem !

45 Mit ér a lélekzet, ha kétes, meddig tart ?

Három századot élt Nestor, mégis meghalt.

- Oly hosszú idő ha nem jut neki részül
 S a trójai sánczon halt volna vitézül,
 Nem kellett vón fia holttestét látnia
 50 Sohajtva: oh halál, hol késel annyira!?
 De te megsírsz néha, hogy elhunyt barátod,
 Szabad azt szeretni, a ki sírba szállott.
 Tanúm szép Adonis, kit a vadászatban
 Idali hegymoron átdöfött a vadkan.
 55 Vízparton ott fekvék a szép ifju teste,
 Zilált hajjal Vénus míg föl nem kereste.
 De hiába szólítsz, Cynthia, engemet:
 Elporlott ajkamnak felelni nem lehet!

14. Győzelem mámorában.

- Agamemnon úgy nem örült győzelmének,
 Hogy Trója hatalma a porba ledőlt,
 Sem Ulixes, hogy célzt bolyongási érték
 S feltűnt az ohajtott édes honi föld;
 5 Nem Electra, látván Orestesét élve,
 Mikor megsiratta már vélt porait,
 És nem Ariadne, Theseust szemlélve,
 Kit az útvesztőből fonala kivitt:
 Mint örömvirágot én szedtem az éjjel,
 10 Még egy ilyen éj és isten leszek én!
 Míg csak könyörögtem lehorgasztott fejjel,
 Kiszáradt tó nem volt, mint én, oly szegény.
 Oly büszke negéddel nem bánik már velem,
 Nem ül meg hidegen, ha könnyem omol.
 15 Óh hogyha ilyennek régebben ismerem!
 De halott az immár, a kit orvosol.

En vak! pedig útja előttem világlott,
 De hát kész vakság ily örült szerelem.
 Jobb, hogyha közönyt lát nálunk az imádott,
 20 A mit ma megtagad, holnap megterem.
 Zörgettek mások is, úrnőnek nevezték,
 És a lány odabenn pihent keblemen.
 Párthusokon győzni nem ily nagy dicsőség,
 Ez préda, fogoly nép, triumphus nekem!
 25 Nagy adományt tészek Vénus, oszlopodra
 S rávésem e verset, beszöve nevem:
*«Istenő! e zsákmányt Propertius ontja,
 Hogy szerelmet éldelt egész éjjelen.»*
 S most, Éltém, rajtad áll: kikössek a révben,
 30 Avvagy elsülyedjen küzdő csolnakom?
 De ha megváltoztat téged bármi vétkem:
 Ajtód előtt halva találsz akkoron.

15. Boldog éj.

Oh boldogság, oh éj, te ragyogó-fényes!
 Boldog ágy, a kézben osztozó velem!
 Mi mindent csevegtünk, míg égett a mécses
 S eloltva — mily édes volt a küzdelem!
 5 Hogy megellenkedett keble-kibomolva,
 Majd irigy ingével vágyom gátolá.
 Álomra csukódott szemem felcsókolta
 S «nos te lusta, már is alszol?» — suttogá.
 Karjaink hányféle ölelést váltának!
 10 Ajkadra tapasztám ajkam szüntelen!
 De a homály mérge Vénus játékának,
 Mert lásd, szerelemben vezérünk a szem.

- Paris Helenáért azóta rajonga,
Hogy férje ágyából meztelen kiszállt.
15 Endymion Lunát mez nélkül bájolta
S vele is mez nélkül istennője hált.
Ha máskor makacsúl ruhát hagysz magadon,
Tépett foszlányival kezem siratod :
Sőt ha tán még messzebb ragadna haragom,
20 Mutatod anyádnak megsérült karod.
Enyeleghetsz, nincsen bajod hervadt mellel,
Restellje, takarja, ki már volt anya.
Tartsuk jól, míg lehet, szemünk szerelemmel,
Jön a hosszú éj s nem tér meg nappala.
25 Mért nem köt így össze láncz, hogy így maradjánk,
És fel ne oldana bármily nagy idő !
Legyen a galambpár szerelemben példánk,
Egész kis házasság, a hím és a nő.
Ki örült szerelmet korlátozna, téved,
30 Igazi szerelem nem ismer határt.
Előbb terem a föld nem ismert terméket,
S fekete ló húzza a Nap kocsiját ;
Forrásához előbb tér a folyó vissza
És halak lakják a száraz homokot,
35 Mint az én szívemet valaha más bírja,
Övé vagyok élve s övé, mint halott.
Ha több ilyen éjt is adna ő nekem még,
Elég, ha tart éltem egy esztendeig :
Ha még többet adna, halhatatlan lennék,
40 Hisz egy ilyen éjjel már megistenít.
Ha így élni volna minden szívnek vágya,
Vagy édes mámornak dőlni ölibe,
Nem volna kegyetlen fegyver s hadi gálya,
Csontunkat se mosná Actium vize.

- 45 Róma önmagán vitt gyászos diadalba'
 Haját meg nem tépné a fiaiért.
 Dicsérhet ám minket az utókor ajka :
 Soha mulatásunk egy istent se sért.
 Az élet virágít, míg süt a nap, tépjed,
 50 Összes csókod sem lesz számomra elég.
 Mint leveli hullnak a hervadt füzérnek
 S poharunk borában úsznak szerteszét :
 Úgy járhatunk, s kik ma szerelmet lehellünk,
 Tán holnap a halál szárnya leng felettünk.

16. Új gond.

- Cynthia ! az illyr praetor megjött tehát :
 Bő préda te néked, bő gondom nekem.
 Nem tudta Ceraunus szirtjén hagyni fogát ?
 Mily adományt adnék Neptun istenem !
 5 Nélkülem laknak most dús lakomát bezzeg,
 Nem nekem nyílik már éjjel kapu ott.
 Rajta, ha eszed van, bő aratás, messed,
 Koppaszd meg a gyapjas, a bárgyu juhót.
 S majd ha fölemésztéd és tönkre juttatád,
 10 Mondd : új Illyriát kereshet megint.
 Cynthia tisztségre, rangra semmit sem ád,
 Latolja emberét telt marka szerint.
 Oh Vénus, jövel te, gyámolíts bajomban :
 Szakadatlan kéjbe füljön ereje !
 15 Hát szerelmet pénzen bárki vehet nyomban ?
 Egek, hitvány áron lány így veszhet-e ?

- Küld az Oczeánra, drága gyöngyöt hozzak,
 Portékát Tyrusból hordatna velem.
 Oh vajha Rómában senki se vón gazdag,
 20 Szalmakunyhót laknék a fejedelem.
 Nem volna eladó az ölelés pénzen,
 Egy házban öszülne meg a lány hiven.
 Hogy im' nálam nélkül elvagy egész héten,
 S hó tested ez undok oldalán pihen,
 25 Nem vádollar, csak fáj, hogy eseted mondja:
 A mi szép, az mindig ily léha vala.
 Im egy rokkant barbár lépett a nyomomba,
 Trónomra emelte gyors diadala.
 Nézd, Eriphylának a kincs vala átok
 30 S Creusa hogy égett össze iszonyún!
 Mennyit bánt, s ti könnyek, mégse száradnátok?
 Sőt vétke számával együtt nő a búm?
 A Mars mezejére hány napja nem vágyom!
 Nem érdekel színház, múzsám jötte sem.
 35 Szégyen rám, oh szégyen! De igaz, már látom,
 Jó szóra siket az ily rút szerelem.
 Nézd a vezért, kinek halálra szánt serge
 Üres zajjal tölté meg Actiumot.
 Gyáván menekülni készte csúf szerelme,
 40 Rejtezni a világ végére futott.
 Ezt a dicsőséget hős Cæsar aratta,
 Győztes kara dugta hüvelybe vasát.
 Mit prætorod drága ruhába', smaragdba',
 Arany fényben játszó chrysolithban ád:
 45 A rohanó szélvész ragadja mind messze,
 Váljék csupa porrá, legyen csupa víz.
 Juppiter nem mindig mosolyg a hűtlenre,
 S meghallgatja még az én átkomat is.

- Hallátok dörgésit lerobogni boltján,
 50 Mint szórta tüzét le az ætheri vár;
 Oka nem Fiastyúk, nem Orion volt ám,
 Nem dühöng ok nélkül az égi sugár:
 Akkor mér büntetést hiteszegett lánya,
 Megsírt egykor ő is csalfaságukér'.
 55 Nem ér annyit Sidon sok drága ruhája,
 Hogy remegj, ha felhőt gyűjt a déli szél.

17. Kizárva.

- Éjt igérni s csalfán rászedni hivünket
 Annyi, mint vérebe mártani kezünket.
 Erről írok verset, hányódva az ágyon
 Hány keserves éjjel került már az álom.
 5 Megindulsz Tantalus sorsa hallatára,
 Ajkát hogy epezsti a futó hab árja;
 Megszánod Sisypheus óriás küzdelmét,
 A szirt meredekjén hogy görgeti terhét:
 Szánandóbb a földön nincs a szerelmesnél,
 10 Bármilyen sorsot a bölcs többre becsül ennél.
 Csodált az irigység, boldognak neveztek,
 S tíz éj közül egyet most alig nyerek meg.
 Most a rideg szírtől levetném a testem,
 Most mérget örömmel ürítnék, kegyetlen!
 15 Utczáján sem enged holdfénynél nyugodnom,
 Ajtó hasadékan szót néki susognom.
 De bár kemény sorsom, úrnőt nem cserélek,
 Majd sír, ha megismer, mily hű ez a lélek.

18. A boldog Tithonus.

- Örök szemrehányás elhűt sok szerelmet:
 Néma férj töri meg az asszonyi lelket.
 Ha valamit láttál, tagadd el, hogy láttad,
 Tagadd el, hogy sajog a legsajgóbb bánat.
- 5 Hát még ha megesett vón a deres vénség,
 Mély ránczczal az évek arczom tele vésnék!
 A vén Tithonust meg nem veté Auróra,
 Nem hagyta magában térni nyugovóra.
 Megtérve karja közt becsezte sokáig,
- 10 Meg se füröszttötte fáradt paripáit.
 India határán ott nyugvék ölébe
 S busítá a reggel kora visszatérte.
 Szekerére szállva minden istent vádolt,
 A földnek kelletlen' szolgálva világolt.
- 15 Több öröm volt neki vén Tithonus élte,
 Mint Memnona vesztén a milyen gyász érte.
 Nem szégyelt az aggal együtt hálni e lány
 S ezer csókot hagyni őszbe borult haján.
 De te gyűlölsz, hűtlen, ily ifju létemre,
- 20 Bár görnyedt anyó léssz nem sok idő telve.
 Így szokta Cupido, az az egy vigasztal:
 Hogyha előbb jó volt, előáll a rosszal.

18/b. Ne fessd magad!

A festett britannust majmolod már balgán,
Külföldi nedv csillog hajad fürtjein?

25 Természet-adta szín szép az ember arczán:

Éktelen — római fön a belga szín.

31 Vagy ha egy leányfő kékre volna festve,

32 Szépség lesz a kék szín szemünkbe' legitt?

27 A földbe' se lelje nyugtát a lány teste,

28 Dörén ki először festé fürtjeit!

Szép vagy te magadban, szép az én szememben,

30 Nagyon szép, ha gyakran közelegsz felém.

33 Nincsenek testvérid, fiad sincsen egy sem:

34 Legyek én testvéred, fiad legyek én!

35 Saját ágyad légyen a megőrződ néked

S cziczomázott fővel ne ülj te nekem!

Hogy higyek a hírnek, elő ne idézzed:

Repül a hír földön és tengereken.

19. Cynthia falun.

Búmra távozol bár, Cynthia, Rómából,

Hogy messze falun léssz: a szívem örül.

Ott a szűz mezőkön fejed el nem csábul,

Hizelgés mételye nem vesz ott körül.

5 Ablakod alatt ott czivódás se támad,

Álmodba' hívó zaj meg nem háborít:

A magános bérczet magánosan láthatd,

Meg a szegény pórnak földjét, barmait.

- Ott megrontásodra nincsenek színházak,
 10 Se templom, bűneid rendes színhelye :
 Egyebet se látsz, csak az ökrök hogy szántnak
 S hogy hull a megnyirbált szőlő levele.
 A kis kápolnában tömjéned is ritkább,
 Oltárán is ritkán ég egy gödölye.
 15 Eljárhatod bátran tánczodat mezitláb,
 Ha idegen férfit nem lát küszöbe.
 Magam is Diana hivévé szegődöm,
 Hisz Vénusnak immár lerovám adóm.
 Vadra lesek, szarvát a fenyőkre tűzöm
 20 S a bátor kutyákat magam uszítom.
 De a bős oroszlánt bántani nem merem,
 És a vadkanba se kötök ám bele :
 A békés nyulakra bátrabb lesz fegyverem
 S madarat szegez át nyilam vesszeje,
 25 A hol berkét mossa szép Clitumnus habja
 S vizében hósínre fürdik a barom.
 Édesem ! ha szíved bűnös vágy zaklatja,
 Gondold meg, ott termek egy szép hajnalon.
 Nem nyugtat meg csöndes erdők koszorúja,
 30 Se mohos szirteken özönlő habok,
 Hogy ajkam örökké nevedet ne bűgja :
 Hogy senki se bántson, míg messze vagyok.

20. Hűségfogadás.

Mért sírsz tova hurezolt Briseis módjára ?
 Rab Andromachénál mért vagy szomorúbb ?
 Mért szórsz örült átkot az egek boltjára,
 Hogy hűségem napja csalfán beborúlt ?

- 5 A gyászmadár nem bűg ily búsan az éjben,
Cecropsi bereknek a lombja között;
Bús ormán a büszke Niobe ekképen
Tizenkét sírt könnyyel meg nem öntözött.
Tegyenek vas hurkot e kézre, nem bánom,
- 10 Danaë ércz háza záruljon fölém:
Leverek bilincset érted, én világom,
Danaë ércz házán is áttörök én.
Ha téged vádolnak, siket vagyok rája,
Hát te is hidd meg az én becsületem.
- 15 Apámnak, anyámnak esküszöm porára,
(Rám hulljon a terhük, esküm ha szegem!),
Hogy hű leszek, édes, a síri homályig:
Így élve hűségben haljunk egy napon.
Ha neved, szépséged nem kötne le váltig,
- 20 Édes igád cserben akkor se hagyom.
Égi körét Luna hétszer befutotta,
Hogy a város minket a nyelvére vett:
Sokszor nyílt kapud ez időnek alatta,
Sokszor osztozhattam ágyadba' veled!
- 25 És soha egy éjt sem vásároltam pénzen:
A mi valék, azzá lelked kegye tett.
Érted annyin égtek, és te csupán értem!
Hogy tudnám feledni áldott szivedet?
Ha igen: üldözzön a bűn furiája,
- 30 Aeacus olvasson rám kárhozatot,
Tityos kányája körmét belém vájja,
Sisyphus küzdelmét folytassam amott.
Oh hát leveledben miért is esengesz?
Az leszek, ki voltam, végső napomon.
- 35 Büszke vagyok rá, hogy nincs több ily szerelmes:
Nem vaktába' kezdtem, abba nem hagyom.

21. Jó leczke.

- A mennyi rosszat rám kent Panthus írása,
 Vénus, annyi búra adj néki okot.
 Ugy-e bár, jóslatom Dodonának mása?
 Szép imádód íme, megházasodott!
- 5 Hány éj oda! szégyen! dalol most szabadon,
 Hallga: «Te hiszékeny, alszol egyedül!»
 Szólnak most, szapulnak; dicsekszik, fogadom,
 Hányszor, honn valál' az ő vágyán kívül.
 Diadalán kívül nem örült az másón,
- 10 Hitemre! s most mint férj kérkedik vele.
 Így csalta meg egykor Medeáját Iason
 S elveté, mert Creusa lón a ház feje.
 Calypsót Ulixes ekképen játszá ki
 S vitorla-feszítve tengerre kiszállt.
- 15 Oh hönnyenhivőség cserbe' hagyott lányi,
 A túlságos jóság, lássátok, megárt.
 S most mivel főzi le? már keres egy másat.
 Első leczkéd, balga, nem téríte meg?
 Leszek én mindenhol, mindenkor hű társad,
- 20 Örömdben, búdban osztozó veled.

22. Sűrű szerelem.

Tegnap Demophoon, hánynak udvaroltam,
 Tudod, s tudod azt is, érte mint lakoltam.
 Az utcán íziben fölfedezem őket:
 S oh, ezek az átkos színházak megölnek!

- 5 Hó kar ha kitárul buja mozdulattal,
Enyelgve az ajkon ha megcsendül a dal,
Kutatva jár szemem, sebesülni vágyva,
Takaratlan mellel ha ül egy szép lányka,
Vagy homloka tükrén lengnek játszi fürtök,
- 10 Miket a fön kontyba indiai gyöngy köt.
S ha talán durczásan *nem*-et int fejével,
Gyöngyözik homlokom hideg veritékkel.
Mért hevülök mindért, Demophoon, kérded?
A szerelem sohsem ismerte a *mért*-et.
- 15 Mért van, ki szent késsel karját marczangolja,
Testébe vág örült phryg fuvola-szóra?
Minden lénybe oltott hibát a természet:
Örök szeretést rótt én reám a végzet.
Dalos Thamyrassal hogyha egy sors érne,
- 20 Tudd meg, irigy, még sem volnék vak a szépre.
Csalódtál, ha testem oly árnyéknak láttad:
Venusnál örökké játék a szolgálat.
Ha nem hiszed, kérdezd, megmondhatja lánykám,
Gyakran egész éjjel emberül szolgálám.
- 25 Alcmenánál két éjt tölte Zeus egy végbül,
Két éjjel volt az ég uralkodó nélkül:
Azért villámaint fáradt kézzel szórta?
Saját erejét a szerelem nem rontja.
Briseis mellől kelt Achilles csatára
- 30 S tán kevesebb phryget ölt a görög dárda?
Zord Hector ha kikelt ágyából nejének,
Görög hajóhadak vajh nem remegének?
Hajóhadat, bástyát feldultak e nagyok ...
Én is ez Achilles, e zord Hector vagyok.
- 35 Majd a nap, majd a hold szolgál im az égen:
Azonkép nem elég egy lány soha nékem.

- Epedő karjával az egyik öleljen,
 Mikor a másíknál nem adódik helyem,
 S ha talán szolgámra felforr indulatja,
 40 Tudja meg, van más is, ki szívem óhajtja.
 Két kötél a hajót egynél jobban óvja,
 Bátrabb az anya, ha ikrek szoptatója.
 Mondj *nem*-et, ha büszke vagy, ha nem, jöjj vélem.
 Mit ér üres szóval igérni, nem értem.
 45 Az a szerelmesnek legkinzóbb fájdalma,
 Ha reményét, hogy *jön*, a leány megcsalja.
 Sűrű sohajtás közt hogy hánykódik érte,
 Azt hivén, idegen tett szert a kegyére!
 S faggatja a szolgát kérdésivel újra,
 50 Hogy a mit fél tudni, tőle mind kitudja.

23. Új ösvény.

- Kerülém ösvényét durva csőcseléknek,
 S édes vizet íme, tavából merítek.
 Nemes vagy s kezéd egy szolgál markát dugja,
 Hogy az úrnőjének, mit izensz, megsugja?
 5 Hányszor kérded: «Mondd, most melyik csarnok látja?»
 A Mars-téren merre lebben tova lába?»
 Hercules munkáit ha végre kiállod,
 Azt írja: «Jön-e ma valami ajándok?»
 S miért? fanyar képét hogy láthasd az örnek,
 10 Pizkos zugba rejtőzz, ha reátok törnek?
 Egész évben egy éjt kapsz s az is mi drága!
 Veszszen, ki zárt kapuk nyiltát lesi-várja.
 Oly lány kell nekem, ki fátylát hátra csapva
 Bátran jár s nem védi öröknek csapatja;

- 15 Pizskos czipellőben rójja a Szent-utat,
 S ha csak egy szót szólasz, nyomba' célhoz juttat.
 Soha se hoz hírbe, nem koldulja zsebed,
 Ő miatta fősvény atyád nem kesereg;
 Nem mondja: «Jaj, félek! kelj sietve, kérlek,
 20 Jó faluról férjem, még utóbb itt érhet!»
 Értetek hevülök, leányi Keletnek,
 Becsületes ágyat meglopni restellek;
 Egy szerelmesnek se jut szabadság részül:
 Senki se lesz szabad, ki szeretni készül.

24. Önvédelem.

- «Beszélhetsz, hisz könyved mende-monda tárgya,
 ,Cynthiád' az egész forum olvasmánya!
 E szóra verejték homlokod nem festi?
 Szégyenét vagy tüzét a nemes szív rejti».
- 5 Ha Cynthia kegye reám úgy mosolygna,
 «Feslettség vezére» nevem ma nem volna.
 Nem volnék oly hirhedt egész város-szerte,
 S szerelmem lángjában védne a név leple.
 Ne csodáld, hogy olcsó portékát keresék:
- 10 Kevésbé hoz hírbe: oknak ez nem elég?
 Neki legyező kell, büszke páva farka,
 Kristály golyó, mely a kezét hűsön tartja;
 Elefántesont koczkát kér, bár mérges vagyok
 S mind a mi hitványság a Szent-úton ragyog.
- 15 Lelkemre, nem ez a költség izgat engem,
 De szégyen e csalfa mulatsága lennem.

24/b. Csalfa öröm.

Ez öröm az, melylyel biztatgatál engem?

Oly csalfa vagy, mint szép — nem szégyelled-e?

Alig egy-két éjjelt tölténk szerelemben

20 S mellettem nyugodnod neked már tereh?

Csak nem rég dicsértél, olvasád a versöm?

Szárnyra kelt szerelmed már is tova szállt?

Szellem- s művészetben velem versenyezzen

És tanuljon egyhez hű lenni kívált.

25 Lernai hydrával küzdjön, ha kívánod,

Hesperis sárkánytól almát hozni kész;

Igyék undok mérget és fojtó hullámot,

Vissza nem riaszsza érted semmi vész;

Engem látnál, édes, kelni ily küzdelemre!

30 Mint gyáva letörpül mindjárt e merész.

Ugyan nagyra fűtta becsét kérkedése,

Nem telik esztendő s e frigy elenyész,

Engem meg nem másít kora Sibyllának,

Hercules küzdelme s a sötét halál.

35 Ha temetsz is, így szólsz: «Jaj hát porrá váltak

Tetemid Properczem! ki oly hű valál.

Hű valál, jaj nekem, bár nem ősi vérből

Eredél s nem hullt rád özönnel a kincs.»

Szívem mindent elbír, hű lesz, bármint sérül:

40 Szenvedni a szépért: annak terhe nincs.

Tudom, ilyen szépség sok hőst is megejté,

De kevesen voltak örökre hivek.

Ariadnét Theseus kis korig szerette, *nem soha*

S Phyllist Demophoon — hálátlan szívek!

- 45 Ismered Medeát, Iasonnal kelt útra
 S megcsalá a hitlen, kit ő mente meg.
 Szörnyű a lány is, ki szerelmét hazudja
 S nem egynek, de száznak ténne eleget.
 Ne járj a nemesnek, gazdagnak utána,
 50 Egy se jó, hogy össze szedje hamvadat.
 Én leszek az, ámbár az a szívem vágya :
 Te verd melled értem és bontsd meg hajad.

25. Változatlanúl.

- Búmra termett gondom, legszebb egyetlenem,
 ,Jöjj gyakran !' — ezt tőled nem hallom soha.
 Szépséged a dalban világgá hirdetem,
 Ha engedi Calvus, Catullus pora.
 5 Pihen az agg harczos, fegyverit ledobja,
 Lerázza igáját a vén bika is,
 Nyugszik a pusztá part korhatag hajója,
 Templom falán diszlik a régi paizs :
 Engem semmi vénség el nem von te tőled,
 10 Ha korra Tithonus, Nestor vagyok is.
 Pedig zord kényurat szolgálni se szörnyebb,
 Tüzes érczbikába vet bár Phalaris.
 Tán jobb megkövülni a Gorgo láttára,
 Túrni a Caucasus éhes madarát.
 15 S én hű vagyok ! Tompul rozsdátul a dárda,
 Kivájja a vízcsepp a szikla falát :
 De szerelmem meg nem töri a lány zára :
 Helyt áll és szidást is tűr méltatlanúl.
 Könyörög megvetve, vezekel megbántva,
 20 S visszaviszi lába akaratlanúl.

- Tudd meg, te hiszékeny, szerencsédre büszke:
 Nem-ingatag asszonyt nem hordoz a föld.
 Vagy adál-e hálát, a habokkal küzdve?
 A révben is nem egy hajó összetört!
- 25 S kér a kocsi díjat közepén az útnak,
 Mielőtt hétszer nem horzsolta a czélt?
 A szerelem játszi szellői hazudnak:
 A romlás késhetik, de lesujt azért.
 De addig is, ámbár tied a szerelme,
- 30 Boldogságod némán kebeledbe zárd.
 Fennsapongó szóval szád ne legyen telve:
 Szerelemben a gőg, hogy, hogy nem, de árt!
 Akármily gyakran hív, csak temesd magadba!
 Megirigylik üdvöd s oda lesz, vigyázz!
- 35 Ha a régi lányság kora feltámadna,
 Az volnék, mi most te: e kor leigáz.
 De mássá e kor sem teheti jellemem:
 Legjobb, kiki önnön ösvenyén halad.
 Ti, kik annyi szépnek hódoltok szüntelen,
- 40 Szemetek mennyi kint áll ki e miatt!
 Láttok zsenge lánykát ragyogni fehéren,
 Láttok egy barnácskát: mindkét szín remek!
 Láttok egy görög nőt haladni mezében,
 Láttok egy rómaid: bomlik eszetek.
- 45 Födje bár pórruha vagy járjon biborba',
 Rajtatok egyaránt vérző sebet üt;
 Álmunkat *egy* asszony busásan elhordja,
 Egy ilyen gond úntig elég mindenütt.

26. Egy álom.

- Álmomban, édesem, hajótörött voltál,
 A jón tengert szelte lankadó kezed
 S bevallottál mindent, hogy és hányszor csaltál,
 Lehúztak a fürtid, víztől nehezek.
 5 Bibor habok fölött így szállt tova Helle,
 Mikor az arany kos hátára vevé.
 Mint féltem, ráragad neved a tengerre
 S hull érted a hajós könnyárja belé!
 Neptunushoz érted hány fohászom szállott,
 10 Kértem Leucotheét s Iker-csillagot.
 Az árból már csupán ujjad hegye látszott,
 Nevem kiáltozta végső szózatod.
 Hogyha Glaucus akkor szemed megpillantja,
 Tengeri istennő volnál ott ma te;
 15 Rád zudúlna irigy Nerejdák csapatja,
 Hóféhér Nesæa, kék Cymothoë.
 De egy delphin úszott oda, hogy megmentsen,
 Tán az, ki a lantos Ariont vivé.
 Magamat a szírtről már-már levetettem,
 20 Mikor a félelem álmom' elüzé.

26/b. Boldog egyetértés.

- Bámuljatok engem! enyém a szép lányka,
 Az egész városban irigyelt nevem.
 Ha ölébe folyna Croesus aranyárja,
 Nem mondaná: «Költő! nem kellesz nekem!»
 25 Lenézi a kincset, ha dalom olvassa:

- Verset ilyen szentül egy lány se becsül.
 Nagy az állhatatos hűségnek a haszna :
 Mig ki sokat adhat, sokakért hevül.
 Nagy tengeri útra kedvesem ha kelne,
 30 Követem s hív páruul egy szellő vihet.
 Egy part adna enyhét, egy fa lombja fedne,
 Egy forrásból mernénk gyakorta vizet.
 Egy szál deszka adna nyugovást kettőnknek
 A hajónak orrán vagy hajófaron.
 35 Kiállok én mindent: vad Eurus dühönghet
 És a fagyos Auster hányhatja hajóm.
 Tűrlek, mely Ulixest hányta, te zimankó,
 És verted Aulisban görögök hadát;
 Szirteket hajtál, hogy a járatlan Argo
 40 Vezére galamb volt az új habon át.
 Csak soha szememtől ő ne legyen messze,
 Perzselheti bátran hajóm Juppiter.
 Legalább egy parton lebeg kettőnk teste :
 Juss földbe te, engem hullám vihet el.
 45 De Neptunus kegyes, ily szerelmet látva :
 Szakasztott a bátyja, ha szeretni kell.
 Tanú Amydone, a vízhordó lányka,
 S Lerna vize, melyet szigony vere fel.
 És az ölelésért teljesült a vágya :
 50 A korsó arany lett, vize isteni.
 Boreast se mondá vadnak Orithyia,
 A földet, a tengert bár megfékezi.
 Scylla maga, hidd el, megváltozik értünk,
 Nem ont a Charybdis egy perezre özönt ;
 55 Nem borúl homályba szép csillagi fényünk,
 Orion és a Bak mosolygva köszönt.
 De végre ha együtt, egy halált kell érnünk,
 Leggyönyörűbb vég ez a végek között.

27. A végóra.

- Kérditek, halandók, rejtett végórátok,
 Mely ösvenyen érhet utól a halál;
 Mint a mágus, tiszta egen kutatjátok,
 Javunkra, bajunkra mely csillaga vál'.
- 5 Szárazon, vizen törsz párthusra, britannra:
 Veszély itt is, ott is hány bukkan elő!
 Koczkán forog élted, azon sírsz, a harczba',
 Hogyha ingadoz Mars, a harczkeverő.
- Tűz dúlhatja házad, eltemet romjával,
- 10 Ajkad is remegi a méregpohárt.
 Csak szerelmes tudja, mikor s mily halált hal,
 Hogy neki nem fegyver és nem vihar árt.
 Ülhet evezővel Styx nádasa partján,
 Hol a bús vitorla már feléje int:
- 15 Ha visszakiáltja hívó szóval a lány,
 Daczol a törvénnyel s visszatér megint.

28. Cynthia kórágyon.

- Oh Juppiter, könyörülj már a beteg lánykán!
 Hisz olyan szép! ha meghal, az a te hibád ám.
 Itt az idő, a mikor fő a levegő-ég,
 S földet aszal, hasogat kánikula-hőség.
- 5 De nem is a forróság, nem az ég hibája,
 Hanem az, hogy istenit szentül nem imádja.
 Ezért járt és jár romlás szegény leányokra:
 Mert esküjök' a szellő s hullám tovahordja.

- Vagy tán Vénus áll boszút, hogy' mersz lenni mássa?
- 10 Irigykedni a szépre már néki szokása.
 Vagy a pelasg Junónak templomát vetéd meg?
 Nem ismerted el talán Pallas szemét szépnek?
 Hajh ti szépek, a szóban határt nem ismertek.
 Bűnös nyelved s szépséged az oka mindennek.
- 15 De, ha élted számtalan viszontagság hányja,
 Végnapodon még jön egy szelidebb órája.
 Bolygott néhány éven át Ió tehénneé válva:
 S Nilus árját itta volt, de istennő már ma.
 Bébolyongá Ino is ifjan a világot:
- 20 S Leucothee lőn utóbb, hajóstul imádott.
 Andromedát kitevék szörnyeteg elébe:
 S lőn belőle Perseus dicső felesége.
 Arcadiát bujdosá Callisto medvéül:
 S a hajó kap most irányt csillaga fényétül.
- 25 Hogyha talán hunytodat sietteti sorsod,
 Sorsod, mely a síron túl lesz igazán boldog:
 Semelének elmondod, mily átok a szépség:
 Elhiszi, mert ötet is bajok ezért érték;
 És ottan a főhelyet mæon-föld hős lánya
- 30 Egy szívvel, egy lélekkel neked fogják szánni.
 Most a sorsnak, ha lehet, hódolj sebesülve:
 Istened és zord napod hátha még derülne.
 Ezt te neked Iuno is bizton megbocsátja:
 Az ő szive szinte fáj, ha meghal egy lányka.

28/b. Cynthia a sir szélén.

- 35 A pergettyü nem forog már a varázsdalra,
 A hamvadó tűzhelyen babér se ropog;

- Hogy annyiszor földre száll, Luna megtagadja,
 És a sötét vészmadár gyászos dalt huhog.
 Repítse hát szerelmünk a sors egy naszádon,
 40 Alvilági vizeken az Orcus fele.
 Szived ha nem egyőnket, hát kettőnket szánjon.
 Élek, ha él; ha meghal: meghalok vele.
 Ha meghallgatsz, kitűzöm táblám szent faladra:
 «Hála oh nagy Juppiter, segítségédér'!»
 45 S lábad előtt ül maga, fátyollal takarva,
 Elmondja, mily nagy vala rajta a veszély.

28/c. Cynthia gyógyulásakor.

- Persephone! légyen tartós e kegyelmed,
 És szigorúbb nálad férjed se legyen!
 Hisz az alvilágban elég szépet leltek:
 50 Hadd maradjon egy szép leány idefenn.
 Iope s a szép Tyro lenn van országtokban,
 Gonosz Pasiphaë és Europe lenn;
 Ős Trója, Achaia annyi szépe ott van,
 Egy sem él Priamus feldúlt termiben;
 55 Mind a hány szép leányt termett Róma földje,
 Oda van, a kapzsi máglyára jutott.
 Se szépség, se jóllét nincs adva örökre:
 Mindönkre halál vár előbb vagy utóbb.
 Hogy a nagy veszélytől ment vagy, édes Élttem,
 60 Ródd le Dianának ígért tánczodat;
 Virraszsz istennődnek, ki ünő volt régen,
 És a nekem ígért tíz éjjelt megadd.

29. Éjjeli kaland.

- Hajnal fele, a mint becsipve ödöngtem
 S nem volt vezetőnek egy lélek előttem,
 Egy csapat gyerek jött fenyegetve szembe,
 Meg se olvashattam őket félelmembe’.
- 5 Kinek fáklya, kinek nyíl volt a kezében,
 Egy részük kötelet hurkolt nekem épen.
 Meztelen’ valának. Szólt egyik vakmerőbb:
 «Ez a mi emberünk, ragadjátok meg őt.
 Ez az, kit a bosszús leány kijelöle’.
- 10 Mondá és nyakamon termett a kötele.
 Kiáltott a másik: «Hurczoljuk meg, rajta,
 Vesszen, a miért isten-voltunkat tagadja!
 Nem érdemled, hogy vár órákig a lánykád,
 S te dőre, másoknak lesed kapufáját.
- 15 Sidoni fejdíszét ha megoldja reggel
 Cynthia s rád tekint álmatag szemekkel,
 Nem arabs illat az, a mi feléd árad:
 Maga Amor készít csak oly illatárat.
 Ne bántsuk, testvérim, hűséget ígér már,
- 20 S elértük a házat, itt vagyunk a célnál».
 Rám veték köpenyem és így szóltak hozzám:
 «Menj, de éjjelenként otthon ülj ám osztán!»
 Reggel volt. Egyedül van-e, látni vágytam...
 S Cynthia egyedül nyugovék az ágyban.
- 25 Elámultam: szebbnek még soha sem láttam,
 Akkor se, mikor ment bíbor ruhájában,
 Hogy a szűz Vestának álmát elbeszélje,
 Háruljon el rólunk látása veszélye.

Álmából üdülve oly gyönyörűn ébredt:

30 Oh mily elragadó az igaz természet!

«Ej, — szolt — be korán jössz, kémkedő barátom!

Olyannak hiszel, mint ti vagytok, úgy látom.

Nem vagyok oly léha: nekem elég egy is,

Te például, vagy más, a ki tán hivebb is.

35 Nézd ágyamat, nem lelsz rajt' idegen nyomot,

Jelét a gyönyörnek, más itt nem nyugodott.

Hallgasd meg, bűnös-e verése szívemnek,

Megszegett hűséget ajkaim lihegnek?»

Szolt és elhárítván csókomat jobbjaival,

40 Papucsába ugrott könnyű piczi lábbal.

Szentségtörésemért száműzést monda rám:

Nem is volt azóta egy boldog éjtszakám.

30. Ámor hatalma.

Hova futsz, esztelen? nincsen menedéked:

Fuss a Dónig, Ámor a nyomodba' lépked.

Lengj a levegőbe a Pegazus hátán,

Repüljön a lábad Perseusnak szárnyán:

5 Ha szárnyas saruknak fuvalma ragadna,

Mercurius útja se lenne javadra.

Ámor sohse tágit, zaklat szeretőket,

Szabad nyak is érzi, mit rárag, a terhet.

(Hajh rideg egy ör ez, szemed az ő rabja, *híved*)

10 Fölvetned a földről egy percze se hagyja.

És hogyha hibáztál, nincs érte bocsánat,

Csak ha igazán él lelkedben a bánat.

Zsémbs vénnek csak hadd rosszalják vigalmunk:

Drágám, mi kitűzött utunkon haladjunk.

- 15 Csak hadd prédikálják ósdi törvényinket:
 Víg fuvolahang, most te mulattass minket;
 Úgy se méltán dobott be a Mæanderbe
 Pallas, mikor arcza fuvástól lőn ferde.
 S te a phryg habokra indulnál, kegyetlen,
- 20 Törnél a hyrcani tenger partja ellen?
 Hogy közös istenink hintsd polgári vérrel
 S úgy térj tűzhelyedhez e borzasztó bérrel?
 Szégyeljem, hogy egy lány elég, a míg élek?
 Ha vétek, nem enyém, Ámoré a vétek.
- 25 Rám senki se vessen! Cynthia, jöjj velem,
 Bolyongjunk barlangos, moh-lepte szirteken.
 Ormokon lebegni látsz ott múzsa-serget,
 Csinjairól dallnak az ős Juppiternek,
 Semeléért, Jóért mekkora volt lángja,
- 30 Sas-alakban mint szállt Tros palotájába.
 Ha nines, a ki győzne Ámornak fegyverén,
 Közös hiba vádját egymagam mért nyerém?
 Szűz múzsa-kar nem fog pirulni miattad,
 Oh szerelem! ők is ösmerik hatalmad,
- 35 Ha igaz, hogy egykor bisoni bércz alatt
 Oeagrust ölelte az egyik szép alak.
 Ha tánczuk élére állítanak tégedet
 És böles thyrsusával Bacchus áll közepett,
 Függjenek fejemről akkor szent gerezdek:
- 40 Mert nélküled elmém nagyba sohse kezdhet.

31. Apollo temploma.

Kérdezed, mért jövök oly későn ma hozzád?
 Megnyitá nagy Cæsar Phœbus arany házát.

- Pún márványból remek oszlopsorok tartják
 S az oszlop-közökön állnak a Danajdák.
- 5 Szebb volt az igazi Phœbusnál a márvány,
 A mint dalt lehelt a néma lanthoz ajkán.
 Az oltár körül állt Myron négy tehene,
 A művész-kezeknek eleven remeke.
 Fényes márvány cella épült a középén,
- 10 Delosnál is kedvesb Phœbusnak szemében.
 Áll arany szekere az ormon a Napnak,
 Az ajtók elefánt-csontból faragottak;
 Egy szárny a Delphitől visszavert gall sereg,
 A másik Niobe gyászsorsán kesereg.
- 15 Anyja és huga közt áll maga Apollo,
 Ajakán dal zendül, palástja elomló.

32. Büntetlen kaczérság.

- A ki lát, már bűnös; a ki hát nem látott,
 Nem kíván meg: így a szemben a hiba.
 Csalfa jóslatiért Prænestét mit járod
 És Telegonusnak várát, Cynthia?
- 5 Szekered Tiburba annyiszor miért jár,
 Vén Appius-útján annyit mért halad?
 Ha ráérsz, Cynthia, inkább itt sétálnál,
 A sokaság tiltja hinnem szavadat,
 Mikor ott lát futni Trivia berkébe,
- 10 Lobogó fáklýáddal hogy áldozz neki
 Pompeius csarnoka neked nem elég-e,
 Benne Attalusnak pompás szőnyegi?
 Sűrűn áll szép sora sudár platánoknak,
 Az alvó Silenből szökik a vizár;

- 15 Az egész környéken szelid habok zsongnak,
S benyeli hirtelen a tritoni szája.
Tévedsz! árulásod jele minden útnak,
Nem a várost, engem kerülsz, esztelen!
Hiába, mert engem cseled el nem buktat,
20 Kifeszített hálód nagyon ismerem.
Hagyján az én bajom! de te, szerencsétlen,
Jó híred vesztet el, mint érdemeled.
Hallalak a múltkor a rossznak hírében
És az egész város piszkolta neved.
25 De nem kell hódolnod ellenséges szónak,
Szépek büntetése irigy szóbeszéd.
Aztán nem mérgezés, a mivel vádolnak,
Kezed, tanu Phoebus, szennytül őrizéd;
Ha soká mulattál egyik-másik éjjel,
30 Nem szidlak egy-egy kis kirugasodért;
Helena külföldre szökött kedvesével
S büntetlen' a férjjel ismét hazatért.
Maga Vénus, ámbár Marsnak kéje tárgya,
Tisztelt vala égben azért a neve,
35 S nyiltan szerelmes volt Ida pásztorába
És a csordanyáj közt az övé leve.
Látta ezt a fái nympháknak csapatja,
A vén Silenusok és karuk feje;
Hisz almát az Idán ő velük szakajta,
40 Nymphai adományt két kézzel szede.
Kérdi-e valaki e mai fertőben:
«Mért ez a lány gazdag? ki adta? miből?
Oh nagyon boldog vagy Róma! ha időnkben
Elüt egy leányod még a többitől.
45 Igy tett már Lesbia, büntetlen elődöd:
Utódban kisebbnek nézik a hibát.

- Ki ma keres itt még sabin nő-erkölcsöt,
 E város küszöbét tegnap lépte át.
 Az Oczeán medrét kiszáritni könnyebb,
 50 Könnyebben tép ember keze csillagot,
 Mint rávennie a lányt, ne vétkezzék többet;
 Ily szokás Saturnus idétte divott
 S Pyrrha özönvize hogy a földre áradt.
 De hogy az özönvíz kora eltelék,
 55 Hagyott a bujaság tisztán csak egy ágyat?
 Van istennő, kinek egy isten elég?
 A nagy Minos nejét — úgy tartja a monda —
 Megejté egy szilaj, szép fehér bika;
 Zárhatták Danaët érczpántu toronyba,
 60 Nem vett Juppiternek *nem*-et ajkíra.
 Görög avagy latin példákat kövess bár,
 Élj, tőlem ítélet fejedre sohsem száll.

33. Isis ünnepe.

- A szomorú ünnep már újra közelget
 S Cynthia tiz éjjel nyujt áldozatot.
 Bárcsak Io veszne langy Nilusa mellett,
 Hogy római nőkre ily dolgot szabott.
 5 Hő sziveket így szét melyik isten választ?
 Akárki, zord lélek vala, mondhatom.
 Juppiter kedvese, pedig tudhatnád azt,
 Bolyongani mily rossz messze útakon.
 Szarvat tűzött Juno leány-homlokodra
 10 És barombögésre váltotta szavad.
 Oh hányszor sértette szád a tölgyfa lombja!
 S legelvén, az ólban gunnyasztál magad.

- Tán biz azért vagy most oly büszke istennő,
 Hogy Juppiter visszaadá alakod?
- 15 Nilus barna népe már nem elegendő?
 Ily útra, Rómaig, fejed ráadod?
 Ha a lány egyedül hál, abból mi hasznod?
 Ujra kinő szarvad, meglátod bizony.
 Avagy városunkat el kell neked hagynod:
- 20 Nilus és Tiberis közt nincs jó viszony.
 De te oly egykedvű vagy búmra, oh lányka!
 Hármaskéjt élvezzünk, hisz az éj szabad!
 Nem hallasz, tovább hagysz beszélni világba,
 Már a rest Gönczöl is lefelé halad.
- 25 Iszol egyre-másra: az éjfél se tör meg;
 Nem lankad a koczka-vetésbe kezed?
 Hogy fölfedezője veszne a szőlőnek,
 Mért rontá levével a tiszta vizet?
 Icarus, kit méltán ölt meg Cecrops népe,
- 30 Szőlő szaga, tudja, milyen keserű.
 Bortul lett Eurytion centaurusnak vége,
 Polyphém gyilkosa: ismari nedű.
 Bortul vész a szépség, pusztul az ifjúkor,
 Bor mellett ifjadat el is vétheted.
- 35 Ah, hiszen egy cseppet se fog rajta a bor!
 Csak igyál, be szép vagy! nem árt a' neked!
 Koszorúd lecsüngve hajlik a pohárba,
 S egy dalomat ajkad lágy hangon lehell.
 Ázzék csak az asztal falernumi árba',
- 40 Habzzék magasabbra az arany kehely.
 De egy lány sem alszik örömet egyedül,
 Nektek is felszítja Ámor vágyatok.
 Ha távol a kedves, szívetek fölhevül,
 Megúnjátok azt, ki ott ül nálatok.

34. Szerelem dalosai.

Sohse bízza senki szépét barátjára!

Lám, csaknem elrablák így kedvesemet.

Most már tudom, nem hű senki szív dolgába',

Szépre sokan vetnek sóvárgó szemet.

5 Ámor előtt szűnik rokonság, barátság,

Egyetértőket is fegyverre kiált.

Ő tette Párisra barátság álarczát,

Idegen férj után csalá Medeát.

Lynceus! te meréd érinteni kincsem?

10 Hitszegő! nem hullott alá a kezéd?

Ha oly rendületlen hűség benne nincsen,

Ily gáztettnek terhét ma hogy' viseled?

Méreggel vagy vassal ölj meg, én nem bánóm,

Csak kedvesem mellől hordd el magadat.

15 Aztán lehetsz testi-lelki jó barátom:

Neked adom minden egyéb javamat;

Csak ágyától, kérlek, ágyától légy távol:

Juppitert se tűrném vetélytársamul.

Remegek a magam pusztá árnyékától,

20 Reszket e balgatang szív oktanul.

Van azonban egy ok, mely bünödre mentség,

A bortul oly dévaj ajkadon a szó.

De nem szed rá többet mogorva öregség,

Vén ember is tudja, szeretni mi jó.

25 Jó Lynceus, késő szerelem bolondja:

Csakhogy te imádod már istenimet!

Mit gyűjtöd Socrates könyveit halomba'?

Természet titkait minek ismered?

Vagy mit ér Aeschylus verseit olvasnod?

- 30 Nagy szerelemben az öreg nem segít.
 A cosi Philetast zengje latin lantod,
 S Callimachus kedves álmképeit.
 Achelous útját megzenghetné dalod,
 A nagy szerelemtől mily lassúra vált;
 35 A Mæander habja szerte mint kanyarog,
 Rászedve a saját útját a csalárd;
 Adrastusnak győztes táltos lova könnye,
 Zengd, Archemorusnak sorsán mint fakadt,
 S nem Amphiarast, mint sülyedt a földbe
 40 S Capaneust sujtó égi lángokat.
 Ne járj Aeschylusnak hős cothurnusába',
 Lábaik könnyedébb tánczra lengjenek.
 Szoruljon az ének szűkebb esztergába,
 Rideg lantod a szív lángját zengje meg.
 45 Nem jársz Homerusnál, Antimachnál jobban,
 Nagy istent is lenéz egy csinos leány.
 Ámde a bika sem marad a járomban,
 Míg erős kötél nincs hurkolva nyakán:
 Te se tűröd önként ily szerelem súlyát,
 50 Míg daczos lelkedet meg nem töröm én.
 Lányok a világnak okát nem kutatják,
 S bátyja miatt Lunán miért fogy a fény?
 Vajjon a Styx vizén túl van-e még élet?
 A villámot isten küldi-e vajon?
 55 Lásd, én rám nem hagytak gazdag örökséget,
 Ősim se ragyogtak a harci sikon;
 De királynak néznek lakomán a lányok
 Azért, mit te megvetsz, költő-voltomért.
 Reggelig heverni koszorúsan vágyok,
 60 Ámor nyila épen a csontomig ért.
 Actiumot, Phœbus partját, VIRGIL zengje
 És Cæsarnak győztes tengeri hadát;

Dalára Aeneas ébred új életre,

És a latin parton felrakja falát.

65 Félre latin költők s ti görögök, félre!

Itt az Iliasnál dicsőbb mű jön létre.

Zenged te Galæsus árnyas fenyvesében

Thyrsist meg a Daphnist, sipjuk mily kopott;

S tiz almán lányszívet mint kapni cserében,

70 Vagy egy gödölyén, mely imént még szopott.

Boldog, ki oly olcsón veszed a szerelmet,

Melyért h'jába szólna Tityrus dala.

Boldog Corydon, kit Alexis epeztett,

Alexis, urának ki gyöngye vala!

75 Bárha nádsipjától fáradtan pihen meg,

Dicséri örömmel a nymphea-csoport.

Ascera költőjének szabályit is zenged,

Hogy kapunk bő termést és szapora bort.

S dalod ép úgy csendül, mint Apollo lantja,

80 Mikor művész ujja hurján tova fut.

És mégis e hangot örömet hallgatja,

A ki szeret s a ki szeretni se tud.

Ép olyan ezekben a költői ihlet,

S ha nem is, a hattyu győz a lúd dalán.

85 Így enyelgett Varro, hogy ,Jason'-ja meglett

S szép Leucadiája hangzék ajakán.

Ezt zengé a dévaj Catullusnak lantja

S így lett Helenánál híresb Lesbia.

A tudós Calvusnak könyve is ezt vallja,

90 Ki neje halálán gyászos dalt sira.

S Gallus, a ki a szép Lycorist imádta,

Lethe vize sem volt sebeire ír.

Cynthia! te is élsz költődnek dalába',

Ha középük iktat engem is a hír.

SEXTUS PROPERTIUS

ELÉGIÁINAK

HARMADIK KÖNYVE.

1. Halhatatlanság.

Callimachus lelke s Philetas szent árnya,

Berketek ölére oh bocsássatok!

Latin lelket öntök én a görög tánczba

S e szűz forrás első papja én vagyok.

5 Versetek oly símán mely barlangba' gördül?

Hogy léptetek be s mely hab lelkesített?

Félre, ki Phoebusra hadi zajjal zördül!

Tajtékkő csiszolja ki verseimet!

Igy emel a hírnév a földről magasra

10 S múzsá-lányom rózsás fogatán repít.

Kis Ámorok serge ott ül velem rajta

S költő-raj kíséri kocsim kerekít.

Kantár-megeresztve velem mit versengtek?

A múzsákhoz keskeny ösvényke viszen.

15 Róma! hírnevedről sokan könyvet zengnek,

Uralmad határa hogy Bactra leszen:

De béke dalául, a múzsák bérczérül

E művet hozám, hol töretlen az út.

Lágy füzéred, múzsá, add költődnek bérül,

20 Nyomná a fejemet hősi koszorúd.

Mit tőlem irigység megvon az életben,

Kamatostul adja meg azt a halál.

- Bevon a múlt mindent varázsával szebben,
 Síról kitör a név s szájrul-szájra száll.
- 25 Ki tudná a fa-ló ledöntötte várost?
 Folyókkal birkózó hæmoni vezért,
 I dai Simoist s Zeus fiát, Scamandrost?
 Kerekét áztató hős hectori vért?
 Deiphobust, Helenust, Polydamast már ma,
 30 S gyáva Parist alig ismerné hona.
 Ilion és Trója, híred alig járna,
 Mint víva Hercules kettős ostroma?
 Tudta azt Homeros: dicsőül az ének,
 Mely a bukást zengé, át időn-koron.
- 35 Róma! unokáid engem is dicsérnek,
 E napot, én jóslom, megéri porom.
 Hitvány sírba' csontom kő sohse jelelje,
 Tudom, Apollónak van gondja reám.
 De most, dalom, térjünk a régi mederbe
 40 És a szokott hangnak örüljön a lány.
 Vadat megfékezett thrák Orpheus lantja
 S rohanó habokat futtokba' szegett.
 Cythæron szikláit a remek dal csalta,
 Hogy Theba falává emelkedjenek.
- 5 Galatea is, hogy Polyphemus zenge,
 Vissza-visszafordult harmat-fogatán:
 Ha enyém Apollo és Bacchus kegyelme,
 Csoda, hogy a lányság hön figyel reám?
 Nem könyököl házam márvány oszlopokra,
 10 Nem arany s elefántesont a boltozat;
 Nem egy phæák liget kertem kicsi bokra,
 Nincs barlangom, mely kap üde habokat:
 De kapnak versemen és a múzsa kísér,
 Tánczaimba' fáradt Calliopea.
- 15 Szerencsés vagy óh lány, hogy ha dalom dicsér,

Minden vers szépséged emlékoszlópa.
 A csillagverdeső sok pyramis-ormó,
 Ég mása: elisi Zeus temploma
 És a mausoleum kincse mind elomló,
 20 A halál nem ismer kivételt soha.
 Láng vagy eső róluk díszöket lehordja,
 Vagy az idők terhe taszítja alá:
 A génusz híréen sohasem esik csorba,
 A génusz fényét nem éri halál.

3. A költő álma.

Álmomba' Helicon árnyába' pihentem,
 Hol a Hippocrene forrása fakad;
 Hogy királyid, Alba s tetteiket zengem,
 Ily nagy feladatra ajzám huromat.
 5 Már-már a nagy forrást ajakam izelte,
 Melyből ivott szomjas Ennius atyánk,
 A hármás testvérek harczát mikor zengte
 S Aemilius vívta prédanyert csatánk';
 Zengte Fabiusnak győztes késedelmét,
 10 Cannæ gyászát, míglen könnyörült az ég;
 Róma istenit, kik Hannibalt kiverték,
 A ludakat, hogy Zeust megvédelmezzék.
 De meglátott Phœbus castali berkébül
 S így szólt, arany lantján nyugtatva karát:
 15 «Mit akarsz ily roppant folyóval ész nélkül?
 Kinek parancsára zengsz hősi danát?
 Nem remélhetsz ettől hírnevet, Properczem:
 Könnyű kerekidnek jobb a sima rét.
 Könyvecskéd padokon szanaszét heverjen
 20 S olvassa a lány, míg várja kedvesét.

Mért csapong túl dalod a szabott határon?

Szellemed csolnakát meg ne rakd nagyon.

Egy eveződ vízbe, másik partba vágjon,

S biztos léssz: nagy vihar dül a sík habon.»

25 Szólt s lantverőjével egy helyet mutatott,

Pázsitán nyomtalan ösvény tekereg.

Ezer apró kőből zöld barlang vala ott,

Likaosos kövein dobok függtenek,

E bacchans hangszerek, Silen agyag képe

30 S a te sipod csüng ott tegeai Pán;

Vénus galambjai, szívem kedves népe,

Isznak piros orral Gorgónak tavan.

A kilencz szüz, a mint végzetük elszórta,

Kiki saját dolgán munkál szerteszét:

35 Ki dalt ver, ki repkényt fon a thyrsus-botra,

Ki rózsza-füzésen jártatja kezét.

Szólt egyik istennő, megfogva karomat,

Calliope vala, úgy néztem, az arcz:

«Hószín hattyúpár a neked való fogat,

40 Hadd nyihogjon a ló, maradjon a harcz.

Ne ügyelj te harsány tárogató-szóra,

Vérrel sose ferd a múzsák ligetét;

Ne kérdezd, hol lobog Marius zászlója,

A teutont Róma merre veri szét.

45 Hagyd a barbár Rajnát, melyet germán vér fest,

A csonka testekkel hömpölygve folyót;

Zengd a más küszöbén leskődő szerelmest

És éji futásban ittas lobogót.

Dallal nőt kicsalni te tőled tanulja,

50 S fortélylyal kifogni mogorva urán.»

Igy szólt Calliope s forrásvizért nyúlva

Philetas habjával hintette be szám.

4. A párthus háború előtt.

- Cæsar isten haddal tör dús Indiára,
A gyöngytenger árját hajója szeli.
Fiúk! diadalt ad a föld véghatára,
Euphratest, Tigrist rablánczra veri.
- 5 Későn bár, hódolnak Rómának e népek,
Disziti Juppitert párthus lobogó.
Csak rajta! hadedzett hajókkal a szélnek!
A szokott tusába induljon a ló.
Jó szerencsét jóslok: helyre ti hozzátok
- 10 Crassus vereségét, Róma szégyenét.
Ah Mars atyám s ti szent vestai sors-lángok:
Halálomnál e nap jöjjön meg előbb!
Cæsar zsákmányrakta szekerit hadd lássam,
Útját el-elállja ujjongó csoport.
- 15 S én nézzem pihenve kedvesem karában,
Olvasva, Cæsar hány várost letiport.
Paripák szerszámit, bugyogós had íját,
Fogoly királyokat fegyverik alatt.
Oh te tartsd meg, Vénus, végtelen időn át
- 20 Aeneas véreből eredt sarjadat.
Kik dicsőn küzdtetek, ez legyen díjatok:
Nekem elég, ha a Szent-úton tapsolok.

5. Vénus zászlaja alatt.

A ki szeret, Ámor békeistent áldja,
Kemény harcokat ró rám úgy is a lányka.
Ám gyűlölt aranyat szívem sose kíván,
És nem drágakőből oltom szomjamat;

5 Ezer ekém nem szánt Campania síkján,
Corinthus! bronzodért nem dúlom falad.

Oh te Prometheus nyomorúlt agyagja,
Bölcsebben a mester miért nem csinált?

A testet rendezvén, az elmét elhagyta:

10 A léleknek kellett vón mérték kivált!

Most tengeri szélvész hány-vét ime minket,

Keressük az ellent, harczra harcz tolúl.

Balgatag! nem viszel Acheronhoz kincset,

Azon át nem szállhatsz, csak ruhátlanúl.

15 Oda lent egyenlő győztes és legyőzött:

Marius! Jugurtha ott melletted áll.

Nincs semmi különbség Cræsus s Irus között.

Ha végzet szerint jó, legjobb a halál.

Boldog vagyok, ifjan hogy Helicont jártam

20 S a múzsák körével foghaték kezét:

Boldog, ha elázom a bacchusi árban *keremben falerum*

S rózsát fon fejemre minden kikelet. *hancso*

Ha majd a komoly kor Vénust elrebbenti

S szöghajamra vénség hint fehér telet,

25 Akkor kutatom, mi a természet rendi,

Mely isten uralg e nagy világ felett.

Hogy kel a hold? mint fogy? s egy óra hogy tér meg,

Két szarva kerekre mikor összenő?

Miért van uralma tengeren a szélnek?

30 Honnan a felhőkben örökös eső?

Jön-e nap, a világ várát szerte rontó?

Szivárvány mért iszik felhő vizibül?

Avagy miért rendül a pindusi ormó?

S miért hogy a napfény úgy elfeketül?

35 Fogatát Bootes oly lassan mért hajtja?

Pleiadok lángköre mért szűkre szabott?

Tenger vize mért nem önthet ki a partra?

A kerek év miért alkot négy szakot?

Itéletet, kínzást rejt-e az alvilág?

40 Tisiphone fején kígyó sziszeg-e?

Gyötri Phineust éhség, Alcmaëont Furiák?

Van a vízben szomj, kín szirtje, kereke?

Őrzi háromtorkú eb az alvilágot?

Kilencz holdnyi földet Tityos befed?

45 Vagy mind ez csak mese, firől fira szállott,

S rettegés a síron túl nem is lehet?

Ebben teljék éltém. Ti, kiket harc szolít,

Hozzátok ti haza Crassus lobogóit!

6. Követség.

Szólj, Lygdamus, miket tudsz kedvesemről szentül:

Úgy oldjon fel asszonyod rabkötelékedtül.

Nem csalóka örömmel dagasztod-e szivem,

Tudva, hogy ha jót mesélsz, örömet elhiszem?

5 Himezetlen hírvivő legyen minden szolgál,

Hisz hogyha fél, még nagyobb lehet igaz-volta.

Most hát nekem, a mit tudsz, kezd el legelőlrül,

Szavaidat hadd igya e két hegyezett fül.

Tehát sírni láttad őt, haja szerte szórva,

10 Két szeméből könnyei bő patakja omla?

Tükör se volt, Lygdamus, a bevetett ágynál,

És hófehér ujjain egy gyűrűt se láttál?

Gyöngé vállán szomorún csüngött a ruhája,

Szekrénye az ágylábnál ott hevert bezárva?

15 Bús volt a ház, cselédi búsan dolgozának

Napszámukon s neki ült ő is a rokkának?

S könnyáztatta szemeit a gyapjuhoz nyomva

Viszályunkat zokogó hangon panaszkolta?

- «Te vagy tanúm, Lygdamus, szólj, hát ezt ígérté?
- 20 Im egy szolgálva vall reá megszegett hitére!
 El tud engem hagyni, bár semmit se hibáztam?
 S mondhatja, hogy senkije sincs neki más házban?
 Örül, hogy itt hervadok e magános ágyon,
 Hát csak jöjjön, Lygdamus, gúnyolni halálom.
- 25 Az a lány nem jellemmel győz le, hanem füvel:
 Bűvös kerék fonala csalja tőlem őt el.
 Duzzadt varasbékából vett varázsszer vonja
 S összetiport kigyónak szemén-szedett csontja,
 Aztán süppedt sírokon talált bagolytollak,
- 30 Gyapjuszalag, mit halott ágya köré fontak.
 De légy tanúm, Lygdamus, ha valót mond álmom;
 Előbb-utóbb meglakol s lábaimnál látom,
 És pókháló szövi be az elhagyott ágyat,
 S leszen éjtszakaíkon Vénus maga bágyadt. »
- 35 Ha ez a lány panasza és szive tiszta,
 Szaladj hamar Lygdamus azon úton vissza
 S vidd meg neki válaszom és árját könnyemnek,
 Féltékenység a bűnöm, nem szegém hitem meg.
 Esküszöm, hogy épen úgy kínoz a tűz lángja
- 40 S bár tizenkét nap letelt, hű vagyok hozzája.
 És ha e nagy háború válik boldog végre,
 Szabadságod, Lygdamus, díjul nyered érte.

7. Pætus halálakor.

Te vagy hát oka, pénz, éltünk gyötrelmének!

Te nyitsz a halálba oly korán utat!

Átkos táplálékot tőled nyer a vétek:

Kútffó vagy, a melyből gondforrás fakad.

- 5 Te borítád Pætust tomboló hullámba,
 A míg vitorlája Pharus fele szállt.
 Te utánad futva lőn kora halála
 És mint halak étke úszsza most az árt.
 Anyád meg sem adhat most a kegyes földnek,
 10 Rokonsírok között nem nyerhetsz helyet,
 Fölötted a tenger szárnyasi röpködnek,
 Sírod egész tenger föld hantja helyett.
 Orithyia-rabló zord északi szél te,
 Micsoda nagy zsákmány szállt belőle rád?
 15 Hajóját, Neptunus, mért sodortad vészbe?
 Derék férfiakat vitt az a naszád.
 Éveid számlálod? anyádat kiáltod?
 Nem ismernek istent a zajló habok!
 Éji vihar szirtre sodorta naszádod,
 20 Minden köteléked szerteszakadott.
 Agamemnon bűját ép így tanusítja,
 Mely Argynnusról szól, a boszús elem.
 Ennek veszte tartá hajóhadát vissza
 S lányát vevé díjul e késedelem.
 25 Adjátok a földnek, hullámsírja helyett,
 Testére, hitvány por, szívesen borúlj,
 S vallja meg a hajós, szállva e sír mellett:
 „Ily sorsra a bátor szív is elszorúl.”
 Nos, görbe hajótok siettesse végünk:
 30 Emberi kéz hozza elő e halált.
 Halni kevés a föld, tengert se kiméltünk,
 Sírba vivő utat eszünk még talált.
 Horgonyba' bizol, ki tűzhelyed elhagytad?
 Kinek a föld kevés, mit érdemel az?
 35 A szélnek szereztél, semmit se magadnak:
 Hajó nem ér aggkort, a rév sem igaz.

Vermül a kapzsinak van a tenger adva:

Rajt' utad jó hogyha egyszer sikerül.

Caphareus szirtjén Græcia tört hadja

40 Győztes hajóival a mélybe merült.

Elveszté Ulixes társait a habba',

Cselével a tenger síkján megakadt.

Pætus is, ha ősi földjét szántogatja

És elég nyomósnak véli szavamat:

45 Élne most, mint házi isteninek társa,

Szegényül, de a föld nyugalmas ölen.

Szörnyű volt Pætusnak a vihar zugása,

Gyöngge kezét sérté a durva kötél;

Thuia, terebinthus ágy volt az ő vágya,

50 Tarka-barka pelyhen nyugtatni fejét.

Még élt és a körme lemállott az árba',

Szája még lélekzett s vízzel megtelék;

Ama gonosz éjben egy deszkaszál hánnya:

Vesztére be minden összeesküdött!

55 Keserves panaszszal végtére kiálta,

Míg szava el nem halt sötét hab között:

«Aegæum hatalmas isteni, ti szelek!

S te hab, mely terhettel lehúzod fejem,

Pelyhes ifju arczom oh hová viszitek?

60 Hisz oly zsengén hoztam tengerre kezem.

Jégmadarak érdes szirtjéhez ütődöm,

Rám a sötét isten méri szigonyát.

Csak tenne ki a hab az itali földön:

Anyám szedje össze csontom legalább!»

65 Sebes örvény sodra kapta el szóltába',

Ez volt Pætus végső szava s percze is.

Lássátok, Nereus száz tengeri lánya

S te, az anya búját ismerő Thetis:

Fáradt állát mért nem tartá fel karotok?

70 Nem lett volna nektek a teste teher.

Az én hajóm, vad szél, látni sohse fogod:

Úrnőm kapujánál temessenek el!

8. A haragvó Cynthia.

Be kedves czivódás volt az a múlt éjjel!

Hogy önté rám szitkát örült ajakad!

Hát az asztalt boros fővel mért döntéd fel?

S mért vágtad utánam a telt poharat?

5 Hiszen jó, te bátran ragadhatsz hajamba,

Szép körmöd arczomon hagyhatja nyomát.

Szemem gyertyalánggal csak fenyegecsd, rajta!

Keblemről egy szálig tépd le a ruhát.

Mind ez igaz lángod hevét tanusítja:

10 Nagy szerelme gyújtja haragra a nőt.

Mikor dühös nyelvén megered a szitka,

És ott térdel Vénus lábai előtt,

Útjában a férfit vigyáztatja kémmel,

Vagy bacchansként tombol az út közepén,

15 Ha ijeszti balga álom hiu rémmel,

Vagy egy lány arczképén felindult szegény:

Igaz jósa vagyok a szív e kínjának,

Hű szerelem jele, azt tapasztalám.

Nem biztos a hűség, mely sértve se lázad;

20 Ellenimnek jusson közömbös leány.

Lássák foga helyét vágytársim e vállon,

A folt tanusítsa, hogy őt ölelém.

A szerelem nekem vagy neked, de fájjon,

A te szemed sírjon, ha nem az enyém,

- 25 Hogy titkos válaszul szemöldököd rántod
 S asztalra ír ujjad rejtett jeleket.
 Sóhajtasok nélkül gyűlölöm az álmod,
 Csak a haragvó az, kiért epedek.
 Helenáját Paris édesben ölelte,
 30 Hogy görög fegyver közt vitt hozzá az út.
 Míg győz a görög s száll Hector vele szembe':
 Ő Helena keblén visel háborút.
 Veled avagy vetélytársaimmal érted
 Örök harczban állok; békénk ne legyen!
 35 Örülj, hogy más utól nem éri szépséged,
 Busulnál másként, most — daczolhatsz velem.
 Oh te, szerelmünknek a ki vermet ástál,
 Ipad, napad éljen folyvást nyakadon!
 A tőlem ellopott éjt neked adá bár,
 40 Nem mintha szeretne, *rám* dühös nagyon.

9. Mæcenashoz.

- Mæcenás lovag te, tusk királyok vére,
 Kit úgy kielégít ten-szerencséd sorja,
 Mért küldesz a költés roppant tengerére?
 Kis ladikra nem fér olyan nagy vitorla.
 5 Erőnkön túl szégyen elvállalni terhet
 S roskadozó térddel megfutni elállva.
 Némely feladatra nem akárki termett,
 Nem egy magasságból származik a pálma.
 Lysippust eleven szobrok alkotása,
 10 Calamist lovai emelik hírnévre.
 Dicsekszik Apelles: képe Vénus mása,
 Parrhasius mutat apró remekére,

- Mentor formáiban több a mozgó élet,
Mys akanthusból vés fűzért a pohárra.
- 15 Phidias ivorból ad Zeusnak éltet,
Praxitelesnek ad hírt hona márványa.
Ennek Elis síkján tűnik fel pálma,
Gyors lábbal arathat dicsőséget másik;
Ez békére termett, az hősi csatára —
- 20 A természet magva mindben kicsirázik.
Én Mæcenas, példát elveidben látok
S példádat követve kell győznöm te rajtad.
Téged megilletnek a hatalmas bárdok,
Nyílt forumon törvényt szabhatsz, csak akarjad;
- 25 A harcziás médek sorait áttörhetd,
Felaggatott fegyver terhelheti házad;
A sikerre Cæsar növeszti erődet,
Öledbe az áldás szakadatlan árad . . .
S visszavonúlsz mégis, fedez árnyas rejtek,
- 30 Duzzadt vitorláid magad összehajtván.
De így léssz Camillus mása, ha jól sejtek,
S te is élsz örökké az emberek ajkán.
Karöltve Cæsarral járdalsz a hir ormán,
Hűség a Mæcenas diadal- emléke.
- 35 Nem szántja a duzzadt tengert a vitorlám,
Bizton időzöm itt, kis folyóm ölébe'.
Cadmus ősi vára lehullhatott porba,
A hét párviadal dalra nem fakasztá.
Nem érdekel Trója isten-rakta orma,
- 40 S görögök megtérte tizedik tavaszra,
Hogy görög ekével, nyerve győzedelmet,
Minerva falova Neptun falán szánta.
Elég: tetszést nyernem Callimachus mellett,
S hangolnom a lantot Philetas hangjára.

- 45 Fiukat, lányokat így lobbantsak lángra,
 Hadd istenítsenek, áldozatot hozva.
 Ha *te* vezetsz, fölzeng Juppiter csatája,
 Égvivó titánról szól a költő kobza,
 S a Palatinusról, hol bikák legeltek,
- 50 Remusnak véréből erős fal hogy támadt,
 Vad emlőt hogy szoptak iker fejedelmek,
 S a te parancsodra ölt szellemem szárnyat.
 Diadalt éneklek két világhatárról
 Cselből futó parthus nyila hogy lett tompa ;
- 55 Vasunktól hogy dőlt meg a pelusi tábor,
 Antonius hogy halt, vérét maga ontva.
 Te ragadj hát gyeplőt, ifjuság vezére,
 Kedvező jelt adva kerekem indítsd meg.
 Te méltatsz, Mæcenás, eme dicsőségre :
- 60 Hadd mondják, részese voltam elveidnek.

10. Cynthia születése napján.

- Csodáltam, mi hozza múzsáim oly korán
 Ágyamhoz, alighogy megvirrada ép'.
 Jelenték: ma üli születését a lány
 És hármát tapsoltak jó szerencsekép'.
- 5 Felhőtlen nap legyen, ma egy szél se fújjon,
 Üljön el a bős hab partján csendesesen.
 Ne lássak ma senki olyat, a kit bú nyom,
 Ne sirjon Niobe könnyes szirtje sem.
 Jégmadarak hagyják panaszuk ma félbe',
- 10 Ne kesergjen anyja holt Ityseért ;
 Te meg, drágám, oh mert üdvre születél te,
 Kelj föl s rebegj hálát az ég kegyeért.

- Mosd ki tiszta vízzel szemedbül az álmod,
 Rendezd ügyes ujjal ragyogó hajad,
 15 S a mely ruhád engem először elbájolt,
 Azt vedd föl s virággal díszítsd fel magad:
 Kérd, hogy ily hódító-szép maradj örökké,
 Fennálljon uralmad hű rabod fején.
 Virágos oltárod tömjén ha betölté,
 20 S fellángol üdvjőslón házadban a fény,
 Nosza lakomához! igyuk az éjt végig,
 Míg a myrrha crocus-illatba füröszt.
 Tánczhoz a síp szóljon belérekedésig
 Csapongó jókedved dévaj szava közt.
 25 Ily kedves multság üzze el az álmunk',
 S verje fel a szomszéd utcát énekünk.
 Aztán koczkát vetve sorsot magyarázzunk,
 Ámor szárnya kit vert meg jól közölünk.
 Poharazás mellett ha időnk eltellett
 30 S készíti Vénus az éj áldozatát,
 Ágyunkba' megüljük évi ünnepünket . . .
 Születésed napját ekkép éljük át.

11. A nő hatalma.

- Mit csodálod, hogy egy *asszonyt* uralok, míg élek,
 S férfi-lelkem rabja lehet a női szeszélynek?
 Szerinted ez undok vétek és a nevem gyáva,
 Mert széttépni kötelékim nem bírom igámba'?
 5 A hajós a vihar jöttét másnál jobban érzi,
 Félni tanul a katona, hogyha kopja vérzi.
 Ily szavakat ifionta én is hánytorgattam:
 Mit tesz félni és remegni, tanuld meg most rajtam.

- Tüzokádó bikapárra tett Medea jármot,
- 10 S véres csatát vetett földbe, mikor végigszántott,
 Az ör-sarkány tátott torkát örökre lezárta,
 Hadd jusson az arany gyapju az æsoni házba.
 Hát a szilaj Penthesilea! egykor lóhátról
 A danaok hajóhadát nyilazni volt bátor;
- 15 S mikor arany sisakától szabad lett a homlok,
 Szépségétől legyőzve a győzője leomlott.
 Lyd Omphale, a ki fürdött a gygesi tóba,
 A szépségnek oly hírnevét nyeré el azóta,
 Hogy a ki a hódolt világ oszlopit veré fel,
- 20 Lágy gyapjuból fonált sodrott kérges tenyerével.
 Babylont, a perzsák várát, Semiramis rakta,
 Erős sánczczá emelkedett égetett agyagja;
 Bástyafalán két szekér is ronthatott egymásnak,
 Nyoma se volt a tengelyük agyán horzsolásnak.
- 25 Magas várán az Euphratest keresztül vezette,
 Bactra fejét diadalmas karja alá szegte.
 Hogy hősoket, isteneket mért keritek perbe?
 (Hisz Juppiter magát s házát rossz hirbe keverte!)
 Hát az a nő, ki szégyennel fegyverünk tétézte
- 30 S a kit kényére használhatott saját szolganépe,
 Undok násza béreül az egy Rómát kívánta
 És rabigát akart tenni atyáink nyakára.
 Alexandria, bűn-fészek, cselek termőföldje
 És te Memphis, sok gyász oka, vérünk öntözöttje!
- 35 Triumphusit Pompeiusnak e part elrabolta!
 Semmi idő nem mossa le szégyenedet, Róma!
 Jobb lett volna Pharsalusnak a mezején halnod,
 Jobb, ha nyakad győztes ipad kardja alá tartod.
 A fajtalan Canopusnak buja királynője
- 40 (Ez egyetlen szégyent süté ránk Philippus törzse)

- Eb-Anubist Juppiterünk ellenébe tenni
 És Tiberist a Nilussal meré fenyegetni:
 Elnémítják a római kürtöt csörgettyűi,
 Liburnusi hajóinkat sajkáival üldi,
 45 Hálóival a tarpei szirtet beaggatja
 És Marius emléki közt parancsait adja.
 Mit érne, hogy összetörött Tarquinius trónja,
 — Ki hogy mint élt, megérdemelt *gőgös* neve mondja —
 Ha egy asszony volna urunk? ülj diadalt, Róma,
 50 És kérd, éljen Augustus, a hon megtartója.
 Elfutott a félénk Nilus bolyongó vizére,
 De római köteléket hurkoltak kezére.
 Láttam karját, rút kigyóktól vala összemarva,
 Beszívá a halál mérgét lopva minden tagja.
 55 «Mit félhetél, Róma, tőlem, ha *ily* polgárod van?»
 Szólt, «vagy attól, a ki eszt eltemette borban?»
 A hét halmu magas város, ura egész földnek
 Remeghetett, hogy egy asszony hadai rá törtek?
 Hannibalnak zsákmányai, Syphax sok emléke
 60 És Pyrrhusnak lábunk alá szegve dicsősége!
 Ki feledné el Curtiust, ki a mélybe szökkent,
 Deciust, ki halálba ront, szétverve az ellent?
 Emlékjele a Cocles-út a lerántott hidnak,
 Egy másiknak hírt, nevet a hollószárnyak vívnak.
 65 E falakat isteni kéz építette s óvja:
 Cæsar ha él, Juppitertől sem igen fél Róma.
 Most Scipio hada hol van s camillusi zászló?
 Hol Pompeius, a Bosporus gőgjét megalázó?
 Vert hadról zeng a leucasi Apollónak kobza:
 70 Azt a roppant hajóhadat egy nap hogy elmosta!
 Hajós! révből vagy rév felé vitorlád ha lebben,
 Ión tengeren bárhol — Cæsar forogjon eszedben!

12. Új Ulixes.

- Postumus! el tudtad hagyni síró Gallád
 S párthusra törsz Cæsar zászlói alatt?
 Oly nagyra becsülöd kardod diadalmát,
 Hogy Galla hiába könyörge: maradj?
 5 Veszszetek, kapzsiak, ha lehet, egyszerre,
 Kiknek a harcز több, mint egy hű feleség!
 Ihatod most örült, sisakoddal merve,
 Nehéz köpenyegben Araxes vizét.
 Rá nézve most bármily üres hir epesztő,
 10 Fél, hogy e vitézség gyászos búa vész,
 Ha véred omoltán örül méd nyilvessző
 S lovad aranyának egy vértés vitéz;
 És ha csak hamvvedred hozzák keservére:
 Abba' tér vissza, kit ott ért a halál.
 15 Boldognál boldogabb lehattél vón vele —
 Ily szívvel e nőre méltó se valál.
 Mit tesz a lány, ha fél, mert védője nincsen?
 Hisz a kéjelgésnek Róma mestere!
 Nem, mehetsz bátran, őt meg nem veszik kincsen,
 20 Feledi, szívtelen, hogy' bántál vele.
 Bármely napon hoz meg épségben a végzet,
 Kebelére Gallád tiszta karja zár.
 Új Ulixessé tesz ritka feleséged,
 Kinek bármily hosszú távollét sem árt,
 25 Nem a tíz éves harcز, Ismaros dúlt vára,
 Nem a Polyphemus kisütött szeme,
 Nem Circe varázsa, a lotosz bűbája,
 Nem Scylla, Charybdis habtörő feje;

Nem, hogy nyársra húzták társi a Nap nyáját
 30 — Pásztor a is ép a Nap lánya vala, —
 Nem Calypso könnye, mert elhagyta ágyát,
 S zord habon telt annyi éje, nappala;
 Hogy a néma lelkek zord honát szemlélvén
 Hallá siket néppel a Siréneket
 35 S vén íja megifjult a kérőknek vérén,
 A nagy bolyongásnak ily véget vetett.
 Nem hiába, hű nő várta otthon mégis,
 De Galla legyőzi még Penelopét is.

13. A lányok kapzsisága.

Kérditek, a kapzsi lánynál mért az éj oly drága
 S a pénzrabló Vénus ellen mért annyi a vád?
 Hiszen kézzel-fogható ok van a pusztulásra:
 Kicsapongás útja nyitva, nincs előtte gát.
 5 Aranyat küld érczodvából India hangyája,
 Kagyló jön a Verestenger habjából elő;
 Drága bibort Tyrus szállít, Cadmusnak a vára,
 Jóillatu fűszereket az arabs mező.
Ily fegyvernek körülsánczolt hölgyek is hódolnak,
 10 Még az is, kit Penelope gögje ékesít.
 Egy matrona cifra bábja ráprédált vagyonnak,
 Gyalázata zsákmányival nyiltan kérkedik.
 Se kérésnek, sem adásnak nincs szikra szemérme;
 Késlekedel? úgy a váltság csak még tetemesb.
 15 Keleten jó a halottak törvénye a férjre,
 Kit a piros Aurora fényfogatja fest.
 Ott, mikor a ravatalnak fellobog a lángja,
 Zilált hajjal körben áll a sok hű feleség:
 Versengenek, ki kövesse férjét a halálba,

- 20 S szégyen arra, a kinek ezt meg nem engedék.
Ám a győztes büszkén nyújtja kebelét a lángba
És elperzselt orozáival férjére borúl.
Nálunk hűtlen a feleség, nincs itt hű Evádna,
Itt nem él, mint Penelope, egy se jámborúl.
- 25 Boldog ős-kor földmivelő, békés ifju-népe,
Melynek a föld s fa gyümölcse dús vagyon vala!
Ajándékul valamelyik egy birsalmát tépe,
Vagy fekete szedertől volt duzzadt kosara.
Majd ibolyát szedegettek s kaptak viszonzásul
- 30 Kis kosárka szüzi ölen fényes liljomot,
Ajándék volt egy szőlőfürt, leveles-galyastul,
Vagy egy tarka madár, melynek tolla csillogott.
A lányt barlang rejtekébe ily enyeltés csalta,
Hogy csókkal az erdő fiát ott fizesse ki.
- 35 A boldog párt egy őzbőr is bőven betakarta
S a magas fű természetes jó ágy volt neki.
Elég árnyék volt a függő fenyülomb felettek
S istenasszonyt se volt látni bűn ruhátalan';
A bárányok pásztor nélkül szabadon legeltek,
- 40 A vezérkos mutatá meg, akluk merre van.
Minden isten s istenasszony, ki védi a telket,
Akkor a tűzhelyek fölött áldásra fakadt:
«Oh jövevény, akárki vagy, a nyulat elejted,
A madárért se hiába járod útamat:
- 45 Csak engem, Pánt, hívj társadul a bérczen elejbed,
Akár nyilad, akár kutyád csíp el egy vadat!»
Im most pusztá berkeinkben az üres kápolnák!
Oda a hit, az arany lett a föld istene.
A hűség és jog kelendő, pénzen vásárolják,
- 50 Majd a törvényt s szemérmet, ha törvény nincs vele.
Égő küszöb Brennus aranyszomjának tanúja,
Hogy a fürtös Apollónak országára tört:

- De megrendült a Parnassus borostyános csúcsa
 S zuditott a gall seregre szörnyű hó-özönt.
 55 A kapzsi thrák Polymestor aranyad elvette
 Polydorus, de gazúl bánt aztán el veled.
 Eriphyle áhítózott arany karpereczre
 S Amphiaraos lovastul földbe sülyedett.
 Kimondom — s oh vajha jósló szavam be ne válna! —
 60 Téged is, te büszke Róma, szerencséd lesújt.
 Igaz jóslat, de nem hiszik, mikép Cassandrára
 Nem hallgatott Trója, mikor a vész tornyosúlt.
 Csak ő jóslá, hogy Phrygiát Paris dönti romba,
 S hogy árulás, mely a várba bekúszik, a ló.
 65 Szent ihletét nem becsülte szülője, se honja,
 Hasztalan szólt lelkes ajkán az isteni szó.

14. Spárta játéakai.

- Spárta! palæstrádnak csodás sok szabálya,
 Kivált, hogy oly üdvös iskola a lányra,
 Hogy meztelen testtel rá nézve se szégyen
 Játszani versenyző férfiak körében,
 5 Ha sebes röptében félrecesap a labda,
 Vagy a görbe pálcza gyors kerekét hajtja
 S a célnál egy nő áll porlepte mezében
 Nem félve sebektől birkozásra készen ;
 Majd cæstusát vígan karjára csatolja,
 10 Vagy lendül kezében súlyos ércz korongja ;
 Lovat hajt, kardot köt fehér csipejére,
 Szüzi fejét védvén öblös sisak ércze ;
 Fürdik, mint a szabad mellű Amazon-had,
 Thermodon vizében ha fürösztí a hab ;

- 15 Majd zúzmarás hajjal, lakóni kutyákkal
 Vadat üz Taygetus bérczormain által :
 Így mikor Eurotas partján Pollux s Castor,
 Amaz öklével győz, ez paripán harczol,
 Isten-testvéri közt födetlen mellivel
- 20 Helena nem pirúl, mikor versenyre kel.
Ott nem kell bujkálni a szerető párnak,
 Spárta utczáin is bátran együtt járnak.
 Se félelem, se zár a lányt nem gátolja,
 Nem réme a nőnek a zord férj bosszúja.
- 25 Szószólója nem más, magad vagy ügyednek,
 Tán elutasítanak, de nem hitegetnek.
 Biborruha ott nem vakítja a szemet,
 Nem ad terhes gondot illatos hajkenet.
Nálunk a nő lépdél nagy rajjal övezve,
- 30 Egy újjal se férsz a szűk ösvenyen közbe.
 Mily arczczal, mily szóval kell kérni, ki tudja?
 Vak útvesztőbe visz a szerelmes útja.
 Ha Spárta szokásit, játékit követnéd,
 Jobban betöltenéd, Róma, szívem kedvét.

15. A féltékeny Cynthia.

- Úgy ne sújtsdon rám szerelmem már több bajt, veszélyt,
 Úgy ne kelljen nálad nélkül virrasztanom az éjt :
 Hogy, mihelyt a gyermeki kor szemérme lehullt
 S szabadon nyílt szemem előtt szerelemre út,
- 5 Lycinna volt az első, ki tudatlan szívem
 Önként, ingyen oktató az éj örömeiben.
 Ide s tova a harmadik éve is lejár,
 A mióta tán tíz szót se váltottunk mi már.

- Eltemetett mindent érted ez a szerelem,
10 S édes igád nem vevé le rólam senki sem.
Okulj Dircén, pedig az nyert bosszúra jogot,
Hogy Lycus és Antiope együtt nyugodott.
Hogy perzselte szegény lánynak szép haját ezért,
Lágy arczából tíz körmével serkenté a vért!
- 15 Szolgálói munka terhét hányszor róttá rá,
Földi rögöt tett vánkosúl a feje alá!
Gyakran vették körül sötét, penészes falak,
Hitvány vizet se kapott az elepedt ajak.
Juppiter! hát nem sajnálod szegény kedvesed?
- 20 Feltöri a durva bilincs azt a kis kezét!
Ha isten vagy, rád szégyen, hogy rab lett kedvesed;
Hisz kit hívjon segítségül szegény, kívülled?
De im maga összeszedé végső erejét,
Kötélékit két kezével szakította szét.
- 25 Tétovázva a Cithæron bérczére futott;
Éjtszaka volt s hideg hó-ág vetve neki ott.
Az Asopus zugó habja gyakran rémité,
Azt hitte, hogy úrnőjének lépte jó felé.
Fiai se fogadák be az anyát, szegényt,
- 30 Bősz volt Zethus, csak Amphion szánta szív szerént.
De mint mikor a kitombolt tengerár elül,
S nem csap össze már kelet s dél szele kétfelül,
Csendes parton a háborgó tajték csillapul,
A hogy szegény a két fia előtt térdre hullt:
- 35 Győzött bennök a kegyelet s látták a hibát.
Érdemes agg, ki neveltéd Zeus két fiát,
Te adád meg anyjukat, és Dirce meglakolt,
Szilaj bika szarván csüngve sepepte a port.
Antiope lásd, Iuppiter cserbe nem hagyott,
- 40 Száz halálra viszik Dircét, ez diadalod.

Zethus rétje vértől ázott s győztes Amphion
 Diadalmi dala szólt az Aracynthuson.
 Hát ne gyötörd Lycinnát, hisz ártatlan szegény :
 Vihar a ti haragotok, csak előre mén.

45 Ne bosszantson, akármit fog rám a rossz világ:
 Elhamvadó porom is csak tégedet imád.

16. Cynthia hívására.

Éjfél volt s úrnőmtől levél jött nekem :
 Tiburban teremjek nála hirtelen,
 Fényes ormon hol két torony tündököl
 S Anio vize a tágas tóba dől.

5 Mit tegyek ? homályra bízam magamat,
 Remegve, hogy rablók hada rám akad ?
 De ha elhalasztom s győz a félelem,
 Rablóknál is szörnyűbb sírása nekem.

Egy bűnért számüzött egy esztendeig :

10 Oh irántam az ő keze nem szelid !

Hisz nines, a ki bántson, szent, a ki szeret :

Scironnak az útján bátran elmehet.

Járhatja szerelmes a scytha mezőt,

Nem akad oly barbár, a ki bántsa őt.

15 Holdfény mutat ösvényt, csillag int : « vigyázz ! »

Fáklyát is előtte Ámor maga ráz.

Marni kész dühödt eb előle kitér :

A ki szeret, mindig biztos útra kél.

Ily árva vért melyik gonosz ontana ?

20 Kiséрни a vándort Vénus megy maga.

Ha tudnám, hogy veszve sírt kap tetemem,

Az ily halált akár pénzen megveszem.

- Kenetet ő hoz majd s virágok diszét
 Hű örként a hanton ülve hinti szét.
 25 Egek! népes helyre ne tégye porom,
 Melyet tipor egyre az emberi nyom.
 Holt szeretők sírja így lesz becsstelen —
 Engem falomb fedjen magános helyen
 Vagy hantom a pusztá partfövény legyen,
 30 Ne hirdesse nyílt út sirkője nevem!

17. Könyörgés Bacchushoz.

- Oltárod elé most, Bacchus, esdve lépek:
 Adj enyhülést atyám, s vidd hajóm jó szélnek.
 Örült Vénus gögjét hatalmad lebírja
 S borod a szerelem kínjainak írja.
 5 Frigyét szerelemnek te kötöd, te oldod:
 Te mosd ki szivemből ez égető foltot.
 Ismered azt te is, tanú Ariadna,
 Hiúz-fogatoddal az égbe ragadva.
 E bajnak, mely velőm emészti régóta,
 10 A halál vagy borod leszen orvoslója.
 Józan éj örök kin az elhagyott szívnek,
 A lélek félelem s remény közt oszlik meg.
 De ha lángitalod halántékom' járva
 Csontjaimra zsibbad a feledés álma,
 15 Szőlővel a dombot magam ültetem be,
 S hogy a vad ne dúlja, örködöm felette.
 Csak habzzanak bíbor musttól fel a kádak
 S ázzanak új fürttől a taposó lábak.
 A mit élek, szarvas Bacchus, neked élem,
 20 Hogy hatalmad zengem, az lesz dicsőségem.

- Zengem, hogy születlél Aetna villámánál,
 Nysai raj előtt ind fegyver hogy' hátrál,
 Lycurgust, a szőlő örült ellenségét,
 Pentheust, kit három bacchans-csoport tép szét;
- 25 Tyrrhéni hajósok, görbe delphin-testek,
 A kacsos hajóról tengerbe hogy estek;
 Szagos folyó hogy lett neked Naxos-szerte,
 Melyből színborodat iszsza Naxos serge.
 Hófehér nyakadról repkény-füzér csüng le,
- 30 Lyd kötelék borul a hullámozó förtre.
 Illatos olajtól fényes vállad ázik,
 Köntösöd hullámozik meztelen bokádig.
 Veri puha dobját thebai nők ujja,
 Kecskelábu Pánság a nádsipót fujja.
- 35 A tornyos istennő, Cybebe a' közbe
 Nyers szavu czimbalmot ver a karhoz össze.
 A templomajtóban a főpap te néked
 Áldozza színborát az arany edénynek.
 Magas cothurnusban e dicsőket dallom,
- 40 Pindarusi ihlet buzog fel ez ajkon.
 Oh csak vedd le rólam e gögös uralmat,
 Hints fájó szivemre balzsamos nyugalmat.

18. Marcellus halálára.

- Hol az árnyas Avernustól elzárt tenger árja
 Tódul Baiae hévvezének füstölgő tavára,
 A fövenyen Misen, Trója trombitása nyugszik
 És zúg a hab a Hercules keze rakta útig,
- 5 Itt hol Theba istenének czimbalmokat vertek,
 Hogy kegyesen városait keresé a földnek,

- De most, — és te gyűlölt Baiæ, magad tehetsz róla, —
 Milyen ellenséges isten lón vized lakója?
 Itt hanyatlott ifju arcza a styxi habokba,
 10 Itt leng az a dicső szellem e tavon bolyongva.
 Dicső neme, bátor szíve, jó anyja mit érnek?
 Mit ér most, hogy gyermeke volt Cæsar tűzhelyének?
 S mit nem rég a tele színház, a lobogó kárpit
 S mind az, a mit anyja művelt helyette halálig?
 15 Elhúnyt szegény, szárnya szegett a huszadik évnek,
 Azt a sok jót ily szűk körre szorítá a végzet!
 Menj most erős, emelt szívvel s diadalt álmodjál,
 Örvendj, ha az egész színház tapsa te feléd száll;
 Szőnyeggel győzd le Attalust, drága gyöngy díszítsen
 20 Az ünnepi játékokon: máglyatüze minden!
 Közös e sors, első bár vagy utolsó — így járunk;
 Gonosz egy út, de azért csak tapossa mindnyájunk.
 Kérlelnünk kell Cerberust, ha csahol hármass torka,
 Terel közös ladikjára Charon, a mogorva.
 25 Hasztalanul óvakodol és búvsz érczbe, vasba,
 Rejtekedből is előránt a halál hatalma.
 Szépsége nem óvta Nireust, Achillest erője,
 Cræsus sem a kincs, melynek a Pactolus szülője.
 Ily gyász dúlt a görögök közt, kik okát sem sejték,
 30 Megfizette Agamemnon drágán új szerelmét.
 Oh révész, ki szállítod a jámborok árnyait,
 Holttestét a csillagokhoz vigyék fuvalmaid,
 Hova szállott volt Claudius, Sicilia hőse,
 Hova Cæsar, az emberi köz-sorsot legyőzve.

19. A nők telhetetlensége.

- Kéjvágyunkat annyit a szememre hányod :
Hidd meg, nagyobb úr az ti fölöttetek.
Ha ti a szemérem fékét eldobátok,
Korlátot nem ismer örült eszetek.
- 5 Előbb lohad égő, száraz kalász lángja,
Kútfejéhez előbb megtér a folyó,
Syrtisnél a hajóst nyugalmas rév várja,
Malea zord foka pihenésre jó,
Mint rohanástoknak vetne bárki gátat
- 10 S megzabolázhatná veszett kéjetek'.
Tanúm, ki od' adta magát a bikának
S a fenyő-tehénben keresett helyet,
Tanúm Tyro, a ki folyamistenének
Ölelő árjára mohón szomjazott,
- 15 S Myrrha, ki saját vén apját szereté meg
S vétkeért belőle új fa sarjadott.
Szóljak Medeáról, kinek bosszuvágya
Csak gyermeki ömlő vérén lohadott?
Clytaemnestra miatt Pelops egész háza
- 20 Örökségül nyerte a gyalázatot.
S te Scylla, prédája Minos szerelmének,
A bibor hajszállal megölted atyád.
Hozományul adtad, oh szűz, ellenének,
És megnyitád csellel Nisus kapuját.
- 25 De nektek boldogabb nász jusson, oh lányok,
Árbocz himbálja az áruló leányt.
A holtaknak méltán lett Minos birájok :
Győzött bár, igaz volt az ellen iránt.

20. Frigyújítás.

- Ez fog emlékezni híven rád, hiszed,
 Ki ágyad elhagyá s tengerre siet?
 Kőszív, ki od' adja a lányt kincsekért!
 S egész Afrikával könnyed fel nem ért?
 5 Te balga, istenit s esküit hiszed!
 Új szerelem rabja ő már, úgy lehet.
 Te szép vagy, szűz Pallas műveit tudod,
 Tudós őszöd fényes hire rád ragyog:
 Boldog ház, csak egy hű barátod legyen ...
 10 Hű leszek én: oh légy az én kedvesem!
 Phœbus, ki adsz nyáron hosszú hét napot,
 Tartós fényed útját szűkre szabhatod.
 Jön az első éjjel: hosszú legyen ám!
 Luna, tovább késs' az első éjtszakán;
 15 Mert frigyot kell kötnünk szent pecsét alatt,
 Megújult szerelmünk új törvényt szabot.
 Megpecsétli Ámor frigyünket maga,
 Tanunk leszen a hold s csillagkorona.
 Hány órát elűz a víg beszélgetés,
 20 Míglen édes harczot Vénus felidéz!
 A mely frigyben biztos jogok nincsenek,
 Nem örködnék bosszúálló istenek,
 A kéjnek kötését fel is oldja kéj ...
 Oh kezdet jósjele, hűséget ígérj!
 15 Tehát ki megszegi oltárunk frigyét
 És szentsége ellen, mást szeretve, vét,
 A szerelem kinja legyen mind övé,
 Gonosz pletyka öltön lángnyelvet felé,
 Sirtára se nyíljék a lány ablaka,
 20 Mindig szeressen s ne élvezzen soha!

21. Athénba!

A tudós Athénba kell nagy útra kelnem :
 Bontsa fel a nagy út nyomasztó szerelmem.
 Csak nő a szenvedés a lányt egyre látva ;
 Olyan a szerelem : önmagát táplálja.

5 Megpróbáltam mindent, hogy messzire üzzem,
 Hajh, de mindenfelől szorongat ez isten.
 És a lány oly ritkán hallgat meg, ha kérem,
 Vagy — betakarózva alszik az ágyszélen !
 Egy segít : a külföld ; ha ő a szememtől,

10 Tán a szerelem is elmarad szivemtől.
 Rajta fiúk, síkra hajónkat hajtsátok,
 Sors szerint egyenlőn evezzen lapáttok,
 Szerencsés vitorlát az árbocra húzzunk,
 Már kedvező szellő járja vizi útunk.

15 Oh Róma tornyai s barátim, ég áldjon !
 S téged is, Cynthia, noha méltó vád nyom.
 Új hajósa leszek hát az Adriának,
 Zajló hab isteni, titeket imádlak.
 S ha fáradt vitorlánk, szállva jön tengeren,

20 Lechæumnak békés révében megpihen,
 Vigy a többi úton, lábam, iparkodva,
 Hol két tengert választ szét Isthmus szorossa.
 Onnan, ha kikötök Piræus révében,
 Theseus útjának hosszú sánczát lépem.

25 Plato iskolája képzi ott a lelkem,
 Bölcs Epicurusnál is járok a kertben,
 Demosthenes ékes fegyverire vágyom,
 A finom Menander szellemét csodálom ;
 Avagy elbájolnak a remek festvények,

30 Ércz- s elefántcsontból kifaragott képek,

És az évek sora, tenger messze síkja
 Szívemnek sebeit enyhíti, gyógyítja.
 S halálom sors adja, ne egy rút szerelem,
 Végső napom akkor nem lészen becstelen.

22. A honi föld varázsa.

Tullusom, ennyi időre leköt Cyzicus fagyos árja
 Ott, hol a földszoroson zúg a propontisi hab?
 Dindymus és szőlő-tőből kifaragva Cybebe
 S hol Plutót röpité rablani jött fogata,
 5 És az athámasi lány, Helle sok városa tetszik
 S meg nem szállja szived, Tullus, utánam a vágy?
 Lásd te akár Atlast, az egész ég nyomja a vállát,
 És a Medusa fejét, Perseus áldozatát;
 Geryon ólát és a nyomot, hol küzdtek a porban
 10 Hercules, Antæus — s Hesperidák karait;
 Colchisi Phasist is verdesheti bár a lapátod,
 Végig a hol szállott a pelióni hajó,
 Járatlan fenyűszál, mely nyerve hajónak alakját
 Szirtek közt úszék, útmutatója galamb;
 15 Ortygiát s Caystrus partját szemlélni ha kedves
 És hol a hét folyamág önti a szomju mezőt:
 Meghátrál minden csoda szemben a római földdel,
 Itt együtt van, a mi szép van a föld kerekén.
 Harczias ország ez, de nem ám más kára-ohajtó;
 20 Római történet! nem pirul érted a hír.
 Nemcsak a kard, hanem a kímélet is adja hatalmunk',
 S győztes jobbunkat fékezi érzületünk.
 Tiburból Anio szakad, Umbria küldi Clitumnust
 S itt a dicső vezeték, Marciusunk remeke.
 25 Itt van az Albai tó s Nemoensis habja közelben

És az a víz, Pollux hol megittatta lovát.
 Nem csúsznak szarvas kígyók itt pikkelyezetten,
 Szörnyetegektől nem hemzseg a tengeri ár.
 Nem zörög Andromedán a bilincs itt anyja bünéért,
 30 Phœbus meg nem ijed római lakzi miatt;
 Nincs tűz, romlását okozó egy messzelevőnek,
 Mint mikor egy anya ott ön fia vesztire tört;
 Pentheus a bacchans-raj elöl nem kúszik a fára
 S váltságul szarvast tengeri had le nem öl;
 35 Szarvakat itt vágytársának Juno se növeszthet
 S rút baroméva nem ferdíti arczatát;
 Nem hajt össze Sinis fákat, szitről se taszít le
 A zord úton, a míg őt is elérte a vész.
 Im ez a szép ország a szülőd s honod egyben o Tullus,
 40 Hírnevet itten arass őseid érdemihez.
 Nép lesi a szavad itt, unokák sora szítja reményed
 S a kiszemelt feleség ifju szerelme fogad.

23. Az elveszett könyvecske.

Hát csakugyan elveszett szellemes kis könyvem
 És annyi szép jegyzet im' oda van vele!
 Rég kezem közt forgatám, kopott vala szörnyen
 S pecsét se volt rajta bár, de volt hitele.
 5 Nélkülem is tudta már a lányt engesztelni,
 Nélkülem is egynehány ékes szót beszélt.
 Nem volt arany verete, értéke tán semmi,
 Hitvány viasz volt s kapott egy puszpáng fedélt.
 Ő maga bár egyszerű, biztos a hűsége
 10 S vele mindig bizonyos vala sikerem.
 Ilyenfélék lehetnek jegyezve beléje:
 «Hol volt tegnap? rossz ember, hát ez szerelem?»

- Megakadt tán a szemed egy nálamnál szebben
 Vagy valami rágalom böszite reám?»
 15 Vagy pedig ez: «Ma jöhetsz, töltsük időnk ketten,
 Ámor szívesen fogad egész éjtszakán.»
 És a mit csak kitalál egy ügyes lány-elme,
 Kedves-csalfán egy pásztor-órát ha izen.
 Jaj, talán egy zsugori számodol már benne
 20 S száraz naplói közé dobja hidegen!
 Ha elhozná valaki, aranyat kap érte:
 Ki is kapna pénz helyet hitvány lapokon?
 Siess, fiu, függeszd ki, egy oszlopot érve,
 S ird, hogy urad lakik az Esquilinuson.

24. Búcsú.

- Tévedsz asszony, hogy annyira bizol szépségedben,
 Az én szemem szitotta fel gögöd ily nagyon.
 Nagy szerelmem részesített oly nagy dicséretben,
 Most pirúlok, hogy tégedet dicsőít dalom.
 5 Dicsértelek, minden szépség megvan rajtad egyben,
 Szeretve a nem valót is valónak hívém:
 Színedet a rózsás hajnal mássának hirdetem,
 Pedig hazug ragyogás ült arczodnak színén.
 És e kórt nem gyógyíthatta barátim tanácsa,
 10 Tengerbe' se moshatta ki thessali banya.
 Bevallom, bár se tűz, se vas nem készv vallomásra.
 — Bizonyosság e hajótörés — igazuk vala.
 Lenyügözve aszalódtam Vénus vad üstjében,
 A hátamra volt csavarva megkötött kezem.
 15 Most koszorús csónakommal kikötőbe értem.
 Zátonyokon áthaladtam, horgonyom vetem.

- Most eszmélek, ellankadva a dühöngő áron,
 Most csukódnak gyógyulásra a vérző sebek.
 Ha isten vagy, oh Ész! magam neked felajánlom,
 20 Hiszen annyi kérésemre Juppiter süket.
 Levék vidám lakomákon gúnykaczajnak tárgya, 25
 A kinek csak kedve tartá, rólam fecsegett.
 Képes valék öt éven át tartó szolgaságra :
 Majd keserged körmöd tépve vak hűségemet.
 5 Könny rám nem hat: e mesterség talál immár készen,
 Nálad a könny, oh Cynthia, csak eselből fakad.
 Búcsúkönnyem is felszárad ama sok sértésen :
 Te nem hagyod békeségben frigyünket magad.
 Isten áldjon meg te küszöb, te sírsz búcsuszómrá,
 10 S téged ajtó, kit sohase tört be haragom.
 Téged, oh lány, nyomjon titkolt éveidnek sorja,
 S jöjjön a ráncz végpusztítást tenni arczodon.
 Szeretnéd majd mind kitépni tövestül ősz fürtöd,
 Ha a tükör is gúnyolja rút ránczaidat.
 15 Koczká fordul: kizárást és lenézést kell tűrnöd
 S öreg fővel búsulsz régi tetteid miatt.
 Jós versem im ezt a sorsot jövődöli néked :
 Tanulj félni és remegni, mivé lesz szépséged !

SEXTUS PROPERTIUS

ELÉGIÁINAK

NEGYEDIK KÖNYVE.

1. A régi Róma.

- Vándor! a mit csak látsz körülünk, ez a nagyszerű Róma,
Mig Aeneas nem jött, domb vala és csupa fű;
És a hajós Phoebus palatinusi háza hol áll most,
Hontalan Évander nyája tanyáz vala ott.
- 5 Mind ez arany templom helyén agyag istenek álltak
S egyre se volt csúfság a kicsi szalmafedél;
Pusztá hegy ormáról dörgött tarpéji atyánk is,
És idegent látott a Tiberisben a nyáj.
- Ott, hol lépcsőin Rémus kunyhója felötlék,
10 Tűzhelye két testvér tág birodalma vala.
Itt a tanácsban, a hol bíbor fedi most a senátort,
Nyers bőr volt az atyák egyszerű öltözete.
- Pásztori kürt hívá gyűlésre a régi Quiritest,
Már a' senatus volt, száz a mezőre ha gyült.
- 15 Hullámozó kárpít nem lengett színterek öblén,
Ünnepi crocust nem illatozott a tribün.
Senki se gondolt rá, hogy a külföldön keres istent,
A honi oltáron csügge remegve a nép.
- Szenát gyujtva ülék a Parilia ünnepi napját,
20 Mint mai nap lóvért hintenek áldozatúl.
Vesta, szegény, hogy örült a virágkoszorúza számárnak,
Két hitványka tehén húzta csekély szereit,

Hízlalt kan hinté vérével a kisszerü útát

S furulyaszó mellett áldozza pásztor ihot.

25 Bőrbe buvott szántó sörtés szija ütleget oszta:

Innen a Fabiusok csintalan ünnepe ma.

Nem ragyogott gyilkos fegyvertül a marczona hadfi,

Perzselt végü karó harczoła pajzstalanúl.

A sisakos Lycmon vert prætori sátrát először

30 És Tatiusnak fő kincse a nyáj vala még.

Illyen apáktól lett Titiens-, Ramnes-, Luceres-törzs,

És robogott Romulus négy ragyogó paripán.

Hisz túltett Rómán a városalatti Bovillæ

És mely semmi ma-nap, Gabii mekkora volt!

35 S állott Alba dicsőn, a fehér sertés neve rajta

S messze nagy út vala még a Fidenæbe vivő.

Róma fiának nincs más jussa az ősi nevén kül:

S nem szégyenli bizony farkasa dajkatejét.

Hontalan istenidet jobb volt ide küldeni, Trója,

40 Oh mily jósjellel jött az a dardani had!

Jó jel volt csak az is, hogy kár nem esett vala bennök,

A mikor annyi vitéz tört a fa-lóbul elő,

A mikor a remegő atya csügg vala gyermeke vállán

És az emésztő láng ily sziv előtt lelohadt.

45 Innen eredt Decius heve s innen Brutusnak a bárdja

S Cæsar fegyvere, mit Vénus, az anyja adott,

Újra kelő Ilion diadalmas fegyveri egyben.

Boldog lón Iulus, istenid által e föld,

Hogyha ekép' szólott a sibyllai reszketeg ajjak,

50 Rémus Aventínon tartsa meg áldozatát;

Vagy, ha való, mit az agg Priamusnak a trójai jósnő

Dörge fülébe, de hajh! senki se hitte szavát:

«Vissza görög! bal győzelem ez, mert Trója föléled

Hamvaiból s Jupiter hívja csatára megint.»

75 Oh Mars farkasa, fő dajkája a római ügynék,

- Mekkora város nőtt nagyra a te tejeden !
 Errül a városról hálás dalt zengeni vágyám :
 Oh hogy olyan gyöngén száll ajakamrul a szó !
 Ám, ha csekély árral buzog is kebelembül a csermely,
 60 Hadd szolgálja e hont, légyen egészen övé.
 Műveit Enniusunk méltán koszorúzza babérral :
 Egy-két szál repkényt, Bacchus, oh adj te nekem,
 Gőgösen Umbria hadd büszkélkedjék dalaimmal,
 Umbria, mely szülé római Callimachust.
 65 Mind, a ki látja a völgy öliből égnek meredő várt,
 Hadd tisztelje kövét, mint dalom érdemeli.
 Róma ! kegyelj, ez a mű a tied : nép ! adj sikeres jelt
 S vállalatomhoz zengj jobb felül égi madár.
 Dallom az ünnepeket, szent helyeket ősi nevükkel :
 70 Im eme czél fele szállj, izzadozó paripám ! —
 « Oktalanúl hova törsz oh Propertius, a te daloddal ?
 Hajh, eme rokkából nem pereg a fonalad.
 Elfordul múzsád, ha dalolsz, elfordul Apollo,
 Lantodtól ne kívánj ollyat, a mért te pirulsz.
 75 Biztos ígét jóslók, mert biztos a jel : csak akarjam,
 Itt emez érczgömbön csillagokat repitek.
 A babyloni Horops, Archytas sarja a mezőn,
 Horusnak hívnak s ős Conon egyik üköm.
 Istenek a tanuim, szégyent nem hoztam ösimre
 80 S mindig a hűség volt irataimban a fő.
 Már ma az istenigék eladók, aranyon Jupitert is
 Nyerni s a Zodiacus csillagi bérbeadó.
 Én Jupiter s rohanó Mars csillagait magyarázom
 És Saturnust, mely bajba keríti fejünk ;
 85 Hogy mire jók a Halak, mit okozhat a bátor Oroszlán,
 És mit a Bak, mikoron hesperi habba merül.
 Mondom, Trója, ledölsz és trójai Róma, föléledsz,
 Zengem a sok temetést szárazon és vizeken.

- Megmondám, a mikor két ikrét Arria szülte
 90 (S istene bár tiltá, hadra szerelte maga),
 Hogy honuk istenihez nem hozzák vissza a kópját;
 Lám, bizonyítja e két sír, hogy igaz vala szóm.
 Mert a míg sebesült paripáját védi Lupercus
 S míg az roskadoz, ő védni magát feledé:
 95 S Gallus a rábizott hadi zászlót egy maga védve
 Összerogy és omló vére itatta sasát.
 Szánandó fiuk, oh be feláldozva kapzsi anyátok!
 Búmra magamnak is ím, hogy betelék a szavam!
 Így a mikor Cinarát hosszan gyötrötte Lucina
 100 S szíve alatt késett méhe gyümölcse soká,
 Mondtam: «Tégy fogadást Junónak s kérd segedelmét»
 Ő megszült s könyvem nyert vala újra babért.
 Zeus fővenyes barlangja se fejt meg ezt Libyában,
 Sem pedig égi titok büszke tudója, a rost;
 105 Nem, ha ki megfigyelé jós varjú szárnya-csapását,
 Sem bűvös vízzel sírbul idézve a holt.
 Nézd csak az ég útját s az igaz jós csillagi pályát,
 Kérdjed az öt zónát, ily jeleket csak az ad.
 Jó tanuság lészen Calchas, ki az aulisi révben
 110 Felszabadítá a szirtre tapadt hadakat;
 Ő mártotta vasát Agamemnon lánya szívébe,
 S így a vitorláit véresen oldta meg az:
 Mégsem tért a görög haza. Szüntesd, Trója, siralmad
 S Euripos öble felé nézz a romok közepett.
 115 Bosszúló tüzeket gyujt Nauplius éji homályban,
 S úsznék Græcia, ám süllyed a préda alatt.
 Győztes Ajax, no szeresd, no ragadd el mostan a jósnőt,
 A kit Pallas véd köntöse szárnyaival.
 Történetbül elég: áttérek a csillagaidra —
 120 Halld türelemmel ez új tárgyat, e megrikatót.
 A vén Umbria szült jól ismert háznak ölében

- (Igy van-e? nem szülő földedet emliti szám?)
 Völgyben, a melyre ködös Mevania harmata hullong
 És hol az umber tó langyos a nyári napon,
 125 Asisium meredek csúcsán hol emelkedik a fal,
 Mely hogy hirre kapott, szellemed érdeme az.
 S összeszedéd az atyád porait még zsenge kezekkel,
 Háza d tűzhelye mind' egyre szűkebbre szorúlt:
 Mert bármennyi tulok hasogatta rögét mezeidnek,
 130 A zord mérő-rúd elragadá javaid.
 Majd, hogy arany bullád levevék ifjúi nyakadról
 S férfi-togát öltél anyai háztűz előtt:
 Versibül egyet-mást veled akkor közle Apollo
 S megtiltá, hogy a vad fórumi zajba' dörögj.
 135 Hát csak költs elegost, költs csalfa művet, hadad ez lesz,
 S írjon a többi sereg járva tovább nyomodon.
 Édes fegyver alatt viseled Vénus hadi tisztjét
 S Vénus magzatának hasznót ad a te csatád.
 Mert győztes pálmád', valamennyit küzdve szereztél,
 140 Egy lány tőled mint játszva ragadja el azt:
 S álladból a belé szegezett horgot ha kiverted,
 Hasztalan, a hegye benn visszatörök kinosan.
 Kénye szerint látod napod, éjed ilyennek, olyannak,
 És a parancsa szerint hull a szemedbül a könny.
 145 Ezrivel ám virraszsz vagy nyomj a küszöbre pecsétet:
 Csalni ha kész a leány, lel piczi résen utat.
 Most akar a hullám közepén küzdködhöz a sajkád,
 Fegyveres ellennel védtelen' összemehetsz,
 Tátongó üregét bár nyissa meg a remegő föld:
 150 Más nem, a nyolczlábú Rák jegye vész te reád.

2. Vertumnus.

Bámulod, ennyi alak hogyan egyesül ebben a testben?

Halld Vertumnusnak származatárul a szót.

Tusk vagyok én, tuskoktul eredtem s meg sohse bántam,

Hogy volsín honom ott hagytam a harcz idején.

5 Kedves e tarka csoport, mire nékem templom ivorból?

Rómának piaczat látnom e helyről — elég.

Itt tört a Tiberis hajdanta utat s rege mondja,

Hallatszott, evezők hogy verik a habokat.

Ám miután ő magzatinak tért engede s *fordult*,

10 *Forgó* isten lett nékem is így a nevem.

Vagy, mer' a forgó év termései nékem adóznak,

Forgó istennek szenteli azt is a nép.

Nékem váltja színét legelőbb kék fürtin a szőlő,

És a tejes magtól duzzad a lenge kalász.

15 Láthatsz ért szilvát, látsz itt mézízü cseresznyét,

S a nyár hév napján mint pirul itt a szeder.

Itt váltá be szavát e gyümölcs-koszorúval a kertész,

Fájáról almát kapva a körtve helyett.

Ártó hír, ne hazudj! nem ez ám értelme nevemnek:

20 Higy csak az istennek, hogyha meséli sorát.

Rátermett ez a test a világon minden alakra:

Változtass, ha akarsz; szép leszek így is, úgy is.

Cósi selyembe borits: leszek akkor helyre leányka,

S tógában ha ki lát, nem hisz-e férfinak?

25 Adj sarlót s fejemet koszorúzd meg szénafüzérrel:

Esküszöl, azt a mezőn vágta le a mi kezünk.

Fegyvert is viselék s tudom azt, vala benne dicsőség,

És hordtam kosarat, mint arató, fejemen.

Józan fővel a pört kerülöm, de ha rám koszorút fonsz,

30 Lármázol, hogy a bor gőze fejembe csapott.

Mitra övezze fejem: Bacchusnak leszek a mássa:

- Phoebus mássa, ha a lantot e kézbe adod.
Hálóval vadat üzők, a lépvesszővel azonban
Tollasok ezreinek Faunusa, réme vagyok.
- 3 Kocsisul is kitünő Vertumnus, s versenyez azzal,
Könnyeden egy lóról a ki másra szökell.
Alkalom adtán horgászok s hosszú tunicában
Mint takaros kalmár végezem útaimat.
Pásztorul is láthatsz, a kampós botra hajolva,
- 40 S por középett rózsát telt kosaramba' viszek.
Azt mit is említsem, mi leginkább szerzi a hírem:
Hogy kezem adja becsét kert adományainak?
Zöld szín uborka diszít s duzzadt hasu töknek a terhe,
Meg káposzta, melyet káka fonála köt át:
- 45 És nem nyit ki virág a mezőn sehol egy sem a nélkül,
Hogy ne diszítse fejem s ott ne viruljon el is.
S így mivel én alakot kedvemre cserélek ezerszer,
A honi nyelv e tudást jelzi, hogy elnevezett.
És tusk népem azért kárpótlást nyert vala tőled,
- 50 Róma, — s a *tusk* negyedet máig is *így* nevezik, —
Hogy Lycomedius eljőve a frigyesült csapatokkal
És a zord Tatius fegyverit összetöré.
Láttam az ingadozó csatasort meg a dárda lehulltát,
Láttam, az ellenség mint futa meg csufosan.
- 55 Istenek atyja te, add, hogy a tógás római nemzet
Járjon örökkéig lábam előtt tova itt.
Még hat versem van — pörös ügy törvénybe ha kerget,
Nem tartóztatlak! — s akkor a pálya lejárt.
Jávortörzs voltam, hevenyében nyesve kaczorral,
- 60 Numa előtt hitvány isten a város ölen.
Oh Mamurius, a ki az én ércszobromat öntéd,
Oskus föld szeliden nyomja művész-kezedet.
Milly ügyesen tudtál több célra megöntení engem!
A műved *egy*, de *nem egy* tisztelet éri műved.

3. Arethusa Lycotashoz.

Drága Lycotásom, levelet küld hű Arethusád:

Messze ki annyit vagy, mondhatom-é, hogy *enyém*?

Hogyha talán egy-két soromat kibetűzni bajos lesz,

Azt ne csodáld, fakadó könnyeim árja hibás;

5 És ha betűimnek remegők a vonásai olykor,

Az jele, már a halál tette kezemre kezét.

Másodszor látott keleten most Bactra vidéke,

Látott a sarmát, érczborította lován,

És a fagyos géták, festett szekerén a britannus

10 S délszaki tengernek barna lakója, az ind.

Hát ez a férji hűség? ilyen éjjeleket fogadál-e,

Hogy magamat megadám — együgyű lányka — neked?

A mely utamra sötét fényt hinte, a nászi szövétnek,

Máglya tüzen szerzé jóslatul azt a homályt:

15 Styx vize hintett meg, nem volt a menyasszonyi fátyol

Jól fejemen s az arát istene nem vezeté.

Annyi kapun függnek, hajh, hasztalanúl fogadalmim,

S már negyedik köpenyed' készíti hadra kezem.

Vesszen el, a ki karót tört sánczhoz először a fáról

20 S bűgő trombitaszót csalt a rekedt szaruból,

Méltó vón, Ocnus kötelét hogy fonja örökké

S mint az, ehés szamarát folyton etesse vele.

Hajh, az a vas pánczél, mondd, nem süti-é puha vállad

És vaskos lándzsád nem töri gyöngé kezéd?

25 Ezt szenvedd inkább, mintsem nyakadon foga helyét

Hagyja az új kedves, könnyre fakasztva szemem.

Azt mondják, beesett két arczod is: óh csak utánam

Sóvargó vágyból volna szined halovány!

Hesperus a szomorú éjt hogyha leküldi szememre,

30 Ajkam honn maradott fegyvereidre tapad.

Nincs helyyén takaróm, sem a vankosom a nyoszolyámban,
 És a madár dala sem jelzi a virradatot.

Télen az éjjeleket hadi öltönyt szöve virasztom
 És a vetélőkről tyrusi gyapju pereg.

35 Merre folyik, tanulom, még meg nem győzve Araxes
 S hány mérföldet fut szomjan a párth paripa.

Megtanulom festett képekrül a földnek alakját
 S a bölcs isten mint rendezte mindeneket;

Mely föld dermedez a fagytól, melyik olvad a hőtől,
 40 Italiába melyik szél viszi jól a hajót.

Mellettem hugom ül s gondtól sápadtan a dajkám
 Esküszik, a zivatar késlekedésed oka.

Boldog Hippolyté! nyílt mellel hordtad a fegyvert,
 És puha fürteidet sisakod ércze nyomá.

45 Római lányok előtt mért nem nyílik meg a tábor?
 Hű terhed lennék a hadi élet alatt.

Scythia bérczsora sem gátolna, midőn egek atyja
 Jégpánczért borít a mély vizek árjaira.

Nagy minden szerelem, de nagyobb a hitvesi mégis,
 50 Mert annak Vénus szítja örökre tüzét.

Mért nekem ez? te neked csillogjon rajtam a bíbor,
 Ujjamat a kristály néked övezze csupán.

Hallgatag itt minden: csak nagy-ritkán a kalendán
 Nyitja meg a bezárt Lárokat egy szobalány.

55 Hallani kis kutyusom, Glaucis panaszát is öröm már,
 A nyoszolyámba' csak ő kapja meg a te helyed.

Szenthelyeket s utakat borítok verbéna-füzérrel
 És ropog ős oltár lángiban a fenyügaly.

Hogyha bagoly huhogott a szomszéd ház tetejéről,
 60 Avagy serczeg a mécs s hinteni kell bele bort,

Akkor e perez az idén ellett báránra halált hoz,
 Hozzá lát hasznát látni a pópa-sereg.

Oh ne becsüld oly nagyra hírét, Bactrát ha leverted

És levonád a vezér illatos öltözetét,
 65 A mikor ólomsúlyt ezeret szór szét a parittyá
 S megfordult lóról pendül a csalfa ideg.
 Ám, (ha a párthusokat karotok leigázta, kövessed
 Lándzsanyelet nyervén a diadalmi kocsit,)

Őrizd meg szeplőtelenül hűséged irántam:
 70 Ily föltétel alatt vágylak ölelni megint.
 S fegyveridet ha a porta Capénánál felajánlám,
 Ráírom: «a hálás nő, hogy ölelte urát.»

4. Tarpeia.

Tarpei bércz ligetét s Tarpeia csufos kimulását
 Zengem s ős Jupiter kézre került küszöbét.
 Sűrű berek vala ott leveles barlangnak a táján,
 Friss forrás buzogott annak a fáí között,
 5 Silvanus lombos laka, a hova pásztori síphang
 Édesen a tikkadt nyájakat inni hívá.
 E forrást Tatiust körítette juharfa-karókkal,
 A biztos tábort földdel övezte körül.
 Róma mi volt akkor, mikor a sabinok hadi kürtje
 10 Viszhangzott tompán Juppiter ormai közt?
 És hol a meghódolt földnek törvényeket adnak,
 Rómának piaczn ellen aczéla meredt!
 Kőfaluk a hegy volt, s hol mostan a curia díszlik,
 Forrás volt, melyből a hadi ménjük ivott.
 15 Ott meritette vizét Tarpeia az áldozatokhoz,
 Ám a cserép korsó súlya nyomá a fejét.
 Vajjon a pusztá halál az ilyen rossz lánynak elég-e,
 Ki ravaszúl eladá, Vesta, örök tüzedet?
 Ott látá Tatiust hadait próbálni a sikon
 20 S villogtatni vasát sárga taréja fölött.

- Bámúlá a király arczát, a királyi szerelvényt
 S melázó keziből korsaja földre esett.
 Gyakran az ártatlan hold jósjele volt kifogása
 S mondta: folyóvízzel kell belocsolni haját.
- 25 Hányszor adott lilium-füzért a nympa-seregnek,
 Római kopja nehogy bántsa a szép Tatiust.
 S éji homályban a mint felkúszott a Capitólra,
 Tüske, tövis vérzé, tépte sebesre kezét,
 És ekkép kesereg, tarpeiai szirtre leülve,
- 30 Szíve sebén, Jupitert készítve haragra vele:
 «Örtüzek és Tatiusz seregének sátrai — szólott —
 S oh ti sabínoknak fegyveri, nézнем öröm,
 Vajha csak ott ülnék rabnőként tűzhelyeteknél,
 Rabnő lennék bár, ámde a Tatiusé.
- 35 Ég veletek, ti hegyek s hegyeink koronája, te Róma,
 S Vesta, gyalázaatomért a ki előtt pirulok.
 A hadi ló, melynek Tatiusz szedi rendbe sörényét,
 Az vigye át a sabín hadba sovár szívemet.
 Hát csoda-é, hogy az apja haját bős Scylla lemetszé
- 40 S hószinü testét rút ebsereg ülte körül?
 Csoda-e, hogy testvér árulta el a Minotaurust
 És fonalával az út vak bonyodalma kinyílt?
 Mekkora vád leszek én Ausonia lányira nézve
 Én a gonosz papnő a szüzi tűzhely előtt!
- 45 A ki csodálja talán, Pallas tüze mért aludott ki,
 Nézze el: oltárát könnybe fürösztö szemem.
 Holnap, mint hire jár, az egész városba' mulatnak:
 Lepd el a tüskés hegy harmatos oldalait.
 Síkos, csalfa az út, mert gyakran rejlik alatta
- 50 Halkkal csörgedező bő vizek áradata.
 Oh bárcsak tudnám a varázsló múzsa igéit,
 Ajkam is üdvötökért zengene, szép daliám.
 Tégedet illet a bíbor, nem pedig azt az anyátlant,

Kit zord farkasnak szoptata durva csecse.

55 Mondd, idegen, legyen-e a te nőd s palotádba' királynő,

Neked adom Rómát: nem kicsiny a hozomány!

Nem? de a nőrablás boszuját csak meg fogod állni?

Add meg a kölcsönt és én legyen a te rabod.

A hadak elkezdett harczát megszünteti nászom:

60 Kössetek itt ti frigyet női palástom előtt.

Zengj, Hymenæus, dalt, hallgass el trombita-búgás;

Nászágyam dühötök' megszelidíti legott.

Már negyedik kürtszó hirdette a nap közeledtét,

Csillag az égboltról mind Oczeánba merül.

65 Hívom az álmokat és álmodni te rólad igyekszem,

Jöjj kegyes álmokép s hozz a szememre gyönyört.»

Szólt és kétséges nyugalomnak ereszti a karját,

Nem sejtván, hogy újabb furia lángja közelg.

Vesta, a trójai tűz áldásos gyámolítója

70 Szitja bűnét s hevesebb lánggal emészti belül.

Úgy tombol, valamint Thermódón árjai mellett

Föltárt keblével harczra kelő amazon.

Ünnepet ült a város, atyáink Pariliáját:

Ép e napon kezdték rakni le Róma falát:

75 Pásztori nép lakomát esap, játszik a városi polgár

A falu asztalait jó falatok lepik el,

És a ritka rakás szalmának a lángjain által

Piszkos lábaival részegen ugrik a nép.

Öreinek Romulus pihenést rendelt vala ekkor,

80 Kürt szava elnémult, csendes a tábora már.

Kedvez a percz, Tarpeia hivé s kiosont Tatiushoz:

Megvan a frigy, mely az ő várt frigye záloga lesz.

Mászni a hegyre bajos, de mer' ünnep, senki sem őrzi:

S elnémítja a kard a csaholó ebeket.

85 Mélyen aludt minden: Jupiter volt egymaga ébren,

Megtorolatlan nem hagyhata ekkora bünt.

Már el is árulá a kaput s alvó hona üdvét

S kérte, a nász napját tüzze ki kedve szerint.

Ám a honárulót biz' az ellenség se becsüli

90 S szólt Tatiús: «Jöjj hát, vetve a násznyoszolyád.»

Szólt s fegyverrel a lányt a harczosok elborították.

Méltó egy hozomány érdemeidhez, oh szűz!

A Tarpeia nevét örökölte a tarpei szikla:

Méltatlan voltál e jutalomra, oh szűz!

5. Acanthis.

Gaz kerítő-asszony! sirodat tele nőjje a tüske

S árnyad, a mit nem akarsz, szomjan epedjen alant;

Lelkednek ne legyen nyugodalma s a Cerberus éhes

Torka üvöltve gonosz vázad ijeszszre vadul.

5 A szűz Hippolytust szerelemre tudod te tüzelni

S hű szeretőknek vagy vészt huhogó madara.

Ráveszi Penelopét, hogy férje hírét ne kutassa

S a szilaj Antinous boldogítója legyen.

A vasat a mágnes nem vonzza, ha ő nem akarja,

10 S önnön fészke iránt mostoha lesz a madár.

Sírokról tépett füveit ha bedobja gödörbe,

Mind, a mi áll, rohanó árral iramlik odább.

Éneke a holdat más útra igézi merészen,

Farkas-alakba buván éjtszaka szerte bolyong.

15 Éber férj szemeit hogy békőthesse csalárdul,

Körme az ártatlan varjunak ássa szemét;

Vesztemet áhítván a bagolytól kéré tanácsot

S összeszedé viselős kancza kifolyt nedűjét.

És kikönyörgé, a mit akart, mint a köves utat

20 Nyájas habjaival vájja ki fürge patak.

«Hogyha magadra kívánod aranyját szedni keletnek

- És, mely a tyrusi víz dísze, a drága csigát;
 Eurypylus szövetén elbájol a cósí művészet,
 S szű-ett szőnyeg a dús Attalus ágyairól,
 25 A sok szép, valamit küld Theba, a pálmatenyészto,
 Avvagy a murra edény, perzsa kezek remeke:
 Vesd meg az isteneket, hitedet, hadd győzzön az álság,
 Balga szeméremnek földre tipord jogait.
 Hasznos gyötrened is szeretőd', ki ne fogyj az ürügyből:
 30 Elmarad a kért éj? nő vele a szerelem!
 Mérgesen a kontyod ha letépte, csak üdvös e méreg:
 A békét drágán végye meg újra, szorítsd.
 Végre, ha jó pénzért megigérted már ölelésed,
 Mondd neki, Isis e nap tiszta szívet követel.
 35 Jole az áprilist kárálja, döföljön Amycle,
 Hogy május derekán a születésed ülöd.
 Az könyörögve ül ott: te a pulpitusodra hajolva
 Irj valamit; ha e mód gyötri, örökre rabod.
 A nyakadon legyenek mindennap friss harapások,
 40 Azt hiszi, mással folyt mulatozás nyomai.
 Csak Medeát ne kövesd s ne te járd szégyen-szem' utána,
 (Gög vala bére, mer' ő kérte a férfi kegyét!)
 Nem, te kövesd inkább a Menander drága Thaissát,
 Hány agyafúrt szolgát rászed a bestia ott.
 45 Jó, ha szokásaihoz símulsz: ha bolondja zenének,
 Menj vele és borosan zengd vele vígan a dalt.
 Telt markút lessen kapusod, ha üres zsebű zörget,
 Nyugton aludjék rá zárt kapunál siketen.
 A katonát le ne nézd, szerelemre habár sohse termett,
 50 Sem a hajóst, csak pénzt hozzon a durva tenyér;
 A barbárt se, habár a nyakán függött vala ára
 És tátováltan járt tánczot a tér közepén.
 Nézd aranyát, ne kezét annak, ki aranyt hoz elődbe.
 55 Versre ne is hallgass: szó, nem egyéb, a mit ad.

- « Mért is akarsz, szívem, pompázni e hajviseletben?
 Cósi ruhába' miért ontani lenge redőt?» »
- 55 A ki neked verset, nem cósi ruhát adományoz,
 Zárd be, ha pénz nem csörg, lantja szavára füled.
 Míg véred tavaszát éled, míg ráncztalan arczod,
 Él j vele, a holnap meg ne apaszsa becsét.
 Én láttam rózsát a szagos Pæstumba' virulni
 60 És forrázva hevert másnap a dél szelitől.» —
 Kedvesemet ravaszúl míg így oktatja Acanthis,
 Vékony bőröm alól csontom elötüne mind.
 Ám örvös gerlém, Venus úrnőm, hála fejében
 Vedd, oltárod előtt áldozom őt te neked.
- 65 Hisz látám a nyakán nyáltól puffadni redőit
 És odvas fogain vért köpe a nyavalyás;
 Apai gyékényén rothadt lelkét kilehellte:
 Megborzadt a hideg tűzhelyü szűk kalyiba.
 A ravatal disze volt: a lopott kötelék azon a gyér
 70 Hajzaton és kifakult fejszorító, csupa szenny;
 A kutya, mely sokszor keserített, nyomba' megérzé,
 A mikor a závárt lopva nyitotta kezem.
 Tört nyaku ócska edény legyen oh kerítő, a te sírod.
 És egy vad fügefa nyomja sulyával a sirt.
 75 És érdes kövel hajigálja meg, a ki szerelmes,
 S szálljon a kövel együtt átok ezernyi reá.

6. Az actiumi diadalra.

- Áldozatához kezd a költő: áhitat és csend!
 Míg tűzhellyem előtt sujtva lehull a barom.
 Philetási babért vívjon ki a római mûzsa,
 S Callimachus vizeit serlegem ontsa nekem.
 5 Adjatok illatokat s tömjént tisztelni az istent

- S hármas gyapjuszalag végye körül a tüzet.
 Vizzel hintsetek és elefántesont síp ez uj oltár
 Lángiba phryg korsó öblibül öntse a dalt.
 Menj innen, te csalás, más léget szívjon a vétek :
- 10 Új költői utat nyisson a tiszta babér.
 A palatini Apollo házát zengjük oh Múzsza :
 Méltó, Calliopé, a te kegyedre a tárgy.
 Cæsarnak zengem dicséretit: e dal a míg zeng,
 Hallgass rá magad is, Juppiter, esdekelek.
- 15 Epirus partján Phoebusnak a réve huzódik,
 Jón tengernek a hol csendesül a moraja ;
 Actium ez, fényes jele cæsari győzedelemnek,
 Ezt az utat könnyen szeldeli át a hajós.
 Itt küzdött a világ : gályák sűrű erdeje lepte
- 20 A vizet, ám nem mind nyerte szerencse kegyét.
 Üldözi egyik félt átkával az ősi Quirinus,
 Asszonyi kéz hajitá csúfosan ott a gerelyt :
 Szemközt Augustus hada, Zeus duzzasztja a vásznát
 S a haza harcaiban győzni tanult lobogók.
- 25 Végre Nereus kettős hold-ívet adott a soroknak,
 Fegyver fényétől csilloga, rezge a víz,
 Hogy Phoebus Delost elhagyta, mely érte megállt volt,
 (Hajtván bős habokon déli szelek haraga)
 S Augustus gályája fölött állt meg, mire új láng
- 30 Ferde szövétneke tűnt hármas ivével elő.
 Nem hoza fürtöket ő hullámosan ontva nyakára
 Avvagy a zengő lant lágy szavu énekeit,
 Nem, hanem olly arczezal, mint nézte Pelops ivadékát
 S hordta a dór tábort máglya mohó tűzire ;
- 35 Vagy mint a Pytho sárkánynak gyűrűit oldá,
 Melytül a múzsáknak rettege gyöngé hada.
 S szólt: «Te világmentő Augustusom, Alba szülötte,
 Hektor üköd hírét a ki homályba vonod,

- Győzz a vizen, tied a föld már, im az íjam is érted
 40 Küzd s vállamnak egész terhe, a telt tegez is.
 Félelmétül a hont szabadítsd meg, a mely bizakodva
 Benned, imáit mind a te hajódra tevé.
 Hogyha te nem véded, Romulus, falainknak a jósa,
 Rossz óment látott a Palatin tetején.
- 45 Hah, a merész evezők! szégyen, ha királyi vitorlát
 Túr a latin hullám, míg te vagy ott a vezér.
 Meg ne ijedj, hogy száz szárnyon száll a hadi flotta:
 Terhét nem szívesen hordja a tengeri ár.
 Vagy tán Centaurok szirtjével ijeszt a hajóorr?
- 50 Meglátod, szálfán írt hiu rémek azok.
 A katonának erőt az ügy ád, meg is az töri benne,
 Hol jog nincs, leveri szégyen a fegyvereket.
 Itt az idő, melyet én kiszemeltem, harcra tehát most:
 Im kezem a repkényt tartva vezérli hajód.»
- 55 Így szólt és kilövé súlyát tegezének az íjról
 És e nyilat követé caesari kopja legott.
 Hű maradott Phœbus, győz Róma, s bűnhődik a nő,
 Jón vizeken tova száll törten a büszke jogar.
 Idali csillagból Cæsar atya nézi csodálva:
- 60 «Im isten vagyok, és vérem e hős igazán.»
 Zeng a nyomán Triton dala és a szabad lobogókat
 Tenger lányainak tapsa köszönti körül.
 Az gyors csónakján menekült a Nilusra, hiába:
 Mért hogy *e* nap nem volt veszte is, az csak a kár.
- 65 Nem! jól tette az ég! mi dicsőség volna egy asszony,
 Ott, hol a rablánczot húzva Jugurtha haladt?
 Ettől fogva van ott emlékjele Phœbus urunknak,
 Egy nyila tíz gályát az napon összetöre.
 Ámde a harczbul elég! már lantját kéri Apollo,
- 70 Vig kartánczra siet, rakja le fegyvereit.
 Lombos berkek alá lakománk' vigyük ünnepi diszben

- És hizelegve nyakam folyja be rózsafüzér ;
 Rajta ! falernumi bor poharam tele töltse színültig
 S háromszor hajamat hintse be crocus-olaj.
 75 Múzsza ! pohár mellett a költőket te tüzeld fel :
 Költésben, Phœbus, Bacchus a lelkesitőd.
 Zengje ez a mocsaras Sycambria szolgálai jármát
 Az, hogy a mór föld és Meroe minket ural ;
 Zengje ez a párthust, mily későn álla frigyünkre :
 80 « Vissza Remus jeleit, majd a tiéidet is !
 Vagy ha talán Cæsar tegzes keletet nem akarja leverni,
 E diadaljeleket hagyja a két fiura.
 Örvendezz, Crassus, ha sötét fövényedbe' van érzés :
 Sirodhoz szabad út nyílt az Euphratesen.»
 85 Így húzom ki az éjt serleggel s dallal, a míg csak
 Fénysugarával a nap béaranyozza borom.

7. Cynthia szelleme.

- Oh biz' a szellem is él : a halál nem vége a létnek,
 Száll a fakó árnyék, győzve a máglya tüzén.
 Cynthia megjelenék nekem a nyoszolyámra hajolva,
 Távoli út szélén kit minap eltemeténk,
 5 A meghalt szerelem hogy elűzte szememről az álmot
 És panaszolva nyögém, mily hideg a nyoszolyám.
 Ép az a hajzata volt, melylyel sirjába letettük
 Ép az a két szeme, csak köntöse megszzenesült,
 És megmarta a tűz, melyet ujján hord, a beryllont,
 10 Arcza vonásit is el-mosta a Lethe vize.
 Élő indulatot s élő szót mondtanak ajki,
 Ám a törékeny kéz ujjáival zörögött :
 « Hűtlen, a kit jobbnak soha más, egy lány se remélhet,
 Rajtad az álom ilyen jókor erőt vehetett ?

- 15 Elfeledéd csinyeink' a Subura zajos negyedében
 S ablakomat, melyen át juttata éji cseled?
 Hányszor csüggöttem kötelen kúszván le te hozzád
 Váltogatott kézzel, s úgy ölelém nyakadat.
 Gyakran a nyílt utcán ölelők egymást szerelemmel,
 20 És köpenyünk melegén fölmelegült az ut is.
 Titkos frigy te, miért ámitál csalfa szavaddal?
 Meg nem hallák azt s elragadák a szelek!
 Elhúnyó szememet nem idézé senki se vissza:
 Nyertem volna talán egy nap időt, ha te hívsz.
 25 Én mellettem az ör nem harsogtatta a kürtjét
 És bántá nyugvó főmet a csonka cserép.
 Láttak-e a ravatal mellett horgasztani földet,
 Gyász-tógád melegült könnyeid árjaitól?
 Hogyha kapun túl resteltél kikisézni, odáig
 30 Mért hogy lassabban nem vitetéd tetemem?
 A máglyámra miért te magad nem hívtad a szellőt?
 Hálátlan, s nem adál nárdus olaj-kenetet?
 Az nehezedre esett: játszintot szórni csekélyet
 S tört korsó nedűjét hintened áldozatul.
 35 Lygdamus érezzen kinokat s izzó vasat álljon:
 Érzém, hogy halovány bort ada innom a gaz;
 És a ravasz Nomias sohse üzze tovább a varázslást:
 Bűnös kézről szól áttüzesült cserepe.
 Lám, ki az éjt nem rég olyan olcsón bárkinek adta,
 40 Most aranyos köntös jelzi a lába nyomát,
 S a napszám terhét szigorúbban rója ki arra,
 A ki fecsegtve az én arczomat emlegeté;
 S mert az öreg Petale koszorút tett a mi sirunkra,
 Pizkos tőkének sinyli azért kötelét;
 45 Megsodrott hajjal felhúзва veré Lalagét is,
 Mert új úrnőjét kérni nevembe' meré.
 S eltörted, mikor ő olvasztá képem aranyját,

- Égő máglyámról hogy hozománya legyen.
 Mégse, Propertiusom, bünödért bosszút sohsem állok,
 50 Hisz dalaidba' nekem hosszu uralmat adál.
 Meg nem másuló ígéire mondom a sorsnak,
 Úgy ne csaholjon rám zordul a Hades ebe,
 Mint híved voltam. Ha e szó hazug, akkor a sírban
 Vipera-had, sziszegő, üljön a csontjaimon.
 55 Mert kétféle a hely, mely nyílik a rút folyamon túl
 És kétféle vizen szállnak az árnyaseregek.
 Egy a Clytæmnestra bünét viszi s a fatehénné
 Álnokul átídomúlt szörnyet, a cretai nőt.
 Ott egy más — koszorús ladikon halad Elysiumba,
 60 Hol csókdossa szelíd szellet a rózsakehelyt,
 A hol dallamos a lant, cseng Cybebe kerek ércze
 És süveges karok ott lejtnek a lyd zeneszón;
 Andromedé meg Hypermnestré, két dísze a nőknek,
 Elmondják ismert gyászesetük folyamát.
 65 Az panaszolja, hogy anyja bilincseitől keze kék lett
 És a hideg sziklát karja nem érdemelé;
 Mondja Hypermnestré testvérei szörnyü merényét,
 Oly gazságra dehogy vitte a lelke reá.
 Így a halálba' könnyünk enyhíti szerelmi sebünket,
 70 És még rejtegetem, hűtelen, annyi bünöd!
 Most valamit bízik te reád, ha szavamra megindulsz,
 És Doris füve nem tart lekötözve rabúl:
 Vénségére ne hagyd szükségben sinyleni dajkám,
 Partheniét: ki híved s nem vala kapzsi soha.
 75 S Latrisom a kedves, ki nevét úgy kapta cselédül,
 Tükröt uj úrnőnek sohase tartson e lány.
 És a mi versed az én nevemet dallotta, elégeds!
 A mi dicsér engem, birtokod az ne legyen.
 Verd ki a síromból a borostyánnak tova kuszó
 80 Ága-bogát, mely lágy csontjaimat beszövé.

- A habzó Anio hol a zöld rónára kizúdul
 S az elefántcsontnak Hercules óvja színét,
 Ird e rövid verset, hozzám méltót a követre,
 Hadd olvassa el azt a siető utas is:
- 85 ,Cynthia nyúgoszik itt, aranyos lány tiburi földben
 S véle hired gyarapúl, jó Anienus atya.
 És a kegyes kapun át ha közelg, te ne vesd meg az álmod,
 A kegyes álmoknak súlya van, elhiheted.
 Éjjelen át bolygunk; a bezárt lelkek szabadúlnak;
 90 Cerberus is kószál menten a lánczaitól.
 Nappal a Lethe vizéhez a törvény visszaparancsol,
 Bészállunk s a hajós nézi, a szám kivan-é?
 Légy bár most másé, később egyedül az enyém léssz,
 Csontom a csontoddal összevegyülve pihen.»
- 95 Így végzé panaszát, ezt hányta szememre pörölve
 És mint árny, tova szállt hő ölelésem elől.

8. A lanuviumi ünnep.

- A vizes Esquiliát, halld csak, mi veré fel az éjjel,
 S a szomszéd sokaság miért futa új mezején.
 Egy vén sárkány rég patrónusa Lanuviumnak,
 Néha tűnik fel csak, hát oda forr a világ,
- 5 A hol a szent ösvény a sötét mélységbe hanyatlik,
 A hol — oh szűz, ovakodj' e veszedelmes uton! —
 Mennek az éh kigyót jól tartani, évi adóját
 Hogyha kívánja s a föld mélyeiből kisziszeg.
 Hogyha leküldik a lányt áldozni, bizony belesáppad,
 10 Hogy vakon a sárkány-száj fele nyujtja kezét.
 Ő a szűz keziből kiragadja az étket azonnal:
 Még a kosár maga is reszket a szűz keze közt.
 Ha szeplőtlen a lány, megtér a szülői kebelre,

S áldott esztendőt jósol a földmivelő.

15 Cynthia hát ide ment kecsesen nyírott paripákkal,

Junót mondta okúl, ámde Venus hihetőbb.

Appius útja, beszélj, diadalmenetébe' milyen volt,

Téged horzsoltak végig a gyors kerekek,

Mikor a félreeső kocsmában rút vita támadt;

20 Nélkülem, és mégis szenny tapad érte reám.

Ő maga tündökölő látványúl a bakon ült volt,

Hajtani nem szégyelt ott, ama ronda helyen!

Mert nem szólok a nyírt korhely selymes fogatárul

És a molossus ebek drága nyakörveiről;

25 Majd oda adja magát, hizlalják gladiatorrá,

S ott a kapart állat bönövi csúnya szakáll.

Minthogy a lány annyit vétett nyoszolyánk frigye ellen,

Gondoltam, tábort én is uj ágyban ütök.

Él az Aventinon Phyllis, 'Diana' tövében:

30 Nincs becse, míg józan; enni való, ha becsíp.

Teia a másik, az ott lakik a tarpéji ligetben,

És kecses, ám ha ivott, egy szeretőt kevesell.

E kettőt hívám, mulatással töltsük az éjet,

A múlt csinjeit új Vénus idézze elő.

35 Egy kerevet vala ott hármónknak a pázsit ölében.

Hol fekvém, kérded? közbül a ketteje közt.

Lygdamus a töltő, készlet vala könnyü üvegből,

És bora Lesbosnak fűszerezé lakománk'.

Nilusi volt a sipos, Phidis meg járta keleppel,

40 S a rászórt rózsát oly kecsesen fogadá.

Egy kis törpe is, a ki zömök derekába belé nőtt,

A kelepével együtt hányta a csonka kezét.

Ámde a lámpák, bár meg voltak töltve, nem égtek,

Asztal felfordult lábbal az égre meredt.

45 Kockkavetésbe fogék, «Vénust» óhajtva kivetni,

S mindig a gaz «kutya» volt, a mi felülre került.

- Dalra siket voltam, vaknak tárták föl a keblük,
Lanuvium kapuján csügge a lelkem, eszem.
Egyszer az ajtószárnny sarkába' recsegve csikordul,
50 S halk hangok nesze kél kívül a Lárok előtt.
Egy-két pillanat, és beszakítá Cynthia ajtónk,
A haja dísze kuszált, a dühe megbüvölő.
A poharam se tudám megtartani béna kezem közt
S ajkam holt-halovány lett, a hogy inni akart.
55 Két szeme villámot szór, s örvöng asszonyi módon,
Egy letiport város mása e zord jelenet.
Vad dühvel a körmét Phyllisnek a képibe vájja,
A szomszédba vizért Teia ijedve kiált.
Alvó polgárok riadoznak a lámpavilágra,
60 Örületes zajtól hangzik egészen az út.
Szerte czibált hajjal, megtépett ingben a két lány
Lel közel egy kocsmát ott a homályos uton.
Cynthia jó diadallal, a nyert prédának örülve,
És gonosz ujjáival váj sebet arczaimon,
65 A nyakamon véres nyomokat hagy bős harapása,
S bünteti két szememet, mint a hogy érdemelék.
És hogy a két keze már belefáradt a sok ütésbe,
Ágy mellől, hova bútt, húzta ki Lygdamusom.
Lábamhoz borul az, mindenre, mi szent, könyörögvén.
70 Mit teheték, szógám, mint te, fogoly magam is?
Esdekelő kézzel csak most járultam elébe,
Illetnem csak alig hagyta a lábait is.
S szólt: «Ha bocsánatomat megnyerni ohajtod e bűnért,
Béke fejében halld a kikötéseimet.
75 Pompeius fasorát sohse járod felcziczomázva,
És a ledér piaczot, hogyha borítja fővény.
A színházba' vigyázz, nyakadat ne tekerd a magasba,
Nyílt hintóban időd el ne mulasd az uton.
S főként Lygdamus, a ki e pört okozá, eladassék,

- 80 És tegyenek kettős lánczot a lábaira.»
 Így szaba föltételt. Felelém: legyen, a hogy akarja.
 Jót kaczagott, büszkén, ily hatalom hogy övé.
 Megfüstölt mindent, a mihez csak a két idegen lány
 Hozzá ért s vízzel mosta meg a küszöböt.
 85 Talpig tiszta ruhát váltsunk, kiadá a parancsot,
 Füstöli háromszor kén tűzivel fejemet.
 És miután az egész ágyat tisztára cserélte,
 Abba' kötött békét a megújult szerelem.

9. Hercules és Cacus.

- A mikor Amphitryo fia Géryonesnek a nyáját
 Hajtá aklodból, oh Erythea, tova,
 Eljőve a nyájlakta Palatium ormai közzé,
 Fáradt ökreivel hogy pihen ott maga is,
 5 A hol a Velabrum folyamától el vala öntve
 S lenge vitorla repült a mai város ölen.
 Ám vendégeivel gonoszúl bánt Cacus, a gazda,
 S mint tolvaj, szégyent nagy Jupiterre hozott.
 Ott lakozék zordon barlangban Cacus, a rabló,
 10 Három szája fuvá széjjel a láng özönét.
 Ő, hogy a tolvajlás nyoma árulója ne legyen,
 Farkuknál húzá bé odujába a nyájt;
 Ám Jupiter tanu volt: tolvajt bögének a marhák,
 S a rabló zárát összetöré a harag.
 15 Hármas agyán sujtván a hős buzogánya, leroskadt,
 S Hercules így szólott: «Menjetek, oh tehenek,
 Nyája Heraklesnek, munkáim közt ti utólsók,
 Két ízben keresett, kétszeri préda nekem.
 Hosszú bögéstek szentelje fel e legelőket:
 20 Egykor e hely lészen Róma híres piacza.»

- A mint szolt, ajakát égő szomj kínja epeszté
 S forrást a buja föld néki sehol se fakaszt.
 Hallja bezárt lányok távol csengő nevetését.
 Árnyékos lomb egy szent ligetet körített,
 25 Bona Deá-nak zárt helyét, forrásai titkát,
 A hova büntetlen' férfit se hatol.
 Félreeső küszöbét bíbor szalagok borították,
 Jószagu tüztől volt fényes a kis kalyiba ;
 Csüngő lombjaival diszíté egy nyárfa a házat
 30 S énekelő madarak zengtek aombok alatt.
 Ő ide ront, szennyos porral bécsapzva szakálla
 És nem is istenként szólva eseng küszöbén :
 «Kérlek, oh játszadozók eme szentomboknak ölében,
 Fáradt vándornak nyujtsatok itt pihenést.
 35 Szomjasan itt bolygok, pedig itt patakok fakadoznak,
 Nékem elég, a mi víz a tenyerembe merül.
 Hallátok hírét, ki a vállán hordta a mennyet?
 Az vagyok én, Alcid, így nevezett el a föld.
 Van, ki dicsőségét nem hallá e buzogánynak
 40 És e nyilét, melytől nem menekül meg a vad?
 Meg hogy a styxi homály csak ez egy emberre világolt?
 [A mit a föld alig ád, hadd lelek itt pihenést.]
 A bösz Junónak volnátok bár a cselédi,
 Mostoha létire sem tiltana csermelyitől.
 45 Hogyha a képem ijeszt titeket s e bozontos oroszlán,
 És ez a perzselt haj Libya napja alatt :
 Sidoni öltönyben tettem szolgálatot egykor,
 És végzém a kirótt dolgot a lyd guzsajon.
 Lágypatyolat borítá a bozontos mellemet akkor
 50 S kérges kézzel ugyan helyre leányka valék.»
 Így szolt Alcides s a kegyes papnő felel erre,
 — Ősz fürtjét bíbor színű szalag köríté — :
 «Oh idegen, kíméld a szemed s távozz' e berektől :

Bizton futva siess, hagyd el e szent küszöböt.
 55 Tiltja a férfiakat szigorú törvénnyel az oltár,
 Mellyet félreeső kunyhaja őriz e helyt.
 Bünhöde Tiresias is, a jós, mert látta Athenát,
 Hogy deli testével fürde, letéve mezét.
 Más vizet adjon az ég neked, itt ez a félreeső hely
 60 Szüzek sergeinek küldi csupán a habot.»
 Igyen az aggnő: az kifeszíté vállal az ajtót,
 Nem bírja ki a zár szomjuhozónk haragát.
 Majd hogy az árt kimeré s hő szomjúsága megenyhült,
 Ily szigorú törvényt monda a még vizes ajk:
 65 «E zug most befogad, vonszoltam a sorsomat úntig,
 Sok küzdelmem után föld alig ád pihenést.
 Nyájam föllevén, e nagy oltárt szentelem érte,
 A melyet ime kezem legmagasabbra emelt.
 Áldozatával a lányt soha el ne fogadja ez oltár:
 70 Hercules így büntet szomjan epedte miatt.»
 Szent atya, üdvöz légy, zord Juno is kegyel immár,
 Jó akarattal oh légy itt e művembe' jelen.
 Mert a kerek földet keze tisztítá meg a büntől,
 Őt a sabinus nép isteneül fogadá.

10. Juppiter F'eretrius.

,Prédahozó' neve hogy szállott Jupiterre, kifejtem,
 S három hadfőnek mint ragadák le mezét.
 Bárha utam meredek, de erőt ad nékem a hírvágy,
 Könnyen elért ormon nem hevit a koszorú.
 Első példaadó Romulus, te valál e babérra,
 Zsákmánynyal tele jössz vissza a harcok után,
 Acron, a cæninai, mikor a kapuk ellen igyekvék,
 Őt s a lovát dárdád porba taszítja dicsőn.

- Acron, a Héraklesfi, magas Cænina vezére,
 10 Róma, határidnak hajdan a réme vala.
 Hitte, Quirinusról hadi fegyvereit leragadja
 És oda adta bizony véritül ázva *maga*.
 Látja a tornyok előtt Romulus forгатni a kopját
 S tesz fogadalmat, a mely ízibe' teljesedett.
- 15 «Juppiter, áldozatul te neked roskad le ma Acron»
 Ezt fogadá s prédát nyert keziből Jupiter.
 Harczi derékségnek s városnak az atyja ekép győz,
 A ki földel nélkül türte a táborozást.
 Egyként rátermett vala ő a nyeregre s ekére,
- 20 Siska a farkasnak durva sörénye vala.
 Festett pajzsa nem is ragyogott érczel beborítva,
 Övnek elég hajlós volt, mit a marha adott.
 Őt Cossus követé, ki megölte a véji Tolumniust
 — Nagy feladat volt még győzni a véjiekén! —
- 25 A Tiberen túl nem vala még hadi zaj, legutólszor
 Nomentot s három holdu Corát szerezők.
 Néked is oh ős Veii! királyság volt neved akkor,
 S ott ragyogott az arany trónus a forumodon:
 Lassú pásztornak hangzik most túlke falad közt,
- 30 És a ti csontotokon jár aratók serege.
 A kapu-bástya fölött állt ép meg Veii vezére
 S onnan az ellennel nagy-bizakodva beszélt.
 S míg érczszarvával döngette a várfalat a kos,
 Melyet, a míg vitték, hosszú tető borított,
- 35 Cossus szólt: „A derék szívesebben harczol a síkon.”
 Erre a két ellen nyomban a síkra kiszállt.
 Latiumot segíték az egek s a Tolumnius fője levágva
 Rómának lovait vérbe fürösztí vala.
 Claudius a Rajnán átkelt ellent veri vissza,
- 40 Órjás ellenitől belga paizst ragad el;
 Virdomarus vala ez, maga Rhenus az őse, dicsekvék,

Híres dárdavető a repülő szekeren.

A csikos bugyogót hamar ömlő vére füröszté

S hullt az arany nyakláncz földre nyakával együtt.

45 Most a falán három zsákmány van a «Prédáhozó»-nak,

Ez neve, mert a vezér ő vele sujta vezért;

Vagy mer' e fegyvereket maga vállán hozta a győző,

Lőn ur ez oltáron Prédáhozó Jupiter.

11. Cornelia.

Paullusom! a siromat te ne zaklasd könnyű özönével:

Semmi fohász meg nem nyitja halál kapuját.

Hogyha a holt e világ törvénye alá juta egyszer,

Érczkapu állja utát, mely soha nem könnyörül.

5 Hogyha e bús ország ura hallja is a te fohászkod:

Siketen iszsza e part könnyeid áradatát.

Égieket hat imád: ha a bért megkapta a révész,

Béfüvesült sirodat zord kapu zárja legott.

Igy szólt búsan a kürt, hogy irigy fáklyának a lángja

10 A máglyán heverő testemet elragadá.

Védett-é Paullus frigye vagy diadalmas atyáim?

Jó hirem annyi dicső záloga üdvöt adott?

Másénál szelidebb volt-é Cornelia sorsa?

Nézd eme terhet, öt új hordani úntig elég.

15 Ó gyász éjei, óh mocsarak, lassú vizek itt lenn,

És valamennyi folyó, lépteimet lekötő,

Bárha korán jöttem, de nem érdemlém meg e sorsot:

Szabj árnyamnak, atyám, itt jogokat kegyesen.

Vagy ha az urna mögött egy Aeacus ül s oda szólít,

20 Ám légyen szavazás, s mondjon ítéletet ő.

Üljenek ott testvérei és Minos közelében

Eumenidák szigorú serge, figyelve reá.

- Nyúgodjál Sisyphus, kerekeddel oh Ixion, állj meg,
 És a csalárd habokat Tantalus érje utól;
- 25 Egy árnyat se gyötörj, zord Cerberus, üzve dühöddel,
 S néma lakat zárán csüggve heverjen a láncz.
 Én védem magamat. Ha szavam hazug, akkor a vállam
 Nyomja Danajdáknak vödre, a rettenetes.
 Ős diadalmi jelek ha dicsőségünkre lehetnek,
- 30 Zengi Numantia és Afrika őseimet.
 Így tündöklenek ép az anyám részéről a Libók,
 Mindkét ház nagy hír oszlopain nyugoszik.
 Majd hogy a lányi ruhát kieserélte a nászi szövétnek
 S új kötelék övezé asszonyi fürteimet,
- 35 Ágyad enyém is lett, én Paullusom, ah kis időre!
 Ezt hirdesse a kő: „Egynek a hitvese volt.”
 Róma előtt is szent ősimnek a hamva tanúm lesz,
 Kiknek a szobra alatt, Afrika, nyirva heversz,
 És az a hős, a ki Persesnek megtörte hatalmát,
- 40 Mikor az őse Achill hős erejét hazudá:
 Hogy sohasem lazítám példámmal a censori törvényt,
 S szégyenpír sohse szállt tűzhelyem istenire.
 Győztes atyái hírét Cornelia nem csufolá meg,
 Sőt a dicső háznak példaadója vala.
- 45 Élete egy s ugyanaz, vétektől ment vala s fénylett
 Násza szövétnekitől sírja szövétnekeig.
 A természet irá szívembe családom erényét,
 Hogy ne a bírótól félve kövessem a jót.
 Bármilyen szigorú legyen a bírói ítélet,
- 50 Nem szégyelheti egy nő se, ha társa vagyok,
 Claudia sem, tornyos Cybebe papnője, ki hurkot
 Vőn derekára s voná véle az isteni nőt;
 Az se, ki, — rábizott lángját hogy Vesta kívánta, —
 Hószinü gyolcsából szíta ki újra tüzet.
- 55 S téged, drága anyám, Scribonia, bánta-e lányod?

Balsorsán kívül rajta találsz kivetőt?

Az anya könnye dícsér s az egész Rómának a bújja,

Cæsar sóhaja is védi a hamvaimat.

Julia lányának méltó testvéreül éltem,

60 Ezt rebegé s isten létire könnye omolt.

Ámde kiérdemlém a ruhát, mely disze a nőnek,

Nem meddő az a ház, melybül a sors kiragadt.

Oh Lepidus, Paullus, vigaszim ti levétek a sírban,

Karjaitokba' hunyám én le örökre szemem.

65 Bátyámat kétszer látám a curulisi székbén,

És a midőn consul lett, huga íme halott.

Lányom, censor-atyád született képmása, utánozd

Példámat s te is egy férfiu híve maradj.

Fentartsátok e fajt unokákkal: örömmel eloldom

70 Csónakom, annyi utód által e törzs ha virúl.

E végső jutalom legszebb diadalma a nőnek,

Hogy, ha kimúlt is, a hír érdemit emlegeti.

Szívünk zálogait bizom most rád, a szülöttim:

Nem hamvadt el e gond s hamvamat élteti még.

75 Atyjuk vagy, pótolod az anyát is, egész rajuk immár

Rád szorul, e terhet hordja nyakad szivesen.

Anyjuk csókjaival szaporítsd a siróknak a csókod,

Most az egész háznak súlya reád nehezül.

Hogyha a bú meglep, ne legyen tanu egy se: ha jönnek,

80 Könytelen arczoddal csald meg a csókjaikat.

Légyen az éjed elég, Paullus, keseregni miattam,

Álmodban gyakran feltűnik arczom úgy is.

És ha az árnyamhoz szólasz bizodalmas ígéket,

Válaszomat várván néha szakítsd meg a szót.

85 Ámde ha atriumunk új násznak a színhelye lészen,

És helyemen gyanuval telve a mostoha ül:

Türjétek, gyerekek, jó kedvvel atyátok e nászát,

Hódol a nő önként, látva nemes szívetek.

- És ne dicsérjétek nagyon édes anyátok, a nyílt szó
90 Könnyen sértheti azt, ha velem egybe vetik.
S hogyha atyátok hű marad árnyékomhoz örökre
És oly nagy becsben tartja haló poromat :
A közelítő agg kor iránt legyetek figyelemmel,
Özvegyi állapotát hogy ne zavarja ború.
95 Vesztett éltem a sors a ti éveitekhe' csatolja,
S éljen enyéim közt Paullus, a boldog öreg.
És hálás a szívem, hogy mint anya gyászt sohsem ölték :
A temetésemen ott láttam egész seregem.
Elvégzém ügyemet. Legyetek tanuk, oh siratóim,
100 Adja meg a hálás föld, a mit érdemelék.
Mert az erény eget is nyit: hadd legyek érdemes arra,
Hogy híres ősimhez szálljanak a poraim.
-

JEGYZETEK.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

És nékünk is, hogy a miénk is, a miénk is.

JEGYZETEK.

JEGYZETEK AZ ELSŐ KÖNYVHÖZ.

1. Rabság.

Propertius először ezt az első könyvet adta ki *Cynthia Monobiblos* czímen Tullushoz intézve, s valószínűleg chronologiai sorrendben (l. *Plessis*: Études critiques sur Propertius et ses élégies Paris 1884 p. 226, skk.). *Hertzberg* azt tartja, hogy ez az első elegia valósággal a legkorábbi Propertius költeményei közt (Quæst. Prop. 1843 p. 41.). Ellenben *Lachmann*, a Propertius-kritika első mestere, azt állítja, (præf. p. 27.), hogy a költő a már kész első könyv bevezetéseül, procemiumául költötte. Ezt bizonyítgatja *Knauth* is (Quæst. Prop. Halis Sax. 1878 p. 12 skk.), a ki a költő szerelme I. könyvbeli történetének az összefoglalását látja benne. Ellenben *Brandt* (Quæst. Prop. Berlin 1880 p. 29.), ép úgy, mint *Hertzberg*, a legelsőnek vallja a Cynthiához intézett költemények közt. Csak curiosumként említem *Faltin* állítását (Zur Propertiuskritik, — 42. Programm des herz. Gymn. zu Eisenberg — Leipzig, 1876 p. 20—22.), mely szerint ez az első elegia («ein jämmerliches Flickwerk», «missliches Elaborat») éppen nem felel meg az első könyvnek s nem is Propertiustól való, hanem valaki más fabrikálta az I—III. könyvek összefoglaló bevezetéseül. — Részemről *Lachmann*nak és *Knauth*nak adok igazat, mert szerintem a költemény nyolcz első sora világosan mutatja, hogy mintegy történeti visszapillantással van dolgunk.

Tullus, a kihez a költő egyeskönyvét (monobiblos) intézte s kihez szól még az I. könyv 6. 14. költeménye, valamint a III, 22. is, jó barátságban volt Propertiussal s valószínűleg unokaöcsese

volt *Lucius Volcatius Tullusnak*, Octavianus consultársának (Kr. e. 33.), a ki később (K. e. 27.) Kisázsia kormányzóságát kapta.

1. *Cynthiáról*, kinek igazi neve *Hostia* volt, lásd a Bevezetést. A költő Cynthiát vallja első igazi szerelmének, de a III. könyv 15. elégiájából megtudjuk, hogy előbb *Lycinnával* volt viszonya; ezt az ifjúkori szórakozást azonban, a költők szokása szerint, ignorálja. (V. ö. *Petőfi*: «Költői ábránd volt, mit eddig érzék, költői ábránd és nem szerelem . . .»)

5. *Gyűlölni taníta a tiszta szerelmet . . .* T. i. Propertius talán egy kis hűtlenséggel magára haragította volt Cynthiát, a ki őt ezért egy kerek évig (7. v.) számkivetette («discidium») s ezzel arra kényszerítette, hogy közönségesebb viszonyokba bonyolódjék.

9. *Milanion bezzeg a munkát nem szánta*. A költő arra, hogy kitartó küzdelem megtöri a leány daczát, *Milaniont* hozza fel például, a ki az arkadiai *Jasus* büszke leányát, *Atalantát*, a görög Brunhildát, azzal nyerte meg, hogy vadászatain fáradatlanul kísérte s Hylæus centaurus ellen megvédte. Atalantát a monda szerint csecsemőkorában kitétette az atyja az erdőbe; ott egy medve táplálta s felnövekedvén erős, férfias amazon lett belőle, a ki futásban, vadászatban találta kedvét. Visszakerülvén atyja házába, annak ígérte kezét, a ki legyőzi a futásban. Apollodorus előadása szerint Milanionnak sikerült őt legyőznie, úgy, hogy Aphroditétől kapott aranyalmákat szórt el futásközben, melyeknek fölszedésével Atalanta időt és tért vesztített s így kénytelen volt a Milanion neijévé lenni. Költőnk azonban a mondának más variánsát követi, ép úgy, mint *Ovidius Ars amat.* II, 185. A 16. vers tanúsága miatt («benefacta» = ,tettek' prægnaus értelemben) nem helyeselhetem A. Otto magyarázatát (Neue Beiträge zur Kritik und Erklärung. v. Properz: Hermes, 23. köt. 21. l.), mely szerint nem vadászni megy Milanion a bércekre, hanem szerelmi búját kitombolni és a magányosságban enyhülést keresni, ép úgy, mint maga költőnk (I, 18.). Ily érdemeket aligha méltányolt volna a gögös Atalanta.

19. *Ti hát, kik a holdat csellel lecsaljátok*. Itt Propertius a varázslók, bűvölők mesterségét hívja segítségül. A varázslók avval dicsekedtek, hogy a holdat lebűvölik, a csillagokat megindítják, folyamokat medrüktől eltérítenek. E helynek és a szokatlan latin

kifejezésnek (fallacia lunæ, mely helyett *L. Müller* szükségtelesen *fiducia lunae*-t ír) helyes magyarázatát adja *C. Rossberg*: *Lucubrationes Propert. Stadæ* 1877 p. 5.

23. *Medea-szavatok*. Az eredetiben: *Cytaine* nem más, mint *Medea*, Colchisnak Cyta vagy Cytæa városától. Egyébiránt a *Cytaine* nevet a kéziratok mind elferdítve adják s a kiadók is többféle alakban variálják.

27. *Kiállom a vasat, az izzó parazsat*, azaz a chirurgus legkínosabb műtéteit. Közmondásszerű kifejezés, Ovidiusnál is előfordul (*Her.* 19, 183. «ferrum patiuntur et ignes.»).

35. *Beérd egy kedvessel*. Vonatkozásban van a 7. verssel.

2. Hiú pompa.

Kedves, hizelgő szemrehányások, tele a szerelem philosophiájával s tele rejtett féltékenységgel. A költő inti Cynthiát, vesse el magától a mesterkelt piperét, a kaczérság és tetszelgés eszközét, elégedjék meg természetadta szépségével s az ő szerelmével.

2. *Lenge cóni ruhád . . . Cos szigete Karia mellett, Hippokrates és Apelles hazája, ma: Lango*. Az ott készült finomszálú selyemszövetek híresek voltak átlátszóságukról s a római demimonde előtt igen kedveltek voltak.

3. *Syriai myrrha*. Az eredetiben: „Orontesi“, mert az Orontes Syria folyója s Antiochia, Syria fővárosa az Orontes mellett volt keletnek emporiuma, a honnan az arabs illatszereket kapták a rómaiak.

13. *Part kavicsát pompás mozaiknak nézed, szóról-szóra: „a part az ő természetes kavicsaival elhiteti veled (persuadent), hogy festett (picta t. i. esse).“* A *persuadent* szót, melyet minden kézirat, nev. a Neapolitanus is ad (csak a Groninganusban olvasuk helyette: *collucent*), már nagyon sok kritikus gyanúsította. Lachmann, ki különben is a ma már hitele vesztett Groninganust tartotta a legjobb Propertius-codexnek, annak olvasását (conlucent) fogadta el; *Kindscher* (*Rhein. Mus.* 17, 2. p. 216.) *restinguunt*-ot, *Unger* (*Philol.* 19, 319.) *pessumduant*-ot ír helyette, *Müller* kiadásában Herzberget követi s *praelucent*-et ír. Hogy mind e

javítások szükségtelenek s a *persuadent* kifogástalan, azt *Vahlen* mutatta ki (*Beiträge zur Berichtigung der Elegien des Propertius: Monatsbericht der kön. preuss. Akademie der Wissensch. zu Berlin* 1882, p. 340.).

15. *Phoebe s Hilaira nem öltözik díszbe.* Phœbe és Hilaira Leucippus leányai Messenéből; Aphareus fiaival, Lynceussal és Idassal voltak eljegyezve, de Castor és Pollux elrabolták őket a menyekző előtt. A két vőlegény üldözőbe vette őket s utólérvén, harczra keltek velök, melyben azok és Castor elestek, de Pollux megváltotta testvérét a haláltól, a mennyiben minden másodnap ő ment le helyette az alvilágba. (Lásd Theocritus 22. idylljét s Ovid. Fasti 5, 699. skk.)

17. *Evenus leányáért . . .* Evenusnak *Marpessa* volt a leánya; a szép Idassal megszökött. Atyja üldözőbe vette őket, de nem érhetvén utól, bújában egy folyóba ölte magát, melyet aztán róla neveztek *Evenusnak*. Ekkor Apollo elrabolta Marpessát s Idas nyilaival üldözni kezdte az istent. Juppiter úgy intézte el a dolgot, hogy Marpessára bízta a választást, s Marpessa Idast választotta (*Homeros* is említi e regét *Ilias* IX, 556. skk.)

19. *Hippodamia*, Oenomaus király leánya, kit a phrygiai jövevény, Pelops nyert nőül azzal, hogy atyját csellel legyőzte a kocsiversenyben. Pelops aztán győztes kocsiján vitte magával Hippodamiát.

22. *Szinük mintha lett vón Apelles kezétül.* A cóni Apelles híres festőművész volt. Többnyire meztelen alakokat festett s természetes színezés volt egyik kiváló tulajdonsága. Ezért hivatkozik rá költőnk.

25. *Kevesbre ezeknél nem tartasz te talán.* Propertius itt Cynthia bámulóiról, udvarlóiról beszél, még pedig bizonyos megvetéssel. „Nem tartok tőle, hogy ezeknél a mindennapi embereknél, kiknek pompás toilletted úgy imponál, kevesebbire becsülsz. De hát akkor miért kapsz a cziczomás öltözeten? elégedjél meg azzal, ha nekem tetszel, nekem pedig még jobban tetszel a magad egyszerűségében”. Így érti az összefüggést *Lachmann*, így *Hertzberg*, *Keil* stb. Az angol *Postgate* azonban (*Select Elegies of Propertius* London 1895, 2-ik kiadás p. 57.) eltér ettől a felfogástól és a 25. verset

Cynthia ellenvetésének érti és magyarázza. Cynthia t. i. közbe szól és azt mondja a költőnek: «Nem félek attól, hogy te kevesebbre tarthatnál engem ezeknél (az említett hősnőknél)». S erre feleli aztán a költő: «Ha nekem tetszel, elég ékes vagy». Van ugyan rá több példa Propertiusnál, hogy az elégia párbeszédese, de szerintem itt mégis mesterkélt ez a föltevés s a hely megértésére nem is szükséges.

26. *Hát még te, kit Phoebus tanított a dalra.* Ebből s a következő versekből kitűnik, hogy Cynthia a költészethez is értett.

3. Az alvó Cynthia.

Propertius egyik legbájosabb költeménye: egy teljesen megfestett kép, sőt egész kis dráma a románcz hangján elbeszélve. A leírás elevensége és plasticitása arra mutat, hogy a költő maga is a képzőművészet hatása alatt állott s egy az alvó Ariadnét ábrázoló szobor inspirálhatta. Talán épen az, vagy annak egy mássa, melyet jelenleg a vaticani museumban csodálunk, mint a görög képzőművészet egyik legkedvesebb remekét. E tárgyról alapos tanulmányt írt *Th. Birt*: Die vaticanische Ariadne und die dritte Elegie des Propertius a Rheinisches Museum 1895-iki évfolyamában (50. köt. 31—65, 161—190.), a melyben Propertius költeményét mintegy az említett szobor kommentárjának fogja fel, ámbár nem közvetetlenül azzal, hanem egy ahhoz hasonló relieffel vagy campaniai festményen hozza közelebbi vonatkozásba.

1. *Miként Ariadne alvók kimerülten.* Ariadnét, a ki Theseust a Minotaurus nevű szörnyeteg megölésében segítette s fonalával a labirinthusból kimentette, Naxos szigetén, hol álomba merült, hűtlenül elhagyta az athéni királyfi. Később azonban kárpótlást talált az elhagyott Ariadne Bacchus istenben.

2. *Andromede*, Cepheus aethiopiai király leánya (ezért, Cepheia'), egy tengeri szörnyetegnek volt kitéve s a tengerparton egy sziklához lánczolva. *Perseus* szabadította meg s nyerte nőül.

6. *Apidanus fűvén.* Apidanus az Othrys hegy északi oldalán fakadó folyó, mely Thessaliotison keresztül folyik s a Peneiosba ömlik.

16. *Öleléssel, csókkal készüljek csatára.* A kéziratok egyezően *et arma*-t írnak (Groning. csak: *arma*). A kiadók és más kritikusok sok mindenfélét ajánlottak helyette: *cara* (L. Müller, Koch), *avara* (Bæhrens), *ad ora* (Gronovius), de *Vahlen* helyesen a codexek javára döntötte el a kérdést (Beitr. zur Bericht. der Eleg. des Propertius: Monatsberichte der kön. preuss. Akad. der Wissensch. 1882, p. 353.), követvén *Lachmann*t («Amor mihi, inquit, et Bacchus suadebant, ut . . . admota corpori manu me ad hoc dulce bellum præpararem». Ed. Lachmanni Lipsiæ 1816, p. 14). Propertius nem ritkán a modern naturalismus híradója.

20. *Miként Argus csüggött Ió csodás szarván.* Ismeretes, hogy Iót, Inachus király leányát, kit Juppiter, hogy a féltékeny Juno haragjától megmentse, tehénné változtatott, Juno a százszemű Argus őrizetére bízta. A Juppitertől küldött Mercurius elaltatta Argust s megszabadította Iót, de még azontúl is sokáig üldözte Juno haragja.

24. *Kezedbe . . . almákat is csentem.* Az alma a szerelem jelképe volt. L. P. Thewrewk E. elnöki beszédei. Bpest. 1897. p. 110.

4. Csak ő!

Bassus, kinek ez az elégia szól, költő volt, de élete körülményeiről semmit se tudunk. Műveiből sem maradt fenn semmi. Említi Ovidius (Trist. IV., 47. «Bassus quoque clarus iambis»). Propertius itt szemrehányásokat tesz neki, a miért *Cynthiától* el akarta tántorítani.

5. *Antiope* Nicteus thebai király szépséges leánya volt, a kibe maga Juppiter is beleszeretett. Az ő fiaik voltak Zethus és Amphion, a kik szörnyű bosszút állottak Dircén, Lycus király feleségén, anyjuk bántalmazásáért. (Ezt ábrázolja a farnesi bika' néven ismeretes, híres szoborcsoporthoz a nápolyi muzeumban.)

6. *Hermione* Menelaus és Helena leánya volt.

14. *S ezer gyönyörűség, mit csak a szív sejtethet.* Megtartottam *Vahlennel* a kéziratok olvasását (sub tacita . . . veste), melyet *Otto* is helyesel (Hermes 23, 23.), de nem abban az értelemben, melyben ők értik, hanem igazat adok *Bachrensnek*, ki ezt mondja: „gaudia venerea hic, ubi post v. 11. de solis animi dotibus agitur,

commemorare prorsus absonum' (kiadása 7. lapján) s közmondás-szerű kifejezésnek tartom, mint *Paley*, ki így magyarázza: 'to speak of with reserve', tehát olyan, hogy azt nem lehet, nem szabad kibeszélni, «mire nincs szó, nincsen képzet».

5. A vetélytárs.

Gallus, kinek ez az elégia szól, talán *Aelius Gallus* volt, a ki Kr. e. 26-ban *Cornelius Gallus* utódja volt Aegyptus kormányzó-ságában. Hogy nem ez utóbbi értendő, kitűnik abból, hogy a költő a 23. versben 'nobilitas'-ról beszél, Corn. Gallus pedig alacsony származású volt (Suet. Oct. 66.). *Aelius Gallus*sal jó barátságban lehetett költőnk, mint az I, 13-ból is kitűnik. *Aelius Gallus* feleségét ünnepli költőnk *Arethusa* néven a IV. k. 3. elégiájában. Úgy látszik, Gallus, ép úgy, mint *Bassus*, csípős megjegyzéseket tett *Propertius* viszonyára, melyeket költőnk épen irigységből származottaknak hitt.

6. *Thessali föld büv-italával.* A római költők gyakran emlegetik *Thessaliát*, mint mérges növények termőföldjét. (V. ö. *Tibull.* II, 4. *Hor.* Carm. I, 27, 21.)

25. *S mutasson csak bármi kis nyom a hibádra,* azaz: mihelyt megtudják, kinek a szerelme után jársz, mindjárt nyelvére vesz a város.

6. Nem lehet!

Ez az elégia ugyanannak a *Tullus*nak szól, a kihez az Elégiák ez I. könyve is intézve van. (L. az I, 1-hez való bevezető jegyzetet.) *Tullus* Görögországba és Kisázsziába készült, talán — mint *Hertzberg* gyanítja (Quæst. Prop. p. 24.) — nagybátyját, *Lucius Volcatius Tullus* akarta provinciájába, Kisázsziába elkísérni és költőnket is hívta magával; szokásban volt ugyanis, hogy a proprætorokat néha a jó barátok egész raja (turba) kísérte provinciájába, a kik aztán ott is maradtak vele. Így volt pl. *Catullus* is *Bithyniában* *Memmius* társaságában. Talán épen *Tullus* is azon volt, hogy elvonja költőnket *Cynthiától* (v. ö. I, 25. «Barátim! kik későn hívtok, ha elestem . . .»). *Propertius* e költeménynyel felel *Tullus*

hívására s nem a boldog szerelmes, hanem a törben vergődő, szárnyaszegett madár resignatiójával nem akar, nem tud szabadulni az édes rabságból, melytől már maga sem életet, csak halált remél.

3. 4. *A rhipaei bércz* Sarmatiában, tehát messze északon. *Memnon háza* pedig Aethiópiában, tehát forró déli tájon. Olyan összeállítás az ellentétes tájékoknak, mint *Hor. Carm. I, 22, 17. skk.* «Pone me pigris ubi nulla campis . . .» vagy Berzsenyinél: «Essem a Grönland örökös havára, essem a forró szerecsenhomokra». Hogy a jóbarát akárhová elkísérné barátját, azt a gondolatot is megtaláljuk Horatiusnál: *Carm. II, 6.* («Septimi, Gades aditure mecum . . .»)

17. *Ellenes szeleknek fog csókot ígérni . . .* Homályos hely, bizonytalan szöveg. Nagyon sokféleképp iparkodtak javítani és magyarázni. *Lachmann* így javítja a szöveget: ‚Osculaque ut posito dicat sibi debita vento‘ s így magyarázza: «Cynthia azt mondja, hogy Propertius csókjait a szelek lecsillapultának köszöni, mert a késlekedő szél jósága engedte meg (t. i. hogy Propertiust még csókolhassa), mely a vitorlát nem engedte kibontani» (ed. Lachm. 1816, p. 26.). Különös föltevés azonban a költőtől, hogy az ő utazása napján éppen szélesend lesz s Cynthia ennek fog örülni.. Ezért elfogadhatóbbnak tartom a *Hertzberg* magyarázatát, ki a hagyományozott szöveget megtartva így értelmezi: ‚Oscula (mea) debentur a me (h. e. mihi) vento (non tibi ingrato viro, quo nihil durius est), si se tibi opposuerit‘. Cynthia óhajta, bár csak ellenes szelek visszatartanak Propertius hajóját, természetes és költői gondolat. Ezt helyesli *Paley* is: «And should declare that she owes (and will pay) kisses to any wind which shall prevent me from sailing» (p. 15.). Ugyanezt a gondolatot találjuk *Ovidius-nál* *Her. 7, 39.*

«Ó hova futsz? zivatar gátol; legyen általa boldog:

Nézd az özönt Eurus hogy veti hányja vadúl.

Mit neked óhajtnék, hálálnom hagyd a viharoknak.

Szél s hab igazságosb, mint a te lelkületed.»

Pongrácz Gellért ford.

19. 20. *Te dicső nagybátyád érdemben előzd meg, Régi jogát add meg az elárvult földnek.* Augustus több kisázsiai várost megfosztott volt korábban élvezett kiváltságaitól, de később elhatározta, hogy visszaadja nekik. Valószínű tehát, hogy a proprætor Tullus egyik-másik városba öcsesét küldte e célból, talán mint legatust.

32. A *Pactolust*, Lydia kis folyóját, nem hiába említi a költő, mert abból aranyat is mostak.

7. Az én dalom.

Ponticusról, kihez költőnk ezt az elégiát intézte, csak annyit tudunk, hogy hőskölteményt írt Thebáról, Cadmus váráról, de ez a költemény (Thebais) elveszett. Említi Ovidius (Trist. IV, 47. «Ponticus herois . . . clarus»). Neki szól e könyv 9. költeménye is. Költőnk Ponticus személyéhez fűzi annak elmondását, hogy ő nem foglalkozik epos-írással, ő a szerelem dalosa s nem is kíván egyéb lenni.

2. *Testvéri harcznak bús fegyvere* t. i. Eteocles és Polynices harczának, a kik Theba uralmáért küzdöttek életre-halálra.

15. 16. *E gyermek*, t. i. Ámor. *Én kérem az istent, hogy sohse ismerd meg.* Teljesen a gondolatmenetbe illő jóakaró fenyegetés. A szöveg itt is kétes és a magyarázat sokféle. A kéziratok nagyobb-részt ezt írják: „Quod nolim nostros *eviolasse* deos“, a mit bajos megérteni és a gondolatmenetbe illeszteni. Ezért mindenféle coniecturákkal iparkodtak e helyet javítani: *me violasse* (Otto), *sit violare* (Fürstenau, Quæst. Prop. p. 19.), *te violasse* (L. Müller kiadása) stb. Mindezeknél szerencsésebb a Lachmann javítása, a ki *Beroaldo* nyomán *evoluisse*-t (= *evolvisse*) ír. Ezt fogadta el *Vahlen* is, de meghagyta a codexek *nolim*-ját, melyet Lachmann *nolis*-ra változtatott. Értelme szóról-szóra: „Nem kívánom, hogy az én isteneim (Ámor és Vénus; *Paley* szerint: a végzet isteneit kell érteni?) ezt a sorsot rójják reád“.

17. *A hét had hős táborá.* Polynices hat más vezérrel együtt fogta ostrom alá Thebát s így Thebának mind a hét kapujánál állott egy-egy had más-más vezérrel.

8. A távozóhoz.

A)

E költemény Cynthiához szól, a ki kapzsiságból hajlandó volt Propertius egy vetélytársának, — annak a praetornak, a kinek visszatértéről II, 16. van szó — hívására Illyriába (a mai Dalmátia és Istria) menni. A költő pathetikus esdeklésekkel igyekszik Cynthiát visszatartani s csakugyan győz és ujjongva hirdeti boldogságát és Cynthia hűségét. A kéziratok szerint *egy* költemény van előttünk. *Lipsius* (Var. Lect. II, 18.) hathatós okokkal bizonyította, hogy itt két költeménynyel van dolgunk, az egyik 1—26 versig a marasztaló esdeklést, a másik a 27—46-ig a Cynthia maradása okozta öröm kifejezését foglalja magában. *Lipsius* véleményét vallja *Lachmann* is, a kinek kiadásában csakugyan két költeményt találunk a kéziratok egy költeménye helyett. Való, hogy a Propertius-kéziratok többször együtt adnak két-két költeményt, melyekről kétségkívül kimutatták s főkép épen *Lachmann*, hogy ketté választandók. A *Haupt-Vahlen*-féle kiadás, melyet általában alapul fogadtam el, szintén követi *Lachmann*t e 8. elégia kettéválasztásában, azonban maga *Vahlen* azt mondja a ketté választott költemény második (8b) darabjáról: «Diese Elegie ist keine Fortsetzung der Achten, ist aber auch nicht von solcher Selbständigkeit, dass sie ohne die Unterlage jener für sich verständlich wäre». (Sitzungsberichte d. preuss. Akad. der Wissenschaften 1882, p. 270.) *Flessis* már sokkal határozottabban ezt mondja (Propertiana. Paris 1886, p. 7.) «Nous sommes donc en présence d'une seule élégie divisée en deux parties: sorte de petit drame, en deux actes ayant sa parfaite unité». *Postgate* szerint is (Select elegies of Prop. London 1895, p. 63.) «this is not properly two poems, but a poem in two parts». Az egész egy olyan zene-compositióhoz hasonlít, melyben a bús hangulatú Andantét egy hatalmas verve-ű finale váltja fel és fejezi be. Ezért tértem vissza a kéziratokhoz s a 8. elégiát egy költeményül szerepeltetem, de A. és B.-vel jelölt két részre osztva. V. ö. III, 20-al.

11. *Tyrrhén part* azaz Itália nyugati partja.

18. *Galatea*, tengeri nympa, Nereus és Doris leánya, a viharok csillapítója. A fordulat itt olyan, mint Horatius egy költeményében (Carm. III, 27.), mely véletlenül éppen egy *Galatea* nevű leánynak szól.

19. 20. *Ceraunus*. A ki a tyrrheni partról *Oricosba*, Epirus kikötő városába (ma: Ericho) hajózott, annak meg kellett kerülnie az itáliai félszigetet és el kellett hajóznia a *ceraunusi sziklák* (Cap Linguetto) mellett, melyeket *Horatius* is hirhedteknek nevez (Carm. I, 3, 20. «infames scopulos Acroceraunia»).

25. *Akárhol van e nagy világon*. Pontosán az eredeti szerint: «Akár az autariusok (illyr nép), akár a hylleusok (Hyllis félsziget lakói) partjain tartózkodik». A régi költők kedvelték az ilyen geographiai meghatározásokat. Én a közvetetlen érthetőség és hatás kedvéért választottam általános kifejezést.

B)

35. *Hippodamiának*, azaz férjének, *Pelopsnak* uralma a Peloponnesosra terjedt ki. Lásd az I, 2, 20-hoz való jegyzetet.

36. *Elis síkján*, azaz Olympiában, a hol azokat a híres nemzeti versenyeket tartották.

43. *Most a csillagokig fölrepülhetek én*. V. ö. Hor. I, 1, 36: «sublimi feriam sidera vertice».

A 45. és 46. verset a 36. után ékeli be *Guil. Fischer* (De locis quibusdam Propert. p. 11) s ezt a transpositiót *Heydenreich* is elfogadja (Quæst. Prop. p. 19.). Én azt hiszem, hogy ez a verscsere természetes fokozódásától fosztja meg e költeményt. A 45. 46.-ban kifejezett gondolat kiválókép alkalmas az elégia befejezésére. V. ö. *Tibull.* I, 6. elégiájának befejező distichonával:

«Mást érjen ez átok! Déliám, úgy éljünk:
Ősz hajjal is példa legyen a hűségünk.»

9. Teljesült jóslat.

Ugyanahhoz a *Ponticushoz* szól, a kihez a 7. elégia van intézve. Ez az elégia annak a viszhangja. Ponticus, a ki az epost művelte

s a szerelmi lyrát becsmérelte, csakugyan szerelmes lett, még pedig — úgy látszik — szolganőbe szeretett bele (4. v.), a mi egy szabadnak születettre (ingenuus) szégyenletes volt. (V. ö. Hor. Carm. I, 27, 15. vagy Carm. II, 4.) Költőnk azonban nem kárörömmel, hanem részvéttel szól hozzá, saját sorsát hozva fel például, melyet ép ezért erős, pathetikus színekkel rajzol.

5. *Dodona galambja*. Epirusnak Chaonia nevű tartományában volt Dodona, a Zeus-cultus egyik fő helye, a hol két galamb jósolta a jövőt. E regének érdekes magyarázatát adja Herodotos (II, 57.)

11. *Mimnermus* híres görög költő Kr. e. 600 táján, a szerelmi elégia első művelője. Öreg korában gyulladt szerelemre a szép Nanno iránt. Költeményeiből csak néhány kis töredék maradt.

13. *Vesd tűzbe komor énekidet*, t. i. eposodat, a Thebaist. *Hertzberg* e passust másképp magyarázza, t. i. ironiát lát benne és azt hiszi, *Propertius* már ezzel arra szólítja fel *Ponticust*, hogy ilyen szomorú dalokat, azaz elégiákat zengjen. *Rossberg* (*Fleck-eisen's Jahrbücher* 1883, p. 68.) és *A. Otto* (*Hermes* 23, 24.) is elégiákat értenek a „tristes libelli“-n, de *Otto* tiltakozik az *ironia* ellen. Ezt a felszólítást azonban csak a köv. vers foglalja magában. *Componere* pedig nemcsak = szerkeszteni, hanem = félretenni is. Ezt *Hertzberg* jól tudja, de azt állítja, hogy *componere libellos, libros, carmina* csak írásra, szerkesztésre vonatkozhatik. Azonban *Cicerónál* is előfordul *félretenni* értelemben: ad Fam. 16, 20. *libros compone*.

15. *Balgatag, ott úszol a folyó sodrában* . . . A gondolat ez: «Te azt hiszed, hogy az elégia-írásban nem lesz szerencséd, mert nincs hozzá anyagod (*copia* = scribendi materies: *Hertzberg* p. 35.); balgatag! szerelmes vagy és nem találsz tárgyat a szerelmi dalra! Ennek csak az lehet az oka, hogy a szerelem még nem vett egészen erőt rajtad». A gondolatmenet világos és nem helyes azoknak magyarázata, a kik, mint *Postgate* is (p. 76.) a *facilis copia*-n a szóban levő szolgáléány bírását értik. Így fordítja *Strombeck* is: Wie, wenn so leicht der Genuss dir nicht wäre? Du Thörichster klagest, Mitten stehend im Strom, dass es an Wasser dir fehlt». Ennek a gondolatnak a többivel való összefüggése valóban nem világos.

20. *Ixion kínját.* Ixion az alvilág ismeretes bűnhődője, kit ott Juno ellen intézett merényletéért egy örökké forgó kerékre kötöttek.

23. *Senkinek sem ad oly könnyű szárnyat Ámor, Hogy másik kezével le ne verje másszor.* E szép költői gondolatnak kétségkívül az az értelme, hogy a szerelem soha senkinek sem ad boldogságot a nélkül, hogy viszont gyakran szenvedésekkel ne sújtaná. Maga a metaphora talán arra a Nápolyban még ma is divatos sportra vonatkozik, hogy madarat zsinegre kötnek, elbocsátják s mikor már repül, vissza kell esnie. V. ö. Aristophanes: *Felhők* 733—5., ford. Arany J. Össz. m. VII, 151. l.

«Ne mindig a magad körébe járjon
Elméd, hanem bocsásd a légbe föl,
Mint egy fonálra kötött cserebulyt.»

Shakspere Romeo és Julia II. f. 2. jel., ford. Szász Károly:

Julia. «Mindjárt virad: szeretném már, ha mennél,
De nem tovább, mint lányka madara,
Melyet kezéről kissé elbocsát
(Mint kurta lánczra vert szegény fogoly!)
S kis czérmaszálon újra visszarántja,
Szabadságára is féltékenyen.»

De vonatkozhatik a metaphora a Phædrusnál említett ama mythusra is, mely szerint Ámor a kocsisa egy szárnyas lélektől vont kocsinak. *Postgate*, ki e kétféle magyarázatot felhozza (p. 78.), az utóbbit helyesli, s valóban ez a kép plastikusabb.

10. Köszönet.

Gallusról, a kinek ez az elégia szól, lásd az 5. elégiához való jegyzetet. Ott még mint vetélytárshoz szólott hozzá költőnk, itt köszönetet mond neki, a miért tanúja lehetett Gallus szerelmének és boldogságának, kétségkívül egy barátságos multság alkalmával, melyre Propertius is hivatalos volt.

23. *Ránczos homlokkal.* A kéziratok szerint: *ingrata fronte*, a mi érthető kifejezés ugyan, de mégis kétséget keltő. *Palmaris*

coniecturának mondhatjuk a Hauptét, a ki (Opusc. III, 2, 389.) az *ingrata* helyett *rugata*-t ajánl. Azon ritka coniecturák egyike, a melyekben meg lehet nyugodni.

30. *Ki rabságot óhajt.* Propertius rendesen rabságnak nevezi a szerelmet, nem úgy, mint *Petőfi*:

«Soha sem volt az szerelmes, a ki
Mondja, hogy rabság a szerelem.
Szárnyat ad ő, és nem rabbilincset,
Szárnyat ad ő . . . azt adott nekem.»

11. Cynthia Baiaëban.

Baiae a nápolyi, vagyis inkább a puzzuoli (puteoli) tengeröböl gyöngye, híres fürdőhely volt. *Horatius* így szól róla (Ep. I, 1, 83.): «Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amœnis». Ez elégiából kitűnik, hogy Cynthia Baiaëban időzött, s Propertius nagyon aggódik, hogy ott kedvesét elhódítják tőle. Ezért óvja őt az udvarlók hízelgéseitől, mentegetődzik aggodalma miatt, szerelmének nagyságát rajzolja és rá akarja venni Cynthiát, hogy hagyja el azt az átkos Baiaet.

2. *Hol Hercules útát vere.* Hercules, mikor a Geryon óriástól elrabolt marhákat Italiába hajtotta, azon a helyen, a hol Posilippo sziklái a nápolyi öblöt elválasztják a puzzuoli öböltől, útát csinált. Most hosszú alagút köti össze a két öblöt a Posilippo alatt. Azon a helyen van — Nápoly felől — Vergilius sírja.

3. *Puteoli tengerét . . . a Misenumnál hömpölygő hullámot.* Az eredetiben *Thesprotus* országa valószínűleg *Puteoli* (ma : Puzzuoli), ámbár nem tudjuk *Thesprotus* kilétét és *Puteolira* való vonatkozását. A *thesprotus* nép Epirusban lakott. *Misenum* vagy *Misenus* meredek hegyfoka (Cap di Miseno) a baiaei öböl végpontja a tengerben, melyet Aeneasnak ott eltemetett társáról, *Misenusról* neveztek el («Aeternumque tenet per sæcula nomen» — *Verg.* Aen. VI, 235.) A költő fölteszi, vagy tudja, hogy Cynthia kirándulásokat tesz Baiaeból.

10. *Lucrinusi tavon.* A Lucrinusi tó Campaniában Baiae köze-

lében van (ma: Mare morto). A baiæi fürdővendégek gyakran csolnakáztak rajta. Most elhagyott mocsár.

11. *Teuthras habja*. A kéziratok olvasása (teutantis, tuetantis) értelmetlen. *Teuthrantis*: Scaliger javítása. Teuthras mysiai király volt s Cumæt mysiai emberek gyarmatosították. Ezért jelezheti a költő Cumæt a Teuthras névvel. Hertzberg szerint (Comm. p. 41.) tehát vagy az Acheron tavaára lehet gondolni, vagy Nápoly vagy Puteoli valamelyik fürdőjére, mivel Nápoly a cumæiak gyarmata volt. A költő Baiætól tart legjobban, kevésbbé félti Cynthiát, ha a lucrinusi tavon csolnakázik, vagy Teuthras hullámaiban úszkál.

18. *De az árnyéktól is remeg, a ki szeret*. A kéziratok *veretur* helyett egyértelműleg *timetur*-t írnak. A *veretur*: Lachmann javítása. *Paley* (kiadása p. 26.) *Hertzberger* (p. 41.) követve nem tartja szükségesnek ezt a változtatást, megtartja a *timetur*-t s így magyarázza: «De azon a helyen (t. i. Baiæban) a legcsekélyebb figyelemtanúsítás (ez az *omnis amor*!) félelmet kelt». Ha a költő ezt akarta volna mondani, bizonyára kevésbbé mesterkéltten fejezte volna ki magát s inkább *omnis amans*-ot írt volna. Sokkal természetesebb *Lachmann* magyarázata (kiadása p. 51.): «In hac parte (fidem dicit) omnis amor timidus est». Azaz: a ki szeret, az félt is. Ezt a gondolatot fordításomban egy kissé általánosabban fejeztem ki, mert a latin mondatnak bárminő pontos fordítása (*e részben, e tekintetben, hűség dolgában* minden szerelem félénk) költői nyelvünk szerint szokatlan és prózai lett volna.

21. *Nem őrizném jobban az édes szülémet*. Bizonytalan szövegű hely. A kéziratok szerint *kérdés* (An mihi non...), a minek ily alakban nincs az összefüggés szempontjából elfogadható értelme. *Vahlennel* *Lachmann* javítását fogadtam el: „Ah mihi non...» *Hertzberg* a kérdést meghagyva, a *non*-t *nunc*-ra változtatja, a melynek megszorító értelme itt aligha volna helyén. Gyökeresebb javítás a *Brandt*é (Quæst. Prop. p. 50.), ki ezt ajánlja:

An mihi non maior cura custodia matre es,

Aut sine te vitæ cura sit ulla meæ?

s magyarázatul hozzá teszi «custodia ea est quæ custoditur», tehát custodia = Cynthia custodita. Csakhogy ennek támogatására nem

elég az *amor*-ra meg a *cura*-ra hivatkozni, melyek széltére használatosak konkrét értelemben.

23. *Te apám, te anyám, te vagy a világom.* Az eredeti kifejezést («te vagy házam, te szülőim») szokatlansága miatt nem lehetett pontosan fordítani. E gondolatot Homeros óta, kinél Andromache mondja Hektornak, sokszor elmondták a költők. V. ö. *Petőfi Szeretlek kedvesem* cz. költeményében: «Egy személyben minden, de mindened vagyok . . . Férjed, fiad, atyád, szeretőd, testvéred».

12. Első és utólsó.

Melyik barátjához intézte költőnk ezt a gyönyörű kis költeményt, nem tudni. Némelyek itt is Tullusra gondolnak. A költemény kezdete mutatja, hogy az illető hívta volt Propertiust, hagyja el Rómát s szemére vetette tehetetlenségét, hogy Rómától és a hűtlen Cynthiától nem tud megválni. Erre feleli a költő, hogy Cynthiát — bár ismét Rómában van — nagy távolság választja el tőle s így nem lehet arról szó, hogy Cynthia tartaná vissza. S végre mégis megvallja, hogy még most is Cynthia neki mindene, a kitől nem tud megválni.

Ez az elégia a kéziratokban az előbbinek folytatása. Alig lehet kételkedni benne, hogy itt új költemény kezdődik. Az ellenkezőre is van példa, t. i. hogy a codexekben külön írt két költemény együvé tartozik s egy költeményt képez.

2. *És Róma a büntárs . . .* Róma metonymice = Cynthia szerelme. A kifejezés (*conscia Roma*) igen sokat mondó és jellemző, mert Róma elhagyásáról volt szó, de Róma foglalja magában azt, a ki nélkül a költő nem élhet. A *conscia Roma* kifejezésben sok kiadó szövegromlást látott és, mivel egy pár kéziratban *conscia* helyett *Cynthia* olvasható, már Muretus *Cynthia amore*-t írt helyette. Így *Bachrens*, *Müller*, *Carutti*. (*Hertzberg*: *conscio amore*.)

4. *A mennyi a Búgot a Pó folyamától.* Az eredetiben: *Hypānis* és *Padus*. Ez a távolság természetesen átvitt értelemben veendő. Cynthia Rómában van, de szerelmével nem a költőt boldogítja. Ez az a nagy távolság.

9. *Megirigylék üdvöm ...* Régi hiedelem, már Herodotos is azt hitte, hogy az ember túlságos boldogsága provokálja az istenek irigységét, mely aztán megrontja a boldogságában elbizakodott embert. Költőnk is azt mondja, hogy irigység rontotta meg, csak azt nem tudja, isten vagy ember irigysége? — A monda szerint a Caucasushoz lánczolt és kányától tépett Prometheus véréből nőtt az aconicum nevű mérges növény, a melyből szerelmi varázsitalt készítettek.

14. *És fülem a saját szavamat utálja.* Antik költészet és világ-fájdalom! Hiba azt hinni, hogy ez csak a modern költészet talál-mánya. Mily igaz, milyen mély kifejezést ad itt neki a római fin de siècle költője! Egyáltalában az egész költemény modern sentimentalismust lehell s igazságával megindít.

20. *Cynthiával kezdtem, Cynthiával végzem.* V. ö. Tóth Kálmán: A sápadt asszony...

Első dalom is a tied volt,
Az utolsó is tied légyen.

13. A csapodár.

Ugyanannak a Gallusnak szól, a kinek az 5. és a 10. elégia. Gallus kinevette Propertiust, hogy Cynthiában csalódva nem keresett vigaszt másban. Könnyű neked — válaszol költőnk — te csapodár, ki egy virágról a másikra szállasz, de megjáród, ha egyszer igaz szerelemre gyulladsz; s ez valószínű, hisz magam voltam tanúja, mily szenvedélylyel ölelted új kedvesedet. Ez az új kedves talán ugyanaz, a kiről a 10. elégiában van szó.

21. *Nem szorítá Tyrót Neptunus ily hévvel.* Neptunus Enipeus folyamisten alakját vette magára, hogy Tyrónak, Salmoneus leányának szerelmét megnyerhesse (Hom. Od. XI, 235.) Neptunust a költő *Taenarius deus*-nak nevezi, mert Tænarum hegyfokán (ma: Cap Matapan) volt temploma.

24. *Hebét ... Hercules szerelme.* Herculest, miután az Oeta hegyén máglyára szállott, az Olympos istenei maguk közé fogadták és Hebét, az ifjúság istennőjét adták neki jutalmul földi küzdel-

meiért. Egy más verzió szerint már az Oeta hegyén ölelte Hebét Hercules. Ezt követi Propertius. Szövegünk visszatért a kéziratokhoz s nem követte Scaliger (ab Oetæis) és részben Schrader (rogis: iugis helyett) coniecturáját, melyet *Vahlen* elfogadott. (Lásd Hertzberg p. 50.)

25. *Egy nap alatt győztél a szerelmi pályán*, túl tettél más szerelmeseken, mint pl. Neptunuson, Herculesen is, a kiket épen említett a költő. Az összefüggés világos, a gondolat helyes. Ezért nem szükséges *Lachmann* az *amantes* helyett *amores*-t írni, bár az ezzel kifejezett gondolat («ez az egy nap minden — előbbi — szerelmedet legyőzte») tetszetős. De helyesen mutat rá *Hertzberg*, hogy az *omnes amores* sokkal tágabb értelmű; hozzá teszem, hogy esetleg ez is azt jelentheti, a mit az *omnes amantes*. Olyan coniecturák pedig, mint pl. az *Ottóé* (Hermes 23, 25.): «Una dies omnis (= omnes) potuit præcurrere amanti» (t. i. tibi) — csak a coniecturalis kritika lomtárát szaporítják, de a költő megértését nem mozdítják elő.

29. 30. *Hogyne? Leda mássa, méltó Juppiterhez, Leda három lánya sem vala ily kedves*. Így a kéziratok (Iove digna et proxima Leda). Nincs tehát igaza *Paley*-nak, ki szerint *Müller* a *Neapolitanus* szerint írja így: *Iove dignae proxima Leda*, mert ez *Heinsius*nak a javítása, melyet *Lachmann* is elfogadott s azóta több kiadó, így *Haupt-Vahlen* is. *Lachmann* ugyanis ismétlést lát abban, hogy: *méltó Juppiterhez* s három sorral később: «Lágy szava Juppitert meg tudná bűvölni». Azonban ez nem ismétlés. Ott csak azt mondja a költő, hogy *méltó hozzá*, itt, hogy *szerelemre bírná*. Az ismétlés legfeljebb abban áll, hogy ismét Juppitert emlegeti s így nincs meg az a fokozás, melyet talán várnánk. Azonban a mi izlésünk nem szabhat törvényt a római költőnek. Végre is, hiába nem tetszik *Lachmann*nak ez az ismétlés, az az ő olvasása szerint is megmarad: «mássa a Juppiterhez méltó Lédának... s Juppitert is szerelemre bírná». Aztán mi szükség *Ledáról* azt bizonyítani, hogy *méltó volt Juppiterhez*?

Leda három lánya. Euripides szerint is (Iphig. Aul. 49.) három leánya volt Lédának: Phoebe, Clytæmnestra és Helena. (Lásd: *Haupt* Opusc. II, 104.)

31. *Graecia hősnői.* Az eredetiben : az inachusi hősnők ; t. i. Inachus Argos első királya volt.

33. *Egy szerelemmel* t. i. egy igaz szerelemmel.

14. Az én boldogságom.

Tullusnak szól, kiről l. az első elégiához való bevezető jegyzetet. Tullusnak villája volt valahol a Tiberis partján s általában igen jó módon élt. Ezzel állítja szembe a költő az ő szerelmének boldogságát.

2. *Mentor remekéből*, t. i. Mentor készítette remek serlegből. Mentor híres szobrász és relief-készítő volt. Plinius említi (H. N. 33, 53.), hogy Crassus két Mentor-féle serlegért száz sestertiust adott. A Krisztus előtti IV. században élt. Szó van róla a III, 9, 13. versében.

5. *Házi berked lombja.* A gazdagok nem ritkán egész ligetté varázsolták házi kertjüket.

11. *Pactolus aranyja.* Lásd az I, 6, 32-höz való jegyzetet.

24. *Alcinous kincsét.* Alcinous (Alkinoos) a Homeros Odysseiájából ismeretes gazdag phæák király. Mi ilyen értelemben a Darius vagy Cræsus kincsét szoktuk emlegetni. Némelyek *Alcinoi munerá*-n azokat az ajándékokat értik, melyeket Alcinous Odysseusnak adott.

15. A hűtelenhez.

Cynthiához szól. Költőnk valószínűleg útra készült (l. a 17. elégiát) s Cynthia közömbösnek mutatkozott. Ezért fakad ki s ezért hozza fel például Calypsót, Hypsipylét stb. E szerint a 3. versben említett *vész*-en talán a tenger vészeit kell érteni ; de lehet, hogy a költő kétségbeesését Cynthia könnyelműsége miatt.

9. *Nem így tett Calypso.* A költő itt nem Homerosra czéloz, mert Homerosnál nincs szó arról, mint viselkedett Calypso Odysseus távozása után. Talán valamely drámára gondol Propertius, mely nem maradt reánk.

17. *Hypsipyle* lemnosi királynő, az argonauták ott időzése-

kor beleszeretett Jasonba. Ovidius heroidát irat vele Jasonhoz (her. 6.).

21. *Holt férje máglyáján Evadne elhamvadt.* Az argosi Evadne a Thebát ostromló Capaneus felesége volt. Mikor Capaneust le-sujtotta Juppiter villáma, Evadne férje máglyájára vetette magát, hogy egyesüljön vele a halálban.

15. 16. *Alphesiboea hogy bosszút állt férjéért.* Alphesibœa, Phegeus arcadiai király leánya, Alcæonhoz, Amphiaraos fiához ment nőül, de az később hűtlen lett hozzá és Callirhoét akarta nőül venni. Ezért Alphesibœa fitestvérei megölték Alcæont, de Alphesibœa halálos bosszút állt rajtuk, mert még akkor is szerette hűtlen férjét. (Lásd *Ovid. Met. IX, 406. skk.*) Hogy a 15. és 16. vers nincs helyén a kéziratokban, azt *Markland* és *Schrader* vették észre s valóban Hypsipyle példája sokkal jobban összefügg a Calypsóéval, mint az Alphesibœaé. Ők a 20. vers után tették e két sort, *Lachmann* a 22. után. *Vahlennel* ez utóbbi transpositiót helyeslem.

24. *Dicsérve nem is szól rólad a történet.* Megemlítem, — nem kisebb emberről lévén szó, mint *Ribbeck* — hogy ő szerinte itt végződik ez az elégia s a következő verssel új költemény kezdődik. (*Rhein. Mus. 40, 487. l.*) Hiszen nem lehetetlen, de ha a kéziratok két költeményként adnák elégiánkat, azt hiszem, sok kritikus bizonyítgatná, hogy a kettő egybe olvasztandó.

29. *Előbb lesz, hogy folyó egy se foly tengerbe.* Kétes hely. A kéziratok: «*Multa prius vasto labentur flumina ponto*». Ámbár *Rossberg* (*Lucubr. Prop. p. 10.*) védi e helyet s a *vasto ponto*-t abl. separationisnak gondolva, így értelmezi: «Előbb lesz, hogy sok folyó visszafelé folyik a nagy tengerből» — s így beleillenék az összefüggésbe: azt hiszem, hogy a hagyományos latin szöveg így nem érthető helyesen. Ily értelemben a költő világosabban fejezte volna ki magát s a *labentur* helyett más igét (pl. *secedent*) használt volna. *Muretus* könnyű szerrel úgy javította a helyet, hogy a *multa* helyett *muta*-t írt; tehát: «a folyók előbb fognak némán ömleni a tengerbe». *Hertzberg* méltán keveselli az ebben kifejezett lehetetlenséget (ἀδύνατον), mivelhogy a folyók úgyis többnyire némán folynak a tengerbe s *Passerattal* tart, a ki *nulla*-t ír a

multa helyett. Lachmann, Müller, Keil, Haupt-Vahlen *muta*-t írnak. Részemről inkább megnyugszom a *nulla*-ban, mely palæographiai szempontból is elfogadható s kielégítőbb értelmet ad.

33. *Csak jobban becsülnéd azt a két szép szemet . . .* Ismét egy «locus vexatus». A kéziratok egy része: «Quam mihi ne viles . . .»-t, más része: «Quam tibi ne viles»-t ír. Lachmann *Schultze* javítását helyeselte: «*Nam mihi ne viles . . .*» s a gondolat szerinte ez: «Ha megcsalsz is, azért kedves leszel nekem. Hogy is vehetném én meg ezeket a szemeket, melyekben, bár hamisak, annyi-szor hittem». Szép gondolat, világos összefüggés. A következő sorok azonban kevésbbé illenek bele ebbe az összefüggésbe. «Azt esküdted, ha megcsalsz, fusson ki a szemed. S mégis föl mered vetni az égre, nem félsz az istenek bosszújától?» Ez azt mutatja, hogy Cynthia szemeit nem azért említette a költő, hogy elmondja, mily drágák neki, hanem hogy Cynthiát esküjére emlékeztetve intse, ne tegye ki olyan könnyelműen szép szemeit az esküszegés-ért haragvó istenek büntetésének. Ki is ne érezné, hogy ez után: «Légy az, a mi tetszik, nem hűt el az engem» — megbágyad a költői dictio, ha ezzel folytatja: «Hogy is vehetném én meg a te szép szemeidet». Az előbbi nyilatkozat nem szorúl okadatolásra, a költő *magáról* nem mondhat többet, nagyobbbat. S most Cyn-thiára tér át: «Csak te becsülnéd jobban szép szemeidet (mint a hogy én megbecsültem), mikor reá mondott esküidet elhittem». Világos tehát, hogy azok a kéziratok állanak közelebb a valóhoz, a melyek *tibi*-t írnak. *Bachrens* így javítja: «*Dum tibi ne viles . . .*», *Brandt* (Quæst. Prop. p. 16.) «At tibi . . .». *Reitzenstein* (Properz-Studien *Hermes* 31, 206. l.) Madviggal *tam*-ot ír: «*Tam tibi ne viles . . .*» Részemről ez utóbbihoz csatlakozom.

16. A kapu panasza.

A római lyrikusoknál, de kivált elégia-íróknál többször szerepel az imádott nő kapuja, mely előtt a szerelmes sokat esengett, ha zárva találta. Az ilyen esengő költeményeket *παράκλαυσίθυρον*-nak, azaz *zárt kapu előtt való esdeklés*-nek hívták. Ilyet foglalnak magukban ez elégia 17—44. versei. V. ö. *Theocritus* 23. idylljével,

Catullus 67. költeményével, *Tibullus* I, 2, 7—14. verseivel, *Horatius* III, 10. ódájával. Propertiusnál szerencsés inventio, hogy maga a kapu panaszolja el, a mik vele és előtte történnek s a kapu idézi a kizárt szerelmes panaszát. Az előadás tehát drámai. Azt nem mondja meg a költő, hogy kinek a kapujáról van szó. Csak azt halljuk, hogy ez a kapu (vagy inkább: ajtó? *ianua*) Tarpeiáról híres és most egy rossz hírű hölgy lakik ott, ki nem törődik sem a kapu hírével, sem a magáéval. Valószínű, hogy a költő, ha nem egyenesen Cynthiáról akart is beszélni, de általában ő reá czélzott és a kizárt imádóban magát rajzolta. Erre mutat a 18. elégiának 24. verse is.

1. *Ki diadaloknak nyiltam vala hajdan.* Minthogy nem valami nyilvános diadalkapuról van szó, hanem magánház kapujáról vagy ajtajáról, úgy kell érteni a dolgot, hogy ez a kapu akkor nyílt diadaloknak, mikor a ház feje a megtartott triumphus után haza tért családjához, mely nagy örömmel fogadta s a diadalmenetben körülhordott zsákmánynyal, díszekkel a ház előcsarnokát és atriumát felékesítette. (Hertzberg.)

2. *S Tarpeia szemérmes híre ragyog rajtam.* Ez a Tarpeia sok fejtörést okozott a commentatoroknak. *Burmman* a régi Tarpeiára gondol, Vesta papnőjére, a ki *Tatius sabinus* király iránt való szerelemből megnyitotta a sabinusok seregének a Capitolium várának kapuját. Azonban erről a Tarpeiáról épen nem dicsérőleg szól költőnk IV, 4. elégiája. Ha csak azt nem tudja be itt Tarpeiának dicséretül a költő, hogy szűzen élt volt s csak az *egy* *Tatius* iránti szerelemből vétkezett. *Hertzberg* azt hiszi (Comment. p. 57.), hogy az a ház, melynek kapuja itt szerepel, valamikor a *gens Tarpeia*-é volt. Könnyen túlesik a magyarázaton *Carutti* (kiadása 46. l.), mikor azt mondja, hogy «Tarpeia költött neve alatt a költő keményen korholja Cynthia erkölcsét» («Ficto Tarpeiae nomine acerrime Cynthia mores reprehendit».) Mások azt hiszik, a költő csak azt akarja mondani, hogy a ház, a melyről szó van, a Capitoliumon állott. *Genouille*, ki 1834-ben francia prózában fordította Propertius, Tarpeián általában Vestaszület ért s e sort, alig helyesen, így fordítja: «et que l'on connaissait chaste comme une vestale». A dolgot eldönteni aligha lehetséges.

3. *Küszöböm aranyos szekerek taposták.* A diadalkocsit a ház tornáczában (vestibulum) helyezték el.

4. *S porba tiport foglyok könnyárvjai mosták.* Azokat a foglyokat kell érteni, a kik a zsákmányból a triumphatornak jutottak rabszolgául.

7. *Koszorút, oh szégyen! ezeret rám fonnak.* A mulató borozó koszorút szokott volt fűzni a fejére. A kapu azt panaszolja, hogy a kizárt szerelmesek levették fejükről a koszorút és kedvesük kapujára fűztek.

11. 12. *Nem hat ez úrnőmre...* E két vers latin szövegében gyanút keltő nehézség van, t. i. az ige (revocatur) rendkívül szokatlan zeugmával két ellentétes dologhoz tartozik s maga is kettős jelentésben áll. *Lachmann* zárójelbe teszi e két verset és ügyetlen betoldásnak nézi. Védelmébe veszi *Spandau* és *Reitzenstein* (Rhein. Mus. 31, 205. l.); szerintük a 2-ik infinitivus egy oda gondolandó pergit-től függ. *Fontein purior*-t ír a *turpior* helyett, a mit *Madvig*, *Bachrens* helyeselnek. *Haupt* ezt coniciálta: «turpior it». *Vahlen* Haupttal e két verset az egész költemény legvégére teszi át, a mit sehogyse helyeselhettek. Szerintem e két sor a gondolatmenetet nem zavarja s a nyelvileg feltűnő szerkezet nem elég arra, hogy e két sort egyszerűen elvessük. A 9. és 10. vers pedig biztosítja e két sor hagyományos helyét.

29. *Ridegebb a sicani bércznél.* Siciliát Sicaniának is hívták; tehát az Aetna bérczét kell érteni.

38. *Bár ez nem kiméli tárgyát haragjának.* A kéziratok olvasása: «Quæ solet irato dicere tota loco» nem ad világos értelmet. Sokféleképp próbálták javítani. *Heinsius*: «Quæ solet ingrato dicere torva loco». Ezt fogadja el *Lachmann*; *Haupt-Vahlen* is egy szó különbséggel (torva helyett: taetra).

42. *Csókjaimat hányszor lépcsődre nyomtam.* E hely latin szövegében visszatértem a kéziratok kifogástalan olvasásához. *Vahlen*, *Burmann* nyomán, a *gradibus* helyett *genibus*-t ír.

17. Viharban.

Úgy látszik, Propertius csakugyan elindult arra az útra, melyről a 15. elégiában szó van. A hajót a tengeren vihar érte utól, melyben a költő megérdemlett büntetést lát azért, hogy oly könnyelműen elhagyta kedvesét. A megbánással és bevallásával mintegy Cynthiát engeszteli. Ámbár úgy rajzolja a vihart, a mint épen körülötte dühöng, természetes, hogy költeményét nem akkor írta, hanem a vihar elmúltá után; ezért a reménykeltő befejezés.

1. *És méltán!* (Et merito!) Hiressé vált kezdet, mely megkapó pathossal egyszerre *in medias res* ragad.

2. *Hívom . . . az árva sirályt.* A régiek azt hitték, hogy mikor a sirály fészken ül a tenger partján, akkor biztos az út a tengeren, Aeolus visszatartja a szeleket. (Ovid. Met. XI, 745. skk.) Ezért hívta őket segítségül a viharban hanyódo.

3. *Nem fog Cassiope kegygyel nézni már rám.* Cassiope, Cepheus felesége, mivel szépségét a Nereidákénál többre tartotta, csillaggá változott, melyet a hajósok derült idő jelének néztek. A költő tehát azt akarja mondani, hogy a felleges ég nem fog kitisztulni, Cassiope nem fog feltűnni, hogy a veszély elmúltát hirdesse. Azonban *Lachmann*, *Hertzberg*, *Jacob* és mások azt tartják, hogy nem a csillagra kell gondolnunk, hanem Epirusnak vagy Corcyrának kikötőjére, melynek szintén *Cassiope* vagy *Cassope* (Strab. VII, 7.) volt a neve. Ez, igaz, lehetséges, csak abban nem adhatok igazat *Lachmann*nak, hogy a *visura* kizárná az első magyarázatot. De a szövegben is van baj. *Solito* magában teljességgel szokatlan és kirívó kifejezés. Ezért *Lachmann* így javítja az egészet: „Nec mihi *Cassiope* *statio* *visura* *carinam* est”. Ez azonban igen is prózainak tetszik. Elfogadhatóbb akkor *Wytttenbach* coniecturája, melyet *Hertzberg* a szövegbe is bevett: „Nec mihi *Cassiope* *solidam* *visura* *carinam*». (Müller: *salvam*). *Polster* és *Fischer* (*Cassiope* *stolido*) nagyon is erős kifejezést mondatnak Propertiussal maga-magára. Én *Haupt-Vahlennel* meghagytam a *solito*-t, mivel megnyugtató javítást nem tehetni helyébe.

13. *Veszsen, ki először feszíte vitorlát . . .* A római költőknél gyakran előforduló „locus communis”. V. ö. pl. Hor. Carm. I, 3, 9. (Illi robur et æs triplex . . .)

18. *Az Iker-csillagot*, t. i. Castor és Polluxot, melyeknek feltűnte kedvező volt a hajósokra. (V. ö. Hor. Carm. I, 3, 2. Sic fratres Helenæ, lucida sidera . . .)

23. *Nevemen szólitna*. A halottat sírba tételekor nevén szólították s háromszoros *vale*-t mondtak neki s e szavakat: «Sit tibi terra levis» («Könnyű legyen neked a föld»).

25. *Doris*, Nereus felesége, a Nereidák anyja.

18. Egyedül.

Propertius egyik legszebb költeménye. A költő a magányban a puszta bereknek, a rideg bérceknek s a lomboknak panaszolja el méltatlan sorsát, Cynthia kegyetlenségét. A modern romantika fuvalma lengi át ezt a költeményt, mely az antik felfogás köréből szinte kiemelkedik és sok századdal előbbre szárnyal.

8. *Ily gyalázat ért*. Ez bizonyosan abban állott, hogy Cynthia ajtót zárt előtte.

20. *Pan-kedvelt fenyő te*. Pan, a pásztorok istene, azért szerette a fenyőfát, mert az az ő kedveséből, Pitysből lett, a kit Boreas féltékenységből összezúzott. Egyébiránt *Otto* (De fabulis Prop. II. p. 21) csak a fáknak egymással való szeretkezésére érti a 19. vers kifejezését («hogya van szivetek»).

27. *Jutalmúl, oh egek . . .* Az eredetiben a költő az *isteni forrásokhoz* foháskodik (divini Fontes), a mit mai napság szokottabb s így közvetetlenül érthetőbb felkiáltással helyettesítettem. Egyébiránt a *divini Fontes*-t sokan helytelen lectiónak tartják és sokféleképp iparkodnak javítani (*Housman*: dumeti sentes; *Ellis*: Clusini fontes; *Heinsius*: dumosi montes; *Lachmann*: di nivei fontes stb.)

19. A síron túl.

A halálban is öröklő szerelem szép gondolata, ép úgy, mint Arany *Bor vitéz*-ében vagy a *Kádár Kata* cz. székely népballadá-

ban, vagy hogy lyrikus költeményt is említsünk, Petőfi *Szeptember végén* cz. költeményében. Sőt ez utóbbi egyenesen rokon a jelen elégiával.

7. *Protesilaus*, kit a költő *Phylacidesnek* nevez (mivel Thessaliának Phylace nevű városában született), az első görög volt, a ki Trója alatt, Hektor kezétől, elesett. Felesége Laodamia megnyerte az istenektől azt a kegyet, hogy még egyszer láthassa imádott férjét. Pluto három órai időre visszabocsátotta a földre. Laodamia boldog volt, hogy viszontláthatta férjét s karjaiban halt meg. (V. ö. Ovid. Her. 13.)

13. *Deli hősnők raja* *élem járul*. Mint az Odysseia 11. énekében Odysseus elé. Itt különösen olyanokra gondolhatunk, mint Andromache, Helena, Cassandra.

15—18. *Veled egy sem ér föl előttem szépségben* stb. E négy sor magyarázása, javítása sok dolgot adott a Propertiuszal foglalkozó kritikuskoknak. *Lachmann* e két distichont elválasztotta egymástól, közbe ékelve a 19. és 20. verset s a 20. versben a *meis*-t Scaligerrel *tuis*-ra változtatva. Erőszakos módosítás. Nem soroljuk fel a sok javítási kísérletet, csak azt említjük meg, hogy szövegünknek jelen alakja, melyet *Vahlen* is elfogadott az 5. kiadásban, *Ottótól* való (Rhein. Mus. 35, 432.), a ki azzal, hogy a két distichont összekapcsolta s a Tellushoz intézett kívánságot zárójelbe téve a következő versre vonatkoztatta, a nélkül, hogy a szöveget magát változtatta volna, teljesen rendbe hozta ezt a sokat vitatott helyet.

20. Hylas.

A költő inti Gallus barátját (l. az 5. elégiához való jegyzetet), hogy kedvelt ifját, Hylast, őrizze a lányoktól, mert elrabolhatják tőle ép úgy, mint a regebeli Hylast elrabolták a vízi nymphák Herculestől. Hylas történetét Propertius előtt több költő előadta, így a görögök közül *Theocritus* (13. idyll) és *Apollonius Rhodius* *Argonautica* I, 1207—1272. A rómaiak közül *Valerius Flaccus* *Argonaut.* III, 521. skk., valamint *Vergilius* és *Ovidius* is említik. Az egész költeményt gazdag színezés, drámai elevenség tünteti ki. Kiemelhetjük — a tárgyhoz képest — a tárgyalás finomságát is,

mely szinte velünk is elfelejteti, hogy olyan viszonyról van szó, mely az antik világnak erkölcsi érzékünket bántó árnyékoldala.

4. *Az argonauták esete is mondja.* Szabadabban s a magyar olvasónak közvetetlenül érthetőbben fejeztem ki azt, a mit a latin szöveg így mond: «Megmondhatja a minyasok iránt kegyetlen Ascanius». A *minyasok* = argonauták, mert Minyastól, egy régi thessaliai királytól származtak. *Ascanius* Bithynia folyója, melynél Hylas elrablása történt.

6. *A régi Hylasnak.* Az eredeti szöveg azt is megmondja, hogy Hylas *Thiodamas* fia volt. *Thiodamas* a dryopsok királya volt. *Hercules* agyonütötte, mert *Thiodamas* megtagadott tőle egy bikát, melyet az éhező hős kért tőle lakomára. Fiát *Hylast* aztán magához vette *Hercules* és vitézzé nevelte.

7. *Sila vadonának.* *Silae silvæ* helyett *Scaliger* javítása, melyet *Lachmann, Jacob, Keil, Müller* és *Haupt-Vahlen* elfogadtak. *Sila* Dél-Italiának hegyes, erdős és vizekben gazdag vidéke *Bruttium* táján. *Bachrens* — szokása szerint — nagyon erőszakos javításhoz folyamodik («*Umbræ sacra flumina silvæ*»).

8. *Anio* (mai neve: *Teverone*) a *Tiburnál* (*Tivoli*) nagyszerű vízeséseket képező folyócska, mely a *Campagnán* keresztül kigyózva a *Tiberisbe* ömlik.

9. *A gigászi partnak.* *Cumæ vulcanicus* vidékét kell érteni, az úgynevezett *phlegrai* (azaz égett) mezőket *Cumæ* és *Capua* közt (a mai *Solfatara* völgye); *gigászi* azért, mert az istenek ott harczoltak az ellenök támadt gigászokkal.

12. *Sellő* = vízi nympha, tündér.

17. *Pagase* révéből (*Thessaliában*) szállt tengerre az *Argo* nevű hajó az argonautákkal, kiket *Jason* vezérelt *Colchisba*, a *Phasis* folyamához, hogy onnan elhozzák az arany gyapjút.

19. *Tengerén Hellének* azaz a *Hellespontuson*. *Helle Athamas* király leánya volt, ezért mondja a költő *Athamantisnak*.

25. *Boreas két fia* . . . *Propertius* itt valószínűleg olyan jelene-
tet rajzol, a melyet lefestve is látott. S valóban egy e tárgyú igen szép freskót találtak *Herculanumban*; ámbár az sem lehetetlen, hogy a freskó készült *Propertius* leírása nyomán.

31. Itt a latin eredeti *Boreas* két fiát a *pandioni Orithyia sar-*

jadékinak mondja, a minek pontos visszaadását nem tartottam szükségesnek. *Pandioni* = athéni, mert Pandion athéni király volt, Orithyia nagyatyja. Orithyia pedig Erechtheus athéni király leánya volt, kit Boreas elrabolt.

33. *Ott fakadt Arganthus tövében a Pege. Arganthus*: mysiai hegy; *Pege* (vagy *Pegæ*): az Ascanius folyó forrása. *Thyniai* = bithyniai.

35. skk. *Senkitől sem ápolt gyümölcstermő fáknak . . .* Ez az üde leírás eszünkbe juttatja a Homeros rajzolta Ogygiát.

45. *A dryádok* = fái nymphák. Propertius itt eltér Apolloniustól, a kinél a dryádok távolabb maradnak s egy vízi nympha rántja le Hylast.

49. *Hercules messziről ad rá sűrű választ.* A latin kifejezés (iterat responsa) határozott és értelmes, ezért nem fogadhatom el a sok javítási kísérlet közül még a Hauptét sem (iterat, responset). A javítás csak az előbbi vers miatt tetszhetik szükségesnek; de ha nem úgy értjük, hogy a test vízbe zuppanása hallatszott (sonitum raptó corpore fecit), hanem hogy maga Hylas kiáltott, mikor elrablott testével a vízbe zuhant, akkor minden rendben van. Erre adhat Hercules sűrű választ (iterat responsa). Helyesebb is így fogni fel a dolgot *Postgate*-tal (Select Elegies of Prop. p. 102.), mert ha csak a testnek vízbe zuppanása hallatszott, hogy tudhatta Hercules, hogy éppen Hylas az, a ki a vízbe esett? A *sonitus* articulálatlan hangot s így kiáltást is jelenthet, sőt általában a beszédnek hangzását is, mint *Cic. Or. I, 12, 51. verborum sonitus inanis*. Theocritusnál is (XIII, 58.) háromszor kiált Hylas gyöngye hangon a vízből. Ezek szerint a *raptó corpore* nem abl. instrumenti, hanem vagy abl. qualitatis vagy abl. absolutus.

21. Gallus végszava.

Ez a megható kis drámai monolog Gallusnak a szájába van adva; de ez nem az a Gallus, a kihez az 5. 10. és 13. elégia van intézve, hanem mint a következő elégia 7. verséből kitűnik, rokona volt költőnknek; Antonius pártjára állván, részt vett a perusiai háborúban Kr. e. 41-ben s úgy látszik (8. v.), hogy utonállók ölték

meg, ámbár lehetséges, hogy ezek az utonállók Octavianus portyázó katonái voltak. A haldokló Gallus mondja tehát e monologot egy menekülő haditársának, hogy izenetkép vigye meg az ő nőtestvérének s így talán még tisztességes eltakarításban részesüljön.

3. *Mért fordul el dagadt szemed e kint látva?* Így a kéziratok s a mi fő, a Neapolitanus. A Lachmann által többre becsült Groninganus azonban így adja: *Qui nostro gemitu . . .* s ezt fogadja el *Lachmann*, ezt *Müller*, *Haupt-Vahlen*, *Postgate* és mások. Nekem Hertzberggel sokkal természetesebbnek tetszik a kérdés, t. i. «miért fordítod el (torques = detorques) dagadt szemeidet az én fájdalmas nyögésemtől?» S így a következő sor mintegy megokolja a részvét jogos kívánását. A menekülő katona szeme nem a részvét könnyeitől dagadt, mint némelyek értelmezik, hanem a saját fájdalma okozta könnyektől. Ezt így magyarázza különben Lachmann is.

5. *Menekülj, örvendve szülőd szeme lásson, És hugom értse meg könnyedből a gyászom.* A hagyományozott szöveg ez:

Sic te servato, ut possint gaudere parentes,

Nec (vagy ne) soror acta tuis sentiat e lacrimis.

Ezt elfogadja Lachmann, Hertzberg, Keil, Müller, Postgate, Haupt-Vahlen stb., de ezek sem mind egyformán értik a helyet. *Lachmann* pl. s vele *Hertzberg* úgy érti, hogy Gallus nem akarja, hogy huga megtudja a megmenekült bajtárs könnyeiből a *háború eseményeit* (acta), azt azonban, a mi következik, hogy hitvány kezeiktől esett el s az etrusk hegy alatt szétszórott csontok az övéi, azt igenis tudtára akarja adatni hugának. *Postgate* ellenben úgy érti, hogy Gallus épen halála módját akarja huga előtt eltitkoltatni s a 7. és 8. vers az *acta*-nak az appositiója. Azonban az egész költeménynek csak akkor van értelme, ha a haldokló szavait izenetnek értjük. Az *acta*-t pedig nagyon bajos a háború egyéb eseményeire vonatkoztatni, melyekről nincs szó, hanem igaza lesz Postgatenak abban, hogy a 7. és 8. vers az *acta* magyarázata. Ekkor azonban feltűnő a *nec*, hogy t. i. Gallus azt mondja el a menekülő bajtársnak, a mit nem akar, hogy testvére megtudjon.

E nehézségen úgy akart segíteni *Beroaldo*, hogy az 5. versből elhagyta az *ut*-ot s a *nec* helyett *haec*-et írt s ezt az olvasást fogadta el *Jacob* az ő kiadásában (és fordításában). Értelme: «Úgy örüljenek szülőid a te megmeneküléseden, a mint hugomnak ezt könyvek közt tudtára adod»; vagy *Jacob* fordítása szerint:

So wahr sollst du dich retten, dass Deiner die Eltern sich freuen,
Als du dies bittere Leid weinend der Schwester erzählst.

Ilyen értelemben fordítja e helyet *Strombeck*, így *Genouille*, s ezt a szöveget fogadta el *Bachrens* is. Helyeslőleg szól róla *Reitzenstein* (*Hermes* 31. p. 183. *Properz-Studien*). Én azonban azt hiszem, hogy ebben a szövegben sem lehet megnyugodnunk. Erőszakos változtatás a magában véve kifogástalan 5. versből kihagyni az *ut*-ot s a következőben *nec* helyett *haec*-et írni. Az is baj, hogy az összehasonlító föltevést tartalmazó két vers közt grammatikailag nincs jelezve az összefüggés, hiányzik a kötőszó. Ámbár nagyon kétes dicsőségnek tartom a coniecturák halmazát szaporítani, kénytelen vagyok egyszerűbb remediumot ajánlani e hely javítására, t. i. meghagyni az *ut*-ot, a mint a kéziratokban van, csupán a *nec*-et változtatni, még pedig nem *haec*-re, hanem *et*-re; így megvan a kívánatos kapcsolat s megvan a természetes összefüggés: «Menekülj meg szülőid örömére és hugomnak add ezt tudtára». Még egy módja volna a javításnak, az 5. versbeli *ut*-ot a *nec* helyébe tenni, de ez esetben egyúttal a *sentiat*-ot *sentiet*-re változtatni:

Sic te servato possint gaudere parentes,
Ut soror acta tuis sentiet e lacrimis.

Ez alakban kifogástalanabbúl kifejezi a vers azt, a mit *Beroaldo* javítása fogyatékos alakban s a hiba eredete is sejthető volna, t. i. az a másoló, a ki a *servato*-t imperativusnak értette, szükségesnek találta az *ut*-ot már itt közbeszúrni és mert azt hitte, hogy a *soror* a megmenekült katona testvére, azt akarta, hogy a szülőkkal együtt az is örüljön; azért írt elébe *nec*-et. Elsőséget adtam azonban az egyszerűbb eszközökkel való javításnak és előbb említett javításomat — *pace tua, Properti!* — a szövegbe is beiktattam.

9. *Etrusk hegy tövén*: az Appenninek alatt.

22. A szülőföld.

Kétséggkívül ugyanahhoz a Tullushoz szól költőnk, kinek egész I. könyvét (mint monobiblost) ajánlotta, s kihez az 1. 6. és 14. elégia szól. Szokásuk volt a régi költőknek, hogy műveiket vagy műveik egyes, külön kiadott könyveit személyükre vonatkozó adatok közlésével végezték. Így Horatius részletes jellemzést ad magáról epistolái I. könyvének huszadik (utolsó) darabjában. (Postgate összehasonlítja e szokással a német inauguralis dissertatióknak a szerző *vita*-jával való befejezését.) Propertius itt Tullus gyakran ismételt kérdésére felel, a miből az látszik, hogy nem volt köztük nagyon bizalmas baráti viszony, hanem a gazdag Tullusnak némileg a jóakaró patronus szerepe jutott költőnkkel szemben. (Paley.)

3. *Tudod Perusiát.* Propertius itt az előbbi elégiában említett perusiai háborúról szól nagy keserőséggel. Perusia elpusztítása, a polgárok mészárlása mély hatással volt a költő érzékeny szívére s ennek bátran kifejezést ad, ámbár a perusiai vérengzés Octavianus győzelmének a következménye volt. A szabad szellemű költő mégis Itália sírjának nevezi Perusiát.

7. *Te rajtad szórták szét rokonom tetemét.* Itt nyilván az előbbi költeményben szereplő *Gallust* kell értenünk.

9. *E rónára néző Umbria szült engem.* Umbria Etruriának, a mai Toscanának egy része volt. Látni való, hogy költőnk csak általánosságban ad számot születése helyéről, a mennyiben szülővárosát nem nevezi meg. Erről a kérdésről l. a Bevezetést.

JEGYZETEK A MÁSODIK KÖNYVHÖZ.

1. Dalaim.

Mæcenas, kinek körébe Propertius I. könyve kiadása után nem sokára bejutott, biztatta költőnket, hogy a szerelmi elégiánál nagyobb feladatra is vállalkozzék, nev. Augustus tetteinek megénekelésére. A költő azonban ismét szerelmi elégiákból állított össze egy új könyvet, melyet pártfogójának, Mæcenasnak ajánlott s egy hozzá intézett költeményt írt a könyv bevezetéseül, melyben kifejti, hogy ő a szerelem dalosa, ebben fogy el élte, eposra nem érez hivatást. Ugyanezt a tárgyat foglalja magában — más előadásban — a II. könyv utolsó költeménye, úgyhogy e két költemény az egész könyvnek illő kerete s mintegy összefoglalása.

5. *Ha così ruhában.* Lásd az I, 2, 2-höz való jegyzetet. Az 5-től 10-ig való verseket főleg grammatikai nehézségek miatt más rendbe állította Lachmann, t. i. ily rendbe: 9. 10. 7. 8. 5. 6. Ezt az áthelyezést majdnem minden újabb kiadó elfogadta. *Vahlen*, helyesen, visszatért a hagyományozott sorrendhez, melynek kifogástalan voltát kimutatta (*Zitzungsberichte der kön. preuss. Akad. der Wissensch.* 1882, p. 278.) a sokat gyanúsított *cogis*-t (5. v.) is megmentve a kritikusok támadásaitól. Helyesli az eredeti sorrendet *Otto* is (*Rhein. Mus.* 35, 435.), de felesleges coniecturát iktat az 5. versbe («Sive illam *video* fulgentem incedere Cois»).

16. Az 1—16. versek külön önálló költeményt tesznek *Struve* szerint (*Observ. in Prop. Altona* 1804.) s a 17. verssel új költemény kezdődik. Csak curiosumkép említtem, valamint azt is, hogy a 17—38 verseket nem tartja propertiusiaknak *Heimreich* (*Quæst.*

Prop. p. 36. skk.). Ellenében lásd *Plessis*: Études critiques sur Properce et ses élégies p. 113—117.

19. *Titánok hadáról nem szólna az ének* . . . azaz nem a mythosok világából venném tárgyat, hanem a jelenkor történetéből. A titánok harca (titanomachia) kedvelt tárgya volt a görög költészetnek s a képzőművészetnek is, mint a pergamoni oltár híres domboróművei mutatják.

22. *Xerxesről, kinek két tenger összezárul*. Xerxes megkísérté átvágni az Athos hegyét, hogy hajóhadának utat nyisson.

24. *Cimber görög*. A germán néptörzshöz tartozó cimbereket és teutonokat Kr. e. 101-ben verte le Marius.

25. *Caesarodnak* azaz Augustusnak.

27. *Dalljam bár Mutinát, Philippit, sirvermünk*. Mutinánál (ma: Modena) győzte le Antoniust Octavianus Kr. e. 43-ban. *Philippinél*, Macedoniában, az Antoniussal szövetséges Octavianus legyőzte Brutust és Cassiust Kr. e. 42.

28. *Sikul* (= sicíliai) *hadigályák*. A sicíliai háborúban Sextus Pompeiust győzte le Octavianus.

29. *Letiport tüzhelyét az ős etrusk népnek*. A perusiai háborúra vonatkozik. L. az I, 2, 21-hez való jegyzetet.

30. *Pharus* a világító tornyáról híres sziget Alexandria mellett, mely az actiumi ütközet (Kr. e. 31.) után szintén Augustus kezébe került.

31. *S ha zengném a Nilust*. A diadalmenetben a legyőzött városok vagy vidékek képét is körülhordták. Ezért mondja a 34. vers egy *actiumi gályáról* is, hogy a Szent-úton (Sacra via) *tánczolt*, mert a diadalmenet a forum hosszában a Capitolium felé húzóódó Szent-úton is végig haladt. A 33. vers pedig *királyokra hurkolt arany lánczról* beszél, mert a diadalmenetben a fogoly fejedelmeknek is fel kellett vonulniok.

37. *Ilyennek vallja lenn Theseus Pirithoust* . . . Theseus és Pirithous, Achilles és Patroclus közmondásos barátsága ismeretes a mythosokból. *Lenn*, azaz az alvilágban, mert Pirithous az alvilágba is vele ment Theseussal. A költő e kettős példával illusztrálja Augustus és Mæcenás viszonyát. E két verset több kritikus idegen todaléknak tartotta, Lachmann coniecturával iparkodott

javítani (testatur helyett: *ceu fatur*); de ujabban *Vahlen* (Sitzungsberichte stb. 1882 p. 279.) szépen megvédte e helyet a támadások ellen.

39. *De Callimachusnak gyöngye a szózatja*. Callimachus a híres alexandriai tudós költő, nev. elégiáíró, a kit Propertius fő példaképének tekintett; ezért nevezi magát is római Callimachusnak (IV, 1, 64.). Callimachus is — úgy mond a költő — csak lyrai költeményeket s elégiákat írt, nem eposokat.

42. *Phryg őseivel Caesart*. Phryg (phrygiai) itt = *trójai*; t. i. a gens Iulia Iulust, Aeneas fiát hirdette ősatyjának.

46. *Ki mihez ért, abban egész napja teljen*. E verssel *Leo* (Rhein. Mus. 35. 436.) szerint végződik a költemény s a következő verssel új elégia kezdődik. (?) Ellenben *Heimreich* (Quæst. Prop. p. 36.) az 56. verssel fejezi be azt az elégiát s szerinte az 57—78-ig való versek tesznek új elégiát. Felesleges czáfolnom, mert ezt már megtette *Heydenreich* (Quæst. Prop. p. 12—18.).

51. *Phædra poharát*. Phædra, Theseus király felesége, szerelmes volt a mostoha fiába, Hippolytusba s mint Propertius e helyéből kitetszik (bár ezt különben másutt nem olvassuk), varázsitalokkal akarta megnyerni annak a szerelmét, azonban sikertelenül. Végre bevádolta férjénél, mint Potifárné Józsefet, és vesztét okozta.

53. *Circe füve*, Circe a Nap leánya Aeaea mesés szigetén, ki varázsitalával állatokká változtatta a hozzá betérő utasokat, így az Odysseia szerint (X. ének) Odysseus társait.

54. *Medeának üstbe forralt mérge*. Medea colchisi királyleány, ki Jasonnal megszökött s Jolcosban varázslatával szörnyű bosszút állt Peliason, Jason rosszakaró nagybátyján.

57. *Minden földi kinnak van enyhítő írja*. Ezt a szép mondást akarva vagy akaratlanul már lefordította a mi *Jókaink* Anna keservében (Szigetvári vértanúk): «Minden bánatnak van oltogató könnye».

59. *Machaon orvoslá béna Philoctétest*. Machaon, Aesculapius fia, mint nagyra becsült orvos szerepel az Iliasban. Ő gyógyította meg a kigyótól megmart Philoctetest, kinek nyilai nélkül — a jóslat szerint — nem vehették meg Tróját a görögök.

60. *Vak Phoenixnek Chiron új világot ébreszt*. Chiron cen-

taurus, Achilles tanítója, szintén híres orvos volt s meggyógyította a vak Phœnixet.

61. *A holt Androgeost.* Androgeos Minos cretai király fia volt. Az athéniek megölték irigységből, a miért az minden versenyükön győzedelmeskedett; de Apollo visszaadta az életét.

62. *Telephus* mysiai királyt, mivel a görögök partra szállását meg akarta gátolni, Achilles megsebesítette lándzsájával. Később azonban barátságot kötött a görögökkel s ekkor Achilles ugyanannak a lándzsának a rozsdájával meggyógyította.

66—70. *Tantalus*, a *Danaidák* és *Prometheus* regéjét mindenki ismeri.

76. *Britanni fogatod.* A gallok és bretonok kétkerekű harczi szekerei Rómában is divatosak lettek, természetesen fényűző czélból.

2. Cynthia dicsérete.

A költeményben nincs ugyan megnevezve Cynthia, de a kéziratok „ad Cynthiam” czímet adnak neki és minden valószínűség szerint jogosan. *Ribbeck* ugyan (Zur Erklärung und Kritik des Properz Rhein. Mus. 40. 1885, p. 481. skk.) azt igyekszik bebizonyítani, hogy olyan költeményeknél, a melyekben Cynthia nincs megnevezve, másra kell gondolnunk. A második könyv egy új kedvest akar halhatatlanná tenni s épen e második költeménnyel kezdődik költőnk új szerelme. Ez állítása támogatására felhozott bizonyítékait nem tartom meggyőzőknek, bár *Heydenreich* (Bursian's Jahresbericht 25. köt.) helyesli *Ribbeck* felfogását. Lásd a Bevezetést.

4. *S más lányért Juppiter valaha szállt ?* A kéziratok *ignoro*-t írnak, a Neapolitanus másod kézből *ignosco*-t is. Ez utóbbit helyesli *Otto* (Hermes 23. p. 28.) De méltán fogadja el az előbbi *Lachmann*, *Hertzberg* (= „*nihili aestimo*”), *Keil*, *Müller*, *Paley* stb. Értelme: „Juppiter, semmibe sem veszem (csekélylem) a te régi csinyeidet” azaz csodálkozom rajta, hogy Juppiter kevésbbé szépekért a földre szállott, mert ez a lány volna igazán méltó hozzá.

6. *Juppiter hűgára* t. i. Junóra, ki felesége is, testvére is Juppiternek. (A *soror* helyett *Schneidewin* Philol. I. 386. *toro*-t ajánl.)

8. *Gorgo kígyó-fürtje*, a kígyófürtös Medusa-fő, melyet pajzsán viselt Minerva.

9. *Ischomache* (vagy: Hippodamia), kit Pirithoussal való egybekelésekor a vendégül meghívott centaurusok boros fővel el akartak rabolni. Ekkor támadt a görög képzőművészetben annyit szereplő harc a lapithák és centaurusok közt, melyben végre is a lapithák győztek.

11—12. *Ilyen Proserpina*. Itt baj van a hagyományos szövegben. A kéziratok így írják: *Mercurio satis* és Brimo helyett *primo*-t. A sokféle javítás közül *Lachmann* óta általában elfogadták a *primo* helyett *Turnèbe* coniecturáját (*Brimo*: Proserpina másik neve). A *satis* helyett *sacris*-t, *sanctis*-t írnak legtöbbször; Hertzberg: *Sais*-t, Haupt-Vahlen *talis*-t. — A mi az itt említett mythost illeti, Mercurius szerelemre gyulladt Proserpina iránt és a thessaliai Bœbe tavánál rátámadt. Proserpina hőiesen ellenállott. Propertius azonban másképp tudja.

13. *Hátrább ti istennők* t. i. Juno, Minerva és Vénus, kik Ida pásztora, Paris előtt meztelenül mutatkoztak, mikor a szépség arany almájáért versenyeztek.

16. *Sibylla*, a Vergiliusból (Aen. VI.) ismeretes agg cumæi jósnő (Cumæa vates).

3. Cynthia szépsége.

Ezt az elégiát *Scaliger*, Propertius legönkényesebb kritikusa a kéziratok tanúsága ellenére az előbbi folytatásának tüntette fel. Követte *Burmann* és *Broekhuysen*. — *Ribbeck* szerint (l. az előbbi költemény magyarázatát) ez az elégia leginkább bizonyítja, hogy itt már nem Cynthiáról van szó, hanem egy előkelő nőről. Azonban a 17. és 18. vers leginkább mutatja, hogy ugyanarról van szó, a kiről a II, 33-ban, azaz Cynthiáról. A nyugvó bacchansnőhöz való hasonlítással már az I, 3-ban találkoztunk. Egyébiránt ez elégia 3. és 4. verse, melyekből kitűnik, hogy ezt a második könyvet a költő egy hónappal az I. könyv befejezése után kezdte írni, bizonyítja, hogy itt ugyanaz a szenvedély lángol tovább, új táplálékot nyerve, még erősebben.

12 *Tiszta tejben úszik a rózsalevél.* E szép hasonlat már Anakreonnál előfordul. Anakreoni dalok 15. (Ford. P. Thewrewk Emil p. 251.)

«A kis orra, gyenge areza
Csupa tej meg rózsá légyen.»

Ugyanott a jegyzetekben idézi a fordító a rokon költői helyeket s köztük a legszebbet, a *Petőfiét*:

«Tündér arczod tejben úszó rózsája.»

18. *Ariadne, bacchans táncvezér.* Ariadne, miután Theseus Naxos szigetén hűtlenül elhagyta, Bacchus isten felesége lett s annak ünnepein a nimphák tánczos karait vezérelte.

21. *Versenyez Corinna hírével.* Corinna híres bæotiai költő nő, a kiről Pausanias azt mondja, hogy Pindarost ötször legyőzte költői versenyben. Hogy Cynthia a költészettel is foglalkozott, azt az I, 2, 27. is dicsérve emlegeti.

22. *És sok másnál többre becsüli magát.* Itt Haupt-Vahlennel visszatértem a kéziratokhoz, melyeknek olvasását (*Carmina, quæ quivis*) sokan hibásnak tartották és sokféleképp iparkodtak javítani. Legtöbb kiadó Beroaldo javítását fogadta el: *Carminaque Erinnæ* (Groninganus codex: *quæ lyrnes*-ből). E szerint egy másik görög költő nőről, *Erinnáról*, Sappho kortársáról volna szó.

24. *Üdvöt arany Ámor tüsszente reád.* A régiek jóslatszámba vették a tüsszentést. Ámor tüsszentéséről Catullus 45. — *Arany Ámor*: Heinsius valóban *aureus*-t ír a *candidus* helyett (kéziratok: *arduus*, *ardidus*, de *Macrobius* idézi e helyet s *candidus*-t ír), én azonban a *candidus*-t megtartottam, csakhogy nem akartam a szokatlan *fényes*-sel, *ragyogó*-val fordítani.

26. *Ne hidd, hogy az édes anyádtól nyeréd.* V. ö. a magyar népdal e híres mondásával:

Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünkösdi napján
Hajnalba' születted.

28. *Tíz hó.* A rómaiak a hold járását vevén irányadóul négy hetet számítottak egy hónapnak. A holdév pótlására aztán minden második esztendőben egy intercalaris hónapot szúrtak közbe, mely 22—23 napból állott.

4. Szerelem betege.

Ennek az elégiának tíz első versét a kéziratok még az előbbi elégia folytatásaként adják. *Schrader* és *Lachmann* azonban helyesen ide tartozóknak ismerték fel e sorokat s követi őket *Jacob, Keil, Müller, Bachrens*, stb. *Hertzberg* a kéziratokkal tart, de a 44. vers után hézagot jelöl. *Paley* Hertzberget követi hézagjelzés nélkül. Annyi azonban bizonyos, hogy a lendületes 3-ik elégiához ez a tíz sor, mint befejezés, méltatlan, gondolatmenetének meg nem felelő, ellenben a 4-ik elégia kezdete gyanánt fennakadás nélkül elfogadható. Ennek gondolatmenetét így foglalja össze *Lachmann* (p. 115.) «Nem akarok ezután más leányt szeretni, mert tapasztaltam, hogy a keménynyakú szerelmesek is csakhamar megpuhulnak és jó-rossz sorsot eltérnek; nem is új dolog ez, hiszen már Melampus szerelme kedvéért még tolvajságra is vete-medett. Azonban mielőtt a szerelmes ily alázatossá válnék és Ámornak ennyire hódolna, sok fájdalmat kell szenvednie, de hiába küzdenek a szerelem ellen, mert ennek szörnyű kínja ellen nincs orvosság. Ez történt velem is, oly nagy fájdalmakat kellett eltűrnöm, hogy csak ellenségemnek kívánhatom asszonyok szerelmét, barátaimat arra intem, hogy inkább fiuk uralmának hódoljanak.»

51. *Szenvedt jós Melampus.* Melampus a pylosi Amythaon fia. Testvére Bias beleszeretett a szép Peróba, Neleus pylosi király leányába. De Neleus Iphiclus pheraei király által elrabolt marháinak megkerítését tűzte ki föltételül. Melampus, testvére iránti szeretetből, vállalkozott erre, de rajta vesztett: Iphiclus elfogta és börtönbe vetette; egy év múlva azonban, jós voltát megismervén, szabadon bocsátotta. Melampus most meghozta a marhákat és Bias megnyerte a királyleány kezét. (L. Theokritos III, 43. Hom. od. XI, 290. XV, 225.) Propertius e helye azonban Melampust tünteti fel szerelmesnek.

8. *Perimede* varázsló asszony, kit már Theokritos említ (II, 16.).

18. *A ki nekem hívem, fiúba szeret.* A költő ily nyilatkozattal — mely egyébiránt a lelkében támadt meghasonlásnak hű kifejezése — nem sértette az *akkori* olvasó erkölcsi érzékét. Még a gyöngédlelkű Vergilius *Bucolicáiban* is van szó ily viszonyról.

5. Való?

Az első határozott panasz és szemrehányás a hűtlen *Cynthia* ellen. Egyébiránt jellemző, hogy *Cynthia* könnyelműségéről előbb volt tudomása egész Rómának, mint *Propertius*nak.

4. *Fű még nekem is szél.* A kéziratok olvasását (et nobis *Aquilo*) *Lachmann* javította meg (aliquo). *Postgate* megtartja és védi az *Aquilo*-t, *Ellissel* tartva, de nem nagy szerencsével.

14. *Tágul igád:* a költő saját magához intézi szavait.

17. *Oh de, Eltem . . .* Mintha csak a 13. vers állítását bizonyítaná, egyszerre más hűt üt meg a «szív költője». Milyen könnyen hajlandó mindent megbocsátni!

21. *Mégsem szakítom le, hűtlen, a ruhádat.* V. ö. *Tibullus* I, 10, 59.; I, 6, 73.

26. *Kinek nem köríti homlokát borostyán, mint a költőkét.*

6. Féltés.

Cynthia könnyelműségének rajza. A költő átkozódás vagy szakítás helyett megadja magát, megalkuszik a viszonyokkal, azzal vigasztalva magát, hogy a nők erkölcstelensége Rómában úgyis általános, hűséget talán csak a régi mythosok világában találhatni. Egyúttal rámutat az erkölcstelenség okaira s végre is biztosítja *Cynthiát* örök szerelméről. A válság tehát egyelőre eldőlt (I. e. könyv 4. elégiáját), még pedig nem *Cynthia* megjavulása, hanem *Propertius* sülyedése árán. Hogy *Cynthiában* már ő sem láthat egyebet *meretrix*-nél, azt mutatják azok a hasonlatok, a melyekkel költeményét kezdi. — Ez az elégia kiváló példája a *propertiusi* csapongásnak, a gondolatok hullámlásának, átmenetek nélkül

való váltakozásának. Sok kritikus fennakadt ezen és iparkodott a föltételezett hézagok helyét megjelölni, esetleg más elégiákból vett sorokkal kitölteni. Ez a philologiai kritikának legsikamlósabb ösvénye: «lubrica tota via est et perfida». Az elégia gondolatmenetének összefüggését kimutatja *Hertzberg* (Comm. p. 103.). *Reitzenstein* szintén védelmébe veszi a hézagosság vádja s a föltételezett lacunák ellen; egyúttal, mint erkölcsrajzot *Hor. Carm. III, 6*-tal hasonlítja össze (Hermes 31, 218. l.) Legtovább megy az önkényes kritikában *Carutti* (kiadása 96., 97. l.), a ki ez elégiát két költeményre bontja s mindegyiket töredékekből, hézagok jelzésével állítja össze. Legalább két összefüggő költeményt állított volna össze a *töredékekből*!

1. *Laisnak a háza*. Lais siciliai születésű, híres görög hetæra volt. Corinthusban lakott, melynek régi neve: Ephyra; ezért mondja a latin szöveg Laist ephyrainak. Tízezer drachmáért (8000 korona) árulta kegyét s kiváló emberek jártak utána. Az ő drága volta miatt keletkezett az a közmondás, hogy: «Non cuivis homini contingit adire Corinthum». Demosthenes is elment őt látni Corinthusba, de hallva az árt, azt mondta: „Nem veszek oly drágán — megbánást”.

3. *Menander Thaisát*. Thais is hirhedt hetæra, a ki N. Sándort ázsiai hódító hadjáratára is elkísérte. Annak halála után Ptolemæus egyiptomi királyé lett. *Menander*, az új attikai comœdia megalapítója, színdarabot írt róla, azért nevezi költőnk Menander Thais-ának.

6. *Phryne* szintén igen ünnepelt hetæra volt Thebában. Szere-tője volt Praxiteles szobrásznak, ki meg is örökítette őt egy művében, mely a delphii Apollo templomában állott. Oly vagyonra tett szert, hogy ajánlatot tett a N.-Sándortól feldúlt Theba fölépítésére, ha nyilvános föliratban megörökítik, hogy «Alexander földúlta, de Phryne, a hetæra fölépítette». Ajánlatát elvetették. (Plinius 34, 8.)

10. *A bölcsőben gagyogó kis gyerek*. Cynthiának nem volt gyermeke (l. III, 9, 33.); Propertius csak azt akarja mondani, hogy arra is féltékeny, ha Cynthia egy kis gyermeket összecsókol.

15. *Ily vétek vala harcز forrása*, t. i. a nők csalfasága.

17. *A centaurusokról*, a kik Pirithous lakodalmát megzavarták, l. a II, 2, 9-hez való jegyzetet.

23. *Oh boldog Alcestis s te, Ulixes ágya*. Admetus, pheræi király felesége, Alcestis, megmentette férjét a haláltól, a mennyiben ő szánta el magát helyette a sors-kivánta halálra. Tehát a női önfeláldozásnak kiváló példája, mint Penelope, Ulixes hű felesége.

25. *Szemérem temploma*. A szeméremnek, Pudicitia-nak, két temploma volt Rómában (Livius 10, 23.). E vers előtt hézagot jelölnek a kiadók, de szükségtelenül; Alcestissal és Penelopével szembe állítja kora viszonyait. Épen ezért a férjes nőről beszél, a kinek minden szabad Rómában; de akkor a leánytól sem lehet erkölcsösséget várni, mert azt is romlottság veszi körül és mételezi meg. Nem kell tehát a férjes nő említését Lachmannal arra magyaráznunk, hogy Cynthia is férjes volt.

27. *A mely kéz először buja képet festett*. E vers előtt is szükségtelen hézagot föltételezni. Miután a költő a nők romlottságáról beszélt, most rámutat e romlásnak — szerinte — fő okára, t. i. hogy már a leányból kiölik a szemérmet a szobák falaira festett obscen freskók. Ezeket kárhoztatja tehát. Rómában is úgy lehetett a dolog, mint Pompeiiben, a hol alig van ház, melynek valamelyik szobája buja képpel ne dicsekednék. Erre czélozhatott Juvenalis: „Nil dictu foedum visuque hæc limina tangat, intra quæ puer est“.

35. *Csoda, ha templomunk pók szötte be szerte?* E vers előtt is hézagot jelölnek a kiadók. Lachmann szerint ez a distichon főképp ezen a helyen, sehogy sem érthető. E helyen *Reitzenstein* is valószínűnek tartja a hézagot; nevezetesen szerinte a költő itt arról a boldogságról szólhatott, melyet a szerelmes hajdanta élvezett. *Heydenreich* (Quæst. Prop. p. 10—11.) úgy segítene a vélt bajon, hogy *Burmman* s részben *Lachmann* nyomán a 35. és 36. verset a 26. után szúrja közbe s *sed* helyett — *Lachmann* javaslata szerint — *si-t* ír. Önkényes eljárás és semmi haszna. *Th. Birth* is a 26. után helyezi a 35. 36.-ot (Bemerkungen zum ‚ersten Buche‘ des Properz. Rhein. Mus. 38. p. 206.), de meghagyja a *sed*-et ‚aber freilich‘ értelemben s *non inmerito*-t parenthesisbe teszi. Ugyanő a 31. 32. verseknek elébe teszi a 33. 34.-et, a mi szintén

fölösleges, sőt a költői dictio kárára van. Az összefüggés ez: „Hajdan a falakra nem festettek ilyen erkölcsrontó képeket (mert erkölcsösek és vallásosak voltak), de (most vallástalanok az emberek s ezért) a mi hibánk, hogy az istenek templomait gaz veri fel’.

37. *Miért állítsak hát őrt*. . . Ismét gyors átmenet, de valóságos hézag nincs. A költő t. i. ezt mondja: „Ha ilyen nagy Rómában az erkölcstelenség, akkor én sem őrizhetlek meg téged’.

41. *Feleség, szerető el nem szakít engem*. E vers előtt is hézagot jeleznek. Heydenreich a 23. és 24. verset iktatja be e hézag kitöltésére. De nem szükséges. A költő hatásosan szembe állítja magát Cynthia könnyelműségével s azt mondja, hogy a mi őt illeti, ő sem feleség, sem más szerető kedvéért nem lesz Cynthia-hoz hűtlen. A *feleség* említésének magyarázatául szolgál a következő költemény.

7. A kegyetlen törvény.

Propertius e megdöbbenő, de hatásos és a maga nemében brillians költeményében ujjongva örül, hogy megdőlt az a törvény, mely őt elszakította volna Cynthiatól s jobb ügyre méltó, de igaz lelkesedéssel hirdeti szerelme mindenhatóságát. Arról a törvényjavaslatról van szó, melyet Augustus Kr. e. 16-ban (736 Róma al. után) indítványozott t. i. a *Lex Iulia de maritandis ordinibus*-ról, mely megtiltotta az agglegénységet, illetőleg a gyermektelenséggel együtt bizonyos módon büntette. Ha tehát ez törvényynyé vált volna, akkor Propertiusnak meg kellett volna házasodnia s Cynthiatól meg kellett volna válnia. E költemény leginkább bizonyítja, hogy Cynthia csak rangosabb *meretrix* volt; ezért nem lehetett arról szó, hogy Propertius nőül vegye, mert szabad embernek ilyen nem engedett meg a fennálló törvény. Az említett törvényjavaslat megbukott a senatusban, de már a következő évben törvényerőre emelkedett; ezért nevezheti *Horatius* (Carm. Sæc. 19.) „új sarjadékban termékeny törvény’-nek; nem sokára azonban módosítani kellett s Kr. u. 9-ben szentesítették újra *lex Iulia et Papia Pop-paea* czímen.

5. *De hát a nagy Caesar!* t. i. ha Juppiter nem szakíthat is el

két szerető lényt egymástól, Cæsar elszakíthat. Ilyen hízeltés mindennapos volt akkor. (V. ö. IV, 6, 12.) Úgy is lehet érteni: „At magnus (est) Cæsar”. (De nagy ám Cæsar). Az ellentét Juppiterrel szemben kevésbé van ugyan így kiemelve, de végre is az értelem ugyanaz. Lachmann és Hertzberg az előbbi magyarázatot helyeslik.

11. *S a nászadal . . . hagyna-e pihenned?* Az utczán fuvolaszóval kísért nászadal (hymenæus) hangjai mellett vonult haza a nászkíséret az új párral.

13. *Ősi dicsőségért fiat én mért nemzlek?* E verssor előtt a kiadók Lachmann óta hézagot jeleznek. A kéziratok szerint e sorral plane új elégia kezdődik. *Antonius Volscus* 1488-iki kiadásában egyesítette először a két elégiát. A vélt hézagot *Birt* — pueriliter ludens — így tölti ki (ad historiam hexametri latini symbola)

«Unde mihi dulcis quæso oscula perdere amoris?

Nulla hos amplexus solvere castra valent.»

Véleményem szerint épen nincs szükség arra, hogy hézagot föltételezzünk. A költő átmenet nélkül tér át egy új gondolatra egy patheticus kérdéssel, mely így annál hatásosabb. E sornak olvasása is kérdéses. Szövegünk a kéziratokat követi. Lachmann azonban, és utána többen *Ruhnkenius* szép coniecturáját fogadták el s a *patriis* helyett *Parthis*-t írnak, azonban — mint Lachmann mondja — nem abban az értelemben, a melyben ő vette t. i. nem Augustusnak a párthusokon tartandó diadalmeneteire, hanem maguknak a párthusoknak diadalmenetére értve. Ez azonban sértés lett volna az imént Juppiter fölé emelt Augustus iránt. Szerintem Hertzbergnek van igaza, a ki a kéziratok *patriis*-át helyesli. A költő t. i. a ki maga sem vágyott harczy dicsőségre (l. I, 6, 26. 29.), nem akar eleget tenni a *lex Iulia* intentiójának s nem akar katonának való fiat se nemzeni, épen mert a 20. vers szerint az ősi dicsőségnél is többre becsüli Cynthia szerelmét.

15. *Lehetne táborba szállni kedvesemnek.* Sokat vitatott hely, kétes olvasás. Szövegünk a kéziratokat követi. A kéziratok olvasását azonban sokan hibásnak tartották s mindenféle coniecturákat proponáltak helyette. A költő ugyanazt a gondolatot fejezi ki

itt, mint IV, 3, 45. (Romanis utinam patuissent castra puellis!) S minden nehézség eloszlik, ha a *meae puellae*-t, mely többes szám, *Postgate*-tel csak olyan általánosító többesnek értjük, mint IV, 9, 34. *defessis viris* (az egy Herculesről van mondva). De vegyük bár valódi többesnek, azért nem kell ellenmondást találnunk e kifejezés és az egy Cynthia iránt való szerelem bizonyítása közt. A költő ugyanis, a ki többször kifejezi, hogy a szerelem az ő harcztere (pl. I, 6, 30. II, 22, 34. IV, 1, 135 stb.), itt azt akarja mondani, hogy ha nem csak katonákból állana a római tábor, hanem a lányok is részt vennének benne, köztük természetesen Cynthia s így Venus harcza az igazi hadviseléssel együtt járna, akkor ő a legelső vitézeket is megelőzné, mert eddig is a lányok harczterén szerzett dicsőséget. *Hertzberg* (p. 110.) olyan értelmet tulajdonít e versnek, a milyen értelme sem grammatikailag, sem logikailag nem lehet: «Ha a tábor, melyet az én lánykám követnek (t. i. az az édes szerelmi katonáskodás) igazi katonáskodás és igazi háború volna: akkor a legelső katona se mérköznék velem». A *vera* egyszerű jelző s a *vera castra* épen a szerelem harczával van ellentétben. Aztán minő absurdum föltételezni, hogy a szerelem hadviselése lehetne igazi hadviselés! Költő sohasem zavarja össze saját metaphoráját a sajátképi kifejezéssel, mert ezzel a metaphorát discreditálná s nem szól pl. így: 'ha arcod rózsája valódi rózsa volna'. Hisz költői szempontból a metaphora is igaz, s e szerint az arc rózsája is (igazi) rózsa.

16. *Castor nagy lova*, a *Cyllarus*. Neptunus adta Junónak a Xantussal együtt; Juno aztán amazt Castornak, ezt Polluxnak ajándékozta. E két lóval volt szokás őket ábrázolni.

17. *Csak ez úton* (= hinc), azaz olyan harczban, melyet a lány társaságában vívtam.

18. *Borysthenes* a mai *Dnieper* a régen Scythiának nevezett földön.

8. Szolgaságban.

Sokféleképp magyarázott s kritikus bonczolókéssel szabdalt elegia. Az egésznek egysége és összefüggése világos. Gondolatmenete ez: 'Barátom, te vigasztalsz bánatomban, hogy Cynthia a másé

lett, de hiába. Igaz, hogy ő mindig kegyetlen volt hozzám. De ha őt teljesen el kell veszítenem, inkább meghalok, hadd örüljön halálomnak. De nem, velem kell hálnia. Kedvesének veszte még Achillest is kiforgatta magából. Nem csoda, ha a csalódott szerelem engem is a legvégsőre kényszerít. A gondolatok összefűzése itt-ott laza ugyan, de ez Propertiusnak egyik jellemző sajátsága. Mindamellet *Lachmann* a 12. vers után hézagot konstatál, mivel szerinte a 13—16. versek sehogyse illenek az előbbiekhöz; a 17. verssel pedig a kéziratok egyhangú tanúsága ellenére, új elégiát kezd, azt állítván, hogy az első 17 versben szó sincs a halálról. Hát a negyedik versben? — *Leutsch* szerint (*Philol.* 34, 538.) a 11. és 12. vers nem illik bele az összefüggésbe, helyettük a 29—40. verseknek kell következniök, melyek mintegy czáfolják a 7—10-ben tett ellenvetést. A 11—28. versek pedig egészen más költeményhez tartoznak, melynek eleje és vége elveszett. Csak regisztrálom, nem czáfolom.

Ki az a barát, kihez ez az elégia írva van, nem tudjuk. Talán Gallus vagy Bassus?

1. *Elragadják tőlem.* Valószínűleg a II, 16-ban említett praetor, kiről a köv. 9. elégia is szól.

7—10. *Forgandó hajh! minden . . .* E négy verset a megszólított barát vigasztaló ellenvetésének tartjuk (*Ribbeck*: *Rhein. Mus.* 40, 500. *Leutsch*: *Philol.* 34, 538.) A két distichont *Scaliger* nyomán szükségtelenül cseréli fel *Baehrens*.

11. *Mily verseket zengtem . . .* A költőt nem vigasztalja meg a szerelem forgandósága, hanem elkeseredésében Cynthia hálátlan-ságát emlegeti.

12. *S nem mondta: szeretlek! a köszívű lány.* Kétségkívül némi túlzás; azonban v. ö. *Arany* Tetemrehívás: «Unszola mégis szóval igen-re, mert ha nem, ő kivégzi magát . . .»

13. *Oh micsoda vakság!* A költő azt következteti Cynthia magaviseletéből, hogy az előtt sem szerette őtet, csak kihasználta, örülvén, hogy szép költemények ünneplik nevét. Tehát ez a hála, kérdi Propertius, hogy éveken át hűséges szolgád voltam?

17. *Így halsz, Propertius . . .* Valóban meglepő gyors átmenet. Az elhallgatott gondolat ez: Ne hidd, hogy tovább is rabszolgád

maradok. Igaz, hogy nálad nélkül nem élhetek; de inkább meghalok, mint sem hogy tovább is tűrjem sértő gőgödet.

21. *Hogy elomlott Haemon.* Czélzás Sophokles Antigonéjára.

27. *Habár ez a halál rám nézve becstelen,* t. i. egy nőt megölni.

29—38. *A híres Achilles . . .* Röviden összefoglalva az Ilias cselekménye.

9. Az új kedves.

Ez a költői erővel teljes elégia is sokat szenvedett a kritikusok szabdalásaitól. *Lachmann* a 24. vers után lacunát jelez; a 41. vers-től végig terjedő részt egy más elégia maradványának tartja. A 40. vers után még a conservatív *Hertzberg* is hézagot föltételez. A 41—48. versig való részt *Ribbeck* is (Rhein. Mus. 40.) külön költeményhez tartozónak véli. *Vahlen* ellenben semmi hézagot nem constatál, csak két distichonnal cseréltet helyet, t. i. a 11. 12. elébe teszi a 13. 14-et, a miben nem követjük.

Az új kedves, a kiről szó van, valószínűleg ugyanaz, a kire az előbbi elégia is czélzott, az illyriai praetor (l. II, 16.).

3. *Cynthia* állhatatlanságával szembe állítja *Penelope* kitartó hűségét s *Briseis* ragaszkodását. *Briseis* *Achilles* kedves rabnője az Iliasban. Mikép siratta Achillest, azt már nem az Ilias beszéli el, hanem a trójai mondakor későbbi feldolgozói, az úgynevezett cyclicus költők.

12. *Simois*, az Iliasban a *Xanthoson* vagy *Skamandros*on kívül többször emlegetett kis folyócska *Troas*ban.

15. *Apja, anyja távol estek.* Apja: *Peleus*, anyja: *Thetis*. *Peleus* *Phthiában*, *Thessaliában* lakott. *Thetis*, *Homeros* előadása szerint, a trójai háború alatt atyjánál, *Nereus* tengeri istennél lakott, hogy fiához közel lehessen. A cyclicus költők szerint pedig épen *Thetis* volt az, a ki holt fiát magával ragadta *Leuke* szigetére, a *Pontos Euxeinoson*, hogy ott új életet éljen. *Propertius* a mythosnak más változatát követi. *Deidamia* *Lycomedes* király leánya volt *Skyros* szigetén, a *Cycladok* egyikén. Ott rejtette el fiát *Thetis*, női ruhába öltöztetve, *Lycomedes* házában, hogy a rá nézve gyászosnak jósolt hősi pályától elvonja. De *Odysseus* fölfedezte. Ott szerette meg

Achilles Deidamiát s gyermekük is született, Pyrrhus (vagy Neoptolemus.).

33. *Nem háborog akkép a Syrtis.* Két Syrtis volt, két veszedelmes zátony Afrika északi partjaihoz közel.

39. *Oltsátok életet.* Cynthia hűtlensége ismét a halál gondolatát költi fel a költőben. mint az előbbi elégiában.

41. *Tanum a csillagok . . .* Szenvedélyes kitörés után szokása Propertiusnak, hogy egyszerre gyöngéd, kedves gondolatra szökken át, mert szerelme még nem engedi, hogy Cynthiat — a szenvedélyes vádak után — meg ne békéltesse. (V. ö. I, 15, 29. skk. I, 18, 31. II, 5, 17. II, 6, 41.) Ezért nem szükséges a sorok előtt hézagot jeleznünk. Modern költőknél, a kik rendesen strófáisan írják költeményeiket, gyakran még feltűnőbb ugrásokat találunk a gondolatban egyik és másik strópha közt.

45. *Nincs asszony, ki velem ágyamat megoszsa.* Tibullusi gondolat. IV, 13, 1. «Nincs asszony, ki engem kebledről letéphet».

47. *Egy jámbor élet hossza.* V. ö. Catullus 76. ,O di, reddite mi hoc pro pietate mea'.

49. *Theba fejedelmi* t. i. Eteocles és Polynices. A költő itt nem Sophoklest követi, mert annál Jocaste már nem él fiainak harcza-
kor, hanem valamelyik alexandriai költőt, valószínűleg Callimachust (L. Otto : De fabulis Propertianis particula prior. Vratislaviae 1880, p. 41.)

52. *De téged megölni előbb :* Cynthia új kedveséhez szól

10. Excelsior.

Lachmann, a ki a II, 13, 25—26. verseinek tanúsága szerint a hagyományos II. könyvet két könyvre osztotta, ezzel az elégiával kezdi III. könyvét, mivel ez — véleményének támasztékául — Augustushoz van intézve, ép úgy, mint a II, 1. Mæcenashoz s így a költő a III. könyv bevezetéseül költötte (L. Lachmann ed. praeef. XXI—III.). Egyébiránt Lachmann szerint hiányosan maradt fenn ez ajánló költemény. Mindjárt az eleje hiányzik. Szerintem először is igaza van Brandtnak (Quæst. Prop. p. 23.), hogy e költemény eleje nem hiányos. A kezdő *sed* (= de) az eddigi költemé-

nyeinek tárgyaival való ellentét kifejezése s így nem kell az *Heydenreichhal* (Quæst. Prop. 21.) at-ra vagy est-re változtatnunk. A mi e költemény bevezető vagy ajánló jellegét illeti, tagadhatatlan, hogy Augustushoz van intézve s azt igéri benne a költő, hogy a szerelem dalai után Augustus tetteit fogja megénekelni, csak hogy még most nincs hozzá elegendő ereje; de szerintem nem alkalmas arra, hogy egy Augustushoz intézett könyv bevezetése legyen, mert olyasmit ígér, a mit az egész könyvben nem teljesít. Pedig a bevezető költemények akkor szoktak készülni, mikor megvan, a mihez bevezetést kell írni. E kérdésről egyébiránt lásd a Bevezetést.

Magát e költeményt sokat ostromolták a kritikusok javító kísérletei. *Heimreich* pl. (Quæst. Prop. Bonnæ 1863. p. 28.) a 21—26. verseket állítja élére e költeménynek, a 7. 8. verseket interpoláltaknak tartja, a 20. vers után beékeli a III, 9, 47—58. verseket s ezekkel végzi a költeményt. *Carutti* részken *Heimreichot* követve, de merészségben őt is túlszárnyalva, ilyen rendben adja a költeményt (kiadása 104. l.): 1—4; 21—26.; 9—20.; III, 9., 57—58.; 53—56.; 47—52. S ezt a szedett-vedett tákolmányt volt bátorsága *Propertius* elégiája gyanánt kiadni! E transpositiókat és atthesiseket czáfolja *Heydenreich*. Quæst. Prop. Dresdæ 1875, p. 23—27. A 11. 12. verseket tartja interpoláltaknak *K. Weber* (Quæst. Prop. Halis Sax. 1876, p. 29.).

Megemlítjük még a költemény helyét illetőleg, hogy *Faltin* szerint (Zur Propertzkritik 42. Progr. des herz. Gymn. Christianeum zu Eisenberg 1876. p. 20.) ez az elégia eredetileg nem is a II. könyvbe való, hanem az elsőbe. Okai azonban épen nem meggyőzők.

Az egész költemény hagyományos alakját és helyét védelmezi *Plessis* (Études crit. sur Properce stb. p. 130—5., 200., 217—8.). Szintén épnek tartja ez elégiát *Drenckhahn* (Die strophische Composition im 3. Buche des Properz, Zeitschr. für das Gymn. — Wesen XXII. 1868. p. 184.) és strophák szerint is tagolja, csak azt hiszi, hogy a kezdő két verssor elveszett s ezt is, úgy látszik, csak a strophikus symmetria kedvéért.

1. Más táncz a *Helicont* járja. A *Helicon* a költők hegye

Bæotiában, melyen a költők, Apollo vezetése mellett járnak tán-
czaikat. A költő azt akarja mondani, hogy új tárgyról akar éne-
kelni.

2. *A hæmoni lónak.* Hæmonia Thessalia költői neve. A thessa-
liai lovak és lovasok híresek voltak. A költő itt a költészetet jelzi
a hæmoni ló futásával.

4. *Vezéremnek, Augustusnak.*

6. *Nagy dolgokban érdem a pusztá akarat.* Szálló igévé vált
mondás.

7. *Vénust dalljuk ifjan, harczot érett korban.* E distichont
(7. 8.), mint említők, interpoláltnak tartja *Heimreich*, mert Pro-
pertius a *Veneres* alakot másutt se használja. Ez azonban nem
elég ok. Minden költőnél akadunk úgy nev. ᾠπαξ εἰρημένον-okra.
«De az összefüggést is rontja». Ezt nem látom be. Feltűnőbb az
aetas extrema (öreg kor) használata, holott Propertius még egé-
szen ifjú volt, mikor e költeményt írta. Az *extrema* azonban csak
erős kifejezés s a *prima*-val ellentétes, nem akarja épen a végső
öregséget jelenteni. Másfelől nem is a legközelebbi időre vonat-
kozik, mert hisz a költő valósággal az egész könyvet a szerelem-
nek szenteli. Az az *extrema aetas*, melyben még szó lehet az itt
említett nagyobb költői vállalkozásról, csak a férfikor, vagy érett
kor lehet.

13. *Nem pártolja cselét a futó parthusnak az Euphrates.* A két
Crassus, apa és fiú, átkelt seregével az Euphratesen a parthusok
ellen, de Mesopotamia pusztaságain nagy vereséget szenvedtek és
mindaketten elestek (Kr. e. 53—4.) A polgárháború befejezése után
Augustus indult a parthusok ellen és Phraatest római uralom alá
vetette. A futó parthusoknak csele abban állott, hogy — mint a
régi magyarok — szinleg megfutottak, de csak azért, hogy várat-
lan támadással üldözőik ellen forduljanak.

15. *Igádba . . . már India görbed.* Cassius Dio 54, 9. említi,
hogy több követség érkezett Augustushoz Samos szigetére (Kr. e.
20.), egy Indiából s nagy ajándékokat hozva (tigriseket is) egyes-
séget kötöttek vele.

16. *A szűz Arabia remegi erődet.* Aelius Gallus volt az első,
a ki K. e. 24-ben, Augustus parancsára, Arabia ellen indult, de

hadjárata szerencsétlenül ütött ki s Arabia ment maradt a római uralomtól. *Hertzberg* (Quæst. Prop. p. 217.) ebből a helyből igyekszik megállapítani e költemény írása idejét. Úgy okoskodik, hogy ha Aelius Gallus szerencsétlen hadjárata már megtörtént volna, akkor a költő nem említette volna Arabiát, mert az sértő lett volna Augustura nézve; így tehát ez az elégia abból az időből való, mikor az arabiai expeditiót tervezték, Kr. e. 25-ből. *Szűz* (ered. érintetlen) *Arabiát* mond a költő, mert Aelius Gallus vállalata előtt Róma még nem tett kísérletet ellene. V. ö. Hor. Carm. III, 24, 1. Intactis opulentior thesauris Arabum.

19. *E zászlót*, tehát többé nem a Vénus zászlaját.

23. *A dicsőség csúcsát*. A kéziratok: *laudis carmen*-t írnak. Igen talpraesett és valószínűleg helyes a *Heinsius* coniecturája, a ki *carmen* helyett *culmen*-t ír.

25. *Ascra vizét*. Ascra bæotiai város, Hesiodos születése helye, a Helikon tövében. *Permessus* folyócskája az Aganippéből ered a Helikon oldalán. A költő tehát azt mondja, hogy Hesiodossal, az epikus költővel, nem versenyezhet, abból a forrásból, mely azt lelkesítette, még nem ihatik, ő csak a kis *Permessus* ismeri, melyben Ámor fürdik, azaz csak a szerelmi lantot pengeti. Azt hitték, költői ihletet nyer, a ki e forrásokból iszik, vagy bennök fürdik.

11. Végszó.

E rövid költeményt, mely nem elégia, hanem epigramma, a legtöbb kiadó töredéknek tartja s annak jelzi. *Scaliger* az előbbi elégiához ragasztotta. (Így adja a codex Florentinus is.) Lachmann hézagjelzéssel választja el az előbbi elégiától; hogy hova tartozik, „nem tudja s nem is iparkodik tudni”. «Ép költeménynek — úgymond — senki se fogja tartani». *Hertzberg* azonban teljes költeménynek nézi, mely épen rövidségével velős: első distichona megvetést, a középső vigasztalan jóslatot, a végső fenyegetést foglal magában. (Q. P. p. 87.) A szavakkal való fukarkodás hideg megvetés kifejezése. A költemény hiánytalansága mellett nyilatkozik *Brandt* is (Q. P. p. 23.). *Postgate* (Select Elegies of Prop. p. 122.) egyenesen meglepőnek mondja, hogy ezt a szép kis

költeményt töredéknek nézhették, holott a legjobb görög epigrammák mása. Ellenben *Fontaine* az egészet a III, 24, 36. után kívánja helyezni. *Jacob* szerint hiányzik az eleje. *Haupt-Vahlen*, *Bachrens*, *Müller* szintén így vélekednek. *Keil* ép költeményként adja ki. Részemről szintén hajlandó vagyok hiánytalan költeménynek tartani, egy megkapó dissonantiának Propertius szerelme történetében, mely szinte megdöbbsent igazságával s mély pillantást enged vetnünk a költő meghasonlott lelkébe.

6. *Művelt lány*: *Docta puella*. A *docta* nem csak *művelt*, hanem *szellemes*, *tanult*, a kinek a szellem művei iránt fogékony-sága, tanultsága van. Nem tudok oly magyar szót, mely ezt kifejezze.

12. Ámor.

E kedves költemény mintegy kommentár a képzőművészet egy remekéhez, még nagyobb mértékben mint az I. k. 3. elégiája. A költő helyesli a maga szempontjából a művész alkotását, hogy aztán teljesen magára térve át, a maga nevében szóljon az ő szemében megelevenedett Ámorhoz. Lyrai genre-képnek nevezhetjük e költeményt, melyben már Burns és Petőfi lelke lebeg.

A görög *Eubulos*-nak volt egy rokontárgyú költeménye, melynek néhány sornyi töredéke maradt fenn Athenæusnál (XIII, p. 562. c.) s mindjárt a kezdete összévág a Propertiuséval: *Τὴς ἥν ὁ γράφας πρῶτος ἀρ' ἀνθρωπίων ἢ χρηροπλαστήσας Ἐρωῖδ' ὑπόπτερον*; De már a következőkben nagy a különbség: *ὥς οὐδὲν ἤδει πλὴν χελιδόνας γράρειν, ἀλλ' ἥν ἄπειρος τῶν τρόπων τῶν τοῦ θεοῦ· ἐστὶν γὰρ οὔτε κοῦφος οὔτε ῥάδιος ἀπαλλαγῆναι τῷ φέροντι τὴν νόσον, βαρὺς δὲ χομιδῇ· πῶς ἂν οὐν ἔχοι περὰ τοιοῦτο πρᾶγμα; λῆρος εἰ καὶ φησί τις.* (Az egész magyarul: «Ugyan ki volt az az emberkék közül, a ki Erost — Ámort — szárnyasnak festette vagy formálta? — úgy látszik, hogy semmit se tudott festeni csak fecskét, de az isten jellemét nem ismerte, mert sem nem röpke az, sem könnyen el nem távozik a kórsújtott embertől s nehéz hordozni. Hogy is lehetne ily dolognak szárnya? még ha állítja is valami szószátyár?» —) Propertius éppen azokhoz csatlakozik, a ki-

ket Eubulos czáfol s azt a gondolatot, hogy Ámornak nincsen szárnya, csak fordulatnak használja, mikor azt mondja, hogy ő nála Ámor szárnyaszegett.

E költemény arányos compositióját és stróphás szerkezetét kimutatja *Drenckhahn*. (Ztschr. f. d. Gymn.-W. 22. 1868. p. 178—9.)

1. *Ki először festé Ámort kis gyerekeknek.* A görög művészet eleinte ifjúnak ábrázolta Erost. Ilyen Praxiteles híres torsója a vaticáni gyűjteményben, közel az alvó Ariadnéhoz. De már Lysippos Erosa — ugyancsak a Vaticánban — szárnyas és íját próbálja.

4. *E gyermeki bábért* («levibus curis» = a szerelem haszontalan gondjaiért) *mennyi kincs vesze* t. i. hogy a szerelmes vakságában mily javakat (pl. gazdagság, hírnév) prédára dob.

7. *Hány le s fel a hullám . . .* Vagyis a szerelmesnek soha sincs nyugta. «Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt . . .» (Goethe.)

15. *Kebelemből soha el nem reppen.* V. ö. *Meleagros* Anth. Græca 5, 212.

ὦ πτανοί μοι καὶ ποτ' ἐρίπτασθαι μὲν ἔρωτες;
Οἴδατ' ἀποπιῆναι οὐδ' ὅσον λῆξετε.

Magyarúl:

Itt megszállni ugy-é, azt tudtok, szárnyas Erosok!

Nincsen erőtök elég, szállni megintlen odább?

(Ford. *P. Thewrewk Emil*. Görög anthologiabeli epigrammák. Budapest 1891. p. 29.)

18. *Menj fiú és másnak szívébe nyilazz.* V. ö. Anth. Gr. 5, 98. (talán Archiasztól való):

Kypris, ajazd nyiladat s bátran más czélnak irányozd

En rajtam nincs mit megsebesíteni már.

(Ford. *P. Thewrewk E.* id. m. p. 15.)

21. *Ha ezt is elveszted.* V. ö. Anth. Gr. 5., 215. Meleagrostól:

Kérlek, Eros, hallgasd szószóló Pieridámat

S oltsd el örök hevement Heliodora iránt!

Esküszöm ám az ivedre, ki nem tud lőni csak engem,

S röpke nyiladra, a mely mind csak e szívbe röpül.

Azt hagyom én, ha megölsz, írdák síromra e szókat:

Itten nyugszik Eros' gyilkosi áldozata.

(Ford. P. Thewrewk E. id. m. p. 31.)

23. *Fejéről, ujjáról*. V. ö. II, 2, 5. II, 1, 9.

13. A költő vágya.

Ez és a következő elégia a kéziratok szerint egy költemény. *Lachmann* ketté szakítja *Hemsterhuys*, *Schrader* és *Jacobs* nyomán. S valóban a 17. vers nem illik az eddigi gondolatmenet-hez. Érthetetlen benne az *igitur*, mert a halálról épen nem volt eddig szó benne. Új költeményt azonban ép úgy kezdhet az *igitur*, mint I, 17. et, II, 10. sed. — *Hertzberg* a kéziratokat követve egy költeményként közli. Szerinte egy azon gondolat van kifejezve az elkülönített első részben, t. i., hogy a költő csak szerelmére és költeményeire büszke s a másodikban, a hol azt mondja, hogy még a halálban sem kíván semmi pompát, csak két kísért: verseit és szerelmét. Viszont *Hertzberg* másban talál fennakadást, hogy a ki életében, halálában elégedettnek hirdette magát, a 43. skk. versekben megátkozza életét; azért a 43—58-ig való verseket elválasztja az előbbiektől és midőn a II, 9, 41—52. verseit, melyek ott szintén idegen toldalékok, ezek mellett szemügyre vette, nem kis csodálatára azt látta, hogy ez a két töredék voltaképp együvé tartozik s egy költeményt alkot (Q. P. p. 219.), úgy hogy a II, 9, 52. után következik a II, 13, 43. E föltevással a conservatív *Hertzberg* a legmerészebb Propertius-szabdaló kritikusok társaságába jutott.

1. *Perzsia nem szerel*. A kéziratok romlott *etrusca*-ját Beroaldo javította *Susa*-ra (Perzsia fővárosa) egy kézirat nyomán. *Passerat* *Itura*-t írt. *Itura* Palästina észak-nyugati részén fekvő arabs terület volt s lakói mint jó íjászok tűntek ki.

3. *A gyöngye múzsákat*, t. i. a szerelem és szerelmi dal múzsáját.

5. *Járjanak a tölgyek*, mint a hogy a regebeli thrák Orpheus zenéjére a vadállatok, fák, sziklák megindultak. Az *ismarosi* völgy is Thrakiában volt.

8. *Linus dicsőségét . . . túlszármyalom*. Linus is, mint Orpheus,

a hőskornak sokat emlegetett lantosa, állítólag Orpheus mestere, Apollo fia.

12. *Dicséretét lesve szellemes ajkának.* A latin szerint: „ha tiszta füllel helyesli műveimet”. A költemény megítéléséhez szükséges műérzékét a régiek sokszor a *tiszta* (= tisztán halló) *fül* metaphorájával fejezték ki. Kazinczyék is emlegetik ilyen értelemben a *vájt füleket*. Mai izlésünknek azonban nem felel meg.

13/b. Végrendelet.

Tibullus is több költeményében foglalkozik halála és temetése körülményeivel (kivált I, 1. I, 3.)

19. *Őseim képsora.* A rómaiak a ház atriumában tartották őseik viaszképeit, melyeket aztán temetés alkalmával az arra fel-fogadott emberek arczuk elé tartottak s megfelelő öltözetben és jelvényekkel a gyászpad (lectus) hosszában lépdeltek.

20. *Sorsom ne sirassa hiába harsona,* valószínűleg azért, mert a költő halhatatlannak hiszi magát, mint *Hor. Carm. II, 20, 21.* absint inani funere neniae . . . ac mitte supervacaneos honores.

22. *Attalusi ágyon,* azaz aranyhímzésűn, mert Pergamus gazdag királyai, az Attalusok szövettek először aranyat a szövetekbe.

23. *Ne füstölgjön tömjén.* A gazdagabb rómaiak tömérdek illatszert használtak el temetések alkalmával (Juvenalis IV, 109.)

25. *Három könyv, az elég diszes gyászkíséret.* Mint a II, 10-hez való jegyzetben említettük, ez és a következő az a két vers, a melyek Lachmannt arra bírták, hogy a hagyományos II. könyvet két könyvre osztsa, mert szerinte (präf. p. XXI.) e két vers tartalma mutatja, hogy nem a második, hanem a harmadik könyvhöz tartoznak. E kérdést bővebben a bevezetésben fejtegetjük, itt csak azt jegyezzük meg, hogy a Lachmann-féle új felosztásból az olvasó közönségnek semmi haszna nincs, a philologusok közt pedig a propertiusi szöveg áldatlan Eris-almájává lett, növelve a zavart, melyet a szöveg restituálása támasztott, még azzal is, hogy külön studium kell hozzá, míg a propertiusi irodalom idézetei közt eligazodik az ember. Egyébiránt e két sor értelme mindenesetre az, hogy a költő minden pompa helyett elégnek tartja, ha gyászkísé-

retül költeményeinek három könyvét viheti magával az alvilág királynéjához. S valóban három könyvben írta meg a költő szerelmének történetét, a 4-ik könyv általában más tárgyú költeményekből áll. Az egész hely gordiusi csomóját akarja megoldani *A. Goldbacher* (Ztschr. f. d. östr. Gymn. 44. p. 103—107.), hogy » *si tres sint* helyett ezt coniciálja : *s' intersint*, úgy magyarázva, hogy a költő bármily kis pompával megelégszik, csak az ő könyvei ott legyenek. Goldbacher okosan argumentál Lachmann ellen, de coniecturája nem szerencsés.

33. *S legyen egy babérfa . . .* mint a költő halhatatlanságának jelképe.

38. *Mint Achilles sirját Polixena vére.* Trója bukása után Pyrrhus, Achilles fia, atyja sírhalmán áldozta fel Polyxenát, Priamos király leányát, mert Achillest akkor találta sarkán, a halálos helyen, Páris nyila, mikor Apollo templomában Polyxenával akart egybekelni. Az eredeti szöveg Achillest phthiai férfiúnak nevezi Thessaliának Phthia nevű tartományától.

43—58. E verseket, melyeknek a megelőzőkhöz való tartozását *Hertzberg* tagadta (l. a 13. elégiához való bev. jegyzetet), *Haupt-Vahlen* 5. kiadása elválasztja az előbiektől és külön költeményként közli. Teljes költeménynek azonban nem válik be ; hisz két hosszabb mythosi példa van beleszöve, a mit költőnk csak hosszabbacská költeményekben szokott tenni. Igaz, hogy a megelőző versekben nem szólott ilyen keserűséggel az életről. De Propertiusnál nem ritka az ilyen gyors átmenet és hangulatváltozás. Cynthia részvétéről pedig azért szól ismét, mert végre is abban talál vigaszt.

43. *Oh vajha régesrég . . .* Az antik pessimismus és világfájdalom egy nyilatkozata ; v. ö. Theognis 425.

Legjobb volna az embernek soha meg se születni,

Sohsem látni a nap tündökölő sugarát ;

S ha született, mielőbb lemerülni a Hades ölébe,

Rászórt hantok alatt nyerni örök pihenést.

(Ford. Radó Antal Gör. költők. 109. l.)

46. *Három századot élt Nestor.* Nestor az Ilias ékesszavú szóvivője, pylosi király, a ki három *emberkort* élt. Egy emberkor

Herodotos szerint 30 év. A költő mythikus túlzással három századról beszél, tehát bibliai korról. Ma is emlegetünk nestori éveket. A görög anthologia is felhossa Nestor példáját egy párszor: 9, 112. *καὶ Νέστωρ δ' ἦλυθεν εἰς Ἀἰόλην*. 7, 157. *ἔθανεν χὼ τριγέρων Πύλοος*.

47. *Oly hosszú idő, ha nem jut neki részül . . .* A kéziratok olvasása e helyen kétségkívül romlott:

*Quis tam longævæ meminisset (minuisset N.) fata senectæ
Gallicus Iliacis miles in aggeribus.*

Vahlen *minuisset*-tel megtartja ezt az olvasást, de a *Gallicus* elé keresztet tesz. Ő t. i. felkiáltásnak veszi az egészet, melyben kívánság van kifejezve. Ez azonban mesterkélt szerkezetnek látszik. A sokféle javítás közül Lachmannal a *Cui si*-t helyeseljük *Quis tam* helyett. Az egybeírt *cuisi*-t t. i. könnyen *quis*-nek írhatta a másoló s a hiányt később *tam*-mal tölthették ki. A *Gallicus*-on is sokan fennakadtak. Lachmann: *Ilius*-t, Unger (Phil. 19, 319.) és Kindscher (Rh. M. 17, 217.) *quivis*-t, Leo (Rh. M. 35, 438.) *Delius*-t (= Apollo) ír helyette. De mindezeknél és még vagy egy tucatnál biztosabb megmaradnunk a *Gallicus* mellett, ugyanis volt Phrygiában egy kis *Gallus* nevű folyócska, e szerint *Gallicus* = *Phrygius* = *Troicus*. Az alexandriai költők szerették tudományukat fitogtatni mindenféle mythikus és földrajzi nevekkal és vonatkozásokkal; nem csoda, ha egyszer-másszor követőjük, Propertius is beleesett ebbe a hibába.

49. *Fia holttestét látnia*. Az eredeti meg is nevezi Nestor e fiát, *Antilocho*st, kit állítólag Memnon ölt meg Trója alatt.

52. *Szabad azt szeretni, ki a sirba szállott*, talán mert «virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quærimus invidi» (Horatius).

53. *Adonist*, Vénus kedvelt ifját, az idaliai hegyen, Cyprus szigetén vadászaton egy vadkan agyara ölte meg. A régiek ünnepet is ültek emlékezetére (Theokritos 15. idyllje egy ilyen Adonis-ünnep drámai leírása), mert Adonis sorsa a nyári hőség által megölt tavaszt példázza.

14. Győzelem mámorában.

Költői szárnyalással, lendületes hévvel ujjong a költő, hogy — bizonyosan hosszabb ideig tartó félreértés és meg nem hallgatás után — ismét bírhatta Cynthiát. Az örömbe azonban jellemző ellentéttel vegyül bele a korábbi vigasztalan időszak keserősége (11. 12. v.), a jelennek ephemer volta (16. v.) s a jövőben való bizalom hiánya (32. v.). Ép ezért nem fogadhatom el *Ribbeck* véleményét (Rh. M. 40, 503.) hogy ez és a köv. költemény egy új kedvesen aratott diadalt ünnepel.

5. *Nem Electra, látván Orestesét élve*. Talán épen Sophokles Elektrájának arra a megragadó jelenetére czéloz a költő, mikor Elektra megtudja, hogy az az ember, a ki imént Orestes (állítólagos) porait egy hamvvederben átadta, maga Orestes.

7. *Ariadne* ánnak örült, hogy Theseus nem lett a Minotaurus prédájává. E négy mythosi példa a mi izlésünknek talán egy kissé sok, de szép fokozatosság van bennök. Aztán — mint *Kuinoel* helyesen mondja — a két első példa a hosszú idő után, a két utóbbi a váratlanul élvezett örömet rajzolja.

11. 12. E két verset betoldásnak tartja *Guyet* (l. Burmannál). *Gruppe* nem csak ezeket, hanem a következőket is a 22-ikig kemény ítélettel sujtja (Minos p. 509. «Ungehöriges geschmackloses Flickwerk»). Védi e versek eredetiségét *Weber* (Quæst. Prop. p. 30.) és *Plessis* (id. műv. p. 134.)

21. *Úrnőnek nevezték*. Ez csak egy Cynthiának hízeleghetett, nem a *Ribbecktől* föltételezett előkelő hölgynek.

24. *E préda, fogoly nép, triumphus nekem*. V. ö. II, 7, 13. Ez is egy kis bizonyossága annak, hogy itt is Cynthiáról van szó.

28. *Hogy szerelmet éldelt egész éjjelen*. E verssel befejezettnek tekinti ezt a költeményt *Fischer* (De locis quibusdam Prop. p. 10.); helyesli nézetét *Weber* (Q. Prop. p. 30. 31.). Ezzel megfosztanak ezt az elégiát attól a szépségétől, melyet imént, a költemény tartalmáról szólva, kiemeltünk.

29. *S most, Éltem, rajtad áll . . . Ad te*: a kéziratok olvasása, mely helyett *Heinsius in te-t* ír (in te est = rajtad áll). Való-

színű, hogy ezt az elliptikus kifejezést nem tudva, a másoló a *veniat* miatt változtatta az *in te-t ad te-re*.

15. Boldog éj.

Párja az előbbi költeménynek, de sokkal változatosabb gondolatokban és hangulatokban; mindamellett nem oly tiszta kifejezése az örömnnek a belevegyülő nyersebb érzékiség miatt. Egyébiránt épen ez (16. 17. v.) bizonyítja, hogy itt is Cynthiáról van szó, nem a *Ribbecktől* supponált előkelő kedvesről.

15. *Endymion* pásztorba szerelmes volt Diana vagy Luna, a hold istennője és Latmus hegyén, Cariában gyakran meglátogatta, mikor az nyitott szemmel aludt.

18. *Tépett foszlányival kezem siratod* stb. Másképp szól a II, 5, 21. skk. *Fonteine* szerint a 17—22. versek nem ide valók. Pedig teljesen beleillenek az összefüggésbe.

24. *Jön a hosszú éj* . . . V. ö. Catull. 5 *Nobis cum semel occidit brevis lux, nox est perpetua una dormienda.*

25. *Miért nem köt így össze láncz,* mint Marsot és Vénust (Hom. Od. VIII. 275. skk.) Igen ügyes coniectura a Fischeré (De loc. quibusd. Prop. p. 18.), ki a *nos* helyett *nox*-ot ajánl. Azonban nem okvetetlenül szükséges.

32. *Fekete ló húzná a Nap kocsiját.* A napistennek, Heliosnak, kocsijába fehér lovak voltak befogva.

44. *Actium vize.* Actium Augustus diadaláról nevezetes (Kr. e. 31.). E diadalt megénekli a költő a IV, 6-ban. Ez itt elég bátor nyilatkozat, valamint a következő két vers.

45. *Önmagán vitt gyászos diadalba'.* A polgárháborúkra czélóz.

48. *Soha mulatásunk egy istent se sért.* Talán czélzás Antonius dobzódásaira.

49. *Mig süt a nap:* dum lucet. Így a Neapolitanus. Elfogadta *Vahlen*, helyesli *Brandt* (Q. Pr. p. 15.). Más kéziratok: *dum licet* (liceat G.)

50. *Összes csókod.* Catullusi gondolat. (Catull. 5.)

51. *Mint leveli hullnak a hervadt füzérnek.* A régiek koszorúzott fővel mulattak. A kép, a melyet a költő rajzol, megkapó;

szépsége a legnagyobb költőhöz méltó. V. ö. *Madách*: Az emb. trag. 6. szín.

Legédesebb perczünkbe is vegyül
Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,
Talán sejtjük, hogy az ily percz — virág,
S így hervatag.

16. Új gond.

Az az ismeretlen praetor, a ki már Illyriába távoztakor hívta Cynthiát, de sikertelenül, mert Cynthia a költő esdeklésére hallgatva (I, 8/a, 8/b) Rómában maradt, most hivataloskodása letelével, kétségkívül jól megszédve magát, visszatért Illyriából. Hogy Cynthia mindjárt elfogadja a pénzes udvarlót, azon már a költő nem is csodálkozik (l. 25. v.); mintha csak tudta volna, hogy ez fog történni. Tudva, hogy a pénz az, a mi Cynthiát megejtette, kikél a kapzsiság ellen, példákkal illusztrálja a kincs kárhozatos voltát s végre Juppiter haragjával fenyegeti a hűtelent. Inkább egyes részeiben hatásos, mint mély és igaz érzéssel írt költemény. *Cogit amare magis, sed bene velle minus* mondja Catullus.

3. *Ceraunus szirtjén*. Lásd az I, 8, 19-hez való jegyzetet.

8. *A gyapjas, a bárgyu juh*. Erős gúny. *Gyapjas* azaz pénzes, *bárgyu*, mert azt hiszi, Cynthia őt szereti, nem a pénzét. Úgy látszik, a praetor igen műveletlen ember lehetett.

17. *Küld az Oczeánra . . . V. ö. Tibull. II, 3.*

25. *Nem vádollar* . . . Ime maga a költő ír apologiát Cynthia mellett; ő menti Cynthiát a női nem könnyelműségével! Voltakép azonban magát mentegeti, hogy ily nő iránt még szerelmet érezhet.

27. *Im egy rokkant barbár lépett a nyomomba*. E versnek magyarázatát lásd *Hertzberg*nél (p. 142.). Alig tagadható, hogy az eredetinek obscœn értelme van. A fordítás euphemistikus. Az eredetiben a *vestigia* nem Propertiusra vonatkozik, (ámbar némelyek a következő versbeli *mea*-t a *vestigia*-hoz is hozzá értik *ἀπὸ τοῦ ποῦ*, a mi azonban aligha helyes), hanem a *barbarus*-ra. *Vestigia agitare* valószínűleg = *movere pedes in Veneris certamine* (Passerat.). Egyébiránt e hely a kéziratokban romlott, mert azok *exclusis*-t

írnak, ezért sokan máskép javítják. *Otto* (Hermes 23., 32.): *exhaustis*-t ajánl. De az *excussis* helyes.

29. *Eriphyla*, a jós Amphiaraoz felesége egy arany nyaklanczért elárulta férje rejtékhelyét s így annak el kellett mennie a Theba elleni hadjáratba, a hol — mint előre tudta — elveszett. Az apa haláláért fia, Alcmaeon, állott bosszút az anyján.

30. *Creusát*, Creon, corinthusi király leányát eljegyezte Jason, miután Medeát eltaszította magától. De Medea egy méregbe mártott menyasszonyi ruhát küldött Creusának, mely annak halálát okozta.

32. A *Mars mezejére*, különféle torna- és sportszerű játékok, versenyek színhelyére.

36. Az *ily rút szerelem*, t. i. ez enyém. Barátai jó tanácsaira czéloz (v. ö. I, 4. I, 12. II, 8.).

37. *Nézd a vezért*, t. i. Antoniust, mint az aljas szerelem példáját. Az actiumi vereség után a menekülő Cleopatra után futott, hogy elrejtőzve vele élhessen. De Cleopatra csakhamar kénytelen volt megölni magát, hogy a győztes Octavianus kezébe ne kerüljön.

17. Kizárva.

Érzelmes panaszok Cynthia kegyetlensége miatt, a ki hiu ígéretekkel áltatta a költőt. A költemény fő gondolata a szerelmes szánandó sorsa s kivált a Propertiusé. Kedves fordulattal végződik a panasz: a költő reméli, hogy hűsége meg fogja változtatni Cynthiát.

15. *Utcáján sem enged . . . nyugodnom*, bizonyosan a praetor miatt. (V. ö. különben I, 16, 22.). *Lachmann* e distichont az előbbivel felcserélendőnek tartja, a 13. versben pedig *iubet*-et ír a *iuvat* helyett. *Hertzberg* valósággal fölcseréli a két distichont.

18. A boldog Tithonus.

A költő fölteszi magában, hogy nem fog panaszkodni, magába temeti fájdalmát, úgy talán hamarabb megesis rajta Cynthia szíve. Mindamellettt itt is szemrehányást tesz Cynthiának, hogy

őt nem szereti, holott nem oly öreg, mint Tithonus, a ki azért oly kedves volt Aurorának; maga Cynthia pedig nem sokára megvénül. *Tithonust*, Laomedon trójai király fiát, Aurora, a hajnal istennője, magával ragadta Aethiopiába s megnyerte számára Juppitertől a halhatatlanságot, de örök ifjúságot elfelejtett kérni neki. Így aztán Tithonus megvénült, összetöpörödött, végtére tücsökké változott. A 16. versben említett *Memnon* Tithonus és Aurora fia volt; az aethiopsokkal segítségére ment a trójaiaknak, de Achilles kezétől elesett.

9. 10. E distichont *Hertzberg* fölcseréli a következővel, szükségtelenül.

20. *Bár görnyedt anyó léssz.* Főkép e helyből következtetik, hogy Cynthia jóval idősebb volt Propertiusnál. Azonban lehet, hogy a költő e nyilatkozatát nem kell szó szerint venni. (V. ö. II, 15, 21. II, 18/b, 29.)

18/b. Ne fessd magad!

Ez a kis elégia a kéziratokban az előbbinek folytatása. *Kuinoel* s vele *Lachmann* ezt külön költeménynek tekintik. S valóban a 21. 22. verseknek befejező jelleme s az itt kezdődő új tárgy és tárgyalás azt bizonyítja, hogy véleményünk helyes. Követi példájukat a legtöbb kiadó: Jacob, Keil, Müller, Haupt-Vahlen stb. *Lachmann* azonban más változtatást is tett a hagyományos szövegen, nev. helyesen mondja, hogy a 31. 32. versek megszakítják az értelmet; e két versnek a gondolatok logikai, menete szerint a 26. vers után kell következnie. Mások más transpositiókat is ajánlottak, így pl. *F. Teufel* (Rh. M. 30, 142.) ilyen sorrendet helyesel: 23. 24. 31. 32. 27. 28. 25. 26. 29. 30. *Bachrens* (kiadásában): 28. 31. 32. 29. 30. 33. 34. *Haupt-Vahlen*, *Keil*, *Müller*, *Paley* stb. megmaradnak a kéziratok sorrendje mellett. Részemről *Lachmann* orvoslását helyeslem, mert a legegyszerűbb és helyreállítja az ok nélkül megszaggatott gondolatmenetet.

23. *A festett britannust majmolod.* Cæsarból is tudjuk (de bello gall. 5, 14.), hogy a bretonok vagy britek kékre festették magukat; „Omnes vero se Britanni vitro inficiunt quod cæruleum effi-

cit colorem, atque hoc horridiores sunt in pugna aspectu'. A *vitrum* a festőcsülleng nevű növény, melyből indigoszerű kék festéket csináltak. A britek azonban egész testüket festették. Rómában egyébiránt a hajfestés már régebben is divatozott, kivált vörösre szerették festeni a hajukat.

26. *Római fön a belga szín.* A belgák, mint általában a germánok, hirtelen szőkéek. Ebből kitűnik, hogy Cynthia is vörösre festette a haját.

31. *Kékre volna festve,* mint a britannok.

37. *Hogy higgyek a hírnek.* V. ö. II, 5, 1.

19. Cynthia falun.

Kedves, idyllikus költemény. A költő örül, hogy Cynthia vidéken időzik, nem úgy, mint mikor Baiæba utazott (I. I, 11.). Itt ismét kitűnik a költő mély érzéke a természet szépségei iránt s bizonyos romantikus felfogás. (V. ö. I, 17.) Mintha azt remélné, hogy a természet romlatlansága Cynthiát is megjavítja. A romlottság képei azonban — művészi ecsettel rajzolva — délibábként rajzolódnak a mezőt ölelő szemhatár kárpitjára (I. 3. 5. 6. 10. 27., 32. v.) s mi nem nagyon hiszünk a költő nyugodt bizalmában. Ámde szép költeményt sugallt neki az ihlet percze, szebbet saját gondolatainál s szebbet, mint a melyet Cynthia érdemelt.

A költemény tárgya emlékeztet Tibullus II, 3. elégiájára.

10. *Se templom, büneid rendes színhelye.* Isisnek és Serapisnak templomában, a kiknek cultusa már ekkor el volt terjedve Rómában, gyakran megjelentek oly hölgyek, a kik az alatt az ürügy alatt, hogy a cultus-kivánta tiszta éjet töltik, ott titkos találkozókat tartottak. A színházakról még világosabban szól Ovidius (Ars amat. I, 89. skk.):

Sed tu præcipue curvis venare theatris:

Hæc loca sunt voto fertiliora tuo.

Illic iuvenies quod ames, quod ludere possis,

Quodque semel tangas, quodque tenere velis...

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ.

Ille locus casti damna pudoris habet,

16. *Idegen férfit* t. i. városit.

17. *Magam is Diana hívévé szegődöm.* Értelme: Vénusnak kegyvéért már hálát adtam, ígért ajándékaimat neki megadtam, most tehát Diana segítségéhez folyamodom s ha megsegít, hálából a fákra tűzöm az elejtett szarvas agancsát. (Verg. Ecl. 7, 29.)

21. *De a bős oroszlánt.* Hyperbole, mert nem valószínű, — bár némelyek állítják, — hogy Augustus idejében oroszlánok is tanýáztak volna Italiában.

25. *Szép Clitumnus habja.* A kristály tiszta Clitumnusról (ma is: Clitunno), mely déli Umbriában Spoletumnál folyik s Mevaniánál a Tiniába ömlik, azt tartották, hogy habja hósínűre mossa a barmokat. (Verg. Georg. 2, 147.)

20. Hűségfogadás.

Mint a 33. versből kitűnik, ez az elégia válasz Cynthia levele, mely a költő hűtlenségét panaszolta. Valószínű, hogy Cynthiaának az előbbi elégiában említett távolléte alatt kelt a levél is, a válasz is. Aligha van igaza *Kuinoelnek*, a ki ezt az elégiát a legkorábban írt költemények számába sorolja.

2. *Rab Andromachénál.* Andromache, Hector felesége, Trója bukása után Pyrrhusnak, Achilles fiának foglya lett.

5. *A gyászmadár nem búg...* A gyászmadár Philomela, Pandion athéni királynak a leánya. Testvérének, Procne-nak a férje, Tereus meggyalázta, s ezért Procne saját fiát, Ityst, megölte s Tereusnak föltálalta. Tereus bosszúja elől aztán menekült a két testvér s Procne fecskévé, Philomela fülemilévé, Tereus pedig bankává változott. A fülemile panaszos dalát a régiek Philomela siralmának képzelték. *Cecropsi* = athéni, mert Cecrops Athén ősi királya volt.

7. *A büszke Niobe.* Ismeretes Niobénak, Tantalus leányának a sorsa, kinek hat fiát, hat lányát Apollo és Artemis lenyilazták, a miért az gögösen az ő anyjukhoz, Latonához, merte magát hasonlítani. A gyermekeit vesztett anya aztán a Sipylus ormán, Phrygiában, kővé meredt fájdalomában s ma is folynak róla a könny-patakok. A Niobe-csoportozat egyik fő dísze a flórenczi gyűjte-

ménynek. — A kéziratok olvasása kétséget támasztott e helyen. *Lachmann* csak a *superba* (kéziratok: *superbe*) helyett írt *superne*-t, egyébként megnyugodott a kéziratok olvasásában átható értelemben véve a *defluit*-ot. Okai azonban, hogy a *superba* helyett inkább illenék *Niobé*-hoz a *flebilis* jelző s hogy a *superba*-t a *busta*-ra is lehetne vonatkoztatni, nem meggyőzők. Utóvégre a *busta*-ról is mondhatja a költő, hogy *superba*, a metonymiának ismeretes alkalmazásával (v. ö. *palma nobilis* Hor. Carm. I, 1, 5.). Több régibb coniectura fölhasználásával *Müller* és *Haupt-Vahlen* ezt írják:

Nec tantum *Niobae* his sex ad *busta superbae*
Sollicito *lacrimae* defluit a *Sipylo*.

Ez ugyan grammatikailag kifogástalan, de nekem nagyon erőszakoltnak, mesterkéltnek, sőt prózainak is tetszik. Aztán *tantum* nagyon is messze van a hozzá tartozó *lacrimae*-től (*Paley*). Ezért *Hertzberggel* és *Keillal* lehetőleg a kéziratokhoz ragaszkodom, elfogadván a *defluit*-nek átható értelmét. Ha bebizonyulna, hogy ez nem helyes (*Lachmann* csak *Claudiamus*-ból tudott két támogató példát idézni), akkor legegyszerűbb javítás lenne a *defluit* helyett ezt írni: *fuderit* (föltételes értelemben).

10. *Danaë érczháza*. *Danaë*t apja, *Acrisius* argosi király, ércztoronyba (turris aënea Hor. Carm. III, 16, 1.) vagy földalatti üregbe (*Soph. Ant.* 944.) zárta, hogy ne szülessék fia, kitől, a jóslat szerint, trónját féltette. Azonban *Zeus* aranyeső alakjában bejutott az érczházba s *Danaë* fiat szült, *Perseust*, a ki végre is beváltá a jóslatot.

19. *Ha neved, szépséged*. A *nev*-et nem kell *Kuinoellel* előkelő születésre vonatkoztatnunk. Inkább a költőtől ünnepelt *Cynthia* névre gondolhatunk (v. ö. I, 18, 31. II, 19, 31.).

21. *Égi körét Luna hétszer befutotta*, azaz hét hónap letelt.

23. *Sokszor nyílt kapud*. A *Neapolitanus* olvasása *non unquam* az összefüggés szerint itt nem lehet helyes. *Rossberg* (*Lucubr. Prop.* p. 16.) megtartja s úgy segít az értelmén, hogy szerinte *empta est a ianua*-hoz, a *copia*-hoz és a *nox*-hoz egyaránt tartozik. Ez azonban nem valószínű,

30. *Acacus* a három alvilági bíró egyike. A másik kettő *Minos* és *Rhadamanthys*.

31. *Tityosnak*, a ki *Latonán* erőszakot akart elkövetni, az alvilágban az lett a büntetése, hogy egy kánya tépdeste újra meg újra kinövő máját.

32. *Sisyphusról*: II, 17, 7. jegyz.

35. *Nem vaktába' kezdtem*. V. ö. I, 12, 20. Az utolsó distichon hiányzik a *Groninganusban*.

21. Jó lecke.

A költő kárörömmel ujjong *Cynthia* kudarczán, hogy jóslata beteljesedett s *Cynthia* udvarlója — valószínűleg a praetor — megvázasodott, s végül váratlan fordulattal, saját szerelmét és hűségét ajánlj fel *Cynthiának*. Általában azt hiszik, hogy az I. versben említett *Panthus* (álnév) volt a hűtlen udvarló. De nekem úgy látszik, hogy *Panthus* és az udvarló két különböző személy. A költő abból indul ki, hogy rosszat kíván *Panthusnak*, a ki őt rágalmazta volt, de nem védi magát a rágalmak ellen, hanem ittér *Cynthia* kudarczára.

3. *Jóslatom Dodonának mása*. *Dodonában*, *Epirusban* *Zeusnak* szent helye volt.

7. *Szólnak most, szapulnak*. Az új férj és neje? vagy az új férj és barátai? bajos eldönteni.

8. *Hányszor, honn valál'*, t. i. elfogadtad őt, bár nem vágyott reá.

17. *S most mivel főzi le?* A sokféle szövegjavító kísérlet helyett biztosabb *Müllerrel* és *Haupt-Vahlennel* (részben *Lachmannal*) a kéziratok olvasását megtartani. *Restat* itt = *resistit* (*Lachmann*).

22. Sűrű szerelem.

Propertius leplezetlen őszinteséggel vallja be *Demophoonnak*, a kinek kilétét nem tudjuk, az ő lobbanékony természetét s védelmezi magát az ellen a vád ellen, mintha ő gyöngé volna *Vénus* szolgálatára. Az érzékiség apologiájának lehetne nevezni e költeményt, mely egyúttal hű erkölcsrajznak is beválik. Úgy látszik egyébiránt,

hogy a költő Cynthia hidegségeért keresett másutt kárpótlást s bosszúból egész tetszélgéssel rajzolja saját léhaságát. Egyébiránt ez a téma már meg volt pendítve az első könyv első elégiájában (I, 1, 5. 6.), s konkrét képe van rajzolva a IV, 7.-ben.

5. *Hó kar ha kitárul* . . . A szinpadon történetekre vonatkozik

15. *Mért van, ki szent késsel karját marczangolja?* Cybele (vagy Cybele) fanatikus papjai Phrygiában, de Rómában is, ilyen módon tisztelték az istennőt.

19. *Dalos Thamyrassal hogyha egy sors érne.* Thamyras thrák énekes volt, a ki versenyre kelt a múzsákkal s azért azok megvakították (Hom. II. II, 595—9.).

25. *Alcmena*, Amphitryo felesége, a ki Jupitertől szülte Herculest.

39. *Szolgámra felforr indulatja.* V. ö. IV, 8, 79.

43. *Mondj nem-et* . . . A 43—50-ig való verseket, bár a kéziratokban ehhez az elégiához tartoznak, *Markland* elválasztotta tőle; követte *Lachmann*, a ki e versekkel kezdi a következő elégiát, de a kettő közt mégis hézagot jelez. *Müller* és *Haupt-Vahlen* is elválasztják e verseket, de különálló töredéknek tartják. *Keil* is külön elégiául közli. *Lachmann*al nem tarthatok, mert szerintem a köv. elégia magában oly kerek és kezdete is oly hiánytalan, hogy e hozzásapott fölösleges teher csak kárára van, mert a kettőnek összefüggése éppen nem világos. S ezt érezte *Lachmann* is, mikor a kettő között hézagot jelzett. Külön elégiának sem válnak be e versek, legfeljebb töredéknek. Ennek a lehetőségét nem tagadom; de tekintve egyrészt a hagyományt, másrészt *Propertius*nak azt a szokását, hogy sokszor váratlanul, elő nem készített gondolatra is átviszi a beszédet s nevezetesen — a mire *Hertzberg* mutat rá (Q. Pr. p. 113.) — szereti hirtelen apostrophálni azokat, a kikről előbb 3-ik személyben szólott, hajlandóbb vagyok e verseket meghagyni helyükön, mint önkényesen elválasztani vagy plane a következőhöz csapni. A költő, úgy látszik, itt a 38. versben említett hölgyet apostrophálja s a kijátszott szerelmes sorsának rajzával mintegy okadatolja az egész elégiában vallott tételét, hogy egy leány neki nem elég. Teljesen érthető volna ez az összefüggés, ha a költemény végén egy vagy két distichonban a költő kifejezné,

hogy az itt rajzolt sors neki nincs inyére, eleget tapasztalta e sorsot Cynthia iránt való szerelmében, azért most boldogabb, hogy egyhez nem köti magát. Nem lehetetlen az a — Propertius kritikusi előtt kétségkívül elég szerény — föltevés, hogy az elégia végén egy vagy két distichon elveszett.

23. Új ösvény.

Tartalmára nézve pendant-ja az előbbinek; ha azt az érzéki-ség apologiájának neveztük, ezt jogosan mondhatjuk a prostitutio panegyricusának. Rajzolva az előkelő hölgyekkel való viszony kellemetlenségeit (a minőnek, úgy látszik, még Cynthiát is tartja), a *Venus vulgivaga* papnőit dicsőíti, a kik nem olyan rátartók. A mi izlésünk előtt csak az menti némileg e költeményt és az helyezi még mindig föléje a mi századvégi demi-monde-költészetünknek, hogy nincs benne affectatio s nincs benne frivol félhomály, hanem nyíltság, igazság s talán némi kis erkölcsi érzék is. (22 v.)

1. Ösvényét durva csöcseléknek t. i. az olcsó szerelmet.

14. *Fátylát hátra csapva*, nem úgy, mint az előkelő hölgy, ha nem akarta, hogy felismerjék. Egyébiránt e kifejezésnek az értelme nem biztos (Hertzberg Comm. p. 167 szerint az *amictus* vagy *toga*, vagy *fejkendő*).

15. A *Szent-út* (Sacra via) a forum mellett húzódott. Előkelő hölgyek gyaloghintóban (lectica) jártak.

17. *Sohase hoz hirbe* v. ö. a köv. elégia 10. v.

21. *Leányi Keletnek*. Az eredeti szerint: „a kiket az Euphrates s a kiket Orontes küldött”. Az Orontes Syria fő folyama. Keletről került a legtöbb effajta személy Rómába.

24. *Senki se lesz szabad, ki szeretni készül*. A kéziratok olvasásán sokan fennakadnak s nem csoda, mert a distichon pentameterre voltakép a hexameter gondolatának ismétlése. Pontosan: „Mivel már egy szerelmesnek sem maradt meg a szabadság, senki se lesz szabad, a ki szeretni kész”. Rövidebben: mert egy szerelmes sem szabad, senki se szabad, a ki szerelmes. Egy szóval itt egy igen lapos tautológiával van dolgunk, a mit Hertzberg se

tagad (Q. P. p. 160.). *Fischer* (De locis quibusd. Prop. p. 31.) azt hiszi, hogy az eredeti pentameter elveszett s a másoló a maga esze szerint — ‚proprio Marte sed invita Minerva‘ — pótolta. *Plessis* úgy magyarázza a dolgot (p. 135), hogy egy olvasó azzá mulatta magát, hogy a hexameterben kifejezett gondolatot megfordította s versét a margóra írta; egy másoló aztán ezt tette az igazi vers helyébe. Azonban csodálatos, miért variálta volna az olvasó a hexameter gondolatát épen pentameterben? Sokan coniecturával iparkodtak segíteni a dolgon. *Otto* (Herm. 23., 35.) ezt ajánlja: ‚*Multas liber erit*, si quis amare volet‘. *Peiper* (Qæst. Pr. Progr. d. Gymn. zu Creuzburg 1879, p. 2.): ‚*Nullius intererit* (t. i. libertas), si quis amare volet‘. *Bachrens*: ‚*Stultus liberam erit*‘...

A kéziratok olvasásán coniecturával aligha segíthetni, mert e hely grammatikailag kifogástalan. Aztán különös, hogy oly éleselmű kritikus, mint *Lachmann*, egy szó kifogást se tesz e hely ellen. Végre is lapos gondolatismétlés kiváló költőnél is előfordulhat. Quandoque bonus dormitat Homerus.

24. Önvédelem.

A két előbbivel egy kútforrásból fakadt. Talán ezért gyúrt a merész kritikus *Scaliger* a három költeményből egyet. Azonban e kis előgiában nagy nehézségek vannak. *Lachmann*, a ki a 3-ik és 4-ik verset érthetetlennek, a 4-iket pláne idegen toldaléknak nyilvánította (a mit *Weber* is helyesel Q. Pr. p. 7.), a két első verset is sajátosságosan és nézetem szerint helytelenül fogta fel; szerinte a két első sorban Propertius barátja, a kinek a költő előbbi költeményét oda adta volt (úgy hiszi, Demophoon) kételkedik Cynthia kegyetlenségében, mikor az egész nép olvassa Propertius Cynthiáját. A többit aztán nem is igyekszik magyarázni. Azonban itt nem arról van szó, hogy az illető jó barát kételkednék Cynthia kegyetlenségében, hanem arról, hogy szemére veti a költőnek előbbi két költeményében hirdetett elveit, mivel azokban a ‚Cynthia‘ könyvvel ellentétben, mely Cynthia költőjét már mendedmonda tárgyává tette, Keletnek olcsó leányait ünnepli. Tehát a

jó barát mintegy azt mondja a költőnek: «hiába csaptál fel a prostitutio apostolának, mikor mindenki úgy ismer, mint ,Cynthia' költőjét. Szégyen ez arra, a ki egy nő iránt való szerelmét az egész világ előtt megénekelte. A nemes szív vagy hallgasson ilyenkor s ne kürtölje szégyenét vagy nem kellett volna szerelmét hirdetnie.» (Itt t. i. szerintem a *pudor* nem *szemérem*-nek, hanem *szégyen*-nek értendő.) Megjegyzendő, hogy *Haupttal* a *négy első sort* kell a jó barát szemrehányásának tekintenünk, mint kivált a 4-ik sor leczkértetése mutatja. Ugyancsak *Haupt* tette érthetőbbé a 4-ik verset azzal, hogy a kéziratok olvasásában (aut *pudor ingenuus* aut *reticendus amor*) szerencsés coniecturával az *ingenuus*-t — a mértékhiba kijavításával — *ingenuis*-ra változtatta. Azt a változtatását azonban, hogy a két *aut* helyébe *haut*-ot tett (a mit Vahlen és Müller elfogadtak), nem helyeselhetem, mert így a gondolatmenet érthetetlenné válik. A jó barát szemrehányására most így felel a költő: «Ha Cynthia igazán szeretne, akkor (nem rágalmazott volna mindenfelé s) nem volnék léhának, feslettnék kikiáltva s bármennyire égne bennem a szerelem lángja, a névvel (t. i. a ,Cynthia' álnévvel) megcsalnám az emberek kíváncsiságát. Ne csodáld tehát, hogy a prostituáltakat keresem fel: azok nem hiesztelnek el úgy, mint Cynthia». A többi aztán könnyen érthető. A költő ugyanis felhozza még Cynthia kapzsiságát, végre hűtlenségét (*fallaci*) és azt, hogy őt nevetség tárgyává tette. Jobbára így tünteti fel a gondolatmenetet *Drenckhahn* (Ztschr. f. d. Gymn.-wesen. 1868. p. 188.) s minden magyarázat közt az övét tartom leghelyesebbnek. Mások úgy értik a dolgot, hogy a 6. 7. versben azt mondja a költő: ,ha Cynthia szeretne, akkor nem tettem volna tönkre jó híremet azzal, hogy a prostituáltakat kerestem fel'. (V. ö. *Brandt* Qr. Pr. p. 17.) Azonban *Drenckhahn* czáfolatul rámutat a 9. és 10. versre, melyek ily felfogás mellett érthetetlenek. A költőt főleg és először Cynthia keverte rossz hírbe azzal, hogy őt feslettnék mondta, kifecsegte, hogy ,Cynthia' az ő álneve, s végre barátnői vagy barátjai társaságában nevetség tárgyává tette a költőt. (Támogathatom e felfogást a II, 9, 21.-re és a II, 23, 17.-re hivatkozással is.) Ezzel nem mondom, hogy egy *ingennus*-nak nem vált a jó társaságokban

szégyenére, ha, mint Propertius a megelőző két költeményben, a prostitutio patronusául lépett fel (l. a 4-ik verset), de szégyen volt az is, ha kitudódott, hogy a híressé vált *Cynthia* név alatt sem lappang más, mint egy igazi nevéről szélesebb körben ismeretes drágább meretrix.

E magyarázat, — ha nem minden ízében kétségtelen is, — azt hiszem, elég világossá teszi a sokfélekép értett és félreértett költeménynek tulajdonképeni tartalmát. Semmi esetre se fogadhatjuk el *Heimreich* nézetét (Novæ Quæst. Prop. in Symbolis phil. Bonnens. Leipzig 1867., p. 672.), melyet *Plessis* helyesel (*Études critiques sur Properce* p. 138.), hogy e költemény 1—8. verse nem Propertiustól való. Sőt *Plessis* a 9—16. verseket is gyanúsítja. Az atthesis legkényelmesebb eszköze a szövegkritikának.

1. *Könyved mende-monda tárgya*, '*Cynthiád*'. . . A *Cynthia* Monobiblos czímen külön kiadott első könyvről van szó, mely, mint innen látszik, igen kapós 'volumen' volt a római könyvpiacon. Az a körülmény, hogy itt ily vonatkozás van a már megjelent első könyvre, vagyis monobiblosra, azt bizonyítja, hogy 2-ik könyv még nem jelent meg, vagyis hogy ez az elégia a 2-ik könyvhöz tartozik s így a 2-ik könyvnek Lachmann-féle ketté osztása nem jogosult (l. a II, 10-hez való jegyzetet és II, 3, 4.).

11. *Neki legyező kell* . . . v. ö. Martialis III, 82.

12. *Kristálygolyó*. A gazdag római hölgyeknek szokásuk volt a nyári hőségben a kezét hűsen tartó kristály-golyóval játszózni. Némileg hasonló ehhez a mai görögöknél divó az a szokás, hogy olvasószerűleg felfűzött golyókat morzsolnak a kezükben szórakozás végett.

13. *Elefántcsont koczkát*. A koczkajátékot igen kedvelték a rómaiak. A *talus*, a melyről itt szó van, hosszúkás koczka volt, két oldalán domború, négy oldala lapos és 1, 6, 3, 4 számokkal ellátott. Négy ilyen koczkával játszottak egyszerre t. i. egy pohárban rázva asztalra borították; a legjobb dobás a '*Venus*' volt, ha mind a négy koczka különböző számot mutatott, a legrosszabb a '*canis*', ha mind a négyen az *egyes* került felül. A 11—14. verseket teljesen félreérti *Otto* (Herm., 23., 35.), midőn azt hiszi, hogy itt

a hetærák kivánságairól van szó s azért az *et-et* helyett *haec-haec-et* ajánl. (Az első *et* helyett Lachmann is *haec-et* írt.)

14. *A mi hitványság a Szent-úton ragyog.* A Szent-úton volt a legtöbb csecsebecsés üzlet.

24/b. Csalfa öröm.

E költemény tartalma és hangulata, mely az előbbitől merőben különbözik, bizonyítja, hogy *Scaliger* helyesen cselekedett, midőn ezt az elégiát elválasztotta az előbbitől, melylyel a kéziratok összekapcsolják. Abban a költő szinte megvetőleg szólt *Cynthiáról*, nem is hozzá intézve szavát; ebben *Cynthiához* szól és iránta való hűségét, szerelmét érzelmes hangon bizonyítja. Ez a költemény is azok közül való, melyekről *Ribbeck* azt állítja (Rh. M. 40, 503. l.), hogy nem szólhat *Cynthiának*. Ezt részemről épen nem tartom valószínűnek, s ha e költemény végét összehasonlítjuk az I, 19, 17—18. verseivel, egy okkal több, hogy a jelen elégiát is *Cynthiára* vonatkoztassuk.

23. *Velem versenyezzem* t. i. a kegyelt vetélytárs, a kinek kilétét nem tudjuk. Talán a praetor? E vers előtt egy-két distichonnyi hiányt tesz föl Müller, pedig e gyors átmenet *propertiusi*.

25—26. *Lernai hydrával... hesperi sárkánytól.* Hercules munkái közé tartozó vállalatok. (V. ö. II, 23, 7. 8.)

35—38. E versek *Rossberg* szerint (Lucubr. Prop. p. 16.) nem ide valók, hanem a költemény végére. Ezzel azonban a költemény sokkal gyöngébb befejezést nyerne.

37. *Bár nem ősi vérből eredél,* azaz nem *patriciusi* családból. (V. ö. II, 7, 20.)

38. *Nem hullt rád özönnel a kincs.* A kéziratok ezt írják: *navita dives eras.* Ebből támadt régen az a balhiedelem, hogy *Propertius* hajós volt. Támogathatta e hiedelmet a II, 9, 30. félremagyarázása is és talán II, 16, 17. Ezért teszik a kéziratok *Propertius* névéhez a *nauta-t*. A kéziratoknak nyilván helytelen olvasását *Pontanus* és *Beroaldo* javították *non ita dives-re*, *Heinsius* *haud ita dives-re*.

43. *Ariadnéről* I, 3, 2. (jegyzet).

44. *Demophoon*, Theseus és Phædra fia, Trójából haza menet Thracia partjaira vetődött s Lycurgus királynál talált szives vendéglátást, s annak leányát, Phyllist el is jegyezte. Később haza utazott Athénbe az ország ügyeinek rendezése végett, de mert késett visszatérni, Phyllis kétségbeesésében megölte magát és mandulafává változott. (Ovidius Heroid. 11.)

45. *Ismered Medeát*... Megtartottam Haupt-Vahlennel a kéziratok olvasását, bár Lachmann szerint egész Propertiusban nincs ennél idétlenebb vers. Ő így javítja: „Iam tibi Iasonia votum est, Medea, carina“, t. i. a költő Medeát szólítja meg: „Est tibi votum, inquit, habes quod optabas in navi Iasonis“. Heinsius: *vecta* (nota helyett). Paley: *amota*. Unger (Emendat. Prop. specimen, Friedland 1868, p. 18.) védelmébe veszi a kéziratok olvasását Lachmann ellen, csak az *et* helyett ír *en*-t. Együttal rámutat, miért nevezte a költő Medeát ismertnek Jason hajóján; nem azért, a mit Heinsius állított, hogy a költő P. Terentius Varro Argonauticájára czéloz, mely a római közönség előtt ismeretes volt, (ezt a föltevést ismétli *Otto* Herm. 23, 35.), hanem mert Jason hajója Medeával le volt festve Agrippa porticusában.

25. Változatlanúl.

Ez az elégia ellentéte e könyv 22. 23. és 24. elégiájának. Cynthiát — úgymond — halhatatlanná teszik az én költeményeim, mert szerelmem soha meg nem változik; igaz, hogy sok szenvedést ró reám, de azért hű maradok, mert az állhatatlanság még több gyötrellemmel jár.

2. *„Jöjj gyakran“* — ezt tőled nem hallom soha. A kéziratok olvasását, melyet adnak (bár a Neapolitanusban a *veni* eredetileg *venit* lehetett, mert egy betű a szó végén ki van vakarva) sokan kifogásolták és javígtatták, míg *Jacob* magyarázata, mely szerint a *„sæpe veni“* idézett szavak (bár Cynthia a költő szerint épen nem mondta, de mondhatta volna), el nem oszlatta a homályt s nem adott igazat a kéziratoknak.

4. *Ha engedi Calvus, Catullus pora.* Calvus, Catullus jó ba-

rátja, nejét, Quintiliát, Catullus Lesbiát énekelte meg, s tette halhatatlanná. Calvus költeményei azonban elvesztek.

8. *A régi paizs.* A kiszolgált harcos valamely istennek, kül. Marsnak ajánlotta fel fegyvereit (Hor. Carm. III, 26, 3.).

10. *Tithonus-ról* I. a II., 18-hoz való jegyzetet.

12. *Phalaris*, agrigentumi kényúr, egy athéni mesterrel, Perillusal, érczikát öntetett, melyben a halálra ítélteteket megégetette, s épen Perillus volt az első áldozat.

17. *De szerelmem meg nem töri urnöm zára.* „Desperatus verus“, mondá Jacob. Lachmann meghagyja a Neopolitanus olvasását (ez a mi szövegünk is), de jegyzetben helyesli *Davisnak* a javítását, a ki *molimine*-t ír a *sub limine* helyett. Azonban a *molimen* nem elég plastikus arra, hogy a hasonlat szerint a *rubigo*-nak vagy a *liquore*-nak megfeleljen. Concrétább szót várunk a *teritur* mellé s ilyen a *limine*, mely helyett sok mindenfélét javasoltak (sub lite, sufflamine, sub criminæ, sub lumine), de egyik sem meggyőző. Helyesen magyarázta e helyet *Barth* (kiadása 1827. p. 146): „gutta terit ac minuit silices; dominæ limen, in quo iaceo pernox, non potest amorem meum terere et consumere“. Így válik a metaphora teljessé, a hasonlat plasticussá. Méltán nyilatkozik *Hertzberg* és *Otto* (*Hermes* 23, 36.) a Neapol. olvasása mellett, de hiba volna *Otto*-val a *nullo*-t *nullus*-ra változtatni, mert különös volna, ha Propertius itt minden szerelemről szólana, nemcsak a magáéról. A *nullo sub limine* azt akarja mondani, hogy semmiféle, azaz bármily zord küszöb sem teheti tönkre az ő szerelmét. A *sub* igazolására legyen elég az I, 16, 42-re hivatkoznom; ebből kitűnik, hogy nem szükséges *Hertzberggel* a felső küszöbre, a szemöldökfára gondolnunk. A *sub* közvetlen közelségben való időzésre is vonatkozhatnak; v. ö. *Prop.* III, 9, 36.: „tuta sub exiguu flumine nostra morast“.

20. *S visszaviszi lába akaratlanul.* E gyönyörű distichon emlékeztet Tibullusnak egy szintén szép, bár kevésbé tartalmas distichonára (*Tib.* II, 6, 14.):

Iuravi quoties rediturum ad limina numquam?

Cum bene iuravi, pes tamen ipse redit.

21. *Tudd meg te hiszékeny.* A költő itt a szerencsés vetélytárshoz fordul és jóakaró tanácsokat ad neki. (V. ö. I, 5. 29.)

26. *Mielőtt hétszer nem horzsolta a cél't.* A kocsiversenyen a circusbán hétszer kellett a *metát* megkerülni, még pedig minél közelebb hozzá (ezért mondja a költő nagyítással: *horzsolni*), mert kisebb kört téve, biztosabb volt a győzelem. (Hor. Carm. I, 1, 4. *metaque fervidis evitata rotis.*)

33. *Akármily gyakran hív, csak temesd magadba.* Kéziratok: *‘Quamvis te persæpe vocet, semel ire memento’*. Sajátságos szabály, hogy a szerelmes, akármily gyakran hívja is a lányka, csak egyszer menjen. Lachmann méltán megütközött e képtelenségen s így javította: *semel ire timeto*, azaz egyszer is (és mindenkor) félve menj, hogy meg ne irigyeljék. De még ez sem kielégítő. *Vahlen* szellemes és találó coniecturával segített a bajon, *semel ire* helyett ezt írván: *sepelire* (Monatsberichte der kön. preuss. Akad. d. Wissensch. 1882. p. 355.). Az egész összefüggés mutatja, hogy itt arról van szó, hogy a szerelmes kérdéssel irigységet ne támaszszon maga ellen (v. ö. I, 12, 9.).

35. *Ha a régi lányság kora feltámadna.* Itt is kétség van a hagyományos szövegben. A *grata* a fennakadás oka, s általában e kifejezés: *antiquis grata puellis*. A *grata* helyett sok mindenfélét ajánlottak. A *Baehrens*nél említettekhez pótlásul jegyzem ide ezeket: *casta* (Landström), *cruda* (Unger), *crebra* (Kindscher). A legtöbb kiadó megtartja a *grata*-t, de csillaggal vagy kereszttel kétesnek jelzi. Azt hiszem, igaza van *Hertzberg*nek, hogy a kifejezés kifogástalan, csak hogy az *antiquis puellis*-t nem dativusnak, hanem ablativusnak kell értenünk. Úgy kell tehát e kifejezést felfognunk, mint *Hor. Carm. II, 6, 10. dulce pellitis ovibus Galæsi flumen*. S ha minden áron coniecturára van szükség, talán a fentebbieknél elfogadhatóbb volna: *farta*?

36. *Az volnék, mi te most t. i. Cynthia* kegyeltje. *Cynthia* állhatatlanságát itt is a kor erkölceinek tudja be, mint II, 16, 21. skk.

26. Egy álom.

A költő élénk színekkel rajzolja álmát, t. i. hogy Cynthiát hajótörtnék látta, a mint már-már elmerült az ión tengerben, de egy delphin megmentette. Helyesen mondja *Postgate*, hogy a leírás élénksége meggyőz bennünket arról, hogy a költő valóban álmodta ezt az eseményt, talán mert Cynthia tengeri útra készült. Ez a kis elégia is sok dolgot adott a kritikának. Először is a kéziratokban összefügg a következővel. *Burmam* látta át, hogy a kettőnek semmi köze egymáshoz. *Lachmann* aztán csakugyan ketté választotta kiadásában s követi a legtöbb kiadó. *Paley*, *Hertzberget* követve, a hagyományhoz ragaszkodik. Ellenben a szétválasztást helyesli *Ribbeck* (Rh. M. 40, p. 481.). Továbbá a költemény tartalma és menete is súlyos kifogás tárgya. *Heimreich* (Quaest. Prop. p. 40—45) tüzetesen foglalkozik e költeménynyel s arra az eredményre jut, hogy sok idegen toldalék került be, úgy hogy csak a köv. versek teszik az eredeti költeményt: 1—4. 7—10. 11. 12. 19. 20. Az utolsó distichon szerint ellenmondásban van a megelőzővel, mert a költő akkor akar Cynthia segítségére menni, mikor a delphin már ott van mentésére. Hasonlókép a 13—16. versek ellenkeznek a 17—18-al, mert már megmentettnek föltételezik Cynthiát (vidisset, esset facta, increpitarent mind *coni.*). Nincs is helyén, hogy a költő Cynthia veszedelmét látva sokat elmélkedjék. Fennakad továbbá a teljesen szokatlan *puellae maris* kifejezésen s a hexametert befejező 5 szótagú szón (increpitarent). E kifogások alaposságát részletesen czáfolgatja *Plessis* (Études critiques sur Prop. p. 143—146.). Az 5. és 6. vers valódiságát *Weber* is ügyesen védelmezi (Q. Pr. p. 33.), de a 13—18. versek elvetésében egyetért *Heimreich*hal. Nem tartom azonban valószínűnek *Plessis*nek azt a föltevését, hogy az utolsó s az utolsó előtti distichon két különböző befejezés volt, melyek közt a költő még nem választott, mert e föltevés kedvéért osztozik *Hertzberg* és *Munro* abbeli nézetében, hogy *Propertius* csak az első könyvet adta ki maga, a többi halála után barátai adták ki. Ezt eddig csak az utolsó könyvről állították *Barth*, *Lachmann*, *Hertzberg*.

De azóta többen kimutatták, hogy az utolsó könyv rendje is sokkal tervszerűbb, mintsem mástól eredhetne. (*A. Otto: Die Reihenfolge der Gedichte des Prop. Hermes. 20, 552.*)

Szerintem *Heimreich* nem ismerte föl e költeménynek kettős természetét, hogy t. i. a költő nemcsak álmát beszéli el s álmában támadt gondolatait, hanem közéjük szövi az ébrenlét megnyugtató érzését és hangulatát is. Ezért az a kedves s már épen nem a félelem hullámain, hanem a biztosság révében támadt gondolat, hogy ha Glaucus meglátta volna Cynthia szemeit, elrabolta volna tengeri istennőnek (13—16.). A két utolsó distichon közt sincs ellenmondás. Álmunkban nem úgy okoskodunk, mint imette. Aztán az igazi szerelmest — talán még ébren is — híven jellemzi, hogy nem talált kellő biztosítékot a delphin segítségével. A például felhozott Hellét is vitte a kos, mégis beleesett a tengerbe. Így fogva fel a dolgot, *Bachrens* és *Müller* transpositiójára sincs szükség, a kik a 11. 12. verset a 18. után teszik.

5. *Így szállt tova Helle.* Helle testvérével, Phrixossal, egy meghalt anyjuk küldte aranygyapjas koson menekült az aegæi tenger fölött gonosz mostohája elől, de vigyázatlanságból beleesett a tengerbe, melyet aztán róla neveztek el Hellespontosnak, Helle tengerének.

10. *Kértem Leucotheét.* Ino, Athamas thebai király felesége, megőrült férje üldözése elől, fiával, Melicertessel együtt a tengerbe ugrott. Ott az istenek tengeri istennővé tették *Leucothee* néven. Az *Iker csillag*: Castor és Pollux, a Dioscurusok, kiknek feltűnte a hajósra kedvező.

13. *Glaucus* jós tengeri istenség.

15. *Nerejdák,* Nereus tengeri isten leányai. Hesiodos ötvenet említ, Homeros (Il. 18, 37. skk.) 34-et nevez meg a sok közül. *Thetis,* Achilles anyja is Nereida volt.

18. *A lantos Ariont vivé.* «Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?» (Ovidius).

26/b. Boldog egyetértés.

Hogy e költemény, a kéziratok tanúsága ellenére, nem tartozhatik az előbbihez, azt tartalma bizonyítja, mely a következő: „Méltán bámulnak, hogy egy ily szép leány az enyém s csak hozzám ragaszkodik, és ezt hűségemnek és verseimnek köszönhetem. Most az ő szerelméért minden veszélylyel daczolnék, még a tenger vészeivel is, ha mindjárt ott kellene is vesznem. De ettől nem kell tartanunk, hisz Neptunus és a tenger szörnyei is megszelidülnek a mi szerelmünk láttára. S mégis, ha együtt halunk, ez a legszebb sors, a mely érhet bennünket. Teljes, kerek compositio. Tartalma merőben ellentétes a II, 16-tal.

23. *Croesus aranyárja*. Kéziratok: „Non si *Cambysae* redeant et flumina *Cræsi*. *Cræsus* lyd király folyama a *Pactolus*, de mi köze ehhez *Cambyses*nek? Ezért *Burmman* és *Schrader* *iam Gygae*-t ajánlanak helyette. *Gyges* t. i. szintén gazdag *lydiai* király volt. *Vahlen* *Cambletae*-t ír, a mi még közelebb áll *palæographiailag* a *Cambysæ*-hez. *Cambles* t. i. szintén *lyd* király volt. Azt hiszem, nem követtem el nagy vétséget, ha ezt az alig ismert hatalmasságot fordításomban mellőztem; nem épen kényszerűségből, mert belefért volna a versbe (pl. „Térne bár meg *Cambles* s *Cræsus* aranyárja”), hanem a költői hatás kedvéért.

33. *Egy szál deszka adna nyugvást*. V. ö. *Aeschylus* *Agam.* 1442. „Ki a hajó fedélzetén is ott pihent hű társul ő mellette.” (t. i. *Cassandra* *Agamemnon* mellett.)

35—6. *Eurus*: délkeleti szél. *Auster* déli szél.

39. *A járatlan Argo*. *Argo* volt az argonauták hajója, melyen *Colchis*ba mentek az arany gyapjuért. A thrák *Bosporus*nál az összecsapódó szirtek (*Symplegádok*) közt úgy jutottak keresztül, hogy egy galambot bocsátottak előre s mikor a szirtektől összezúzva a tengerbe hullt, gyors evezéssel áthaladtak a szirtek közt, mielőtt azok újra összecsapódhattak volna.

46. *Szakasztott a bátyja* t. i. *Juppiter*.

47. *Tanu Amymone*. *Amymone*, *Danaus* leánya szárazság idején a szomszéd erdőbe ment vizet keresni. *Neptunus*sal talál-

kozván, tőle kért segítséget s az isten meg is igérte cserében szerelméért. Amymone hajlott reá s az isten teljesíté igéretét s Lerna erdejében szigonyával forrást fakasztott, melyet Amymone-nak neveztek el. Így adja elő a dolgot költőnk e helye. Apollodorusnál (II, 1, 4.) egy satyros is szerepel, a kinek erőszaka ellen a leány Neptunushoz folyamodik; Lucianus szerint (dial. deor. 6.) Neptunus elrabolta Amymonét. Minthogy a költő e helyének forrásait nem ismerjük, *Otto* azt következteti (De fabulis Propertianis. Partic. II. Grossglogau 1886, p. 13.), hogy Propertiusnak valószínűleg valamely hasonló tárgyú festmény lebeghetett a szeme előtt.

51. *Orithyiáról*: I, 20, 26.

54. *Nem ont a Charybdis egy perczre özönt.* Kéziratok: «nec unquam alternante vorans vasta Charybdis aqua», tehát épen az ellenkezőjét jelenti annak, a mit a gondolat természetes menete szerint várnánk. Hertzberggel a *nec*-et a *vorans*-ra nem vonatkoztathatjuk az *unquam* miatt. Haupt coniecturája, a ki a *vorans* helyett *vacans*-ot olvas, segít a bajon. De ép ily-helyes a *Polster* coniecturája is (Quæst. Prop. specimen, Ostrowo 1881. p.), a ki *morans*-ot javasol.

27. A végóra.

A halál órája bizonytalan, csak a szerelmes tudja halála módját és idejét, de még a sír széléről is visszatér kedvese hívó szavára. Ez a gondolat van talpraesett kereksséggel, igazi költői erővel kifejezve e pompás kis költeményben. Már a régi mythos megörökítette e naiv hitet Orpheus és Eurydice vagy Alcestis történetében. Az emberi képzelődésnek mindig kedve telt abban, ha a halál hatalmán valamikép erőt vehet. Ezt a hajlandóságot a magyar népköltészetnek is nem egy terméke mutatja. (Ilyen pl. a «Megöltek egy legényt» cz. Arany L., Gyulai Népk. gyűjt. II, 29. Hogy az anyai szeretet győz a halál hatalmán, azt Gyulai *Éji látogatás*-a érzékelteti.) Modern költők általában igen gyakran beszélnek a síron túl is öröklő szerelemről.

3. *Mint a mágus.* Az eredeti a phœniciaiakról beszél, mivel

élénk közlekedésükkel ők terjesztették el a chaldæusok, babyloniak tudományát.

9. A *domibusque* helyett Müller ezt írja: *metuisque*. (Lachmann: *dominisque*). De Propertius szereti a szóismétlést.

15. *Ha visszakiáltja hívó szóval a lány*. V. ö. IV, 7, 23.

28. Cynthia kórágyon.

Az itt következő három költeményt (28. 28/b. 28/c.) a kéziratok egyben adják, azzal a kivétellel, hogy a Neapolitanus a 35. verssel új költeményt kezd. *Lachmann* azonban nem itt, hanem a 47. verssel kezd új költeményt a tartalom tanúsága szerint, mivel ott már Cynthia meggyógyultnak van föltüntetve. E költemények viszonyát illetőleg igazat adok *Vahlennek*, ki azt mondja róluk (*Sitzungsberichte stb.* 1882. p. 270.), hogy nem alkotnak ugyan egy költeményt, de «spinnen in stetig fortschreitender Situation denselben Faden weiter, so dass sie ebensowenig als frei für sich stehende Elegieen angesehen sein wollen». Valóban e három költemény a betegség phasisainak felel meg s egy nagyobb compositióba olvad össze: egy patheticus sonata, mely három részből áll, mindenikben más-más hangulat; vagy akár egy kis dráma: bonyodalom, válság és békés megoldás.

Tárgyára nézve v. ö. Tibullus IV, 4. költeményével.

8. *Mert esküjök' a szellő s hullám tovahordja*. Catullusi reminiscencia (Catull. LXX.). V. ö. Tibull. III, 6, 50.

9. *Vagy tán Vénus áll bosszút, hogy mersz lenni mássa?* Itt a Groninganus olvasását fogadtam el Lachmannal (ipsa paremque), mert a gondolatban sokkal fontosabb e kifejezés, mint a Neapolitanusban olvasható: *peræque* (voltakép: *peræquæ*), melyet *Vahlen* helyesel (= «ohne Unterschied.»).

11. *Pelasg Juno*. Juno főleg az argosi vagy pelasg törzsnek volt az istennője.

12. *Pallas szemét*. Ismeretes Pallas Athenénak homerosi jelzője: ragyogó szemű (γλαυκῶπις).

16. *Végnapodon még jön egy szelidebb órája*. Azt akarja mon-

dani, hogy halála napján azt nyeri vigaszúl, hogy a másvilágon is őt fogják legszebbnek tartani, mint a 29. 30. versek kifejezik.

17. *Ió*-ról: I, 3, 30. Iót az aegyptomi Isissel azonosították.

19. *Ino*: II, 26, 10. jegyz.

21. *Andromeda*: I, 3, 4. jegyz.

23. *Callisto* Lycaon arcadiai király leánya, Artemis kísérője. Zeus beleszeretett s Arcast nemzé vele. Vagy a féltékeny Hera, vagy maga Zeus, hogy Hera haragjától megmentse, medvévé változtatta, de mint ilyet, Artemis nyila elejtette; Zeus aztán a csillagok közé helyezte Arktoz (Nagy medve) név alatt.

27. *Semele*, Cadmus thebai király leánya, Zeusnak kedvese. A bosszúálló Juno azt tanácsolta neki, kérje Zeustól, hogy szerelme bizonyosságául teljes isteni fenségében jelenjék meg előtte. Zeus teljesíté a kérelmet, de Semele az isteni fény lángjaiban összeégett és időtlenül hozta világra Bacchust, a kit aztán Zeus vett gondjaiba. (Ovidius Met. III, 253 skk.)

29. *Maëon-föld* = Mæonia vagy Lydia, itt általában *Trója*.

33. *Ezt te neked*: Juppiterhez szól a költő. Ezt a két verset *Passerat* a 2. vers után teszi.

28/b. *Cynthia* a sír szélén.

A Neapolitanus itt új költeményt kezd; követik az újabb kiadók közül Jacob, Keil, Müller. Én is hódoltam e kézirat tekintélyének, ámbár azt hiszem, hogy a költő a nála szokásos gyors átmenettel jelezte itt a betegség súlyosabb phasisát, a nélkül, hogy új költeményt kezdett volna. A gondolat is folytatja a 33. 34. vers gondolatát: a varázsló mesterség hiábavaló, csak Juppiter adhat segítséget.

35. 36. *A pergettyű nem forog már a varázsdalra*. A betegség ellen használt varázsszerek közé tartozott a pergettyű (rhombus), melyet fonállal tekertek körül s varázsdal kíséretében forgatták, letekerve róla a fonalat. A *babér* ropogása a tűzhelyen jó jel volt.

37. *Luna megtagadja*. V. ö. I, 1, 37. *Jacob*, a ki (Properz. Lübeck 1847) különben nem ok nélkül mutat rá Propertiusnak élczes fordulataira, e helyen szerintem alaptalanul talál komikus

fordulatokat. Átesillan ugyan a szavakon a költőnek a mágusi művészetben való hitetlensége, de komikumnak semmi nyoma. Inkább bizonyos mély *humorról* szólhatott volna itt Jacob.

28/c. Cynthia gyógyulásakor.

Mint a 28. elégiához való bevezető jegyzetben említettük, itt *Lachmann* kezdett új elégiát, kiindulva a tartalomból, mely mutatja, hogy ezt az elégiát már Cynthia betegsége után írta a költő. Különben is egy magában befejezett kerek költeménynyel van itt dolgunk, melyben már nem Juppiterhez, hanem Persephonéhoz esdekel Propertius. *Jacob*, *Keil* és *Müller* is új elégiát kezdenek itt. *Hertzberg* csak hézagot föltételez itt, mint a 34. vers után is.

47. *Persephone* (Proserpina) és férje *Hades* (Pluto) az alvilág uralkodói.

49. 50. *Heimreich* (Q. Pr. p. 43.) és *Weber* (Q. Pr. p. 33—35.) elvetik e distichont, mert 1. *apud* az elégia-költőknél nem fordul elő; 2. *infern*i főnév gyanánt nem használatos a classicus költőknél (csak: *inferi*); 3. mert Propertiusnál igen kevés versus spondiacus fordul elő s mindig görög szóval végződnek, nem mint itt (*formosarum*). Védi a hely valódiságát *Plessis* (*Études crit. sur Prop.* p. 147—8.) és *Peiper* (Q. Pr. Creuzburg 1879 p. 8.). *Peiper*-nek teljesen igaza van abban, hogy e distichon törzsökéből ágaznak ki a következő distichonok ágai.

51. *Jope* Cepheus felesége, Andromeda anyja (l. I, 3, 3.). *Tyro*: I, 13, 21. jegyzet.

52. *Pasiphaë* Minos király felesége, a ki egy bikába szeretett bele s a szerelem gyümölcse volt a Minotaurus. *Europe* Agenor phœniciai király leánya, a kit Zeus bika-alakban elrabolt.

53., 54. *Ős Trója*, *Achaia annyi szépe*. Minthogy a következő vers is említi Priamos országát, itt a *Troia*-t többen helytelen olvasásnak tartják és sokféle javaslattal akarják pótolni (Creta, Sparta, Phthia, Thraca, Eoa, Iona stb.). Troiá-n azonban valószínűleg magát a várost, Priamos uralmán pedig Trója vidékét is kell érteni. Az 54. versben is sok a kétség. A *Phoebe* valószínűleg romlott; ámbár talán azért nevezi őt is a költő, mert ő (és Poseidon)

építette Trója falát. Unger, Müller, Bæhrens Scaliger coniecturáját fogadják el helyette (Et Thebæ). Bizonytalan lévén a javítás, megtartottam a hagyományt, de fordításomban a *Phoebe*-t mellőztem.

60. *Ródd le Dianának ígért tánczodat.* V. ö. II, 19, 15.

61. *Istennődnek, ki ünnő volt,* t. i. Iónak (vagyis Isisnek). Az utolsó versben azt kívánja a költő, hogy Cynthia ne Isisnek szenteljen tíz éjet, mint annak cultusa kívánta, hanem neki.

29. Éjjeli kaland.

Két kedves jelenetnek drámai összefűzése egy mozgalmas elbeszélés keretében. A költő szembeállítja saját könnyelműségével a méltatlanul (?) gyanúsított Cynthia hűségét és saját bűnhődésével ad még nagyobb egységet a költemény két jelenetének. Ha modern nevet akarnánk adni ennek az elégiának, románcznak nevezhetnők. Azt, hogy e költeményben rajzolt két különböző jelenet egy nagyobb egységbe olvad, nem vették észre azok, a kik a 23. verssel új elégiát kezdenek, mint *Guyet*, *Eschenburg* (Obs. crit. in Prop. p. 36.), *Rossberg* (Luc. Prop. p. 17.).

1. *Hajnal fele*: extrema nocte. A kéziratok *hesterna*-t írnak, a mi alig egyeztethető össze az elégia utolsó sorával. Ezért a kiadók általában elfogadták Heinsius coniecturáját: *extrema*.

3. *Egy csapat gyerek*: Ámorok csapatja.

15. *Sidoni fejdíszét*, azaz: bibor fejdíszét.

17. *Nem arabs illat az.* V. ö. I, 2, 3.

21. *Rám veték köpenyem és így szóltak hozzám*: Heinsiusnak általánosan elfogadott coniecturája szerint, a ki *me . . . duxerunt* helyett *mi . . . dixerunt*-ot ajánlott.

27. *Hogy a szűz Vestának álmát elbeszélje.* Rossz álmokat szokás volt Vesta vagy Apollo templomában az istennek elmondani, hogy hárítsa el rossz következményeit.

41. *Szentségtörésemért száműzést monda rám.* E vers olvasása bizonytalan. A Neapolitanus így írja: *custode reludor*; a Groninganus: *custode recludor*. Egyik sem adván kielégítő értelmet,

ámbár *Unger* (Phil. 19. 321.) helyesli a Neap. olvasását, tömérdek próbát tettek e kifejezés javítására. Egy részüket lásd *Bährens-nél*. Az ott felsoroltakon kívül a köv. coniecturákat említhetem: *discedo elusor* (Leo: Rh. M. 35. 439.), *cultor deludor* (Otto: Herm. 23. 38.), *gustu secludor* (Kindscher: Rh. M. 17. 222.), *custode relegor* (Birt), *sanctae casto deludor amore* (Palmer, Hermathena I. p. 387.). Azt hiszem, mindezeknél jobban illik a szövegbe s kifogástalan értelmet ad, ha ezt írjuk:

Sic ego tam sancti *excludor speculator amoris*.

A *speculator* ugyanis a helyzetnek legmegfelelőbb szó, ezért mondja *Cynthia* is (31. v.). A romlás pedig úgy magyarázható, hogy a másoló a *speculator* helyett a megelőző igét ismételte, aztán egy tudósabb másoló az első igét egy abl. auctorissal cserélte fel.

30. Ámor hatalma.

Sokfélelekép magyarázott, transpositiókkal és hézagjelzésekkel a kritikusoktól gyakran elégtelenített elégia. *Heimreich* (Q. P. p. 18.) csodálatosnak mondja, hogy a tudósok egy költeménynek elfogadták, holott szerinte négy különböző töredékből áll: 1—12 versek egy oly költeménynek töredéke, melyet valamely barátjához intézett a költő vagy talán magáról beszél. A második töredék 13—18: egy *Cynthiához* intézett elégiából maradt fenn; a harmadik 19—22: nem tudhatni mily költeményhez tartozott; a negyedik 23—40: önálló ép költeménynek látszik, de romlott és zavart. Egyetért *Heimreich*hal *Eschenburg* (Obs. crit. in Pr. p. 37.) és *Plessis* (Études crit. sur Prop. p. 149 skk.), ki szerint ez az elégia 3—4 megcsonkult elégia töredékeiből alakult. A 19—22. verseket, mint interpoláltakat elveti *Weber* (Q. P. p. 16. «inepti»); ugyanő az 1—18. verseket *Cynthiának* tulajdonítja, sőt valósággal tőle valónak tartja (v. ö. I, 2, 27—30.) s a 23—40-ig való verseket *Propertius* feleletének tekinti, a ki rá akarja beszélni *Cynthiát*, hogy kísérje el Görögországba. *Rossberg* (Luc. Prop. p. 20.) ilyen sorrendet ajánl: 23. 24. 25—30. 33—36. 31. 32. 13—18. 37—40. *Lachmann* a 23. verssel új költeményt kezd, egyébiránt

szerinte «omnia optimo ordine in codicibus scripta sunt». Ő úgy érti, hogy egy mulatás alkalmával Cynthia valamiért megharagudván azzal fenyegeti a költőt, hogy Ázsiába megy a parthusok ellen induló sereggel s e szándékáról Propertius őt lebeszélni iparkodik, a mi sikerül is neki. Nézzük ezek ellenében a költemény gondolatmenetét, vajjon csakugyan olyan össze nem illő részek vannak-e itt összehalmozva. Fogadjuk el azonban, hogy a költő itt saját magával beszél, és saját magát akarja lebeszélni egy tervezett utazásról, melyre valószínűleg Cynthia méltatlan bánásmódja készítette volt (v. ö. 11. v.). «Hova futsz — úgymond — esztelen? Ámor ellen nincs menekvés. Habár vétettél ellenem, Ámor nem kérlelhetetlen. Azért hát mulassunk, ne hallgassunk zsémbes öregek rosszalására. *Tehát mégis útra akarsz kelni s vérrel mocskolni házad isteneit* (19—22.)? (Nem.) Nem szégyenlem, hogy egyhez hű vagyok; ha ez véték, Ámoré a véték; a múzsák is dalolnak Juppiter sok szerelméről, ő se menekülhet Ámor nyilaitól. Sőt maguk a múzsák is ismerik a szerelmet. Ha tehát ők itt karuk élére állítanak s Bacchus is részt vesz mulatásunkban, akkor borostyángaly ölelje fejemet; mert nélküled semmi nagyra nem képes szellemem». (V. ö. *Drenckhahn* Ztschr. für das Gymn.-Wesen Berlin 1868. p. 267 skk.) Ebből kitűnik, hogy csak a 19—22. versek helyzete feltűnő egy kissé s figyelemre méltó *Carutti* transpositiója, a ki e verseket a költemény élére állítja. Mindamellett e versek megmaradhatnak helyükön, sőt a költő tépelődésére igen jellemzők.

A tartalom e felfogásából világos, miért nem tettem az 1—22. verseket *Vahlennel* idéző jel közé.

2. *Fuss a Dónig. Tanais*: a mai Dón. Nagy messzeséget jelez vele a költő, mint *Hor.* Carm. III, 70, 1. extremum Tanain.

4. *Perseusnak szárnyán*. Perseus, mikor a Gorgonok ellen indult, a nympháktól szárnyas sarukat kapott.

13. *Zsémbes vénnek* . . . v. ö. Catull. 5, 2.

17—8. *Úgy se méltán dobott be a Macanderbe Pallas*. Pallas (Minerva) készített először fuvolát egy szarvas csontjából, de mikor fujta, arcza úgy felfúvódott, hogy Vénus kigunyolta. Ekkor Pallas a lydiai Mæander folyójába hajította fuvoláját.

19. *A phryg habokra*, a Propontisra. *Hyrcania* parthus provincia volt a Káspi-tónál.

21. *Hogy közös istenink hintsd polgári vérrel*. Nehezen magyarázható hely. *Hertzberg* (Q. Prop. p. 225.) *Cassius Dióra* (LIII, 25.) hivatkozva említi, hogy Kr. e. 26-ban a rómaiak *Polemo* pontusi királylyal szövetséget kötöttek és együtt a mindig nyugtalankodó s akkor belviszályokban lázongó parthusok ellen készülődtek. Szerinte tehát erre az expedícióra vonatkozik az említett verssor, s a közös isteneknek vagy ama vidék állami isteneit kell érteni, mely ellen Róma hadat akart indítani, vagy a mi inkább hihető, a kiket mind a két nép tisztel. Így helyesen mondhatók közös isteneknek azok, a kiket két akár szövetkező, akár viszálykodó fél imád. *Lachmann* magyarázata inkább csak szómagyarázat: «Num tibi adhuc sedet, nos, qui hactenus una viximus, bello et alterna tui hostiumque cæde divellere? *Alternam caedem bellum intelligo*». A *spargere* szót pedig *dispergere* értelemben veszi *Lachmann*, a mi aligha helyes. Kielégítő magyarázatnak egyiket se tekinthetjük.

30. *Sas-alakban mint szállt Tros palotájába*. Tros trójai király fiát, a szép *Ganymedest* sas-alakban ragadta magával *Juppiter* az égbe és pohárnokává tette.

36. *Oeagrust ölelte*. *Calliope* múzsáról mondta a rege, hogy *Oeagrus* thrák királyt szerette s *Orpheust* és *Linost* szülte tőle. A *bistoni* bérez Thrakiában volt.

37. Tehát *Cynthia* és *Bacchus*, azaz a szerelem és a bor a költő lelkesítői.

31. Apollo temploma.

A költő *Cynthia* előtt azzal menti késedelmét, hogy *Augustus* megnyitotta a palatinusi Apollónak épített templomot s egyúttal egy néhány vonással leírja *Cynthiának*. *Augustus* az *actiumi* diadal emlékére fogadott templomot a palatinusi Apollónak s ezt a templomot Kr. e. 28-ban október 24-én szentelte föl. *Horatius* is megemlékezik ez eseményről I, 21. és I, 31. Valószínű, hogy a jelen költemény a felavatás napján készült (*cur veniam*), vagy legalább is nem sokkal utóbb. A *cur veniam*-ből (nem: *cur vene-*

rim!) vont e következtetéssel czáfolja *Lachmann* azok nézetét, a kik e költeményt egy nagyobb költemény töredékének hitték. Mások zavartnak látták a költői könnyűséggel írt leírás rendjét és áthelyezésekhez folyamodtak. Így az 5—8. verseket a 16. után tette az ifjabb *Dousa*. Követi *Hertzberg*, *Baehrens* és *Postgate*.

3. *Pün márványból... oszlopsorok*, azaz afrikai, numidiai márványból, melyet ma *giallo antico*-nak hívnak.

4. A *Danaidák*, Danaus király leányai, kik bűnökért az alvilágban feneketlen hordót töltögettek. A *Danaidák* voltakép az egyik oldalon álltak az oszlopok között, velük szemben Aegyptus fiai, az azoktól megölt férjek. V. ö. *Ovid. Trist. III, 1, 61.* «signa peregrinis ubi sunt alterna columnis Belides, et stricto stat ferus ense pater».

5. *Szebb volt az igazi Phoebusnál a márvány...* Mindenesetre szeszélyes eljárás a porticusról egyszerre a templom belsejére térni át, mint a költő az 5—8. versekben teszi, ámbár talán jellemző kifejezése a naiv csodálatnak. A 16. vers után helyezni azért sem tanácsos e verseket, mert az 5. vers nyelvileg nem válik be a 16. folytatásának. A 6-ik versből kitűnik, hogy *Apollo Citharæus* szobráról van szó, mely *Scopas*nak, a hirneves görög szobrásznak a műve volt (*Plin. N. H. 36, 4, 7.*). Ennek másolatát látni a vaticáni gyűjteményben.

7. *Myron négy tehene*. A bæotiai *Myron Phidiassal* együtt tanult az argosi *Ageladas*nál. Kiváló művész volt a bronz szobrok alkotásában s főleg állatokat szeretett ábrázolni. A görög anthológiának számos verse magasztalja *Myron* tehenét. Ime egy közülök:

Pásztor, odább a gulyát, nehogy ezt a myroni tehenkét

Elhajtsd mint elevent a teheniddel együtt.

Ford. *P. Thewrewk Emil.*

Lásd a többit a *Görög anthologiabeli epigrammák* 101—107. lapjaín.

10. *Delosnál is kedvesb*. *Delos* (= *Ortygia*) volt *Apollo* születése helye.

11. *Áll arany szekere az ormon a Napnak*, t. i. *Phoebus*nak mint napistennek.

13. *Egy szárny a Delphitől visszavert gall sereg* . . . A fő ajtó két szárnyán elefántesontból domború művek voltak kivésve ; az egyik szárny a gall sereget ábrázolta, a mint a Parnassusról t. i. Apollónak Delphibeli templomától az isten támasztotta föld-rengés és villámlás visszaveri. (279 Kr. e.) A másik szárny pedig Niobét ábrázolta Apollo és Artemis nyilaitól elhullt gyermekeivel. A fordítás kifejezése (t. i. a *kesereg* zeugmája) teljesen az eredetit utánozza ; de természetesen a *kesereg* (mærebat) a gall seregre nézve csak annyit jelent, hogy *gyászos sorsukat ábrázolja*.

15. *Anyja és huga közt*, t. i. Latona és Diana közt.

32. Büntetlen kaczérság.

E megkapó fordulatokban gazdag, hangulatos költeménynek gondolatmenete a következő : „A ki téged lát, már megkíván ; de te magad vagy az oka, mert mindenütt mutatod magadat s a nyilvánosságot keresed, hogy mentül többen lássanak. Azt mondod, Róma neked nem tetszik ; de ez csak ürügy, ezzel el nem áltatsz, mert tudom, hogy engem kerülsz. Nem magamért beszélek, hanem érted, mert tönkre teszed jó híredet. Igaz, hogy a szépekre mindent ráfog a világ, aztán én nem is veszem rossz néven, ha másokkal is mulatsz, hiszen se Helena, se Vénus nem veszté el becsületét egyszeri ballépésével. Naivság is azt hinni, hogy a mai Rómában még feltalálni az őskor nőerkölcsét. Hisz még az istennők se érik be egy istennel. Hát csak élj kényed-kedved szerint, én el nem ítélek“. A költemény kezdetét másképp fogja fel *Hertzberg*, t. i. az első mondatot : «A ki lát, már bűnös» (Qui videt, is peccat) Cynthiának tulajdonítja, a ki ezzel menti magát Propertius szemrehányásai ellen. E föltevésre azonban nincs szükség. A költő maga is elismerheti az említett mondat igazságát, és abból indulhat ki, Cynthiának tulajdonítva azt a hibát, hogy annyian látják és megkívánják. Ez az elégia a kéziratokban az előbbinek folytatása. *Perreius* szerint az eleje hiányzik (?).

2. *Így a szemben a hiba*. A kéziratok helytelen olvasását («facti crimina lumen habet») *Heinsius* javította ki teljes valóságnussággal így : *facti lumina crimen habent*, a mit a Neapolitanus

habent-je is támogat. Hertzberg megtartja a kéziratok olvasását és a *lument*-t nyilvánosság-nak érti.

3. *Praenestét mit járod*. Latiumnak Praeneste (ma: Palestrina) nevű városa híres volt Fortuna templomáról és oraculumáról, a hol lutri-szerűleg osztogatták a jóslatokat. (Cic. de div. II, 41.)

4. *Telegonusnak vára*: Tusculum (ma: Frascati), melyet a monda szerint Telegonus, Ulixes fia, alapított. (Hor. Carm. III, 29, 8.)

5. *Tibur* (ma Tivoli) remek fekvésű sabin város, kedvelt nyaralóhely. E sor nagyon romlott a kéziratokban; a Neapolitanus pl. így adja: „Curva te herculeum deportantes sed abitur“.

6. *Vén Appius-útján*. A Via Appiá-t Kr. e. 332-ben építette Appius Claudius Cæcus Capuáig, később Brundisiumig (Brindisi) meghosszabbították. Nagyon kedvelt sétalóhelye volt a rómaiaknak; két oldalt siremlékek, mausoleumok ékesítették. E verssor a jobb kéziratokban így hangzik: „Appia cur toties te via ducit anum?“ *Paley* megtartja ezt az olvasást, hivatkozva a III, 9. 20-ra. Részemről a költőről föltételezett ez izléstelenség ellenében (mely ebben a költeményben kétszeresen kirívó volna v. ö. 26. v.), habozás nélkül elsőséget adok a másod- és harmadrendű kéziratokban fenmaradt helyes olvasásnak: „te via ducit anus“. A *via anus* kifejezés igazolását lásd Hertzbergnél (Comm. p. 213.).

9. *Trivia berkébe*. Trivia vagy Hecate eredetileg a hold istennője, azért aztán igen gyakran Dianával azonosították és titkos istentiszteleteket rendeztek neki pl. Ariciában.

11. *Pompeius csarnoka*. Pompeius ædilissége alatt árnyas berekkel, vízesésekkel körülvett pompás oszlopcsarnokot építtetett üdülő- és sétalóhelynek.

12. *Benne Attalusnak pompás szőnyegi*. Attalus pontusi király, a ki különben is örökösévé tette Rómát, pompás keleti szőnyegeket ajándékozott a rómaiaknak. E szőnyegek fel voltak függesztve az oszlopok közein, hogy árnyékot tartsanak.

14. *Az alvó Silenből szökik a vízár*. Az eredeti verssorról azt tartja *Lachmann*, hogy mindig homályos marad, ha csak valami deus ex machina nem segít rajta. Ezt a segítséget szerintem megadta *Hertzberg*: „Maro enim idem est, qui Silenus, Bacchi par-

vuli educator, quo nomine sæpissime a veteribus commemoratur» (p. 214.). *Jacob, Keil, Müller és Haupt-Vahlen* a *Marone* helyett *Anione*-t írnak, *Markland suspenso ... Anione*-t. A kéziratok olvasása kielégítőbb.

16. *A tritoni száj.* Tritonok is igen gyakran szerepeltek szökőkutaknál öblös kagylóikkal.

17. *Tévedsz!* t. i. abban, ha azt hiszed, hogy nem tudom, miért jársz Tiburba, Tusculumba stb. Helyes tehát a kéziratokbeli *falleris*, melyet *Lachmann fallor et*-tel cserélt fel, mivelhogy *Cynthia* nem *fallitur*, hanem *fallit*.

23. *Hallálak a múltkor a rossznak hírében.* Hertzberg kifogástalannak tartja a hagyományozott verset: „*nostras me laedit ad aures rumor*“. *Lachmann* hajlandó volt a *Groninganusnak* (*pervenit ad aures rumor*) adni elsőséget. Némelyek coniecturákhoz folyamodtak: *nostras malus obtudit aures (!)* (*Kindscher: Rh. M. 17, 222.*); *de te vox iam mi laeva it ad aures* (*Unger Phil. 19, 322.*); *nostras malus ivit ad aures* (*Leo Rh. M. 95, 440. és Rossberg Luc. Prop. p. 21.*); *devenit ad aures* (*Bæhrens*). Azt hiszem, a versbe csakugyan becsúszott valami hiba, de e javítások közül egy sem szerencsés. A *me laedit* oly szép és jellemző kifejezés, hogy helyénvalónak kell tartanunk. A nehézség az ige vagy igenév nélkül álló *ad aures*-ben van. Kifogástalan értelmet ad és palaeographiai-lag is megállja helyét a vers, ha a *me* mellett különben is feltűnő *nostras*-t *manans*-ra javítjuk:

*Nuper enim de te manans me laedit ad aures
Rumor . . .*

„Engem sértett a rólad füleimbe szivárgó hír“. A kifejezés igazolására: *Hor. Sat. II, 6, 50. «frigidus a rostris manat per compita rumor».*

25. *De nem kell hódolnod ellenséges szónak.* Ezt s a köv. verset némelyek (mint *Bæhrens, Paley*) *Cynthia* ellenvetésének tartják, mások (pl. *Hertzberg*) szerint a költő magát apostrophálja. Ezek azonban a kéziratokkal ezt az olvasást adják: „*inimicæ credere linguæ*“. A *credere* azonban nincs helyén, mert nem arról van szó, hogy a *Cynthiáról* szóló rossz hírt nem kell elhinni, hanem hogy

ez a hír, bár alapos, nem árt Cynthiának. Ezért helyesebb a *credere* helyett *cedere*-t írni, mint *Wakker* után *Haupt-Vahlen* írja.

27. *Hiszen nem mérgezés...* A költő szavaiból, minden látszólagos engedékenység mellett, kiérzik a gúny.

33. *Maga Vénus.* Vénusnak Marssal való szerelmeskedéséről Hom. Odyss. 8, 266 skk.

35. *Szerelmes volt Ida pásztorába.* A kéziratok olvasása: 'Quamvis Ida Parim pastorem dicat amasse' — nyilván hibás, mert Vénusnak Parissal való szeretkezéséről a régiek semmit se tudnak. Sokkal valószínűbb, hogy itt Vénus és Anchises ismert szeretkezéséről van szó. Tehát a *Parim* szó romlott s helyette vagy Haupttal *palam*-ot vagy Vahlennel *prius*-t kell írunk. Részemről Haupttal tartok (I. Haupt Opusc. phil. II, 60.).

38. *És karuk feje:* Bacchus.

45. *Így tett már Lesbia.* Lesbia (igazi nevén Clodia): Catullus hűtelen kedvese. E mentegető példákat v. ö. Catullus 68, 136. skk.

50. *Könnyebben tép ember keze csillagot.* A kéziratok szavát: *deligere*, Burmann szerencsés coniecturával javította erre: *deripere*. Hatásosabb és költőibb, mint *delicere* (Kindscher Rh. M. 17, 226.) vagy *diluere* (Unger: Phil. 19, 323.).

52. *Ily szokás Saturnus idétte divott,* azaz Saturnus uralma alatt, az aranykorban volt erény a földön s — mint a köv. vers mondja — az özönvíz idejében, mert akkor csak két ember volt a földön: Deucalion és Pyrrha. Az özönvíz után azonban vége lett minden erénynek. Így — *Vahlen* interpunctiója és javítása (*At post: et post* helyett Beroaldo nyomán) szerint — teljesen világos e sokféleképp magyarázott és javított hely. Figyelmet érdemel még *Fischer* magyarázata (*De locis quibusdam Prop. p. 22.*), ki szerint a *hic mos*-on nem az erényességet, hanem a vétkezést kell érteni s a költő azt akarja mondani, hogy erényről az aranykorban sem lehetett szó. E magyarázatnak azonban ellene mondanak a 47. 48. versek, melyek szerint mégis volt valamikor erény a földön. (V. ö. Juvenalis Sat. 6, 1. «Credo pudicitiam Saturno rege moratam in terris».)

57. *A nagy Minos nejét,* Pasiphaët.

61. *Görög avagy latin példákat kövess bár.* A kéziratok kétes olvasása: *tuque es imitata Latinas* helyett — mely metrikailag (és: rövid!) minden esetre hibás — különféle javításokat ajánlottak. Lachmann: *aeques imitata Latina* (= te latin nő létedre utóléred a görögöket). L. Müller: *aequesque imitata Latinas*. Haupt-Vahlen: *aequesve imitata Latinas*. Ez utóbbi a legkielégítőbb. Lachmannal szemben ugyanis megjegyzendő, hogy a 42—51. versekben római példákról volt szó.

32. Isis ünnepe.

E költemény tárgyára már volt czélzás a II, 28, 61—2-ben. Az egyiptomi Isisnek cultusa már Rómában is el volt terjedve. A benne részt vevő nőknek tíz éjjel tartózkodniok kellett a szerelem élvezetétől, azonban nem ritkán épen annál bátrabban űzték kicsapongásaikat a cultus örve alatt. (V. ö. Tibull. I, 3, 25.) Isis ünnepének közeledtekor írja Propertius e költeményt, mely művészetének, drámai erejének egyik jellemző, szép alkotása.

3. *Bárcsak Io veszne.* A rómaiak Iót, Juppiternek tehénne változtatott kedvesét, kinek bolyongása Egyiptomban ért véget, Isis-sel azonosították. — Az alexandriai Callimachus, kit Propertius gyakran utánzott, hosszabb költeményt írt Ióról *Ἰοῦς ἀφίξις* cím alatt (l. Schneider: Callimachea II. p. 33. skk.). Valószínűleg ezt tartotta szem előtt Propertius.

12. *S legelvén, az ólban gunnyasztál magad.* A *mansisti* helyett Rossberg (Lucubr. Prop. p. 22.) *mandisti*-t ajánl igen elmésen s e coniecturát elfogadja Palmer (Hermathena I. 161. Journ. of Phil. VI. 80.), a ki egyúttal az *abditā* helyett *arbuta*-t ír. E változtatásokra azonban nincs okvetetlenül szükség, annyival kevésbbé, mert e vers mintegy kiegészítő ellentéte a 8. versnek.

18. *Újra kinő szarvad.* Itt culminál a humor, melylyel a külföldi cultust fitymáló költő Io mythosát tárgyalja.

19. *Városunkat el kell neked hagynod.* Valerius Maximus szerint (I, 3, 3.) a senatus már a köztársaság idejében kitiltotta Rómából Osiris és Serapis tiszteletét. Cassius Dio szerint pedig (54. k.)

Agrippa mint *præfectus urbi* Kr. e. 19-ben számkivetette Rómából az egyiptomi cultusokat.

21. *De te oly egykedvű vagy bűmra, oh lányka!* A szövegben nehézség van. A kéziratok: *nostro nimium placata dolore es*. Ennek értelme: 'a mi fájdalmunk által nagyon meg vagy engesztelve'. Ez az értelem sehogyse illik az összefüggésbe, hisz épen az ellenkezőt várnók. Ezért ajánl Fischer (de locis quibusdam Prop. p. 23.) a *nimum* helyett *minimum*-ot. Lachmann pedig a *placata*-t változtatja *inplacata*-ra Heinsiussal. De talán ez esetben Haupt-Vahlennel inkább megnyugodhatunk a Scaliger javításában, a ki a *dolore* helyett *dolori*-t írt s a *placata* szót *lenta* értelemben vehetjük.

29. *Icarus* athéni földmivelő bort kapott Bacchustól és szomszédait megvendégelte vele. Azok megrészegedtek s azt hivén, hogy meg vannak mérgezve, megölték *Icarust*. *Icarus*ból lett aztán az *Arcturus* csillagzat (Nagy-medve vagy Gönczöl). *Cecrops népe*: az athéniek.

31. *Bortul lett Eurytion centaurusnak vége*, t. i. *Pirithous* lakodalmán, a hol a megrészegedett centaurusok el akarták rabolni a menyasszonyt. Ezért a lapithák rájuk támadtak és leverték őket (I. II, 2, 10.).

32. *Polyphemust*, az Odysszeiából ismert kyklopsot, *Odysseus* lerészegítette ismarosi (thráciai) borral, úgy szúrta ki a szemét, a miért több társát felfalt.

34. Szezelem dalosai.

Ez a sok nehézséget nyújtó elégia, mely a kéziratokban az előbbinek folytatása, de kétségkívül önálló költemény, *Lynceus*hoz, *Propertius* egy költőtársához és barátjához van intézve, a ki — mint a költeményből kitetszik — *Cynthiára* vetette szemét. Az is kitűnik a költeményből, hogy epos- és drámairással foglalkozott. Ezért, miután költőnk szemére veti a barátság ellen elkövetett hűtlenségét, mégis örömét fejezi ki azon, hogy *Lynceus* öreg létére szerelmes és azt ajánlja neki, hogy szakítson költészete eddigi tárgyaival, énekeljen a szerelemről. Azután magára tér át s az

elégiaköltést az epikus és tragikus költéssel egybevetve, reméli, hogy a szerelem dalosai közt Cynthia költője is halhatatlan lesz. Szép verseket juttat költőnk *Vergilius* dicséretének, a kinek készlő Aeneisét az *Ilias* fölé emeli. Az egész költemény fő tárgya az elégiai költészet dicsérete s így mintegy visszhangja a II. könyv első elégiájának: ez is azt bizonyítja, hogy a II. könyv hagyományozott alakja magától a költőtől származik.

Ez elégiának gondolatokban és tárgyakban való rendkívüli gazdagsága, változatossága és látszólagos rendetlensége sok mindenféle javító kritikai kísérletre adott okot. *Casp. Barth* kétfelé szakította s a 25. verssel új elégiát kezdett. Helyesli *Ribbeck* (Rh. M. 40, 486.), elfogadja *Baehrens*, czáfolja *Heydenreich* mindjárt említendő értekezésében. Mások különböző transpositiókkal igyekeznek jobb rendbe helyezni a verseket. *Munro* pl. (*Journal of Phil.* VI. p. 33.) a 23-ik verstől kezdve ilyen sorrendet ajánl: 23—30. 45. 46. 51—54. 41. 42. 39. 40. 31—38. 43. 44. 47—50. 55—76. 81. 82—94. A 77—80. szerinte a költőtől a szövegbe még be nem illesztett töredék. E sorokat *Ribbeck* (*Kieler Programm* 1867) a 67. elébe teszi, a mit különben *Munro* is helyeselt (*Journal of Phil.* II. 142.), valamint *Heydenreich*, a ki ilyen sorrendet állapít meg: 59—66. 77—80. 67—76. 81—84. *Brandt* pedig (*Q. Pr.* p. 48.) a 77—82. verseket teszi a 66. után. *Birt* szerint (Rh. M. 32, 411. az 51—54. versek a 28. után teendők. — Még radikálisabb kritikát gyakorolt *Heimreich*, a ki (*Quæst. Prop.* p. 48. skk.) nagyon megütközik azon, hogy az elégiai költészet dicséretébe *Vergilius* dicsérete is bele van szöve, pedig *Vergilius* józan észszel itt nem dicsérhette *Propertius*; ennél fogva az 59—86-ig való verseket ügyetlen és avatatlan idegen betoldásnak declarálja. Teljesen osztozik *Heimreich* nézeteiben *Carutti* (kiadása p. 116.), a ki különben is a legbuzgóbb *Propertius* költeményeinek önkényes megcsonkításában. *Heimreich* nézeteinek czáfolatával foglalkozik *Heydenreich* (*De Propertio laudis Vergilii præcone. Comment. philol.* Lipsiæ 1874. a *Curtius Gy.* tiszteletére kiadott könyvben) és sikeresen megvédi e helyet, melyet egyúttal tagadhatatlanul ügyes transpositiókkal igyekszik helyreállítani. Kiegészíti őt *Plessis* (*Études crit. sur Prop.* p. 157—169.)

1. *Sohse bizza senki szépét barátjára.* A kéziratok az *amico* helyett *amori*-t írnak. Az *amori*-t valamely tudósabb másoló az 5. v. *ille deus*-a kedvéért tehetette az *amico* helyébe. Az összefüggés mindenesetre *amico*-t kíván, a mi olasz kiadók *coniecturája*.

8. *Idegen férj után*, t. i. Jason után.

26. *Istenimet* t. i. a szerelem isteneit (Vénust és Cupidót).

27. *Socrates könyveit.* Socrates maga semmit se irt, de mások, kivált Plato, feldolgozták tanításait. Lynceus, mint látszik, nem csak a költészettel, hanem a philosophiával és a természettudományokkal is foglalkozott.

29. *Vagy mit ér Aeschylus verseit olvasnod?* A kéziratok általában *Crethei*-t vagy *Erechti*-t (Neapolitanus) írnak az e versben említett költő nevéül. Ez az érthetetlen név a *coniecturák* egész özönét szülte (l. Bæhrens-nél.) Legközelebb áll a kéziratokhoz Hertzberg javítása, a ki *Erechthei*-t ír és *Aeschylust* érti rajta, a kit költőnk *κατ' ἐξοχήν* Erechtheusnak azaz athéninek nevezi. Aeschylusról tudjuk, hogy szerelmes nőt sohse rajzolt:

«Nem tudja reám senki se', hogy nőt alkottam volna szerelmest»

mondja Aeschylus Aristophanes Békáiban (993. v.).

81. *A cosi Philetast zengje latin lantod.* «Zengje» itt *prægnans* értelemben = dalban utánozza, kövesse. Az eredeti szövegben itt nagyobb romlás van. A kéziratok ezt írják: «Tu satius musis memorem imitere Philetam», a miben a *musis memorem* teljességgel érthetetlen. Töméredek sok *coniectura* készült e hely kijavítására (l. Bærens-nél). Azonban nem említi (illetőleg Bergknek tulajdonítja) Bæhrens a Schneidewin *coniecturáját* (igaz, hogy Bergk adta meg hozzá az alapot), mely tökéletes javításnak mondható (Phil. I, 170.): «Tu Latiis Meropem Musis imitere Philetam». T. i. mint már Bergk kimutatta (Kl. phil. Schriften II, 180), Cos sziget lakóit *Μέροπες*-nek hívták, Philetas pedig *cosi* volt. — Itt Propertius azt a tanácsot adja Lynceusnak, hogy mint ő, Philetas és Callimachus *elégiáit* utánozza.

33. *Achelous útját.* Achelous folyamisten beleszeretett Deianirába, s annak birtokáért többféle alakot váltva küzdelemre kelt Herculessel. Hercules azonban legyőzte s azontúl a heves folyó

nyugodtabban folyt tova. A szerelmes Achelous történetét Callimachus megírta volt az ő *Αἴτια*-iban, azért ajánlja Propertius e tárgyat Lynceusnak.

35. *A Maeander habja.* A Mæandernek, Lydia girbe-görbe folyamának említésével bizonyára a szerelmes Herculesnek Omphale lydiai királynénál töltött szolgaságára céloz a költő. Ezt a tárgyat is feldogozta volt Callimachus.

37. *Mikép hullt Adrastus győztes lova könnye Archemorus gyászos sirhantja fölé.* Mikor a hét vezér Theba ellen indult, Argolisban csaknem elepedtek a szomjúságtól. Hypsipyle, a ki Lycurgus nemeai király fiát dajkálta, forrást mutatott nekik s hogy mentől előbb oda érhessen, a gyermeket letette az útra. Míg oda volt, mérges kigyó halálra marta a gyermeket. A vezérek szomorkodtak a gyermek halálán, Archemorus (végzetkezdő) nevet adtak neki tiszteletére halotti játékokat rendeztek s ezzel a nemeai játékokat felújították. Ott a lóversenyen Adrastosnak Arion nevű táltos lova győzött s a gyermek sorsán ő is könnyeket hullatott. Ezt a tárgyat is feldogozta *Αἴτια*-jában Callimachus (l. Schneider : Callimachea II. p. 68.).

39. *Amphiaraosról* I. II, 16, 29-hez való jegyzetet. Amphiaraos t. i. úgy veszett el a thebai háborúban, hogy lovastól, szekerstül a földbe süllyedett. — E vers hagyományos alakja («Non Amphiaraeæ prosint tibi fata quadrigæ») mértékbeli hibája miatt igen gyanús. Sokféleképp javígtatták. Igen elmés a *Leo* javítása (Rh. M. 35, 437.), a ki *Amphiaraeae* helyett ezt írja : *Oropeae*, mivel *Ὀρόπος*ban templom volt Amphiaraos tiszteletére, oraculummal egybekötve. Valaki tehát az eredeti *Oropeae* magyarázatául írhatta a kézirat szélére az Amphiaraeæ-t, mely később a szövegbe került. Mindamellet e javítás távol van a bizonyosságtól. Ha L. Müller merész transpositióját nézem („Non tibi quadrigæ prosint fata Amphiaraeæ“), akkor meg nem állhatom, hogy egy sokkal egyszerűbb javítást ne ajánljak :

«Amphiaraeæ num prosint tibi fata quadrigæ».

40. *Capaneus*, a Thebát ostromló hét vezér egyike, azzal kérkedett, hogy Juppiter ellenére is elfoglalja Thebát. Ezért, mikor a falat megmászta, Juppiter villáma lesujtotta. (Soph. Ant. 134. skk.)

45. *Nem jársz Homerosnál, Antimachnál jobban*, azaz a leány a te verseidet is ép úgy lenézi, mint azokét (Otto : Herm. 23, 39.). *Antimachos* híres eposköltő volt Colophonból, egy Thebais cz. hőskölteményt írt, a mely elveszett.

52. *S bátyja miatt Lunán miért fogy a fény*, miért vesztí el fényét a hold, mikor a nap, melytől fényt kap, messze távozik tőle.

53. *Vajjon a Styx vizén túl van-e még élet?* A kéziratok *restabit-ját* vagy *restaverit-ját* Wassenberg, valamint Haupt meggyőző javítással *restabimus-ra* változtatták.

65. *Félre latin költők . . .* Vergilius K. e. 29-ben kezdte írni *Aeneisét*. Propertius 26-ban mondja róla ezt a lelkes dicséretet; kétségkívül alkalma volt a készülő s nagy várakozást keltő hősköltemény egyes kidolgozott részeit olvasni. Propertius e magasztaló szavairól latin epigrammát írt A. G. a *Schlegel* (Rh. M. 3, 320.), mely így hangzik :

«Indulges genio nimia tu laude Maronis,

Ultra fas ludens, æmule Callimachi.

Romano fastu decoras dum Aeneida palma,

Pelidæ insultas Mæonioque seni.

Nempe Iovis dapibus divinus gaudet Homerus :

Virgilius coenæ Cæsaris aptus erat.»

Azonban költőnk nem érdemli meg e szemrehányást ; ő bizonyára más szemmel nézte a készülő *Aeneist*, mint mi a készet. Őszinte, lelkes szavaiért, melyekkel költőtársát ünnepli, nem gáncsot, hanem elismerést érdemel. Aztán nem tartották-e tudós kritikusok még a múlt században is (sőt a jelen században is) többre az *Aeneist* az *Iliasnál* ? A Vergilius és Propertius műveinek egymással való viszonyáról l. M. *Rothstein* : Properz und Virgil (Hermes 24. 1—34. II.).

67—76. *Zenged te Galaesus árnyas fenyvesében . . .* Itt költőnk egyenesen Vergiliushoz fordul, kiről azt akarja mondani, hogy nemcsak hőskölteményt írt, hanem *Bucolicáiban* a szerelemnek is helyet adott, tehát példaképül szolgálhat *Lynceusnak*. A *Galaesus* egy kedves folyócska Tarentumhoz közel («dulce pelltis ovibus Galæsi flumen». Hor. Carm. II, 6, 10.; Vergilius *nigernek* nevezi. Georg. IV, 126.), a hol Vergilius sokat tartózkodott.

A következő versekben Vergilius Bucolicáinak egyes helyeire alludál a költő, nev. az V. és VII. eclogára, a 69. versben a III. ecloga 70. versére. A 72. vers Tityrusán magát Vergiliust kell érteni. E sort parenthesisbe teszi *Wratislaw* (*Journal of Philol.* II, 154.) és Cynthiára vonatkoztatja («Ennek — Cynthiának — maga Tityrus is hasztalan énekelne.»). Ennek azonban ellentmond a 93. vers. — Corydonról és Alexisről Vergilius 2-ik eclogájában van szó.

75. skk. *Bárha nádsípjától fáradtan pihen meg . . .* Ismét Vergiliusról szól, s azt mondja róla, hogy ha nádsípját fáradtan leteszi is, azaz pásztori költeményt nem ír, azért mégis megnyeri az erdei nymphák tetszését t. i. *Georgicájával*, melyben a fákról, fatenyésztésről énekel. Ugyanabban énekel a földművelésről, szőlőművelésről s *Ascra költőjének*, Hesiodosnak példája szerint szabályokat ad arra nézve is, milyen napok alkalmasak a földművelés egyes munkálataira. Tehát a 75—84. versekben a Georgicáról beszél, melynek becsét helyes felfogással méltatja, elismervén, hogy nem kisebb költői ihlet nyilatkozik benne. A Georgica — mondja a 81. 82. versekben — nem szól ugyan a szerelemről, mint az eclogák, de azért olyan a tárgya, az üde természet, hogy a szerelmesre is, a nem szerelmesre is kedvesen hat.

83. 84. *Ép olyan ezekben a költői ihlet, s ha nem is, a hattyú győz a lúd dalán.* E két verset Lachmann a 66. vers folytatásául iktatja be. Azonban a Bucolicáról és Georgicáról szóló összefoglaló ítélet ép oly helyesen állhat itt a róluk szóló ismertetés végén, mint az elején. Nagyobb baj az, hogy e két vers értelme mindenkép homályos. A kéziratok olvasása se biztos. A *minor ore canorus* hiányzik a Neapolitanusban s a *si* helyett *sim* áll. «*Hæc nondum cuiquam expedire contigit*» mondja L. Müller. *Hertzberg* Weichertet követve így magyarázza: «Ezekben t. i. az eclogákban és Georgicában sem kisebb Vergilius költői heve, vagy ha kisebb, azért a zengő hattyú, Vergilius nem hátrált meg Anser tudatlan dala előtt, azaz Anser nem múlta felül». Ez azonban nem volna nagy bók Vergiliusra nézve, hisz Anser nagyon jelentéktelen költő volt Vergiliushoz képest. Sokkal elfogadhatóbb *Heydenreich* magyarázata (*De Propertio laudis Vergilii præcone* 1874. p. 17.):

«Nicht bist du, o Virgil, kleiner durch den Geist dieser Gesänge (der Eclogen) und nicht weicht der wohltonende Schwan dadurch, dass er sang ein einfaches Gedicht, (von dem er selbst sagt, dass es sei) ,ein carmen anseris‘.» Nem *Anser* költőről van tehát szó, hanem az *Ecl. IX, 35*-re alludál költőnk, a hol ezt mondja Vergilius (illetőleg Lycidas):

«Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.»

De még világosabb lesz a magyarázat, ha így fogalmazzuk: Vergiliusnak e kisebb szabású költeményeiben (a *Bucolicában és Geor-cában*) is épen olyan költői erő nyilatkozik, (mint az *Aeneisben*), de ha talán kisebb is valamivel, azért ő itt is hattyu, kinek hangja elűt a lúd tudatlan dalától, ámbár ő maga az eclogákban a lúd énekéhez hasonlítja a magáét.

85. *Így enyelgett Varro* . . . azaz úgy tett, mint Vergilius, nemcsak hőskölteményt írt, hanem szerelemről is énekelt, miután Jason cz. hőskölteményét befejezte, illetőleg Apollonius Rhodius *Argonauticáját* átdolgozta. *P. Terentius Varróról*, a híres polyhistorról van szó, a ki számos tudományos műve mellett a költészettel is foglalkozott s nevezetesen a szerelmi elégiával is megpróbálkozott, *Leucadiáját* énekelve meg.

87—90. *Catullust és Calvust* együtt említi költőnk a *II, 25, 4*-ben is.

91. *Gallus*. Cornelius Gallus, költő, ki Aegyptus kormányzója lett, de Augustus kegyét elvesztvén, megölte magát. Kedvesének, Lycorisnak, Servius szerint Cytheris volt az igazi neve.

JEGYZETEK A HARMADIK KÖNYVHÖZ.

1. Halhatatlanság.

Költőnk e bevezető költeményben, mintegy az előbbi könyv utolsó elégiájának végső distichonára felelve, önérzetesen vallja magát Callimachus és Philetas hivatott római követőjének s halhatatlanságot jósol magának és a költeményeiben ünnepelt Cynthiának. E hangból, valamint a fejlettebb verstechnikából helyesen következtetik (l. *Brandt*: Q. Pr. p. 25. 26. *Reisch*: Properz-Studien: Wiener Studien LX. p. 106. *Otto*: Berl. Phil. Wochenschr. 1886. p. 1306 skk. és Die Reihenfolge der Gedichte d. Prop. Hermes, 20, 555.), hogy e III. könyvet a költő külön a II. után adta ki. Ezt az elégiát a kéziratok két külön költeményül adják, t. i. a 39. verssel új költeményt kezdenek, a mit helyesel *Ribbeck* (Rh. M. 40, 484.); *Muretus* és *Scaliger* vették észre, hogy a két költemény egybe tartozik. Osztozik véleményükben *Lachmann* s a legtöbb kiadó. *Hertzberg* és *Paley* a 40. verssel végzik az első elégiát, tehát így szintén eltérnek a kéziratoktól.

1. *Callimachus lelke* . . . Főleg Callimachus és Philetas alexandriai költők voltak Propertiusnak mintaképei az elégiában. Propertius most mint e műfaj római képviselője lép föl s mint pap (v. ö. Hor. Carm. III, 1, 3.) áldoz Callimachus és Philetas oltárán, A 4. vers nyilatkozatával, úgy látszik, ignorálja Catullust és Tibullust, a kik már művelték az elégiát. Azonban Catullus nem volt *κατ' ἐξοχήν* elégiáíró s a régiek a tulajdonképeni lyrát megkülönböztették az elégiától; Tibullus pedig kevésbbé állott az alexandriaiak, nevezetesen Callimachus és Philetas hatása alatt, mint Propertius s költeményei is más genre-űek.

6. *Hogy léptetek be* a múzsák barlangjába, milyen előkészületeket tettetek?

7. *Phoebusra hadi zajjal zördül* az, a ki hőstetteket énekel.

8. *Tajtékkő csiszolja ki verseimet.* A kép a könyvről, illetőleg könyvtekerescről van véve, melynek széleit tajtékkővel simították ki (v. ö. Catullus 1, 2.). A költeményre alkalmazva, a gyöngéd műgondot kell rajta érteni, melyet a szerelmi elégia műfaja kívánt (v. ö. az 5. verssel).

10. *Múzsá lányom.* Mivel a költő magát hirdette a szerelmi elégia első római művelőjének, azért méltán nevezheti e műfaj római múzsáját saját leányának, ép úgy, mint mi beszélünk a költészet atyjáról. *Lachmann* a *nata* helyett *nota*-t ír régi itáliai coniecturát követve, de nagyon színtelen kifejezést tulajdonít vele Propertiusnak.

12. *S költőraj kíséri kocsim kerekét,* t. i. azok, a kik példáját követve az elégiai művelik, s vele versenyeznek, de elébe nem csaphatnak (v. ö. IV, 1, 135 skk.).

16. *Uralmad határa hogy Bactra leszen.* Itt a költő a Kr. e. 20-ban a parthusok ellen indított hadjáratra ezéloz, melyre már egy pár évvel előbb, ez elégia kelte idejében készültek.

19. *Lágy füzéred, Múzsá.* Lágy füzér az elégiai költészet jutalma; a hősi koszorú az eposé.

25. skk. *A fa-ló ledöntötte vár:* Trója. A Simois és Xanthus folyókkal birkozó *haemoni* vezér: Achilles (Ilias XXI. ének). *Haemonia:* Thessalia régi neve. A 27. vers a kéziratokban így hangzik:

«Idæum Simoenta Iovis cunabula parvi».

A Neapolitanusban azonban hiányzik a két utolsó szó. *Lachmann* kimutatja, hogy a *Iovis cunabula parvi*-nak semmi köze a Simois-hoz s ezért az egész verset elvetendőnek tartja. Ugyanis a *cretai* Ida hegyén növekedett a kis Juppiter. Így tehát valamely leíró nem tudva elolvasni a helyet, a *cretai* Ida-hegy attributumát tulajdonította a *phrygiai* idának. *Hertzberg* azonban természetesnek tartja a *cretai* és *phrygiai* mondák összezavarását s megtartja a kéziratok olvasását, a miben *Paley* követi. *Haupt* (Opusc. II, 53. skk.) egyebekben igazat adva *Lachmann*-nak, kimutatja, hogy igenis

voltak, a kik Juppiter csecsemőkorát a phrygiai Ida hegyére helyezték (pl. Stephanus Byzantius, Strabo stb.), mindamellett szövegünk gondolatmenetéhez ennek említése nem illik. Azért nagyon elmésen fölteszi, hogy az archetypusban e vers vége eltörlődván, csak ennyi volt olvasható: «Idæum Simoenta Iovis», mint ezt a Neapolitanus így csonkán megőrizte s ezt a hiányt a másoló egy ovidiusi reminiscencia alapján (Met. VIII, 99. Iovis cunabula Creten) a két Ida hegyét összezavarva kitöltötte. Ez okoskodással fényesen igazolja Haupt Wolff Fr. Ágost coniecturáját, a ki az ismert homerosi versre (Ξάνθου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέχεται Ζεὺς II. XXI, 2.) támaszkodva így javította ki a szóban levő verset:

«Idæum Simoenta Iovis cum prole Scamandro.»

Különös is volna, ha a *flumina* után költőnk csak a kisebb Simoist emlitené, a minden tekintetben jelentékenyebb Scamandrost (= Xanthos) nem. Wolff e palmaris coniecturáját lehetetlen el nem fogadni.

28. *Kerekét áztató hős hectori vért.* Az elejtett Hector holttestét Achilles hadi szekéréhez kötve többször meghurczolta Trója és Patroklos sírja körül.

29. *Deiphobus, Helenus:* Hektor testvérei; *Polydamas* Antenor fia, Hektor unokatestvére. Mindegyik gyakran szerepel az Iliasban.

31. *Ilion és Trója.* E kettőt Vergilius is megkülönbözteti Aen. II, 625. III, 3. V, 756. Ilion maga a város, Trója a környék is. Hercules, a kit a latin szöveg *Oetai istennek* nevez, először akkor foglalta el Tróját, mikor Laomedon király megtagadta tőle a halhatatlan lovakat, melyeket leánya, Hesione megszabadításáért ígért volt; másodszor pedig halála után, a mennyiben Philoctetes, a ki Hercules iját örökölte, azzal ölte meg Parist.

38. *Tudom, Apollónak van gondja reám.* Barth (kiadása 189. I.) arra gondol, hogy a költő könyveit befogadták a palatinusi Apollo temploma mellett létesített könyvtárba. De Apollo különben is a költők patronusa.

2. 3. 4. *Cithaeron sziklái* Amphion dalára megindultak és Théba falává alakultak. A dal hatalmát megérzékítő mythos.

5. *Galatea* nymphát a szerelmes Polyphemos dallal is igyeke-

zett meghódítani. Más költők, a kik e tárgyat megénekelték (Theokritos, Bion, Moschos, Hermesianax, Ovidius stb.), mind szerencsétlen szerelmesnek tüntették fel Polyphemost. *Otto* azt hiszi (De fab. Prop. II. p. 21.), hogy Callimachus volt az első, a ki Galatea cz. költeményében máskép adta elő a dolgot.

12 *Nincs barlangom, mely kap üde habokat.* Az eredeti szöveg Martius Rex prætorinak 144-ben Kr. e. épített híres üde vízvezetékéről beszél, melyet a gazdagok magánházukba és kertükbe is bevezettettek.

14. *Tánczaimba fáradt Calliopea.* A táncz itt is a költészetet jelenti, mint ez elégia 3. versében, vagy a II, 10, 1-ben. Calliope költőnk kedvelt múzsája: v. ö. III, 3, 38. 51.

18. *Ég mása: elisi Zeus temploma.* Zeusnek Elisben, Olympiában csillagos tetőzetű temploma volt.

19. A *Mausoleumot* Artemisia cariai királyné építtette Haliarnissusban, meghalt férjének Mausolosnak az emlékére K. e. 353. Oly nagyszerű volt, hogy a világ hét csodája közé sorolták. Rómájának egy része már napvilágra került.

3. A költő álma.

E szép költeményben ismét szembe állítja a költő az epikus és lyrikus költészetet s egy költött álom vagy visio elbeszélésével igazolja, miért marad hű a szerelmi lánthoz. E költeményben nincsenek nagyobb nehézségek, a kritikának nem adott sok dolgot, egyes helyek coniecturáin kívül. Transpositiót csak *Polster* ajánlott (Quæst. Prop. spec. 1881 p. 2.) felcserélve a 8-ik verset a 12-ikkel az említett történeti tények egymásutánja szerint. Azonban 1. a 8-ik v.-hez való jegyzetet.

3. *Királyid, Alba:* Alba-Longa, Róma bölcsője.

6. *Ennius atyánk.* Q. Ennius a calabriai Rudiaeben született Kr. e. 239. s *Annales* cz. krónikás eposában megírta a rómaiak történetét. E művet a rómaiak mindig nagyra becsülték; csak töredékei maradtak.

7. *A hármas testvérek harczát* t. i. a római Horatiusok és albai Curiatosok harczát Tullus Hostilius uralkodása alatt. E vers-

ben visszatértem a kéziratok olvasásához (*cecinit*), mely helyett Pucci olvasását (*cecini*) fogadta el Keil, Müller és Haupt-Vahlen. Azonban költőnk még csak akart inni az Enniust lelkesítő vízből: hogy énekelhette volna tehát már meg a felsorolt történeti eseményeket? Sokkal természetesebb, hogy költőnk itt az Enniustól valósággal megénekelte dolgokat sorolja fel. Ő maga Alba királyairól akart énekelni.

8. *Aemilius viva prédanyert csatánk.* E verset — mint Hertzberg kimutatja — helytelenül magyarázták Aemilius Paullusnak Perses macedoniai királyon aratott győzelmére, mert ez 167 Kr. e. történt, Ennius pedig két évvel előbb meghalt, tehát nem énekelhetett e győzelemről. Ennélfogva L. Aemilius Paullus consulnak Demetriuson, Pharos kormányzóján 219-ben nyert diadalát kell érteni. Így aztán a *Polster* kifogásolta anachronismus csak a 12. versre nézve constatálható.

9. 10. *Fabius győztes késedelmét.* Itt a II. pún háborúról szól a költő, melyben Q. Fabius Maximus (Cunctator) ügyes mozdulataival és késlekedésével fárasztotta Hannibalt. *Cannae gyászt.* Cannanál 216-ban nagy vereséget szenvedtek a rómaiak Hannibaltól.

12. *A ludakat, kik Zeust megvédelmezzék.* A ludak gágogása Manlius consulsága alatt Kr. e. 392-ben mentette meg a Capitoliumot, tehát a capitoliumi Juppiter templomát is a lopva betörő gallusok támadásától. Ez az esemény tehát sokkal korábbi; úgy látszik, hogy Rómának Hannibáltól való megmenekülése juttatta eszébe a költőnek a Capitolium e régibb veszedelmét, mivel mindkettőben az isteni gondviselés intézkedését látta.

13. *Castalia forrása és berke a Parnassuson volt,* nem a Heliconon, a hol a költő visiója történt. Azonban a költő nem gondol a földrajzi pontosságra, midőn a *locus communis*-okként használt költői berkekről és forrásokról beszél.

19. 20. *Könyvecskéd . . .* Mily romantikus, mennyire modern gondolat!

21. *Mért csapong túl dalod . . .* Kéziratok: «Cur tua praescriptos (perscripto N.) evecta est pagina gyros». *Lachmann* hibáztatván az *evehi gyros* kifejezést ezt iktatja e vers helyébe:

«Cur tua praescripto *sevecta* est pagina gyros»

s ezzel egy eddigelé ismeretlen latin szóval (sevehit) gazdagítja a latin nyelv szókincsét. Követi a legtöbb kiadó. Azonban *evehi* előfordul accusativussal *Curtiusnál* (evehi os amnis, insulam evecti) és *Tacitusnál* (fama eius evecta insulas). Igaz, hogy mindakettő később élt Propertiusnál, de nem sokkal, a *sevehi* pedig sehol másutt nem fordul elő. Aztán a II, 20, 8. versében előforduló *defluit* igének átható értelmét Lachmann is csak Claudianusból, tehát sokkal későbbkorú íróból vett példákkal tudta igazolni.

22. *Szellemed csolnakát meg ne rakd nagyon.* E kifejezést utánozza Dante Purg. I, 2. «la navicella del mio ingenio».

28—30. *Dobok függtének*, t. i. tamburinok, *a bacchansok hangszerei* (orgia mystarum). Egyébiránt az *orgia mystarum* Heinsius és Unger talpraesett javítása az alig érthető kéziratbeli *ergo musarum* helyett. *Silen agyag képe.* Silenus Bacchus nevelője és kísérője. *Pant*, az erdők és mezők istenét, *tegeainak* mondja, mert különösen az arcadiai Tegeában tisztelték. Pan is szívesen csatlakozik Bacchushoz.

32. *Gorgónak taván.* A Hippocrenét nevezi Gorgo tavának, mert a Pegasus, melynek patkója a Hippocrenét fakasztotta, Medusa Gorgónak a véréből származott.

33. *A kilencz szűz* : a kilencz múzsa.

35. *A thyrsus-bot* Bacchus és a bacchansok repkénynyel, szőlővel befont botja.

39. *Hattyú pár.* Vénusnak is hattyufogata van s fentebb is Vénus galambjairól volt szó.

43. *Marius zászlója* : I. II, 1, 24.

45. *Hagyd a barbár Rajnát.* Julius Cæsarnak Ariovistuson aratott győzelmére czéloz (K. e. 58.)

52. *Philetas habjával* azzal a forrással, a melyből Philetas ivott (I. II, 1, 6.) s ezzel elégiaköltővé avatta Propertiust.

4. A párthus háború előtt.

A költő szerencsét jósol Augustus expeditiójának, a melyet Kr. e. 22-ben a párthusok ellen tervezett, de csak 20-ban valósított.

1. *Caesar isten.* Az Augustus-korabeli költők locus communissá lett hízélgése. (V. ö. Hor. Carm. III, 3, 11. Ep. II, 1, 16.)

2. *A gyöngytenger* t. i. az indiai oczeán.

10. *Crassus vereségét.* Crassus és fia Kr. e. 53-ban szenvedtek nagy vereséget a parthusoktól, a melyben maguk is elesetek, a római zászlók pedig az ellenség kezébe kerültek.

11. *Szent vestai sors-lángok.* A Vestaszüzek őrizte szent tűz, a melyet Aeneas hozott volt magával Trójából, mintegy magában foglalja Róma sorsát, mert kialvása a római birodalom bukását jelenti (V. ö. Hor. Carm. III, 30, 8. 9.).

15—16. *S én nézzem pihenve kedvesem karában . . .* Hogy maga Propertius nem vágyik harezi dicsőségre, azt tudjuk a II, 7, 13. 14-ből. A diadalmeneteken a legyőzött nemzetek és városok nevét is fölírták és körülhordozták.

17. *Bugyogós had íját.* A keleti népeket a rómaiakkal szemben jellemzi a nadrág- vagy bugyogó-viselet, ép így az északiakra is. Ilyeneket látunk az issusi csatát ábrázoló híres pompeii mozaik-képen vagy Traianus oszlopán.

20. *Aeneas véréből credt sarjadat:* egybehangzik Vergilius Aeneisének felfogásával.

5. Vénus zászlaja alatt.

Ezt az elégiát, bár minden kéziratban önálló költeményként szerepel, *Muretus* és *Scaliger* az előbbi elégia folytatásának tekintették s e véleményben *Baehrens* is osztozik. Igaz, hogy e költemény szintén alludál a párthus expeditióra első és utolsó distichonában; azonban voltaképi foglalatja egészen más. «A szerelmesek — úgymond — a békének hivei, zsákmányra pedig nem vágyom, (tehát nem veszek részt az expeditióban). A kapzsiság csak veszélyt és romlást hoz magával s a halálban úgy is egyenlők vagyunk. Legjobb hát bevárni a természetszabta véget. Míg ifjú vagyok, a költészetnek és Bacchusnak élek; majd ha megöregszem, akkor kutatom a természet titkait, a lét vagy nem-lét kérdéseit. Ti, kiknek a fegyverforgatásban telik kedvetek, ti menjetek és hozzátok vissza a párthusoktól Crassus zászlait».

Látni való, hogy ez magában teljes gondolatmenet, kerek compositio. Aztán Lachmann helyesen emeli ki azt a különbséget, hogy ebben hibáztatja azt (7—18.), a mit abban magasztal (3—10.)

1—6. *Lachmann* értelmetlennek találta e versek összefüggését s úgy akart segíteni rajta, hogy a *stant* helyett *sat*-ot irt (2. v.), a *tamen* helyett *tantum*-ot (3. v.), s a 4. és 5. versben az indicativus helyett coniunctivust. E változtatásokat elfogadja Haupt-Vahlen. Részemről Hertzberg felfogását helyeslem, a ki nem lát az összefüggésben hibát; a *stant*-ot azonban nem úgy értem, mint ő («Stare enim pugna dicitur, quum ab utraque parte æquo Marte decertatur»), hanem ebben az értelemben: *fennáll, folyik.* (V. ö. a magyarban: «Áll a hajsza» Arany: Szibinyáni J.). E verssorok gondolatmenete tehát ez: «Mi szerelmesek a béke istenét, Ámort tiszteljük, (tehát harczba nem kívánczom), úgy is kemény harczokat kell vívnom kedvesemmel, csakhogy e harcznak nem kapzsiság a forrása, mint az igazi harcznak». Lachmann változtatásait tehát nem tartom szükségeseknek. (V. ö. *Otto*: *Hermes* 23, 40.)

6. *Corinthus!* bronzodért nem dűlom fulad, mint Mummius, a ki Kr. e. 146-ban Corinthust elfoglalta. *Corinthus* híres volt bronz szobrairól.

7. *Prometheus nyomorúlt agyagja.* Prometheus a mythos szerint agyagból embereket formált s az égből lelopott tűzzel öntött beléjük életet. A költő azt hibáztatja, miért nem öntött Prometheus mérsékletet a lélekbe, miért hagyta, hogy a kapzsiság vegyen erőt rajta.

17. *Croesus* a közmondásosan dús lydiai király; *Irus* az Odysseában szereplő koldus.

32. *Szivárvány mért iszik.* Azt hitték, hogy a felhőkön nyugvó szivárvány magához vonja a felhők vizét.

33. *Pindus* hegye Thessaliában volt.

35. *Bootes* (Ökrész) a Gönczölszekér első csillaga, vezetője.

36. *Pleiadok*: a Fiastyúk.

39. *Itéletet, kinzást . . . Nocentum* a *gigantum* helyett Haupt coniecturája (1. Haupt: Opusc. II, 58.).

40. *Thisiphone*: a Furiák egyike.

41. *Gyötri Phineust éhség, Alcmaeont Furiák?* Phineus thrák

királyt, a miért második felesége ösztökélésére első házasságából született fiait megvakíttatta, avval büntették az istenek, hogy valahányszor enni akart, előrepültek a harpyák és ételét elrabolták és bemocskolták. *Alcmaeon*: Amphiaraios és Eriphyle fia l. II, 16, 29. (jegyzet).

42. *Van a vízben szomj*, t. i. Tantalus bűnhődése (II, 1, 66.). *Kin szirtje*: Sisyphus küzdelme (II, 17, 7. II, 20, 32). *Kereke*: az Ixioné (I, 9, 20.).

44. *Tityos*: II, 20, 31. (jegyzet).

6. Követség.

E költemény egy kis drámai dialogust foglal magában, mely Propertius és Lygdamus, Cynthia rabszolgája között folyik le s annyival elevenebb, mert Lydamus úrnője panaszát idézi s így a jelenetnek három személye van. (Szerepel még Lygdamus a IV, 7-ben is.) Úgy látszik, hogy Cynthia küldte Lygdamust a vele meg hasonlott Propertius kibékítése végett, a mi aztán sikerül is.

6. *Még nagyobb lehet igaz volta*, mert attól kell tartania, hogy ha hazudik, keményen megbüntetik.

11. *Tükör sem volt*. A tükör hiánya az igazi bú jele. (V. ö. II, 15, 5. 6.)

14. *Szekrénye*, t. i. a toilette-szekrény. E verset felcseréli a 12-ikkel *G. T. Suringar* s követi *Bachrens*. Azonban a költőre nem szabad merev logikai szabályokat alkalmazni.

19. *Te vagy tanúm*. Itt következik Cynthia beszéde, melyet kétségtől Lygdamus idéz, bár némelyek szerint itt is Propertius beszél. Lygdamus már előbb is szólt Cynthia szomorúságáról és pszichologiai mély vonás, hogy a költő a tőle hallott jelenségeket újabb kérdések közbeszövésével ismétli, mert szívesen hallaná újra azt, a mit szívesen elhisz (v. ö. 4. v.), de hogy szóról-szóról idézze Cynthiának Lygdamustól hallott panaszát, az már nem valószínű. A költői *compositio* szempontjából csak úgy van meg a kívánatos fokozás, ha most Lygdamus, úrnője szomorúságának rajza után, annak panaszát is elmondja.

22. *S mondhatja, hogy senkije sincs neki más házban?* A latin

szöveg bizonytalan és tömérdek próbát tettek a javítására. A kéziratok *Aequalem*-et írnak mind, csak a Neapolitanus *Et qualem*-et. Ez utóbbi — melyet *Vahlen* megtart — szerintem csak akkor volna helyén, ha Cynthia még valamit mondana saját dicséretére vagy mentségére. Hogy itt Cynthia föltételezi, hogy Propertius mást szeret s azért hagyta el őt, mutatja a 25. vers, melynek *illa*-ja csak már jelzett vagy említett személyre vonatkozhatik. Ennélfogva az *Aequalem* (= *rivalem*) a helyesebb olvasás, habár az asyndeton egy kissé feltűnő. Ezért javasolja *Lachmann* ezt: *,Aequalem nulla cui sit habere domo‘*. A *dicere* azonban fontos az összefüggésben, mert a *nullo facto*-val áll ellentétben: «el tud hagyni, bár nem hibáztam és mégis azt mondja? . . .» Vagyis Cynthia fölteszi, hogy Propertius másnak a szerelméért hagyta el. Erre a feltevésre felel a 38. meg a 40. vers. Az asyndetonon egyszerűbb módon segítenénk, ha ezt írnók: *,Aemulam et nulla dicere habere domo‘*. De ne szaporítsuk a coniecturák özönét. A költemény egész tartalmával, hangjával s Propertius magatartásával ellenkeznék *L. Müller* olvasása: *,Aequalem multa dicere habere domo‘*.

25. Az a lány nem jellemmel győz le, hanem füvel. E verset s a következőt többen (*Gruppe*: Röm. Elegie 1838. p. 303., *Eschenburg*: *Observ. crit. in Prop.* Bonnæ 1865. p. 29.) interpolálnak tartják. *Eschenburg* azért veti el a hexametert, mert az egészben csak egy *cæsura* van, az is csak a harmadik *trochæus* után. Ilyen vers pedig nincs jobb római költőnél. Védi a hexameter valódiságát *Weber* (*Q. Pr.* p. 35.), hivatkozva tartalmilag az I, 12, 9—10-re (s *Tib.* I, 8, 17—18-ra; tegyük hozzá: *Prop.* IV, 7, 72.); abban igazat ad *Eschenburg*nak, hogy a harmadik *trochæus* után való *cæsura* egymagában nem fordul elő, ezt azonban azzal védi, hogy a negyedik láb *arsisa* után való metszet, mely szintén nem szokott egymagában előfordulni, két esetben mégis található Propertiusnál (II, 14, 3. és III, 14, 7.). E *distichont* tartalmilag megkívánja az összefüggés teljessége; alakilag pragmatikusan csak azt constatálhatjuk, hogy Propertius e versben az egy *κατὰ τριτὸν τροχαῖον* *cæsurával* is beírte.

26—30. A legválogatottabb varázsszerek, melyeket alkalma-

saknak hittek arra, hogy segítségükkel valakit valakitől elszerezsenek. (V. ö. II, 4, 17. A betegség elhárítására való bűvös szerek: II, 28/b, 35 skk.)

30. *Gyapjuszalag, mit halott ágya köré fontak.* A kéziratok olvasását Heinsius javította meg, *Vinctaque*-t írván a *vita* (N) vagy *vitta* (DV.) helyett s *toro*-t a *viro* helyett. Hertzberg a kéziratok *viro*-ját megtartja, *vinctaque* helyett *cinctaque*-t ír és «pupam illam, amati viri imaginem funestam» érti, melyről Verg. Ecl. VIII, 73-ban van szó. Azonban a 29. versnek («per busta iacentia») jobban megfelel a *funesto toro* s a II, 9, 16-ban is *viro*-val cseréltek fel a kéziratok az eredeti *toro*-t.

7. Pætus halálakor.

Pætus, költőnk egy ifju barátja, a kiről különben semmit se tudunk, úgy látszik, kereskedelmi ügyekben Egyiptomba utazott s út-közben hajótörést szenvedvén, tengerbe veszett. Költőnk ezt az esetet énekli meg, elevenen rajzolja a vihar képzelt dülását s egyúttal kikél az emberek kapzsisága ellen, a mely ilyen veszélyes vállalatokra készíti őket. Mély pathos nyilvánul e költeményben, mely egyik kiváló darabja az antik költészetnek.

Ez az elégia talán legnagyobb mértékben magára vonta az elégedetlen kritikusok támadásait, azaz javító kísérleteit. *Scaliger* páratlan merészségével — mondja *Lachmann* — egy verset is alig hagyott meg hagyományos helyén, annyival csodálatosabb, hogy sok transpositiója után kevésbbé összefüggő lett a költemény, mint azelőtt volt. *Lachmann* visszatért a hagyományos rendhez s figyelmezteti az olvasót költőnk sajátosságára, hogy szereti azt, a kiről 3-ik személyben beszél, egyszerre megszólítani. Mindamellett újabban is több transpositiót ajánlottak és több helyet gyanúsítottak vagy elvetettek. Így pl. a 25—28. verseket a 16. után helyezi át *Brandt* (Q. Pr. p. 47.) s ugyan ő a 2-ik verset a 4-ikkal cseréli fel (u. o. p. 46.) A 23. 24. verseket pedig többen elvetik (*Jacob*, *Lindner*, *Heimreich*), a 21. 22-ikkal együtt elveti *Weber* (Q. Pr. p. 25.). Ellenben *Vahlen* egy mintaszerű értekezésben (Über die Pætus-Elegie des Propertius, Sitzungsberichte d. kön.

preuss. Akad. d. Wissensch. in Berlin 1883. p. 69—90.) kimutatja, hogy az egész elégia hagyományos alakja és rendje kifogástalan.

6. *Pharus fele szállt.* Pharus szigete Alexandria mellett.

13. *Orithyia-rabló zord északi szél* t. i. Boreas (l. I, 20, 31.).

17. *Éveid számlálod? anyádat kiáltod?* t. i. panaszlod, hogy ily ifjan kell meghalnod s mint a gyermek, te is anyádat hívod segítségül? Mély részvétről tanuskodó, megkapó hely.

18. *Nem ismernek istent a zajló habok.* Prægnans modern skepsis a görög képzelettől istenekkel benépesített tenger ellen.

21—24. *Agamemnon búját e part tanusítja* : . . E sokfélekép értelmezett helynek a többieknel elfogadhatóbb magyarázatát adja *Schneidewin* (Philol. I, 376 skk.). *Propertius* t. i. itt egy mythikus példát hoz fel annak bizonyítására, hogy a habok nem ismernek istent. A fő dolog tehát nem Argynnus veszte, hanem az, hogy Agamemnonnak fel kellett áldozni leányát a zajló habok lecsillapítása végett. Az itt jelzett monda pedig a következő: *Aphrodite*, a ki a görögöknek ellensége, szerelemre gerjeszti Agamemnon-t a szép Argynnus iránt, a kit a Kephissosban fürödni lát. Argynnus menekül előle s Agamemnon egész Bœotián át üldözi. *Aphrodite* a Kephissosba fullasztja Argynnust s e miatt való fájdalmában Agamemnon elmulasztja a kellő időt az útrakelésre. Ekkor e késedelem büntetéseül *Aphrodite* vihart támaszt s *Calchas* ennek megszüntetése végett követeli, hogy Agamemnon áldozza fel leányát, *Iphigeniát*, s emeljen templomot *Aphroditének* mint Argynnus védőjének. Ez a templom a «poena Argynni», azaz Agamemnonnak Argynnusért való bűnhődése. Ezt az alakot adhatták e mythosnak az alexandriai költők, kiket *Propertius* követett. (V. ö. *Athenæus* XIII. 80. p. 603. D.) *Hertzberg* Argynnusban keresvén a tertium comparationist, fölteszi, hogy oly változata is volt e mondának, mely szerint Argynnus a tengerbe fült, nem a Kephissosba. E föltevést azonban megczáfolja *Schneidewin* és *Weber* (Q. Pr. p. 23 skk.). Viszont *Schneidewin* felfogását annyiban megjavítja *Otto* (*Hermes* 23, 23.), hogy szerinte nem a templom-építés az Agamemnon bűnhődése, hanem *Iphigenia* föláldozása, melyet Agamemnon okozott azzal, hogy Argynnust üldözte s a vihart sem *Aphrodite* támasztja, hanem az Argynnus

haláláért haragvó tengeri istenek, a kik Agamemnon büntetéseül Iphigenia föláldozását követelik. Ily értelemben *Otto* (Hermes 23, 42.) a nehezen érthető és sok coniecturával terhelt 22. verset így javítja:

«Qua notat Argynnum poena minantis aquæ»,

melyben notat = notam facit. Mindenesetre sokkal világosabb és simább vers, mint Vahlené:

«Qua nota et Argynni poena minantis aquæ».

Vahlen ugyanis az Argynnus esetét tartja fődolognak, mivelhogy az is, mint *Pætus*, ifjan veszett a vízbe (a Kephissosba) s így szintén azt bizonyítja, hogy «non habet unda deos» (id. h. 80. l.) Azonban ezzel nem vág össze a «testantia litora», mely csak tengerpartot jelenthet s Iphigenia feláldozásának említése minden jelentőségét elveszítené. Tehát az egész hely értelme: «Hogy milyen kérlelhetetlenek a tenger istenei, azt bizonyítja az Agamemnon bűját tanusító part, a hol a fenyegető víz büntetése Argynnusról beszél, kinek elvesztése miatt Agamemnon nem indította útnak hajóhadát s e késedelemért kellett feláldoznia Iphigeniát». Vagy talán nem jogosulatlan az a föltevés, hogy a *curas*-on Agamemnon *kettős bűját* kell érteni egyrészt Argynnus veszte, másrészt Iphigenia föláldozása miatt?

25—28. *Adjátok a földnek hullámsírja helyett* . . . E verseknek, a melyeket a kritikusok hol előbbre (*Brandt* a 16. után), hol hátrább helyeztek (*Scaliger* a 70. után), e helyen való összefüggését szépen kimutatta *Vahlen* (id. h. p. 81 skk.). E szavak t. i. a hullámoknak szólnak, azokat kéri a költő, nála szokásos merész fordulattal, hogy legalább vessék ki a partra *Pætus* holttestét, hogy el lehessen temetni és sírja intő példa lehessen az útasnak. Sokkal természetesebb ez, mint *Brandt*tal föltenni, hogy e felszólítás *Boreashoz* és *Neptunushoz*, vagy *Scaligerrel*, hogy a *Nereidákhoz* van intézve. Amúgy csak költői ékesség volna (ellentétben a *non habet unda deos*-sal), így valóság.

39. *Caphareus szirtjén* . . . *Caphareus* vagy *Caphereus* *Eubœa* szigetének délkeleti részén tengerbe nyuló nagy hegyfok, melynél a Trójából győztesen hazatérő s már-már hazaért görög sereg hajó-

törést szenvedett, mert Nauplius, Palamedes atyja, hogy fiának Ulixes okozta haláláért bosszút álljon, csalfán gyújtott tüzekkel a kikötőnek vélt hegyfokhoz csalta a görögöket.

46. *De a föld nyugalmas ölen.* A kéziratok olvasását (nil ubi *flere* potest), a mi logikai paradoxon, meggyőző javítással állította helyre Jacob (nil ubi *flare* potest), s javítását az újabb kiadók csaknem mind elfogadják. (Paley és Postgate megtartják a *flere*-t.) Igaz, hogy szél a szárazon is fúhat, de nines olyan hatalma; aztán a következő 47. vers is approbálja Jacob javítását.

49. *Thuia, terebinthus ágy volt az ő vágya.* A thuia- vagy citrusfa, mely Afrikában termett s az epirusi Oricosban (l. I, 8, 20.) termő terebinthus- (azaz terpentín-) fa a mai mahagoni szerepét játszotta a régiéknél. (A kéziratok sokféle rontással adják e verset.)

50. *Tarka-barka pelyhen,* azaz olyan selyemvándorokon, melyeknek selyme különféle tollakat utánzó aranymintával volt átszőve (brocat-selyem).

60. *Hisz oly zsenyén hoztam tengerre kezem.* Az eredeti 'hosszú' (nyulánk) kézről beszél, a mi a szépség egy attributumaként van említve a II, 2, 5-ben is. A pontos fordítást e helyen nem engedte meg a kifejezés kirívó szokatlansága.

67. *Lássátok, Nereus száz tengeri lánya . . .* A tragikum fensége után az idyllikus kellem szépsége.

72. *Úrnőm kapujánál temessenek el.* V. ö. II, 1, 56.

8. A haragvó Cynthia.

Ez az elégia mintegy igazolja Terentiusnak ezt a mondását: *Amantium irae amoris redintegratio*, a melyet a német közmondás így fejez ki: «Was sich liebt, das neckt sich». Propertius is abból von következtetést Cynthia igazi szerelmére, hogy őrült szitkokra fakadt ellene s hűtlenségét is haragjának tudja be. (V. ö. Catullus XCII. költeményével.) Ebben az elégiában több nehézség van. A 13. versben a kéziratok ezt írják: *circa se stipat euntem*. Lachmann a *se* helyett *seu*-t ír s így a nő nem magát veszi körül örökkel, hanem kedvesét, a kinek hűségére gyanakszik. E verseknek összefüggésével és magyarázatával foglalkozik Vahlen (Mo-

natsberichte stb. 1882. p. 360 skk.) és nagyon valószínűvé teszi, hogy a 12. vers után hézag van s e hézagot helyesen kitöltő distichont a 25. 26. versekben találja meg, melyek viszont a maguk helyén zavarják az összefüggést. E versek t. i. ép úgy okát adják a 11. 12-nek, mint a 15. 16. a 13. 14-nek (a *se* helyett *te-t* írva). Mindamellett kiadásába nem vette be Vahlen ezt a transpositiót s mi is megelégszünk a fölemlítésével.

A 24. és 25. vers között hézagot jelez több kiadó (Müller, Bæhrens). *Lachmann* a 25. 26. versekről azt tartja, hogy máshonnan (a nála csonka II. könyv elveszett részéből) kerültek ide. *Ellenben Fr. Jacob* (Phil. II, 446.) teljes összefüggést lát a 24. és 25. közt, ha a 24. vers végére vesszőt teszünk. *Hertzberg* is hosszasan védi a 25. 26. helyénvalóságát s élénk képzeletével az egész mulatság képét megfesti, hogy e sorokat megmagyarázhassa. Én azt hiszem, hogy e soroknak e helyen igazi értelmét s rejtett vonatkozásait többé fel nem deríthetjük. Nem tartjuk értelmetleneknek a *Jacob* (és *Paley*) föltételezte összefüggésben, de teljesen világosaknak sem. *Vahlen* transpositiója szerint sokkal világosabbak volnának, de kérdés: igazi világosság volna-e az vagy mesterséges?

19. *Nem biztos a hűség, mely sértve se lázad.* Visszatértem a kéziratokhoz, melyeknek olvasása teljesen értelmes és szép gondolatot foglal magában, ámbár *Vahlen* coniecturája («quam non in iurgia vertas») valósággal kápráztató.

25. 26. *Ha titkos válaszul . . .* Ilyenekre természetesen egy harmadik személy jelenlétében (minő a praetor volt), lehetett szükség. Bizalmas összenézések, borba mártott ujjal az asztalra irt szavak megnyugtatták a szerelmes költőt, hogy ő a szívből szeretett, a másik csak színből.

38. *Ipad, napad éljen folyvást nyakadon,* t. i. hogy szerelmeskedéseidet ellenőrizhessék.

9. Mæcenashoz.

Mæcenas, úgy látszik, sokszor sürgette a költőt, hogy nagyobb költői feladatokra is vállalkozzék. Propertius többször elmondja

(pl. II, 1. II, 3. II, 34.), hogy az ő lantja csak a szerelmi elégia hangjaira képes. Ennek az elégiának is ily válasz a tárgya; a költő ne vezetésen Mæcenas példáját hozza fel mentségeül t. i. hogy Mæcenas is megmaradt egyszerű *eques*-nek (lovagrendűnek), nem áhított rangot és címet, ne vegye hát rossz néven, ha ő is megmarad a maga szűk körében és nem vállal oly terhet, a melyet meg nem bír. Az egész költeménynek több érintkező pontja van *Horatius Carm.* I, 1-el.

Ez elégiát részletesen kritizálja *Faltin* (Zur Properzkritik, 42. Progr. des herz. Gymn. Christianeum zu Eisenberg. 1876. p. 1—16.) s az 5—20. verseket ügyetlen interpolatortól származtatja, a többit nem mindennapi bátorsággal egészen más rendbe állítja, annyira, hogy más elégiákból is iktat bele részleteket; végre nem tartja e költeményt a III. könyvbe valónak, szerinte a II, 10-el összeolvasztva az első könyv élére helyezendő, mivel-hogy az I, 1. idegen kéztől származó „jämmerliches Flickwerk“. Faltinnak e különben éleselmű és mindvégig érdekes dolgozata eleven példája annak, mivé fajulhat a philologiai kritika, ha a hagyományt megvetve csak saját logikája szerint engedi meg a költőknek mesterségük gyakorlását. Igaz, hogy ez az elégia nem tartozik a legkiválóbbak közé, de ez még nem ad jogot arra, hogy a talán hiányzó költői phantasiát philologiai phantasmagoriákkal pótoljuk. Egyébiránt e költemény összefüggő egységét kimutatja *Drenckhahn* (Die strophische Composition im vierten Buche des Properz. Progr. d. Gymn. zu Stendal. 1868. p. 4.)

1. *Mæcenas lovag te, tusk királyok vére.* Mæcenas nem fogadott el állami hivatalt, megelégedett avval, ha «lovag» léttére Augustus belső embere lehet. *Tusk* = etrusk, etruriai (toscanai). Mæcenas t. i. etruriai uralkodóktól, az úgynevezett Lucumóktól származott, s Porsenát is ősei közé számította. (V. ö. Hor. Carm. I, 1, 1. III, 29, 1.)

5. *Erőnkön túl szégyen elvállalni terhet.* V. ö. Hor. A. P. 38. «sumite materiam . . .»

8. *Nem egy magasságból származik a pálma.* Ámbár a jobb kéziratokból megállapítható olvasást (*fama*. Kéziratok: *flamma*) elfogadtam, megengedhetőnek tartottam azt metonymice *pálmá-*

val fordítani. Egyébiránt a csekélyebb becsű codexekben a *fama* helyett tényleg *palma* áll.

9. skk. *Lysippust eleven szobrok alkotása* . . . Lysippus bronzszobraitól volt híres. N. Sándor korában élt; az csakis neki engedte meg, hogy szobrot készítsen róla. Eleven alkotásait Quintilianus is dicséri (12, 10, 9 ad veritatem Lysippum ac Praxitelem accessisse optime affirmant). *Calamis*, Phidias kortársa, szintén kiváló érzőntő volt s kivált lovakat alakított. *Apelles* híres görög festőművész N. Sándor korában. Fő műve a tengerből kiemelkedő Vénus volt. *Parrhasius* Kr. e. 400 táján, kis (miniature) képeket szeretett festeni. (Plin. N. H. 35, 10 pinxit et *minoribus tabellis* libidines . . .) s talán épen apró részletekig menő kidolgozása érdemelt dicséretet. *Mentor* (l. I, 14, 2.) és *Mys* domború művek készítésében voltak művészek. *Phidias*, Perikles kortársa, a leg híresebb görög szobrász, a kinek olymipiai Zeusát a világ hét csodája közé sorolták. (E kifejezést: *signo se Iuppiter ornat eburno* sokféleképp magyarázzák vagy javítgatják. E kifejezés kétségkívül azt emeli ki, hogy Phidias miképen tudta a benne megfogamzott Zeus-ideált azokkal az anyagokkal kifejezni, a melyekkel dolgozott.) *Praxiteles* 350 táján élt, athéni volt s pentelikosi márványból alkotta híres műveit (Knidosi Aphrodite, Eros stb.) A kéziratok *propria*-ját részint *Paria*-ra, részint *patria*-ra javítják. Ez utóbbit fogadtam el Vahlennel.

22. *S példádat követve kell győznöm te rajtad*, azaz a te példára vagyok kénytelen hivatkozni, hogy megczáfolhassalak.

23. *Megilletnek a hatalmas bárdok* . . . A bárdok vagyis a lictorok vesszőcsomói a bárddal a legfőbb hatalom jelképei.

25. *A harczias médek sorait áttörhetd*. *Hastas* Markland általában helyeselt coniecturája *hostes* helyett. Megemlítem, hogy *Wratislaw* (Journ. of. Philol. II, 155.) megtartja a *hostes*-t s a médek ellenségére, a parthusokra érti (l. 54. vers.)

30. *Duzzadt vitorláid* . . . v. ö. Hor. Carm. II, 10, 23.

37. *Cadmus ősi vára* . . . l. I, 7, 1.

39. *Trója isten-rakta orma*. Trója falait Neptunus és Apollo építették.

41. *Görög ekével* . . . V. ö. Aesch. Agam. 530.

42. *Minerva falova.* A trójai falovat Epeios készítette Minerva segítségével. (Od. 8, 493.)

47. *Ha te vezetsz:* Mæcenashoz szól, nem Callimachushoz, mint Otto állítja (Hermes 23, 42.).

51. *Iker fejedelmek:* Romulus és Remus.

53. *Két világhatárról:* Keletről és nyugatról, az egész római birodalomról.

54. *Cselből futó parthus:* II, 10, 13. jegyz.

55. *Hogy dőlt meg a pelusi tábor.* Pelusium erősség volt a Nilus egyik torkolatánál. A Cleopatra ellen való háborúban elfoglalták a rómaiak.

10. Cynthia születése napján.

E kedves kis költemény talán épen születésnap-i üdvözlés volt. Rövid és mégis mily változatos és mily festői! A múzsák jelentik Cynthia születése napját: a költő örül és azt kívánja, hogy mindenki örüljön. Aztán Cynthia öltözködése, áldozata, végre a lakoma, mely Vénus ünneplésével végződik: mindez eleven, gazdag színezéssel rajzolt képsorozattá fűződik.

9. *Jégmadarak . . . v. ö. I, 17, 2. jegyzet.*

12. *Rebegg hálát az ég kegyeért.* A kéziratok olvasását Lachmann így javítja: *poscendos iusta precare deos.* Ügyes változtatás, de nem szükséges.

15. *A mely ruhád engem először elbájolt,* v. ö. II, 1, 5.

17—18. E distichon nincs meg a Neapolitanusban, valószínűleg azért hagyta ki a leíró, mert a 16. vers is *caput*-tal végződik, mint a 18-ik.

20. *Üdvözlón,* mert a lángból is jósoltak, v. ö. II, 28b., 36.

22. *Mig a myrrha crocus illatba fűrészt.* Az eredeti: *murreus . . . onyx*-ot említ, a mi magában véve ellenmondás, mert a *murra* (myrrha) meg az *onyx* (márványfaj) két különböző ásvány. De megszűnik az ellenmondás, ha az *onyx*-on metonymice általában *edényt* értünk. (V. ö. Arany Toldijában: arany volt a *reze*.) A *crocus* = sáfrány, melynek essenciájából illatszert készítettek.

25. *Ily kedves mulatság . . .* A hagyományozott *convivia* helyett

Broekhuysen *convicia*-t ír s ezt Vahlen is elfogadja. Nincs különösebb ok a hagyomány elvetésére.

27. *Aztán koczkát vetve* . . . Koczká-vetés szerepelt a mai kártyavetés helyett is. (V. ö. Hor. Carm. I, 27, 10.)

11. A nő hatalma.

A költő ezt az elégiát egyik barátjához intézte, hogy kihez, azt nem tudjuk, és válaszolva annak szemrehányására, hogy mért rabja egy nőnek, azzal igazolja magát, hogy a legnagyobb hősök is hódoltak a nő hatalmának. Felhossa női a hatalom példáit: Medeát, Penthesileát, Omphalét, Semiramist s végre Cleopatrát. De itt kitör belőle az igaz római s Cleopatrát már nem dicsérve emlegeti, hanem mint a fajtalanság megtestesülését, a ki szégyent hozott Rómára azzal, hogy egy ideig éreztetni tudta vele hatalmát. Erről aztán természetes az átmenet Augustusra s Augustus dicsőítésére, a ki Cleopatra hatalmát megtörte. A költő egyébiránt akarva nem akarva ez utolsó példában mondott legtalálósbb hasonlatot Cynthiával való viszonyának illusztrálására. Szó van még Cleopatráról a IV, 6-ban. Tudvalevő, hogy Horatius is megénekelte (Carm. I, 37.) a Cleopatrán aratott diadalt.

Ez elégia szövege éppen nem zavartalan. *L. Müller* a 60. vers után hézagot jelez, *Bachrens* az 50. után is, azonban az egyik helyen sem éppen szükséges. A 36. és 40. verset fölcserélte egymással *Lachmann*, mivel szerinte a 36. vers a 35. után sértő volna Augustusra. *Hertzberg* azonban helyesen feleli erre, hogy éppen a 39. vers után volna a 36. vers sértő. Ugyancsak *Lachmann* a 67. és 68. verset a 46. után tette s tagadhatatlan, hogy ez a transpositio csábító, mert első tekintetre tetszetősebbé teszi az összefüggést. Azonban a 46. után hatásosabban következik a 47; a 67. és 68-nak pedig szintén meg van a hagyományos helyen a maga értelme s az összefüggés *Barth* szerint ez: «Fuit ingens olim Africani et Camilli et Pompeii gloria, terra marique parta: sed nunc in ore hominum esse desiit, et quodammodo evanuit, postquam Augustus praelio Actiaco Antonium et Cleopatra vicit. Hanc vic-

toriam celebrant omnes, et in posterum memorabunt, aliarum pæne obliti».

5. *A hajós a vihar jöttét másnál jobban érzi.* A jobb kéziratok a *noctem* helyett *mortem*-et írnak, a mi Lachmann szerint szintén megállhat, de a gondolatok összefüggése szerint mégis a *noctem*-nek adja az elsőséget, mely mint javítás egy pár codexben is előfordul. Az összefüggés t. i. ez: Valamint a hajós jobban megmondja másnál a vihar közeledtét, mert gyakori tapasztalás félni tanította; valamint a katona is jobban fél, ha már többször megsebesült: úgy én is félenk vagyok, mert tapasztaltam, hogy ezt az ígát lerázni nagyon nehéz. Egyébiránt többen a *noctem*-mel sincsenek megelégedve. Ellis: *molem*-et ajánl (Journ. of Philol. 1886.). Postgate (Journ. of. Phil. IX, 68.) a *venturam* helyett (mely pedig jellemző szó a gondolatban) *ventorum*-ot. E kettőt összeköti Heydenreich és *ventorum . . . molem* mellett van. Propertius azonban szereti a szokatlant, ha jellemzetes és a *venturam . . . noctem* az. (V. ö. Verg. Aen. I, 89. «ponto nox incubat atra».)

9—12. *Tűzokádó bikapárra . . .* A női hatalom első példája *Medea*, a ki Jasont megsegítette, hogy az itt említett munkákat végrehajthassa; ezért a költő egyenesen neki tulajdonítja a munkák végrehajtását. Jasonnak ugyanis, hogy az arany gyapjat elnyerhesse, egy tűzokádó bikapárt kellett befogni s azzal négy hold földet fölshántani. Aztán az arany gyapjat őrző sárkányt meg kellett ölnie, annak fogait elvetnie a felszántott földbe. E munkák végrehajtása után kapta meg az arany gyapjat s vitte haza, apja, *Aeson* házába.

13—16. *Hát a szilaj Penthesilea.* Penthesilea az amazonok királynéja, segítségére ment a trójaiaknak a görögök ellen. Achilles ölte meg s mikor Penthesilea elesett és sisakja lehullott a fejéről, Achillest elbájolta szépsége.

17—20. *Lyd Omphale . . .* Omphale lydiai királynő annyira meghódította Herculest, hogy az, csakhogy vele lehessen, női munkákat végzett nála. A *gygesi tó* Lydia egy tava. *Hercules oszlopai*: a Gibraltar sziklái.

21—26. *Semiramist*, Ninus babyloni király feleségét hozza fel

a költő harmadik példának s Babylonról, mint az ő művéről beszél, bár ő csak férje tanácsadója és ösztönzője volt. Egyébiránt Babylont, Assyria fővárosát, helytelenül mondja Propertius a perzsák várának. *Bactra* meghódítását is Semiramisnak tulajdonítja a költő. (Itt a kéziratok olvasását: *surgere*, az idősebb Burmann igazította ki erre: *subdere*.)

29. *Hát az a nő*: Cleopatra.

31. *Undok násza béreül*: Antoniussal kötött násza hozományául.

33—34. *Alexandria, bűn-fészek* . . . Egyrészt, mert Pompeius ott veszett el Ptolemæus ravaszsága következtében, másrészt, mert az egyiptomiakat fondorkodóknak tartották. *Memphis* régi fővárosa Egyiptomnak.

35. *Triumphusit Pompeiusnak e part elrabolta*. Merész metonymia e helyett: e parton ölték meg (a Ptolemæustól küldött gyilkosok) a triumphusokban ünnepelt Pompeiust. A latin szöveg három triumphusról szól, t. i. az elsőt Sicilián és Afrikán, a másodikat Hispanián, a harmadikat Mithridatesen és a kalózokon nyert győzelme jutalmául tartotta Pompeius. A következő versben Róma örökös szégyenének mondja a szókimondó költő, hogy a nagy Pompeiusnak idegen földön ily nyomorútan kellett elvesznie; inkább halt volna meg ipával, Cæsarral vítt csatájában, Pharsalusnál (48 Kr. e.), dicsőbb halál lett volna annak a kardjától elesnie.

39—46. *A fajtalan Canopusnak buja királynője* . . . Canopus vagy Canobus a Nilus egyik torkolatánál Alexandriától északra keletre eső város. Lakosai hirhedtek voltak erkölcstelenségükről. Sok csaló, szemfényvesztő került onnan Rómába. A fajtalanságot különben azért emeli ki a költő, mert a Ptolemæusoknál gyakori volt a testvérek egybekelése. A 40. verset szerintem *Hertzberg* magyarázta helyesen, t. i. hogy a szégyent Cleopatra viselkedésére kell érteni (41—46.) s hogy ő nem a philippusi törzsre szégyen (a Ptolemæusok t. i. macedoni Philippustól származtatták magukat, mivel Ptolemæus Lagi annak természetes fia volt), mert a Ptolemæusok házában napirenden voltak a gonoszságok és fajtalanságok, hanem Rómára hozta ezt az egy szégyent Philippus.

törzse, hogy egy Cleopatra így mert bánni Rómával. A következő versek aztán elmondják, miben állt Cleopatrának Rómára szégyent sűtő viselkedése, t. i. a római Juppiter tisztelete helyébe az ebfejű egyiptomi istennek, Anubisnak (Osiris atyjának) tiszteletét akarta tenni; a Tiberist a Nilussal, azaz Róma hatalmát Egyiptom hatalmával (v. ö. III, 33, 20.) fenyegette, nevezetesen: csörgettyűivel (az Isis-tiszteleten használt kerepelő-féle hangszer), — melyek mintegy az ő hadi hangszerei — elnémítja a római kürtöt; a liburnusi hajókat (így nevezték az illyriai liburnusok hajóinak mintájára készült könnyű római hadi hajókat v. ö. Hor. Epod. I, 1, 1.) nilusi sajkáival üldözőbe veszi; hálóival, (melyek Cleopatra hadi sátrát védték a szúnyogoktól) a tarpei szirtet beaggatja, azaz ott üti fel hadi sátrát és ott, Marius diadalmi jelei közt (melyek a capitoliumi Juppiter templomában díszeltek) fog törvényeket szabni Rómának s a világnak. Hogy Cleopatrának csakugyan ez volt a vágya, azt *Cassius Dio* is mondja (L, 5.) «τὴν τε εὐχὴν τὴν μεγίστην, ὅποτε τι ὀμνύοι, ποιῆσθαι, τὸ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ δικάσαι.

53. *Láttam karját . . .* Plutarchos (Anton. 86.) említi, hogy a Cleopatra fölött tartott diadalmenetben Cleopatra képmását is körülhordozták. Erre czéloz Propertius.

55—56. *Mit félhetél, Róma, tőlem, ha ily polgárod van ?* stb. E distichon hagyományos szövege :

«Non hoc (hæc) Roma fuit tanto tibi cive verenda,
Dixit et assiduo lingua sepulta mero»

teljesen érthetetlen. Lachmann jobb hiányában Heinsius coniecturáját iktatja a szövegbe t. i. a *dixit et* helyett ezt: *Nec ducis*, ámbár azt hiszi, hogy Antonius említése itt nincs helyén. Sokkal kielégítőbb a *Jacob* olvasása és magyarázata; ő t. i. a *fuit* helyett ezt írja: *fui* (néhány kéziratok alapján) s így magyarázza: «Loquens hoc disticho inducitur Cleopatra: Hoc tanto cive non ego tibi, Roma, timenda fui, nec Antonius vinositate delirans».

59—64. *Hannibálnak zsákmányai . . .* A költő a történetből vett példákkal mutatja ki, mily alaptalan volt vagy lett volna a Cleopatrától való félelem. Az a nép, mely Hannibalt, Syphaxot, Pyrrhust leverte, a mely egy Curtiussal (ki lovával a tátongó mélységbe ugrott, hogy Rómát megmentse), a Deciusokkal (három

Decius áldozta fel magát s rohant az ellenség közé, hogy a jóslat értelmében hazájuknak szerezzék meg a győzelmet), Horatius Coclessel, (ki a hídfőnél maga tartóztatta fel Porsena seregét, míg a hidat mögötte lerontották s akkor úszva menekült át a Tiberisen), Valerius Messalával (a ki Corvinus melléknevet kapott arról a hollóról, mely a gallussal való diadalában sisakára szállva megsegitette) dicsekszik, annak nem kell félni senkitől, még — Jupitertől sem, ha Augustus él. Kár, hogy a Rómában elharapózott skepsis és servilismus egymással szövetkezve ez utóbbi szavakat is a költő szájába tudta adni, annyival inkább, mert a 67. és 68. vers közt sajátságos ellentét van: az a vallásosság, ez a vallástalanság kifejezése.

A 61. versben a hagyományos *monimenta*-n Lachmannal együtt megütközik *Haupt* (op. III, 209.), mivelhogy a *monimenta* az 59. versben ép azon helyen szintén előfordul; e mellett a 61. versbeli kifejezés ki nem elégítő, csaknem ügyetlen. Ezért *Haupt* azt hiszi, hogy a 2-ik *monimenta* úgy keletkezett, hogy a leíró szeme a két sorral előbb álló *monimenta*-ra tévedt; s szerinte eredetileg *lamenta* állott: «Curtius stillte die Wehklagen des Volkes wegen der sidentia imperii fundamenta fatali ostento, wie Plinius sich ausdrückt»: A javítás nagyon elmés és találó. Azonban érdekes, hogy Lachmann épen megfordítva gondolja a dolgot, nevezetesen hogy a 61. versbeli *monimenta* került bele valahogy az 59-ik versbe is, azért ő amazt meghagyja, az 59. versben pedig *sunt parta*-t coniciál helyette. Mindamellett Propertiusnál nem lévén ritka ugyanazon szónak csakhamar ismétlése, *Vahlen* védi a *monimenta*-t (Index lect. univ. Berol. 1886/7. p. 19.), de azért a *Haupt*-féle kiadásban kegyeletből meghagyta a *lamenta*-t. Én a kéziratokkal tartok s a *monimenta*-t emléeknek, emlékezésnek értem: Curtius örök emlékezetre tette magát érdemessé avval, hogy a mélységbe ugrott.

69. *A leucasi Apollónak kobza*. Leucas Epirus egyik hegyfoka Ambracia városa táján, a hol Apollónak temploma volt. Annak közelében történt az actiumi ütközet. Erről zeng tehát Apollo, ez ütközetnek tanúja és Augustusnak pártfogója.

12. Új Ulixes.

Költőnk egyik barátja, Postumus, részt vett Aelius Gallus arabiai expedíciójában és otthon hagyta feleségét, Gallát, a ki épen Aelius Gallus leánya volt. (Aelius Gallus e vállalatáról szó volt már II, 10, 12.) Költőnk ebben a költeményben szemrehányásokat tesz Postumusnak, kinek harczbamentét kapzsiságból származtatja, hogy oly ritka nőt el tudott hagyni, a kit így meg sem érdemel s Penelopével hasonlítja össze Gallát, a ki szintén hű marad férjéhez, bármily sokáig marad is az távol. Ez az elégia nem csak mint költemény kedves, hanem tartalma egyáltalában becsületére válik költőnknek, a ki itt a hitvesi hűséget ünnepli. Előhangja ez a Corneliáról írt elégiának (IV, 11.).

7—8. *Ihatod . . . Araxes vizét.* Az Araxes Armenia folyama nem messze az Euphratestől; a Caspi-tóba ömlik.

25—36. Főbb vonásaiban reprodukálja az Odysseia cselekvényét. *Ismaros* a ciconok városa volt Thráciában, melyet Ulixes feldúlt. A hagyományos szöveg ezt írja: «Ciconum mons Ismara, *Calpe*». *Calpe* nem más, mint a Gibraltár. Hertzberg védi a *Calpe*-t Strabóra hivatkozva, ki szerint a bolyongó Odysseus oda is eljutott. Mivel azonban a költő itt nyilván Homerost reprodukálja, Homeros pedig semmit se tud Odysseusnak Calpéig jutásáról, a *Calpe* aligha lesz helyes olvasás. Lachmann Fonteine javítását helyesli: «Ciconum manus, Ismara capta». Vahlennel meghagytam a *Calpe*-t, de fordításomban mellőztem.

30. *A Nap lánya*: *Lampetie*.

31. *Calypso könnye.* Propertius ezt mondja: *Aeaeae . . . puellae*. Ez pedig voltakép Circe; az lakott Aeëa szigetén, Calypso Ogygián. Mivel azonban Circét már határozottan említette a költő a 27-ik versben, Calypsót pedig még nem, nagyon valószínű, hogy itt Calypsót kell érteni s föltenni, hogy a költő tévedett Calypso hazájára nézve.

13. A lányok kapzsisága.

Eleven és nagy verve-vel írt erkölcsrajz. A lányok erkölcselenségét kapzsiságukkal magyarázza. A római nők könnyelműségével szembe állítja keletnek a nőit s a boldog ős-kor ártatlanságát, természetességét, vallásosságát. Ma ellenben pénzért minden eladó, pedig félő, hogy ily viszonyok közt Róma nagysága se lesz állandó. (V. ö. «Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől, s rabigába görbed». Berzsenyi.)

5. *India hangyája*. Herodotos beszéli (III, 102.), hogy Indiában roppant nagy hangyák vannak, melyek aranyszemeket gyűjtenek odujokban s a benlakók onnan szedik ki az aranyat. (V. ö. Plinius N. H. XI, 36.)

6. *Kagyló* vagyis a kagyló gyöngye. E versben a kéziratok *Erycina*-t írnak, a mit Beroaldo javított *Erythrea*-ra.

10. *Kit Penelope gögje ékesít*. A kéziratok ezt írják: «Quæque terunt fastus . . .» Ezt az olvasást védi Vahlen és megtartja Lachmannal. *Haupt* azonban (Opusc. III, 515) Scioppi és Guyet coniecturáját helyesli (*gerunt*) s ez valóban sokkal kielégítőbb.

16. *Kit a piros Aurora . . .* ez csak annyit akar mondani, hogy *keleten*, ott, a hol a hajnal hasad.

17—22. Szép rajza annak a keleti szokásnak, a mely ott bizonyos mértékben ma is fönnáll. (V. ö. Göthe: *Der Gott und die Bajadere*.) Említi e szokást Aelianus is Var. hist. VII, 18.

23. *Evádna* (vagy Euadne): l. az I, 15, 21-höz való jegyzetet.

30. *Kis kosárka szüzi öln*. Az itt igen jelentős és szép *virgineos* jelzőt Fruitiers, valamint Palmer *vimineos*-ra változtatta s Lachmann elfogadja e változtatást, mely igen talpraesett, de talán mégse adjuk oda érte könnyedén a hagyományos jelzőt (v. ö. II, 1, 67. *virgineæ urnæ*).

38. *Istenasszonyt se volt látni bűn ruhátalan*. Célzás Paris ítéletére.

39. *A bárányok pásztor nélkül . . .* A kéziratok ezt írják: *Corniger atque dei . . .* Hertzberg Jacobbal feleslegesnek tart minden javítást, a *pastor deus*-on Apollót értve, a ki tudvalevőleg

Admetus pásztora is volt. De miért beszél a költő épen az Apollo-őrízte nyájáról, mikor az *emberek* aranykori állapotát rajzolja? Helyes a Lachmann figyelmeztetése: «Videndum est, ne Propertius hic ad Saturnia potius Italiae sæcula, quam ad Græcos respiciat». Coniecturája azonban (*Corniger inque dies*) nem mondható szerencsésnek. Heinsius ezt javasolja: *Corniger atque sui* . . . s ezt fogadja el Vahlen. Azonban a *vacuam*-ot nem tekinthetem valami epitheton otiosumnak s a *vacuam pastoris in aulam*-ot csak úgy érthetem: a pásztor nélküli udvarba, ólba. Erre mutat a szórend is. Ép azért kellett a vezérkosznak haza vezetni a nyáját, mert nem volt pásztora. Ennek a felfogásnak nem mond ugyan ellene a *sui*, de e szó, ha nem volt pásztor, mégis felesleges. Ennél fogva legsikerültebbnek tartom *Otto* coniecturáját (Herm. 23, 43.), a ki ezt javasolja: *Corniger ac domini*. A *domini*-ből ugyanis rövidített írással könnyen lehetett *dei*, s ezután az *ac*-ből *atque*.

43—46. *Oh jövevény* . . . E négy verssorban tarentumi Leonidasnak egy epigrammáját kedvesen reprodukálja Propertius (Anth. Pal. IX, 337.):

Εὐάγρει, λαγοθήρα, καὶ εἰ πετεηνὰ διώκων
 Ἰξευτῆς ἦκεις τοῦθ' ὑπὸ δισσὸν ὄρος.
 Κάμῃ τὸν ὕλῃωρον ἀπὸ κρημνοῦ βόασσον
 Πᾶνα· συναγρεύσω καὶ κυσὶ καὶ καλὰμοις.

50. *Szemérmét, ha törvény nincs vele.* Értelme: ha a törvényt eltörlik, a szemérem, melynek szintén a törvény a támogatója, szintén eladó lesz.

51. *Égő küszöb Brennus aranyszomjának tanúja.* A költő a Delphit ostromló s onnan földrengéstől és égháborútól visszavert s megsemmisített gall sereg szentségtörő kapzsiságát hozza fel az arany kárhozatos voltának bizonyságául. (L. a II, 31, 13-hoz való jegyzetet.)

55. *Polymestor* thraciai király kapzsiságból megfojtotta Polydorust, Priamusnak sok kincscsel hozzá küldött fiát. Elbeszéli ez esetet Vergiliusnál Aeneas (Aen. III, 49—56.) s Ovidius (Metam. XIII, 429. skk.)

57. *Eriphyle*: l. a II, 16, 29-hez való jegyzetet.

59. *Vajha jósló szavam be ne válna.* A jobb kéziratok, a N. is,

verus aruspexet irnak, a többiek *vanus aruspex*-et. Lachmann méltán ez utóbbit helyesli egybevetve vele *Liv. XXI, 10. Hanno* beszédében: «*falsus utinam vates sim!*»

14. Spárta játéakai.

A költő ez elégiában magasztalja a Spártában divatos női tornát és harczjátékokat, a melyek lehetővé teszik, hogy akadálytalanul érintkezhessenek egymással a szerelmesek; Rómában ellenben az örökös örködés és fényűző ruházkodás visszatartja a nőktől a férfiakat. Azt szeretné tehát, ha Róma is követné Spárta példáját.

A Neapolitanusban ez az elégia az előbbinek folytatása; de nem lehet kétség, hogy itt új költemény van előttünk. Annyiban azonban pendant-ja az előbbinek, hogy ott a római nők romlottságáról, kapzsiságáról, itt pedig a spartai nők realis, megbízható magatartásáról van szó.

1. *Palaestra*: küzdő csarnok.

3. *Meztelen testtel*: vitás kérdés, vajjon a spártai nők a szó szoros értelmében meztelenül tornáztak-e, vagy csak a rendes viselethez képest meztelenül, azaz nagyon könnyen öltözve. Valószínűleg ez utóbbi föltevés a helyes. A kéziratok olvasása *exercet . . . laudes* helyett, melyet Hertzberg véd, általában elfogadják a kiadók Scaliger coniecturáját: *exercet . . . ludos*.

6. *A görbe pálcza gyors kerekét hajtja*. Ez a kerék vagy abroncs (trochus) apró csengő-bongó karikákkal volt beaggatva s egy görbe vasvéggel ellátott pálczával hajtották.

8. *Birkózásra készen*. Propertius *pankration*-ról beszél vagy kettős küzdelemről, a mely az ökölviadal és birkózás összeolvadásából állott. Hertzberg retorikai túlzásnak tekinti e kifejezést, mert több adatból tudjuk (pl. Seneca de benef. V, 31.), hogy a *pankration* a spártaiaknál nem volt szokásos.

9. *Caestusát . . . karjára csatolja*. Az ökölviadalhoz *caestus*t kötöttek fel, t. i. belül ólom- és vasdarabokkal ellátott marhabőrszíjat, melylyel boxolva néha halálos ütések is osztogattak.

10. *Súlyos érczkorongja*: a diskos, melyet mentül messzebbre

iparkodtak dobni. A modern görög olympiai játékokon is fölelevenítették a diskos-dobást.

14. *Thermodon vizében.* A Thermodon a pontusi Cappadocia folyama. Ott laktak az Amazonok, elhagyván eredeti hazájukat, Scythiát. A spártai leányok természetesen az Eurotasban fürödtek. — E vers magyarázata sok nehézséggel járt, mivel csak a hasonlatot foglalja magában, a tulajdonképeni cselekvést nem. Ezért többen transpositióhoz folyamodtak s a 14. vers után a 17-et következtették. Lachmann interpunctióval segít a bajon, két vessző közé véve a *lavatur*-t, hogy a spártai nőhöz tartozzék. Úgy látszik, hogy mindenesetre így kell felfognunk a dolgot, azonban a vesszők nem okvetlenül szükségesek. A *lavatur*-t t. i. közös állítmánynak tekinthetjük.

15—20. Nem Castorral és Polluxsal hasonlítja össze a költő a spártai leányt, hanem Helenával s azt akarja mondani, hogy a spártai leány ép úgy nem szégyel a férfiak közt versenyezni, mint Helena saját testvérei előtt nem szégyelt. — A 17. versben *arenis* Volscus javítása (1488) a kéziratokbeli *habenis* helyett.

28. *Nem ad terhes gondot illatos hajkenet*, t. i. a tetszeni vágyó férfinak. V. ö. II, 4, 5. 6. *Odoratae . . . comae* Canter sikerült coniecturája *Adoratae . . . domi* (Neap.) helyett, mely olvasást Hertzberg iparkodik védeni.

15. A féltékeny Cynthia.

Cynthia kegyetlenül bánt egyik rabszolgájával, Lycinnával, a kit avval gyanúsított, hogy Propertiussal titkos viszonyt folytat. Propertius e költeményben igyekszik Cynthiat megengesztelni; megvallja, hogy Lycinna volt az, a ki őt először tanította szeretni, de már ide s tova harmadik éve, hogy tíz szót sem váltott vele; biztosítja hűségéről és Dirce példáját hozza fel annak bizonyítására, hogy a féltékeny nő bosszuja mily veszedelmekkel járhat. (Lycinnával való viszonyát ignorálja a költő az I, 1, 1-ben.) Ebben az elégiában *Vulpi* és *Burmann* a 43. és 44. verset a 11. vers elé helyezték át. *Lachmann* nem rosszalja ezt a transpositiót, de annyiból mégis kifogásolja, hogy a költemény elejét jobbá tették

ugyan vele, de a végét megrontották. Ezen a bajon úgy segít *Guil. Fischer* (De locis quibusdam Prop. p. 30.), hogy a 45. és 46. verset is előbbre teszi, nev. a 10. vers után a 43. elé, s így adja a szöveget Bæhrens. De mit nyerünk vele? A 10. és 11. vers közt az átmenet simább lesz ugyan, de a költemény periodikus szerkezete határozottan szenved.

3. *A gyermeki kor szemérme lehullt.* E sor a kéziratokban romlott. A Neap. így adja: *Ut mihi praetexti pudor est velatus amicus* (D V amictus). A *velatus* némely kéziratban *sublatus*-ra van javítva. Heinsius *ablatus*-t coniiciált. Nem említem a tömérdek coniecturát és magyarázatot. Az említett forrásokból van megalkotva e sor *Vahlennél*, kinek szövegét követtem. Értelme ez: 'A mint a gyermeki tógának szemérme elhagyott' — azaz a gyermeki tógát levetettem és a férfitógát fölvettem. A római ifjú 16—17 éves korában vette föl a férfitógát.

11. skk. *Okulj Dircen*... Igen gyors fordulat, elő nem készített átmenet; de ez egyik jellemző sajátága Propertiusnak. A 7. 8. sor már mentegetőzés, a 9. 10. békítés; a 11-ben következhetik az intés, Dirce példája. «Cuius rei testem faciat Dircam, non apparet», mondja Lachmann. Azonban magából a történetből eléggé kitűnik; ugyanis Dirce jogos féltékenységből származó bosszújának is kárát vallja: mennyivel inkább kárát vallhatja Cynthia jogtalan féltékenységből eredő bosszújának! Dirce mythosa Propertius adatai szerint a következő: A szép Antiope, Nicteus leánya, hogy Juppiterrel való szeretkezését atyja előtt eltitkolja, Epopeus sicyoni királyhoz menekült. Nicteus azt hívén, hogy Epopeus csábította el leányát, haddal tört reá, de a harcban elesett s haldokolva arra kérte testvérét, Lycust, hogy álljon bosszút családjá sérelméért. Lycus ennek következtében elfoglalta Sicyont és Antiopét foglyul vitte magával. Útközben a Cithæron bérczén, az Asopus forrásainál, Antiope megszülte ikergyermekait, Zethust és Amphiont, a kiket aztán egy pásztor nevelt fel. Lycus azonban beleszeretett Antiopéba, a miért féltékeny felesége, Dirce, nagyon kegyetlenül bánt Antiopéval, úgy hogy Antiope a Cithæronra menekült és fiainál keresett ótalmat. Azok először nem akarták ismerni és elutasították, de mikor az

öreg pásztor (az «érdeemes agg» 36. v.) feltárta előttük a valót, a két fiú a kegyetlen Dircét egy bikához kötve halálra hurczoltatta. Zethus hajtotta végre a bosszú művét, Amphion, a dalos (a kinek dalára «Théba fölépüle») az Aracynthuson, a Cithæron egyik hegyormán hangoztatta győzelmi dalát. (V. ö. Hom. Od. XI, 260—265. Apollod. III, 3, 5.) Propertius részletes előadása arra mutat, hogy valamely (alexandriai költőtől, talán Kallimachostól való) költeményt tartott szem előtt, a mely ezt a mythost feldolgozta. Hertzberg azt hiszi, hogy a *farnesi bika* néven ismeretes szoborcsoportozat (jelenleg a nápolyi múzeumban) lebegett a költő szeme előtt, a mely Asinius Pollio házában volt. Egy ily tárgyú szép pompeii fresko is került napvilágra.

16. Cynthia hívására.

A költő éjfélkor levelet kapott Cynthiától, hogy menjen rögtön hozzá Tiburba. Tünődik, kitegye-e magát a sötét éj és út veszedelmeinek. Fél magára vonni Cynthia haragját, a ki már egyszer egy hibájáért egy egész esztendeig számkivetette; aztán azzal biztatja magát, hogy a szerelmes bárhova indulhat, nem éri veszedelem, Ámor és Vénus megóttalmazza. S ha meg kellene is halnia, vigaszt lel a halálban, ha tudja, hogy Cynthia eltemeti és megsiratja; csak népes útra ne tegye hamvait, hanem magános helyen falomb alatt adjon nekik pihenést. A főgondolat, hogy *a szerelmes minden veszedelemmel szembe s állhat.* (Tib. I, 2, 27.) V. ö. a II, 27-tel, mely szerint csak a szerelmes tudja halála óráját, de még a Styx mellől is visszatér kedvese hívó szavára.

3. 4. *Fényes ormon, hol két torony tündököl...* A toronyokon a travertin sziklákából kiemelkedő ormokat kell érteni az Anio esésének két oldalán, a melyek Rómából is láthatók voltak. A 4. versben a Neapolitanus «*nympha Aniena*»-t ír, a legtöbb kézirat *lympha Aniena*-t. Lachmannal ez utóbbit helyeslem Hertzberg ellenében, a ki a *nympha* metonymikus használata mellett kardoskodik.

6. *Rablók hada rám akad.* Róma vidékén nem nagy volt a közbátorság.

9. *Egy bűnért száműzött egy esztendeig.* Hogy milyen bűnről vagy mulasztásról van szó, az sem innen, sem más helyekről nem tűnik ki. Ezt az évet nevezik a *discidium* évének. Lásd a Bevezetést.

12. *Scironnak az útján.* Sciron hirhedt görög útonálló volt, a ki a Megarától az Isthmosig vivő meredek tengerparti hegyi úton (melyet ma is *κακή σκάλη*-nak, *gonosz lépcsőnek* hívnak a görögök s melyen ma szédületes magasságban robog a vasút) leselkedett az útasokra, kifosztotta őket s a tengerbe taszította, míg végre Theseus őt is meg nem ölte.

19. 20. *Ily árva vért...*, a kinek megöléséből semmi hasznuk nem lehet. Igen tetszetős Fischer coniecturája (id. m. p. 3.), a ki a *parvo* helyett *puro*-t ír. Csakhogy a kéziratok mind megegyeznek a *parvo*-ban. — *Kiséрни a vándort.* Kéziratok: *exclusis*. Lachmann szerint ez «ineptissimum», mert az egész költeményben nincs szó kizárásról. Ezért ő *et cursus*-t ír helyette. Hertzberg részben gyanúsítja, részben védi az *exclusis*-t s így magyarázza *exclusis commercio hominum*. De ezt sem okolja meg az összefüggés. Itt is tetszetős Fischer coniecturája: *ecce suis*, csak *ecce* ne volna olyan «Schusterfleck». Kindscher: *exulibus*-t coniciál (Rh. M. 17, 217), de a 9. vers, a mely azt tartalmilag igazolhatná, éppen ellenkező helyzetből fakad, mint a miről itt van szó. Azt hiszem, hogy mind alakilag, mind tartalmilag helyesen tehetjük az *exclusis* helyébe ezt: *excursus*, alakilag Lachmann megjavítva coniecturáját. E distichont a 14. vers után helyezik *Struchtmeyer*, *Fischer* és *Heimreich* idézett értekezésükben. Az eredeti sorrendet védi *Weber* (Q. Pr. p. 37.). Az áthelyezők, mikor szigorú logikai sorrendet kívánnak a költőtől, nem veszik észre, hogy ez áthelyezéssel a szerelmes biztonságának legerősebb argumentumát — Vénus ótalmát — teszik a bizonyítás élére: éppen a *logikai dispositio* szabályai ellen.

21—30. E verseket Fischer (id. m. p. 4.) a 6. vers után helyezendőknek tartja, a mi az egész költemény psychológiáját tönkre tenné. A költő először fél a bizonytalan úttól, aztán vigasztalja magát, hogy a szerelmesnek Ámor és Vénus a védője; végre a halálban is vigasztaló reá nézve, ha Cynthia temeti el hamvait.

Heimreich viszont (Novæ quæst. Prop. Symbol. p. 671) azt tartja e versekről (21—30), hogy egyáltalában nem tartoznak e költeményhez. Helyesen védi az egész költemény épségét Weber (Q. P. p. 37.), valamint — egy kissé phantastikus föltevésekkel — Jacob (Philol. II, 458, voltakép — sajtóhibából — 548.).

17. Könyörgés Bacchushoz.

A meg nem hallgatott szerelem gyötrelmei közt költünk e hymnus-szerű, művészileg szép költeményben Bacchushoz folyamodik ótalomért, melyért cserében szolgálatát ajánlja fel az istennek, nevezetesen hogy szőlőtermeléssel áldoz neki s pindarusi ihlet sugallta dicsőítő énekekkel fogja magasztalni: csak mentse meg Cynthia gögös uralmától.

2. *Adj békét...* Lachmann a Groninganus szerint *bacchato*-t ír, de Jacob a többi kézirat s nevezetesen a Neapolitanus szerint helyesen: *pacato*-t. A költő a borban keres *enyhülést*.

5. *Tanú Ariadna*: l. az I, 3, 1-hez való jegyzetet.

19. *Szarvas Bacchus*. Bacchust, mint főleg a természet tenyésztő erejének istenét, igen gyakran ez erő symbolikus jelével, szarvakkal ábrázolták.

21. *Zengem hogy születél...* Itt a 27. versig a költő Bacchus élte történetének főbb mozzanatait érinti. *Hogy születél Aetna villámánál*: mert Juppiter az Aetna Cyclopsaitól készített villámmal jelent meg Semelének: l. a II, 28, 27-hez való jegyzetet. *Nysai raj előtt ind fegyver hogy hátrál*. Nysának nevezték azt a helyet, a hol Bacchust felnevelték, de Nysa sok volt Hellasban, sőt később Indiában localizálták, mivelhogy a monda szerint Bacchust Indiában nevelték satyrosok, silenusok és nymphák között. Ez a nysai raj, melylyel ő egész Indiát meghódította. *Lykurgos thraciai király ellensége volt Bacchus tiszteletének* s a szőlő-tenyésztésnek, ezért Bacchus megörjítette, úgy hogy Lycurgus önnön fiát megölte és saját czombjait levágta azzal a szekerzével, a melylyel a szőlőtőt kivágta volt. *Pentheus thebai király is ellensége volt Bacchusnak*, de az anyja hódolt Bacchus kultusának s testvéreivel együtt a bacchansnőkhöz csatlakozva Pen-

theust vadnak nézte és széttépte. (Ovid. Metam. III, 511 skk.) A *tyrrhéni hajósok* rabszolgaként akarták eladni Bacchust, de ő megmutatta rajtuk hatalmát: szőlő futott fel a hajóra s a hajósok delphinekké változva a tengerbe ugrottak. (Ovid. Metam. III, 630 skk. és a Bacchusra írt homerosi hymnus.) *Szagos folyó hogy lett...* A monda szerint a termékeny Naxos szigetén bor-forrás fakadt.

30. *Lyd kötelék* (Lydia mitra): Bacchus fejdíszé.

33. *Veri puha dobját*: Bacchus tiszteletére. A dob puha volt, mert lágy marhabőrrel volt bevonva.

35. A *tornyos istennő, Cybebe*. A bástyás koronával disztített phrygiai istenasszonyt, Cybebét vagy Cybelét Bacchussal együtt, hozzá hasonlóan tisztelték.

18. Marcellus halálára.

Ezt az elégiát M. Claudius Marcellusnak, C. Claudius Marcellus és Octavia (Augustus testvére) fiának élete 20-ik évében (Kr. e. 23-ban) történt halálára írta Propertius. Ugyanaz a Marcellus ez, a kinek emlékét Vergilius is megörökíti Aeneise VI, 860. és köv. verseiben. Augustus valószínűleg utódjául szemelte ki Marcellust s Kr. e. 24-ben aedilis curulisi hivatalra emelte. Marcellus azonban Baiæban hirtelen megbetegedett és Augustus orvosa, Antonius Musa nem tudta megmenteni. Némelyek azt hitték, hogy Livia, Augustus felesége, megmérgezte (Cassius Dio 53, 33.), azonban valószínűbb, hogy Baiæ vidékének egészségtelen kigőzölgése ártott meg neki.

1. *Hol az árnyas Avernustól...* Az Agrippa építette Julius Portus összekötötte a Lucrinus tavát az Avernussal s egyúttal mesterséges gáttal védte a tenger hullámaitól a Hercules útját (1. az I, 11, 2-höz való jegyz.), mely a Lucrinus tavát elválasztotta a tengertől. Baiæ hévvizén épen a Lucrinus tavát kell érteni.

3. *Misen, Trója trombitása*: l. I. 11, 3 jegyz.

5. *Theba istenének*, nem Bacchusnak, hanem Herculesnek, a kit, mint a gyógyító források istenét kiválókép tiszteltek Baiæban s a ki a földet sok veszedelemtől megszabadította. E vers (a for-

dításban a köv.) olvasását Vahlennel a Neapolitanus szerint adtam (mortales, dexter e. h. mortalis dextra).

7. *De most ... t. i. de most* minden megváltozott; a barátságos isten gyógyító forrása valamilyen ellenséges hatalom kezébe jutott. A 8. vers után Guyet, Heinsius és Bæhrens hiányt konstatál, mivel Marcellus neve nem fordul elő. E hiányt Lachmann így pótolja: «Errat et in vestro, spiritus, Ille, lacu». Azonban metonymice a «spiritus ille» ép úgy pótolhatja a nevet, melyet az előre bocsátott körülírás után az akkori közönség és az uralkodó család előtt nem is volt szükséges megnevezni.

12. *Gyermeke volt Caesar tűzhelyének*, a mennyiben Augustus adoptálta és leányát, Juliát hozzá adta.

13. *A tele színház, a lobogó kárpit*. Marcellus színházát Augustus építtette fogadott fia nevében. A lobogó kárpiton a nyílt színház fölött kifeszített s a közönséget a napsugaraktól védő szőnyeget kell érteni.

14. *S mind az, a mit anyja művelt ...* Minthogy Marcellus adalissége idejében beteg volt, sokat anyja végzett helyette nyilvános építkezések dolgában.

19. *Szőnyeggel győzd le Attalust*: v. ö. II, 13, 22 (jegyzet).

27. *Szépsége nem óvta Nireust*. Nireus, naxosi király, Homeros szerint (II. II, 673) Achilles után a legszebb ember volt a görög seregben.

28. *Pactolus*: l. az I, 6, 32-höz való jegyzetet.

29. *Ily gyász dúlt a görögök közt*, t. i. a minő most a rómaiak közt Marcellus halála miatt. Egyébiránt itt sokféleképp magyarázzák az összefüggést. A hasonlat semmi esetre se találó.

30. *Megfizette Agamemnon drágán új szerelmét*. Agamemnon új szerelme a fogoly Chryseis volt, a kit nem adott vissza az atyjának, Chrysesnek, Apollo papjának s ezért Apollo dögvészt zúdított a görög seregbe. Új szerelemről azért beszél a költő, mert Agamemnon előbbi szerelme tárgya Argynnus volt (l. III, 7, 22. jegyzet). V. ö. Schneidewin Philol. I, 383. Mások, mint Lachmann, Hertzberg, Clytæmnestrára gondolnak.

33. *Claudius*: M. Claudius Marcellus, a ki Kr. e. 212-ben elfoglalta Syracusæt.

34. *Caesar*: Julius Cæsar. A költő arra kéri Charont, hogy fuvalmaival oda szállítsa Marcellust, a honnan a boldogok szék-helyére, az Elysiumba (= az égbe) lehet jutni.

19. A nők telhetetlensége.

A költő mythologiai példákkal azt bizonyítgatja, hogy a nők kéjvágya felülmulja a férfiakét.

7. *Syrtis*: l. a II, 9, 33-hoz való jegyzetet.

8. *Malea* Peloponnesos délkeleti hegyfoka, mely körül rendszeren heves viharok tombolnak.

11. *Tanúm, ki od' adta magát a bikának* t. i. Pasiphaë, Minos kretai király felesége, a ki egy bikától szülte a Minotaurust.

13. *Tanúm Tyro*: l. az I, 13, 21-hez való jegyzetet.

15. *Myrrha*, Cinyras cyprusi király leánya, a ki saját apjába lett szerelmes s tőle szülte Adonist. Cinyras megölte magát, mikor bűne tudatára jutott, Myrrhát pedig myrtussá változtatták az istenek. (L. Ovid. Met. X, 299 skk.)

17. *Szóljak Medeáról...*? L. a II, 16, 30-hoz való jegyzetet. Medea tudvalevőleg saját gyermekeit megölte, hogy Jason hűtlenségét megtorolja.

19. *Clytæmnestra miatt*. Clytæmnestra t. i. szeretőjével, Aegisthussal egyetértve megölte férjét, Agamemnonnt.

21—28. *S te Scylla...* Nisus megarai királynak volt egy bíbor hajszála, melytől uralma függött. Megarát egyszer megszállta Minos kretai király; Nisus leánya, Scylla beleszeretett s atyjának bíbor hajszálat levágva az ellenség kezére juttatta a várost. Minos azonban nem volt hálás az áruló iránt, hanem felakasztatta az árbocra. (Lásd Ovid. Met. VIII. 1 skk.) Mert ilyen igazságos volt, azért lett az alvilágban a holtak egyik bírójává. Az igazságos Minos képe a költemény végén éles ellentéte a nők fentebb rajzolt féktelenségének.

20. Frigyújítás.

A költő szembeállítja saját hűségét azével, a ki képes volt tengerre kelve Cynthiától megválni s a megújult szerelem első éje előtt új frigyot köt Cynthiával az alatt a föltétel alatt, hogy a ki annak törvényeit megszegi, az a szerelemnek csak kínját érezze, örömeit soha.

Ezt az elégiát, a mely a kéziratok szerint egy költemény, kettőre bontotta Scaliger, t. i. új költeményt kezdett a 11. verssel s egyúttal a 11. 12. verseket felcserélte a következő distichonnal (13. 14.) Lachmann föltétlen helyesléssel nyilatkozott Scaliger ez eljárásáról s maga is követte. Ez az oka, hogy a legtöbb kiadó (Jacob, Keil, Müller) Scaligerhez csatlakozik. Bæhrens azonban csak hézagot jelez a 10. vers után, Paley pedig Hertzberggel az egészet összefüggő költeményként adja, de míg Hertzberg teljesen a hagyományos rendet követi, Paley elfogadja a 11. 12. és 13. 14. versek transpositióját. Vahlen (Monatsbericht stb. 1882 p. 360) szintén beéri e transpositióval, de a Haupt-féle kiadásban, melyet ő rendezett sajtó alá (1885), szét is bontja az elégiát Scaliger szerint. Én azt hiszem bátran megmaradhatunk a hagyomány mellett, mely szerint itt egy költeménynyel van dolgunk. E költemény ugyanis a Propertiusnál nem ritka drámaisággal nemcsak egy helyzetet fest, hanem esdekléssel kezdi s a 10. vers után ez esdeklést meghallgatottnak tünteti fel, vagy helyesebben: a költő esdeklése meghallgatását akarja megénekelni, de előre bocsátja magát az esdeklést is és azt a situatiót, a mely az esdeklésre alkalmat adott. (V. ö. az I. könyv 8. elégiájával, melyet alapjában szintén egy költeménynek tartunk.) E felfogás különbözik a Hertzbergétől, a ki szerint (Q. P. p. 89.) a költő azt, a mit remél, megnyertnek tünteti fel s ezen való örömét rajzolja. Az említett két distichon cseréjére sincs szükség. Anachronismus is volna, ha nem is *immanis*, mint Hertzberg mondja. A költő előbb a leányt kéri, boldogítsa őt szerelmével, aztán a napot, siettette futását, végre a holdat, hogy nyújtsa meg éji pályáját.

4. *S egész Afrikával könnyed fel nem ért?* A kéziratok: *Tantis-*

(ne) in lacrimis . . . a mit Lachman megtart, csak a *tota* helyett ír *grata*-t. A sokféle javítás közt legszerencsésebb a Heinsiusé (tantine, ut lacrimas . . .), melyet L. Müller, Paley, Vahlen elfogadtak.

5. *Te balga, istenit s esküit hiszed!* A kéziratok olvasása: *at tu stulta, deos, tu fingis inania verba*, mint Lachman kimutatja, nem lehet helyes. Ő a *verba* helyett *vera*-t ír s így magyarázza: «Tune fingis tibi veros deos esse, quos ille amoris testes fecerit? tune illa inania promissa vera esse tibi persuades?» A sok javítás és magyarázat közt ez a legtermészetesebb, azért Vahlennel ezt fogadtam el.

7. Szüz Pallas műveit tudod. V. ö. I, 2, 27.

8. Tudós ősed fényes hire rád ragyog. Hogy ki volt ez a tudós ő, nem tudjuk. Cynthiának Hostia lévén az igazi neve, szóban levő őse a költő Hostius lehetett, mint Hertzberg bizonyítgatja (Quaest. Pr. p. 38 – 9.). Hostius epikus költő volt Cicero korában s folytatta Enniusnak Annaleseit Bellum Histricum czímen.

15. Mert frigyet kell kötnünk . . . A költő itt és a következő versekben olyan kifejezést használ, a melyek törvényes házasság kötésekor szokásos szertartásokra vonatkoznak.

21. Athénba!

A költő abbeli szándékát fejezi ki e költeményben, hogy Athénba utazik, mert így reméli, megszabadul a szerelem gyötrelmétől. Búcsút mond barátjainak és Cynthiának, majd leírja az előtte álló utat s Athénban való foglalkozásait, melyek — reméli — lelke nyugalmaát visszaadják s végre is tisztességes halál jut osztályrészéül. Vajjon valóban végrehajtotta-e Propertius e tervezett utazást, ő, a ki annyira félt a tenger veszedelmeitől (l. III, 7, 71), nem tudjuk. Valószínű, hogy nem, mert nincs olyan költeménye, a melyben valóságos úti élményeit emlegetné. A következő elégia is, a mely a honi föld dicséretére van írva, azt mutatja, hogy a költő lemondott a tervezett utazásról.

8. Betakarózva alszik az ágyszéken. A kéziratok *amica* szavát Scaliger szerencsés divinatióval *amicta*-ra változtatta, mit a kiadók általában elfogadnak. (Hertzberg megtartja az *amica*-t.)

18. *Zajló hab isteni* ... Máskép szól a III, 7, 18.

19—24. E versekben az előtte álló utat részletezi a költő. *Lechaeum* réve Corinthus mellett volt a corinthusi öbölben. Itt aztán a corinthusi Isthmuson gyalog kellett átmenni s a tulsó oldalán ismét hajóra ülni vagy szárazföldön folytatni az utazást a Piræusig, illetőleg Athénig. Piræus révét az úgynevezett hosszú falak összekötötték Athénnal a tengerpart hosszában, melyet Theseus szabadított meg az ott tanyázott rablóktól.

25. 26. *Plato iskolája*... E két sorban több nyelvi nehézség van («studia Platonis» Lachmann szerint nem mondható latinul az itt szükséges értelemben), valamint ezt és a következő distichont tekintve, e négy sorban több feltűnő ismétlés van, (studiis Platonis, studium linguae; docte Epicure, docte Menandre), melyek miatt Lachmann a 25. és 26. verset zárójelbe tette. Hertzberg azt hiszi, hogy e két distichon közül az egyiket a költő csak úgy oda vetette a margóra, mert még nem választott a kettő közül s később barátai bevették a szövegbe. Lachmann továbbá nevetségesnek tartja a 25. versnek az előbbivel való összefüggését (illic), mintha a hosszú sánczokon lett volna Plato academiája, Epicurus kertjei. Végre hosszú jegyzetben, nagy tudományos apparatussal bizonyítja, hogy a *vel* — *aut* disiunctiv értelemben nem használható. Hertzberg viszont intensív értelemben veszi a *vel*-t, mint II, 2, 6 («et incedit vel Iove digna soror»). Broekhuysen *stadiis*-t írt a *studiis* helyett s *dux Epicure*-t a *docte Epicure* helyett. Tárgyalja e helyet Weber: Quæst. Prop. p. 9 skk. s Lachmannal elveti a 25. 26. verseket. Én azt hiszem, hogy a tartalom és a gondolatmenet teljessége megkívánja e két verset. Az *animus emendare* igen jellemző és sokat mondó kifejezés s correspondeál a 33. verssel. Minthogy pedig a költő tanulmányokról beszél, melyektől lelkének gyógyulását várja, feltűnő volna, ha csak Demosthenest és Menandert említené, s nem szólna a philosophiáról, a melytől leginkább szoktak az emberek enyhületet és vigaszt várni. E szempontot fontosabbnak tartom, mint a kifejezések hiányait, a melyek később is keletkezhetnek.

28. *Menander* az új attikai vígjáték egyik legkiválóbb művelője.

22. A honi föld varázsa.

Ez a költemény ugyanahhoz a Tullushoz van intézve, a kinek a költő első könyvét ajánlotta. Tullus nagybátyjával legatusként ment volt Kis-Ázsiába (I, 6.) és hivataloskodása leteltével is ott maradt s a költemény írásakor a Propontis melletti Cyzicusban időzött. Költőnk hívja, térjen vissza Rómába, mert akármennyi szép dolgot lát is a külföldön, mégis legszebb a világon Róma földje s Tullus itt találhatja föl az igazi boldogságot. (V. ö. Verg. Georg. II, 136 skk.)

Ez elégia négy első versét Guyet-vel és Gruppéval interpoláltak tartja Weber (Q. P. p. 39 skk.), de ezzel valósággal fejét veszi a költeménynek.

Talán nem szükséges igazolnom, miért fordítottam a három első könyv elégiái közül épen ezt az egyet eredeti alakban, mint a IV. könyv elégiáit. E költemény t. i. épen legmúltóbb előhangja lehetne a IV. könyvnek, mely nagyobbbrészt szintén Róma és a római föld dicséretét, dicső multját foglalja magában.

1. *Cyzicus fagyos árja*. Cyzicus Mysia városa volt a Propontis egy félszigetén. A thrák Bosporus áramlata a Fekete tenger felől gyakran hideg levegőt hoz magával.

3. *Dindymus* egy kúp-alakú hegy Cyzicus fölött, a melyen az argonauták templomot emeltek Cybebének vagy Cybelének, a phrygiai istenanyának. *Szőlőtől kifaragva Cybebe*. A kéziratoknak kétséggkívül romlott olvasását (sacra fabricata inventa) a sok javító közt talán Haupt javította legszerencsésebben (Opusc. II, 65): *fabricata e vite*.

4. *S hol Plutót röpité*... Azt a mythost, hogy Pluto elrabolta Proserpinát, több helyütt localizálták a görögök. Legelterjedtebb volt az a hit, hogy Henna vagy Enna mezején, Siciliában történt Ceres leányának elrablása. De úgy látszik, a cyzicusiak maguknak vindicálták a hely színét s Propertius elismeri barátja kedves városának ezt az igényét.

5. *Athámasi lány, Helle*. Helle, a kiről a Hellespontost elnevezték, Athamas leánya volt. A Hellespontos városai voltak: Lebedos, Lampsacus, Sestos, Abydos stb.

7. *Lásd te akár Atlást.* Atlasz Afrikának az a magas hegye, a melyről azt képzeltek, hogy az eget tartja. A mythos szerint Maurítania óriás királya volt, s Perseus változtatta sziklává a Medusa-fővel.

9. *Geryon ólát...* Geryon vagy Geryones egy hármas testű óriás volt Erytheia szigetén az Okeanoson. Hercules elrabolta tőle szép nyájait Eurystheus parancsára s visszafelé való útjában *Antaeussal*, Neptunus és Gæa (= a föld) fiával küzdött meg, a ki anyjától, a földtől szakadatlanul új erőt kapott, míg Hercules fel nem emelte a földről s úgy meg nem fojtotta. A *Hesperidáktól* arany almáikat rabolta el Hercules. A 9. versben levő *signa*-t Sylviussal szobrokra magyarázza Paley s azt hiszi, hogy az itt felsorolt személyeket és dolgokat művészi alakításban, nevezetesen szoboralakban láthatta Tullus Kisázsiában. Azonban Hertzberg helyesen mutat rá, hogy a 16. versben körülírt Nilus csak az igazi Nilust jelentheti.

11—14. *Colchisi Phasist is...* Colchisban, a Phasis folyamánál volt az arany gyapju, melyért Jason hajójával, mely Pelion-hegyi fenyőfából készült, oda hajózott. (L. I, 20, 17 jegyz.) Az összezapódó szirtek közt egy galamb volt az Argo útmutatója.

15. *Ortygiát s Caystrus partját.* Ortygia Ephesus régi neve volt s mellette ömlött tengerbe a szép Caystrus folyama, melyet hattyúival Homeros is emleget. A szöveg kétes, mert a kéziratok Ortygiát, hanem *origae*-t (Neap.) vagy *orige*-t (Gron.) írnak. Lachmann, valamint Bergk (Kl. phil. Schrift. II, 184) *Ortygiae*-t tesz helyébe s ezt általában elfogadja Haupt is (Opusc. I, 156), csak-hogy egy kissé módosítva: *Ortygie et* (Vahlen: *Ortygia et*) és *si* helyett *sis*-t írva.

16. *A hét folyamág t. i. a Nilus ágai.*

21. *A kimélet is adja hatalmunk.* A *pietas*-t e helyen megközelítőleg csak a *kimélet* fejezi ki. (V. ö. Verg. Aen. VI, 823 «*parcere subiectis*».) A *pietas* itt semmi esetre sem «*patriotism*», mint Paley magyarázza.

23. *Anio*: I, 20, 8. jegyz. *Clitumnus*: II, 19, 25. jegyz.

24. *A dicső vezetékek*: III, 2, 12. jegyz.

25. *Itt van az Albai tó s Nemorensis.* Az Albai tó, a mai Lago

d' Albano Castell Gandolfo városa alatt fekszik hegyektől körülvéve. Nem messze tőle, Aricia mellett volt Diana berke, benne az Albai-tónál sokkal kisebb lacus Nemorensis (ma: Lago di Nemi). Mindkét tó már fekvésénél fogva is kiváló természeti szépség.

26. *És az a víz, Pollux hol megitatta lovát.* A római forumon fakadt volt egy forrás, Juturna nevű, a hol a hagyomány szerint a Regillus-tavi győztes csata után két fehérbe öltözött lovas itatta meg a lovát s a népnek a sereg győzelmét jelentették. Ezek Castor és Pollux voltak, a kiknek aztán azon a helyen templomot építettek.

29. *Nem zörög Andromedán a bilincs . . .* l. I. 3, 3. jegyz.

30. *Phoebus meg nem ijed,* azaz Phoebusnak, a Napnak, nem kell félnie, hogy nálunk olyan lakomát lát, mint Thyestes lakomája volt Görögországban, a kinek saját gyermekeit találta fel bosszuálló testvére, Atreus.

31—32. *Nincs tűz, romlását okozó egy messzelevőnek . . .* Célzás Meleager történetére, a kinek meg kellett hálnia, mikor anyja, Althæa — testvérei megölésén való bosszúból — tűzbe vetette azt a hasáb fát, melytől fia élete függött. (L. Ovid. Met. VIII, 260 skk.)

33. *Pentheus:* III, 17, 24. jegyz.

34. *Váltságul szarvast . . .* t. i. váltságul Ighigeniáért.

35. *Szarvakat itt vágytársának Juno se növeszthet,* mint Iónak növesztett, mikor féltékenységevel arra kényszerítette Jupitert, hogy tehénné változtassa Iót. L. I, 3, 20.

37. *Nem hajt össze Sinis fákat.* Sinis ama hirhedt útonállók egyike, kiktől Theseus szabadította meg Attika partjait. Két lehajlított fenyőfához kötötte az utasokat, úgy tépette szét, mindaddig, míg Theseus őt is hasonló sorsra nem juttatta. (Pausan. II, 1, 4.) *Szirtről se taszít le,* mint Sciron (?) III, 16, 12. jegyzet. A költő azonban, úgy látszik, itt ezt is Sinisről mondja.

41. *Nép lesi a szavad itt.* Itt az *eloquium* helyett *alloquium*-ot ajánl Otto (Herm. 23, 44.). Tetszetős, azonban az előbbi vers inkább az *eloquium*-ot kívánja.

23. Az elveszett könyvecske.

E bájos, igazán modern ízű költeményben jegyzőkönyvecskéjének, voltaképp kézi írotáblácskájának elvesztésén búsul a költő. Nem volt ugyan külső értéke, de Cynthiának apró üzeneteit (billets doux) foglalta magában, azok tették becsessé. Elküldi tehát szolgáját, hirdesse ki, hogy a becsületes megtaláló illő jutalomban részesül. E jegyzőkönyvecske néhány, viasszal bevont s egymáshoz fűzött vékony falemezből állott, melyek puszpáng-fedéllel voltak ellátva s alkalmas lehetett beleírt üzenetek tolmácsolására.

17. *És a mit csak kitalál egy ügyes lány-elme.* A kéziratoknak az összefüggésbe nem illő *dolens* szavát Broekhuyszen javította *volens*-re.

18. *Egy pásztor-órát ha izen.* *Ducitur* helyett Lachmann helyesen fogadta el a Groninganusból a *dicitur*-t.

24. *Az Esquilinuson.* Az Esquilinus nedves, egészségtelen része volt Rómának, de Mæcenas levezette a vizét, kerteket varázsolt reá s maga is ott lakott; ezért mondhatta Horatius (Sat. I, 8, 14.) «nunc licet Esquiliis habitare salubribus». Mindamellett Propertius még IV, 8, 1 is nedvesnek nevezi az Esquilinust.

24. Búcsú.

E költemény a Cynthia iránti szerelem palinodiája s a végleges szakítás útlevele. Egyenes czáfolata különösen a III, 8, 35-nek. A jobb kéziratok, nevezetesen a Neapolitanus szerint itt voltaképpen két költeménnyel van dolgunk, az első áll az 1—20 versekből, a második a többiből. Azonban a kiadók többnyire egy költeményként közlik, Lachmann is, a ki helyesen mutat rá a legelső és a legutolsó verssor rokonságára, valamint arra is, hogy a 21. vers (*Risus eram...*), nem kezdhet új költeményt. Egy költeménynek tartja Brandt is (Q. Pr. p. 31.).

4. *Most pirúlok, hogy tégedet dicsőít dalom.* Félreértette e verset Otto (Herm. 23, 44), a ki szerint ez kérdés és a költő kérdi

Cynthiától, szégyenli-e Cynthia, hogy az ő költeményei híressé tették. *Te* nem a *pudet*-hez tartozik, hanem ehhez: *insignem esse*; a *pudet*-hez pedig hozzáértendő: *me*.

5. *Dicsértelek*... mint pl. II, 3, 9 skk.

7. *Szinedet a rózsás hajnal másának hirdetem*. Ezt a hasonlatot nem találni másutt Propertius költeményeiben; némileg hasonló nyilatkozatok: II, 3, 12. 43. 44.

9. *És e kört nem gyógyíthatta barátim tanácsa*. V. ö. I, 1, 25.

10. *Thessali banya* t. i. varázslatával.

11. *Bevallom*... Visszatértem a kéziratok olvasásához: *fatebor*, mely helyett Vahlen Livinejus coniecturáját (*fatebar*) fogadta el.

15. *Most koszorus csónakommal*... V. ö. Verg. Georg. I, 304.

19. *Ha isten vagy, oh Ész!* Az Ész istenasszonyának, ép úgy mint a Fidesnek, Concordiának, temploma volt Rómában (Ovid. Fast. VI, 241.).

25. 3. *Képes valék öt éven át tartó szolgálásra*. E fontos, de többféleképp magyarázott chronologiai adatnak fejtegetését lásd a Bevezetésben.

10. *Kit sohase tört be haragom*. V. ö. II, 5, 22.

JEGYZETEK A NEGYEDIK KÖNYVHÖZ.

E negyedik könyvbe foglalt tizenegy elégiáról azt tartja *Lachmann*, hogy a költő bevérgzetlen és rendezetlen állapotban hagyta hátra őket s halála után barátai állították így össze és adták ki. Ezért ő nem is tartja érdemesnek, hogy sokat foglalkozzék velük. Lépten-nyomon hézagot konstatál bennük. *Lachmann* e *Propertius*-kiadása óta (1816) azonban egészen más eredményekre jutott a kritika. Többen kimutatták, hogy ez a IV. könyv metrikus szempontból sokkal csiszoltabb az előbbieknél (*Fürstenau*: *Quæst. Prop. Rinteln* 1845 p. 15 skk. *Eschenburg*: *Quæst. Prop. Miscell. a societate philol. Bonn. és Observ. crit. in Prop. Bonnæ* 1865. *Reisch*: *Properz-Studien*; *Wiener St.* 1887. 134 skk.), nevezetesen *Eschenburg* kimutatja, hogy míg *Propertius* az előbbi könyvekben mindennemű metrikai licentiákat megengedett magának, a IV. könyv (nála V-ik) 1. 2. 4. 6. 9. 10. és 11. darabjában a leggondosabban került minden licentiát, csakis a 3. 5. 7. és 8. elégiában találni licentiákat. Továbbá *Otto* (*Die Reihenfolge der Gedichte des Properz*, *Hermes*, 20, 552—572) a IV. könyvben ép úgy föltalálja a költő rendező kezét, mint az előbbi könyvekben. Különösen meglátszik ez mindenütt a könyvet kezdő és könyvet végző költeményeken. Másfelül akadtak újabban kritikusok, a kik még *Lachmann*nál is messzebb mentek és e negyedik könyvet egészben vagy részben el akarják vitatni *Propertiustól*. Így *Chr. Heimreich* szerint (*Novæ Quæst. Prop. symbola Phil. Bonnensium* p. 674—679) az utolsó elégia kivételével az egész könyv kétes eredetű s valószínű, hogy annak a *Passennus Paullusnak*, a kiről

Plinius szól (Ep. VI, 15) s a ki ősei közé számította Propertiust, több elégiája maradt fenn benne. Heimreich nézeteiben osztozik *Carutti* az ő kiadásában. Ellenben a könyv propriusi eredete mellett szállnak síkra *Voigt*: de quarto Prop. libro Helsingf. 1872. *Kirchner*: de Prop. libro quinto capita sex. Wismar 1882. *R. Scharf*: Quæst. Prop. Halis Saxonum 1881., és — egyes helyek elvetésével — *Chr. Lütjohann*: Commentationes Prop. Kiliæ 1869.

1. A régi Róma.

Ennek az elégiának 1—70 verseit *Hertzberg* a Callimachus *Ἀλτῖα*-jának példájára tervezett archæologikus tartalmú költeményfüzér (Origines) bevezetésének tartja. *Lütjohann* csak e részt hiszi valódinak — a 39—54 kivételével — ; a 71. verssel kezdődő részt pedig Tullustól származtatja (!) A 39—54. versek eredetiségét védi *Heydenreich* (Q. Pr. p. 35) némely áthelyezésekkel. Az 1—70. verseknek egységét és összefüggését bizonyítja *Brandt* (Q. Pr. p. 35 skk.), de a 71. verstől való részt szintén új költeménynek tartja. Az említett első résznek (1—70) ugyanis tartalma és összefüggése a következő:

- a régi Róma képe (1—8);
- a régi község leírása (9—16);
- az istentisztelet (17—26);
- a hadügy (27—30);
- ily csekély kezdetekből állt elő a későbbi nagyság (31—38);
- jobb volt ide telepedniök Trója isteneinek, mint honukban maradni (39—40);
- már az elinduláskor kedvezők voltak a jelek (41—47);
- megérkezésükkor szerencsés föld fogadta be őket (48—54);
- maga Mars isten küldte el farkasát dajkának (55—56);
- ezekről a dolgokról akarok énekelni s szülőföldemnek dicsőséget szerezni azzal, hogy az ősi Róma szent dolgait, ősi helyeinek mythosait költeményekbe foglalom (57—70).

A költemény második része (71—150) azonban szerintem szoros összefüggésben van a megelőzővel. A költő mintegy maga ellen Horus csillagjóst lépteti fel advocatus diaboli-nak, a ki a

költőnek fentebb kifejtett szándékával szemben figyelmezteti őt, hogy erejét fölülmuló feladatra vállalkozott (v. ö. III, 9, 5.) s nem számíthat Apollo és a múzsák támogatására (71—74); ezután

felsorolja azokat az eseteket, a melyek bizonyítják, hogy az ő jóslata mindenkor bevált; szavaiból kiérzik a nagyzás humora, melyen át a költő skepsise tükröződik (75—118);

most áttér a jós a költő sorsára, a melyet kezdettől fogva ismer (v. ö. Aeschylus Agamemnonában Cassandrának a múltra vonatkozó leleplezéseivel), hogy Umbriában született, atyját korán elveszté, javait elkobozták; mikor férfitógát öltött, Apollo dalt sugallt neki, de avval a kikötéssel, hogy ne énekeljen harci dologról, nagyszabású tárgyakról, hanem írjon elégiát, ez lesz az ő harcztere; úgyis, ha szerez is dicsőséget, egy leány elrabolja azt tőle s az szabja meg sorsát; semmi más veszedelemtől nem kell tartania, csak ettől az egytől, melyet a Rák jegye (valószínűleg e jegy alatt született Cynthia) hoz reá (119—150).

Csodálnunk kell a költő inventióját és alakító erejét, hogy ebben az egy költeményben múltat, jelent és jövőt ily egységes egészbe tudott foglalni, hogy ez egy költeménybe egész én-jét, még pedig subjective és objective, bele tudta önteni. Vannak e költeményben egyenetlenségek, feltűnő átmenetek, homályos célzások, szeszélyesen változó hangulatok s ezeket nem tudjuk mind megmagyarázni, mert nincs meg hozzájuk a kulcsunk: a költő életének, viszonyainak, fejlődésének biztos ismerete. De épen ezért nem vagyunk feljogosítva kalandos föltevésekre és merev hibáztatásokra. E költeményt és társait ismerni kellett Ovidiusnak, a ki oly gyakran hű utánzója Propertiusnak, mert *Fasti* cz. művének a gondolatát sehonnan se vette Ovidius máshonnan, mint Propertius e költeményeiből, melyeknek a gondolatát viszont Callimachusnak ily archæologiai tárgyú *Ἀττια*-ja adta. Csak azt nem szabad hinnünk, hogy Propertius a három első könyv befejezése után fogott volna hozzá e költemények írásához. Kétségkívül előbb írta ezt az első költeményt, mint a III. könyv utolsó elégiáját.

Valószínűnek tartom, hogy a III. könyv elégiáinak írása közben kezdette meg ezeket s hogy az a gyöngye mentegetődzés,

melylyel Mæcenás biztatására válaszol (III, 9), már csak külső lepel, mely alá — sikerében kételkedve — költészete ez új irányú termékeit rejteni igyekszik. E föltevésemre az is jogot ad, hogy a III. könyv az, melyben szerelmén kívül más tárgyakat is megénekel s a III. könyv 17. elégiájában ugyanaz a felfogás nyilatkozik boldogtalan szerelméről, mint a jelen költemény 139—150. verseiben s mert épen a III, 17 az, a melyben a költő más tárgyú költemények írására (nevezetesen Bacchus dicsőítésére) akar vállalkozni, csak szerelme kínjaitól megszabaduljon.

3. *A hajós Phoebus palatinusi háza.* Augustus az actiumi győzelem emlékére templomot épített a Palatinuson Apollo Navalisnak, a ki őt akkor megsegítette. E templom építését Kr. e. 28-ban fejezték be. L. II, 31-hez való jegyz.

4. *Hontalan Évander nyája.* Évander, arcadiai király, elűzve honából, a Palatinus hegyén alapított gyarmatot, melyet fiáról, Pallasról, Pallanteumnak nevezett. (Vergil. Aen. VIII, 51 skk.)

7. *Pusztá hegy ormáról dörgött tarpéji atyánk is,* mert még nem állott a tarpéji sziklán Juppiter Capitolinus temploma. (V. ö. Verg. Aen. VIII, 347.)

9. *Ott, hol lépcsőin Rémus kunyhója felötlék.* A Palatiumon még a költő idejében is fentartották Romulus és Remus kunyhóját, azaz eredetileg a Faustulusét, a hol az ikrek felnövekedtek.

13. *A régi Quiritest,* azaz a régi polgárokat. Quirites nevüket a sabinusokkal való összeolvadáskor kapták Cures sabinus városról.

14. *Száz a mezőre ha gyült.* Romulus eredetileg száz senatorból alkotta a senatust.

15—6. *Hullámozó kárpit...* A színház fölött kifeszített s a nap hevétől védő szőnyeg-féle szöveteket kell érteni, a minők pl. Marcellus színházában voltak. Ünnepies alkalmakkor crocosos (sáfrányos) vízzel vagy borral hintették meg a színházat a levegő felfrissítése végett.

17. *A külföldön keres istent.* V. ö. II, 33, 19 skk.

19. *A Parilia ünnepi napját.* A Parilia vagy Palilia Pales mezei istenasszony ünnepe ápril 21-én, Róma alapításának napján. Szénarakást gyűjtottak meg s azt átugrálták a megtisztulás jeléül.

20. *Lóvért hintenek áldozatul.* A Mars mezején minden októberben lovat áldoztak a hadi istennek; de feláldozás előtt levágták a lónak a farkát s gyorsan a városba vitték, hogy Numa tűzhelyén, a későbbi Vesta templomában, csepegjen le a vére. A megaludt vért aztán eltették és hat hónap múlva a Pariliákon felhasználták az áldozatokhoz. (Ovid. Fasti IV, 733 skk.)

21. *Vesta ... örült a virágkoszorúza számárnak.* A számár Vestának volt szentelve, mert a mythos szerint a számár ordítása keltette föl Vestát álmából s megmentette a hozzá közeledő Priapustól. Ezért Vesta ünnepén, június 11-ikén, a Vesta tiszteletére tartott ünnepi menetben egy felkoszorúzott számár is részt vett (Ovid. Fast. VI, 313 skk.), Vesta áldozati szereit pedig tehenek húzták.

23. *Hizlalt kan hinté vérével ...* A Compitaliát, vagyis az utcák, városnegyedek védő isteneinek (Lares) ünnepét egyszerűen ülték meg, nem úgy, mint később, suovetauriliákkal.

25. *Börbe buvott szántó ...* Itt a Lupercalia ünnepről van szó. Faunusnak ugyanis, mint a nyájak védőjének *Lupercus* volt a neve s februárius 15-ikén az ő tiszteletére ülték a Lupercaliákat a pásztorok és nyájak megtisztítása végett. Az áldozat bemutatása után Faunus papjai (Luperci) rendszeren a Fabius- és Quinctius-nemzetségből valók, az áldozati állatból szíjakat hasítottak s ugyanazon bőrből kimetszett kötényben, egyébként meztelenül szaladgáltak a városban s ütlegettek a szembe jövőket. Viselős asszonyok szívesen megütlegeltették magukat, mert ezt áldáshozónak tartották.

29. *A sisakos Lycmon.* Lycmon vagy Lucmo (Lucumo) vagy az etrusiai főemberek neve volt, vagy a Lucumók őséneke neve. Ezekről nevezték el aztán a Luceres-törzset, mely a Ramnes- és Titissel együtt Rómának három legrégibb tribusa (törzse) volt.

33. *Tültett Rómán a városlatti Bovillae.* Lachmann a kéziratokbeli *parva minus urbe* helyett ezt coniciálta: *parva minus urbe* s így érti: Bovillae, a mely most Róma külvárosa, akkor a még kis Rómától messze esett. Azonban a *parva minus*-ban levő synizesist meg nem engedhetőnek bizonyítja Eschenburg (Obs. crit. in Pr. 1—28.) s vele tart Heydenreich is (Q. P. p. 31.). A kéziratok olvasása elég értelmes.

35. *A fehér sertés neve rajta.* Ascanius a kapott jóslat értelmében ott alapította meg Alba-Longát, a hol egy fehér sertést talált harmincz malaczával. Ezért lett a város neve *Alba* azaz fehér. (Verg. Aen. VIII, 42 skk.)

37. *Róma fiának nincs más jussa az ősi nevén kül.* Csak nevét örökölte Romulustól, vérét azaz természetét Mars farkasától, a mely Romulust szoptatta.

40. *Dardani had,* a dardanusoknak azaz Aeneasnak hada.

41. *Kár nem esett vala bennök,* t. i. hogy Aeneas és társai, a kik Róma alapítására voltak hivatva, nem vesztek el Trója fel-dúlásakor.

43. *A remegő atya:* Anchises, a kit fia, Aeneas, vállán vitt ki az égő Trójából. (Verg. Aen. II, 707 skk.)

45. *Innen eredt Decius heve...* Azaz Aeneas önfeláldozása adott példát másoknak is az önfeláldozásra. *Deciusról:* III, 11, 62. jegyz. *Brutusnak a bárdja.* Brutus saját fiait kivégeztette, mivel a köztársaság ellen összeesküdtek.

46. *Caesar fegyvere...* Augustus győzelmes fegyvereiről van szó, melyeket — a költő szerint — Vénus adott Augustusnak, mint Homerosnál Thetis ad fegyvereket Achillesnek.

47. *Újra kelő Ilion:* Róma mintegy Trója megújhodása.

50. *Rémus Aventinon tartsa meg áldozatát.* Kétes hely, melynek nincs kielégítő magyarázata. Rendesen úgy értik, hogy a Sibylla a Remus megöléseért Romulustól tartandó engesztelő áldozatról szól, e szerint a vers fordítása ez volna:

Engesztelje Remust Romulus áldozata.

Azonban valószínűleg helyes Hertzbergnek az észrevétele, hogy aligha említhetné a költő a birodalom boldogságának zálogául a Remus megöléseért való áldozatot, a Remuriát, s *Florusnak* nála idézett helye (I, 1): «Gemini erant: uter auspicaretur et regeret, *adhibuere piacula,*» azt mutatja, hogy itt a Sibyllának ama tanácsáról van szó, mely szerint az ikreknek áldozatot kell tartani, hogy az istenek akaratát megtudják. Ezt a felfogást leginkább azért helyeslem, mert az *Aventino Remo*-t a *dixit* mellett csak részes határozónak érthetem, s nem a *pro Aventino Remo*-val egy jelentésű véghatározónak.

51. *A trójai jósnő*: Cassandra, Priamus leánya. Priamust Achilles fia, Neoptolemus ölte meg. Ekkor dörgött a fülébe Priamusnak leánya jóslata, hogy a görögök meg fogják keserülni győzelmüket.

61. *Enniusunk*: III, 3, 6. jegyz.

63. *Umbriában* született Propertius, a ki most már büszkén *Római Callimachusnak* nevezi magát. V. ö. III, 1, 3.

65. *A völgy öliből égneek meredő várt*: kétségkívül a költőnek itt pontosabban meg nem jelölt születése helyére vonatkozik. Lásd alább a 125. verset.

69. *Dallom az ünnepeket, szent helyeket ősi nevükkel*: itt adja meg a költő Callimachus *Ἀττα*-jának nyomán tervezett új tárgyú költeményeinek expositióját.

71. *Oktalanúl hova törsz*. Itt kezdődnek a csillagjós *Horusnak* szavai, a ki le akarja beszélni a költőt új vállalatáról.

73. *Elfordul műzsád, ha dalolsz . . .* Itt a szöveg romlott («accersis lacrimas cantas»). Heinsius ezt coniciálta: *Aversis Charisin cantas*: a Charisok, Gratiák ellenére énekelsz; Pucci: *aversis musis cantas*. Ez utóbbit fogadtam el Vahlennel, ámbár e helyen igen tetszetős a Bæhrens coniecturája: *accersis lacrimas cantans* (i. e. rem doloris tibi plenam incipis heroica cantando). L. Brandt: Q. P. p. 19.

76. *Itt emez érczgömbön csillagokat repítek*. Egy érczgömbön oda voltak erősítve a csillagok és pályájuk (a Zodiacus), s ezt a jós az égövi constellatióknak megfelelőleg állítja föl, hogy jósolhasson.

77. *A babyloni Horops*. A csillagjós itt származásával dicsekszik, mely szerint a legkiválóbb astrologusok az ő ősei voltak. Horopsot különben nem ismerjük. A tarentumi Archytas, Pythagoras tanítványa, szerepel Horatiusnál: Carm. I, 28. *Conon* alexandriai matematikus volt. Ne keressük, — mondja Hertzberg, — hogyan hozzuk össze a tarentumi Archytas nemzetségét az alexandriai Cononéval és a chaldæus Horuséval. A dicsekedő ember nem akart egyebet, mint híres matematikusoknak a nevét mindenünnen összeszedve atyai és ősi nevekként emlegetni.

81. *Istenigék eladók, aranyon Jupitert is nyerni.* Ezt az olyan astrologusokról mondja Horus, a kik mesterségükkel visszaélve hazug jóslatokkal kereskednek.

84. *Saturnust, mely bajba keríti fejünk.* A Saturnus csillaga baljóslatú volt.

87. 88. E distichon, melynek az értelmét e helyen bajos felfognunk, inkább helyén volna a 68. vers után, csak hogy akkor a 83—86 sorok számára nem volna állitmány (dicam).

89. skk. *Megmondám...* Itt példákat hoz fel Horus annak bizonyítására, hogy az ő jóslatai eddig is mindig beváltak. Az egyik *Arria* példája, kinek két fiáról, *Lupercusról* és *Gallusról* megjósolta, hogy elvesznek a harcban, s kapzsi anyjuk, talán harci zsákmányra vágyva, mégis harcba küldte őket, s fiai oda veszték. Ez az esemény kétségkívül a költő korában történt, de kik voltak szereplői, nem tudjuk. A másik példa a *Cínaráé*, a kinek születését jó tanácsával elősegítette. Egyébként ezt sem ismerjük. *Lucina* a szülés istennője.

103. *Zeus fövényes barlangja.* Libyában volt Zeus Ammon híres jóshelye. A dicsekvő astrologus még ennek is fölébe helyezi a maga jóslatait, valamint az állati rostokból (johokból), madarak repüléséből és halott-idézésből való jóslásoknak.

109. skk. *Jó tanuság lészen Calchas* t. i. arra, hogy inkább kell hinni a csillagjósoknak, mint más jövendőmondóknak. *Calchas*nak sem kellett volna hinni; ő ugyan felszabadította a hajóhadat, de *Iphigenia* vére árán s végre sem érkeztek szerencsésen haza a görögök *Trója* feldúlása után, mert *Nauplius*, *Euböa* királya, hogy fia, *Palamedes* haláláért bosszút álljon, csalfán gyújtott tüzekkel végveszedelembé sodorta őket. V. ö. III, 7, 39. jegyzet.

117. *Győztes Ajax.* *Ajax*, az *Oileus* fia, elragadta *Cassandrá*t *Pallas* oltárától, s ezért a haragvó istenasszony a tengeren villámmal sujtotta a szentségtörőt. (V. ö. Verg. Aen. I, 40.)

121—132. *A vén Umbria szült...* Itt Horus költőnk főbb életrajzi adatait sorolja föl. *Mevania* (a mai *Bevagna*) *Umbriának* megerősített régi városa a *Clitumnus* és a *Tinia* egybefolyásánál. Némelyek épen *Mevaniát* tartották a költő születése helyének. Az *umber tó langyos*. Az umber (umbriai) tavon valószínűleg a *Clitum*

nus egy kibővülését kell érteni. *Asisium meredek csúcsán*. A kéziratok érthetetlen *Asis*-át Lachmann és Haupt kitűnő coniecturájával bátran *Asisi*-val helyettesíthetjük s a következő vers mutatja, hogy ezt, *Asisiumot* (ma *Assisi*) kell a költő születése helyének tartanunk, mert különös volna, ha e helyen a tulajdonképeni születéshely nem volna említve. A *zord mérőőrüd elragadá javaid*. Propertius, ép úgy, mint Vergilius vagy Tibullus, a veteranuskatonák javára történt földfelosztáskor, Kr. e. 41-ben, elveszté birtokát. *Arany bullád lecvévk*. A szabad születésű római gyermeknek egy amuletszerű szívalakú ékszert kötöttek a nyakára s csak 16 éves korában vették le róla, mikor a házi istenek tűzhelye előtt ráadták a férfi-tógát. A felszabadultak gyermekeinek bőrből volt a bullájok.

135. *Hát csak költs elegost*, azaz elégiát. *Csalfa művet*. Az elégia csalfa mű, talán mert csalfasággal, a nő csalfaságával foglalkozik. Némelyek szerint ezek a 146-ik versig Apollo szavai. Azonban valószínűbb, hogy Horus jóslata (természetesen vaticinatio post eventum).

136. *Irjon a többi sereg*. V. ö. III, 1, 12.

138. *Vénus magzatinak*, a Cupidóknak, a kik rajtad gyakorolhatják hatalmukat.

139. 140. *Győztes pálmád . . . játszva ragadja el*. Azaz akárhány diadalt nyersz Vénus magzatain azzal, hogy a szerelemnek nem hódolsz, Cynthia mind elragadja tőled, mert igájába hajt.

141—2. *Álladból a belé szegezett horgot ha kiverted . . .* azaz: ha megmenekedtél is a szerelem rabságától, Cynthia hatalmától, azért sinyleni fogod a szakítás sebet örökre.

143. *Kénye szerint látod napod, éjed ilyennek, olyannak*. V. ö. I, 5, 11.

150. *A nyolczlábú Rák jegye vész te reád*. E czélzást nem értjük biztosan. Valószínűleg Cynthiara czéloznak e szavak, a ki talán a Rák jegye alatt (júniusban) született; vagy talán szerelmük kezdete esett ebbe az időbe. Némelyek Cynthia kapzsiságára látnak itt czélzást, minthogy Manilius szerint a Rák jegyében születettek kapzsiak lesznek.

2. Vertumnus.

Vertumnus a változás, csere-bere istene, különösen pedig a változó évszakoké és terményeiké, nevezetesen azon változásoké, melyeken a gyümölcs, éréseig, átmegy, különösen pedig a gyümölcserlelő ősz istene, kinek októberben ülték ünnepét, a *Vertumnaliát*. A változások révén istene a kereskedésnek is. A görög *Dionysos*hoz hasonlóan majd ifjunak ábrázolták, majd meglett embernek, szakállasan, kalászkoszorúval, gyümölcsös kosárral stb. Ebben a költeményben magát *Vertumnust* beszélgeti a költő s elmondhatja vele nevének magyarázatát (t. i. neve a *verto*, fordít, igétől származik, ered. *vertomenus*) s működését. Rómában több szobra volt *Vertumnus*nak; itt arról a szobráról van szó, a mely a *Vicus Tuscus*-on állott, a *forum Romanum* és a *Circus Maximus* között, a honnan, mint a 6. versből kitűnik, az egész forumot beláthatta. Talán ezért támadt az a hiedelem, hogy ez az isten tusk (etruriai) eredetű s *Volsinii* etrusk városból (l. a 4. verset) került Rómába, melyet a rómaiak Kr. e. 280-ban feldúltak. V. ö. Varro de L. L. V, 46. «ab eis (Tuscis) dictus vicus Tuscus, et ideo ibi Vortumnus stare, quod is deus Etruriæ princeps». A költemény négy utolsó sorából kitűnik, hogy a szóban levő ércszobor bizonyos *Mamurius*nak a műve volt. Ez a szobor szól tehát a supponált kíváncsi idegenhez (a „hospes”-hez IV, 1, 1) s magyarázza meg neki az ő isteni mivoltát. (L. Chr. Lütjohann: *Commentationes Prop. Kiliæ*. 1869. p. 48.)

4. *Volsin homom*: *Volsiniit*, Etruria hatalmas városát. *A harc idején*: nem *Volsinii* földulásakor, hanem az 51. versben említett harc alatt.

5. *Kedves e tarka csoport*, mely a *Vicus Tuscus*-on hullámozott.

7. *Itt tört a Tiberis . . . utat*. Az eredetiben: *Tiberinus*, a *Tiberis* istene. A *Vicus Tuscus*hoz közel volt a *Velabrum* nevű városrész, mely régebben a *Tiberis*től el volt öntve s akkor lett szabad, mikor a *Tiberis* megváltoztatta folyását. A *Velabrum* nevét ezért a *vela*-val (vitorla) hozták kapcsolatba. Ovidius szintén a *Tiberis* elfordulásától származtatja *Vertumnus* nevét (*Fast.*

VI, 410 «Nomen ab averso ceperat amne deus»), mintha eredetileg *Vertamnus* lett volna.

9. *Magzatiának* t. i. a mellette lakó népnek, a kiket a folyó is táplál.

10. *Forgó isten*. A szójátékot (*Vertamnus* : a verso amne) csak nagyon hiányosan lehetett visszaadni. Paley és Postgate, kétségkívül helyesen, *Vertamni*-t írnak.

11. *A forgó év termései nékem adóznak*, a mennyiben a termések zsengeit *Vertumnus*nak áldozták.

12. *Forgó istennek szenteli azt is a nép*, azt is, t. i. az évet és az évszakokat. Itt Paley és Postgate az adott népies etymologia szerint ismét helyesen *Vertanni*-t írnak. *Vulgus* régi itáliai conjectura a kéziratok *rursus*-a helyett, Vahlennel elfogadtam. Mások a *credidit* helyett írnak *creditur*-t.

15. *Láthatsz ért szilvát . . . t. i. itt az én lábam előtt, mint nekem felajánlott áldozati zsenget*.

17. *Itt váltá be szavát . . . a kertész*. Ez is *Vertumnus* hatását bizonyítja, a ki megsegítette a kertészt, hogy a beojtott körtefáról almát kapjon.

19. *Ártó hír, ne hazudj!* *Vertumnus* azt mondja, hogy nevének eddig felsorolt népies etymológiái nem helyesek, mert ő arról van elnevezve, hogy minden alakra rátermett. E sort így írja Ribbeck (Rh. M. 46, 331): «Mendax fama, iaces, falsus mihi nominis index». (Lachmann: *falsa es mihi n. i.*) Szükségtelen.

21. *Rátermett ez a test*. Itt inkább saját magáról szól *Vertumnus*, nem a szobráról.

23. *Cósi selyembe boríts*. L. I, 2, 2 és II, 1, 5.

29. *De ha rám koszorút fonsz*, mint a hogy a mulatók felkoszorúzták magokat.

31. *Mitra övezze fejem*. A mitra phrygiai gyapjusüveg, főkötőféle, a minővel Bacchust is ábrázolták.

36. *Könnyeden egy lóról a ki a másra szökell* t. i. az u. n. *desultor*, a ki a circusbán hol két, hol négy lovat szőrén lovagolt s egyikről a másikra szökellt.

38. *Mint takaros kalmár végezem útaimat*, t. i. a portéka ajánlása végett.

39. *Pásztorul is láthatsz . . .* A kéziratok olvasását («*pastorem ad baculum possum curare* vagy *curvare*») helytelennek találva sokan próbálták e helyet javítani. A sok kísérlet közt még legkelégítőbb *Waardenburg* coniecturája, a ki a *curare* helyett *simulare*-t ír. (Ugyanezt javasolja Lütjohann id. ért. p. 8.) Azonban Jacob, Hertzberg, Müller, Keil és Vahlen megtartják a kéziratok szavát s e kifejezést *pastorem curare* egyjelentésűnek veszik ezzel: *pastorem implere* (a pásztor szerepét betölteni). Biztos javítás hiányában én is megtartom a hagyományt, ámbár azt hiszem, hogy *curvare* a helyesebb olvasás s pragnans értelemben veendő t. i. *pastorem ad baculum curvare* = *pastorem ad baculum se curvantem imitari*. Nem megvetendő egyébiránt *Ribbeck* olvasása és magyarázata (Rh. M. 46, 331), a ki ezt írja: *curvarier* (e. h. *curare vel*) s a *pastorem*-et a *baculum* jelzőjének tartja, úgy hogy *pastorem ad baculum* = «am Hirtenstabe».

40. *Por közepett*, talán: a *poros országúton*, nyár derekán, mint a paraszt leány, a ki a faluról a városba siet, hogy rózsáit eladja.

47. *Alakot kedvemre cserélek ezerszer*. Paley helyesen ismeri fel e szavakban, *vertebar in omnes* az istentől helyeselt etymológiát t. i. *vertomnus*. Persze ez is csak olyan népetymologia, mint a fentebbiek.

48. *A honi nyelv*: a római.

50. *A tusk negyedét*: a vicus Tuscus-t.

51. *Lycomedius eljöve*. Festus Paulli szerint p. 120. Lucumo vezérükről nevezték el a Lucomediusokat, a kik később Luceres nevet kaptak. Ebből az következik, hogy Lycomedius a Romulus segítségére ment tusk nép neve. E hely azon a hagyományon alapszik, mely szerint a szóban levő etrusk néptörzs segítséget adott Romulusnak a sabinusok ellen s Rómában telepedett le a róla nevezett tusk negyedben.

54. *Az ellenség* t. i. a sabinusok.

55. *Tógás* azaz békés.

59. *Jávortörzs voltam*. Azaz régente fából volt a szobra, míg Mamurius Veturius, az a mythikus művész, a kivel Numa a tizenegy ancile-t csináltatta, érczből nem öntötte meg.

62. *Oskus föld* = itáliai föld.

3. Arethusa Lycotashoz.

Arethusa levelet ír harczba ment férjének, Lycotashoz, melyben hűségét és szerelmét megható gyöngédséggel rajzolja. Nagyon valószínű, hogy Ovidius ennek az elégiának a hatása alatt írta az ő Heroidáit. Arethusán általában Aelia Gallát, Lycotason férjét, Postumust értik a commentatorok, mivelhogy a III, 12, mely ezekről szól, hasonló körülményekre vonatkozik. Hertzberg azonban nem tartja valószínűnek (Quæst. Prop. p. 22), hogy a kiket korábbi keletű költeményében saját nevükön nevezett, azokat most ál-neven nevezze s ennek az is ellene szól, hogy a Postumus a Lycotas-nak, Arethusa a Gallá-nak szótagszám és mérték dolgában nem felel meg s így a Bentley-féle törvényt megsérti. Fürstenau (Quæst. Prop. p. 17) ez eltérést avval magyarázza, hogy itt nem volt arra ok, a mire a szerelmes költeményekben, hogy t. i. a költemény eredetileg a kedves nevét foglalta magában, azért a közzétételkor csak szótagszám és mérték dolgában annak megfelelő nevet lehetett helyébe tenni. Itt a költő mindjárt az ál-neveket használta. E költemény keletkezésének ideje a benne említett hadjáratról ítélve Hertzberg szerint Kr. e. 20.. Lütjohann szerint (Comment. Prop. p. 89) 21. Lachmann, a ki a IV. könyv elégiáit általában töredékeseknek, kidolgozatlanoknak tartja, ebben a költeményben semmi hiányt nem jelez.

4. *Fakadó könnyeim árja hibás.* Utánozza e szép helyet Ovidius Her. III, 3. XI, 1.

7—10. *Másodszor látott . . . Bactra vidéke . . .* Bactra általában a messze keletet jelöli. A *sarmaták* a Dnieper és a Duna közt laktak. A *géták* thrák népfaj. *Neuricus* Jacob coniecturája *hericus* helyett. A *Neurusuk* t. i. sarmatiai népség. *Festett szekerén*: v. ö. II, 1, 76. A getákkal a messze északot, a britannusokkal nyugatot, az indusokkal keletet jelzi.

11. *Ilyen éjjeleket fogadál-e?* A kéziratok olvasása hibás. Neapol. «et parce avia noctes»; Gron. «et pactæ mihi noctes». Haupt (Opusc. II, 106) a Neopolitanus nyomán ezt coniciálta:

et pactae in savia noctes. Azonban a *savia*-t Propertius csak egy helyen (II, 29, 39) használja. L. Müller coniecturája: *pactae et mihi gaudia noctis* értelmileg helyeselhető, alakilag kevésbbé. Sokkal egyszerűbb javítás Volscussal a *pactae* után a *sunt* kimaradását föltételezni a Groninganusban, a hogy Lachmann, Hertzberg, Keil és Vahlen írják. Jobban is illik Arethusa szájába ez a kifejezés, mint a L. Müllertől ajánlott *gaudia*.

13. skk. *A mely utamra sötét fényt hinte . . .* A menyasszonyt fáklyavilág mellett kísérték férje házába s tisztasága jeléül vízzel hintették meg. Arethusa visszaemlékezve egybekelésük napjára, az utólag fölfedezett rossz jelekben találja mostani szerencsétlen sorsa magyarázatát. T. i. a fáklya nem égett jól, a víz nem az élet, hanem a halál vize volt, a menyasszonyi lepel nem volt helyesen a fején s a nász istene, Hymenæus, nem jött, mikor a nászdallal hívták, hogy az arát vezesse.

17. *Annyi kapun függnek . . . fogadalmim.* A város kapuit kell érteni, melyek mellett oltárok voltak a *Lares viales* tiszteletére. Ily helyeken volt szokás kifüggeszteni az írott fogadalmakat valakinek visszatértéért.

21. *Méltó vón, Ocnus kötelét hogy fonja.* Ocnus (ὄκνος) a megtestesült restség, a monda szerint az alvilágban arra volt kárhóztatva, hogy örökké kötelet fonjon, melyet, mihelyt egy darabbal elkészült, egy éhes szamár rögtön felfalt. Ezt a jelenetet nem egy fresco megörökítette s így általában ismeretes volt.

25. *Nyakadon foga helyét hagyja az új kedves.* V. ö. III, 8, 21. és IV, 5, 39.

29. *Hesperus*: az esti csillag.

35. *Araxes*: III, 12, 8. Ez a megegyezés is arra mutat, hogy itt ugyanazok a személyek szerepelnek, a kik ott.

43. *Hippolyte*: az amazonok királynéja.

48. *Jégpánczélt borít . . .* A kéziratokban olvasható *Africus* igen gyanus. Vahlen Schneidewin coniecturáját fogadta el (*tetricus*), azonban erről L. Müller helyesen mondja, hogy költőknél igen ritka. De a L. Müller coniecturája (*Aetheris*) sem mondható alakilag sikerültnek. Részemről, a sorban előforduló *frigore* daczára, azt hiszem, hogy az *Africus* helyén az archetypusban *Frigi-*

dus állott. Propertiusnál ugyanazon vagy hasonló szavak rövid közön elég gyakran előfordulnak.

51. 52. *Mért nekem ez?* E sor előtt hézagot jelez Lütjohann s vele Bæhrens. Lütjohann egyúttal (Comment. Prop. p. 38.) a 43—50 verseket a 28. után beékelendőknék tartja. De ezzel semmit se nyernénk s az ily váratlan átmeneteket már ismerjük. Arethusa nem akar magán semmi dísz, csak a férje kedvéért, ha az is látja. A *kristály*: itt kétségkívül valami drágaköves gyűrűt kell érteni rajta, nem kristálygolyót, a miről a II, 24, 12-ben van szó.

53. A *kalendán*: a hónap első napján. A *Lárokat*, a házi isteneket, azaz a *larariumot*, a hol a házi isteneket tartották. Vallásos actus volt a házban, hogy minden hónap elsején, nonáján (5. vagy 7. nap) és idusán (13. vagy 15. nap) az egész háznép egybegyűlt a házi istenek üdvözlésére. Ez az actus most ritkán, csak a hó elsején történik s akkor is csak egy szobalány tiszte.

55. *Kis kutyusom, Glaucis. Glaucidos*: Scaliger elfogadott coniecturája a kéziratok *Graucidos*-a helyett. Buecheler (Rh. M. 43, 297) ép ily elfogadhatónak bizonyítja ezt: *Craugidos* (v. ö. Antipater Sid. *Κραῦγῖς ὁ Θηρευτής*).

59. 60. A bagolyhuhogást vagy a mécs serczegését, mint mai nap is a babonás hit, jelentősnek tartották, nevezetesen a mécs serczegése jó jel volt és vendégnek az érkezését jelentette, ezért öntöttek bort belé, hogy még jobban serczegjen. (V. ö. Ovid. Her. XIX, 151 skk.)

62. A *pópa-sereg*. A pópa vagy áldozati szolga vitte az állatot az oltárhoz és ütötte föbe, a mikor aztán a *cultrarius* áldozati késsével leszúrta.

64. A *vezér illatos öltözetét*. Illatos, mert kelet az illatszerek hazája. Az ellenséges vezértől elvett zsákmány (*spolia opima*) volt a legnagyobb dicsőség.

66. *Megfordult lóról* . . . v. ö. II, 10, 13.

68. *Lándzsanyelet nyervén*. Az érczhegy nélküli lándzsanyél a vitézség jutalmául szolgáló katonai kitüntetés volt.

71. A *porta Capénánál*. A Capuai kapunál temploma volt Marsnak, a hol szokás volt ekképen adni hálát a férj szerencsés hazatéréseért.

4. Tarpeia.

E költeményben Tarpeia mondáját dolgozza fel Propertius. Tarpeia esetét így beszéli el Livius I, 11, 6 skk. «A római várnak Spurius Tarpeius állott az élén. Ennek hajadon leányát Tatius (a sabinusok királya) arannyal megvesztegette. Az akkor épen a vár falain kívül vízért ment volt az áldozatok számára. A befogadott ellenség fegyverével elborítva megölte vagy azért, hogy inkább az a színe legyen a dolognak, mintha erővel foglalták volna el a várat, vagy hogy példát mutassanak arra, hogy az áru-lóban nem kell bízni. Hozzáteszik a mondához, hogy a sabinusok nagy súlyú arany karkötőket és remek gyöngyös gyűrűket hordtak bal karjukon; ő kikötötte magának jutalmul azt, a mit bal karjukon hordanak; ezért halmozták rá pajzsukat az arany ékszer helyett». Ovidius is feldolgozta e tárgyat (Fast. I, 260 skk.). Hogy Tarpeia nem kapzsiságból, hanem a sabinusok királya, Tatius iránt való szerelemből nyitja meg a vár kapuját, az valószínűleg költőnk inventiója. (V. ö. Lütjohann id. ért. p. 50.) Niebuhr (Röm. Gesch. I, 253) «Die Dichtung des Propertius ist eine von keiner Sage berechnigte Übertragung der Skylla von Megara». Lachmann ezt az elégiát is nagyon megszaggatja a tőle föltételezett hézagokkal.

1. *Tarpei bérce ligetét.* A Capitolium délkeleti meredek falát hívták Tarpei sziklá-nak. A Tarpei liget pedig a Capitolium tövében volt. Ott fakadott a 4. versben említett forrás s ott volt eltemetve a monda szerint Tarpeia.

2. *Ős Jupiter kézre került küszöbét,* vagyis azt az erősséget, a hol később Jupiter Capitolinus temploma állott.

5. *Silvanus erdők és nyájak ős itáliai istene.*

15. *Tarpeia az áldozatokhoz.* Tarpeia t. i. a monda szerint Vesta-szűz volt, s az áldozatokhoz tiszta forrásvíz kellett. Egyébiránt ez az adat anachronismuson alapszik, mert különben a hagyomány egyhangúlag Numa királynak tulajdonítja a Vesta-szüzek rendének felállítását.

17. 18. *Vajjon a pusztá halál...?* E két verset az egész köl-

temény végére helyezi Brandt (Q. P. p. 43.). Már Broekhuizen és Burmann az utolsó distichon elé helyezték. Nem vették észre a költő indignatiójának jellemző kitörését e helyen, a hol épen kezdődik Tarpeia vétke. A catastropha ilyen proleptikus jelzése nem ritka a költői előadásban. Ez az, a mit Propertius költeményeiben balladai momentumnak tartok. A költő kevesli a pusztá halált, mert a szolgálatához és fogadalmához hűtlen Vesta-szüzet elevenen szokták volt eltemetni. (V. ö. Hor. Carm. III, 27, 37 «levis est una mors virginum culpæ».)

23. *Gyakran az ártatlan hold jósjele volt kifogása*, t. i. csak hogy a forráshoz mehessen, koholt jósjeleket, rossz álmokat adott elő ürügyül. A haj meglocsolása a baljóslat elhárítására való volt.

29. *Tarpeiai szirtre leülve*. Különös anachronismus, de nem szokatlan a római költőknél.

34. *Rabnő lennék bár, ámde a Tatiúsé*. Itt Vahlennel visszatértem a kéziratokhoz, nevezetesen a Neapolitanushoz (*conspiceresse Tati*); a Groninganus *arma*-t ír az *esse* helyett, a miből kiindulva Gronov *ora*-t coniiciált.

37—38. *A hadi ló . . . vigye át a sabin hadba sovár szívemet*. A kéziratok *reponet*-je helyett általában elfogadják Dousa és Broekhuizen coniecturáját: *reportet*. Különös feltevés Paleytől, hogy a *meos amores* magát Tatiust jelenti, s Tarpeia azt kívánja, vajha ő volna az a ló, a melynek az a boldogság jut osztályrészül, hogy visszaviheti urát a táborba.

39. *Bősz Scylla*: III, 19, 24. jegyz. Költőnk, mint általában több latin költő, összezavarta ezt a Scyllát egy másikkal, Phorkys leányával, a kit Circe ugató ebsereggel körülvelt tengeri szörnyeteggé, a hajósok rémévé változtatott a siciliai tengerszorosban.

41. *Testvér árulta el a Minotaurust*, t. i. Ariadne Theseus kedvéért. V. ö. II, 14, 8. III, 19, 11. jegyz. Az *út vak bonyodalma*: a labyrinthus, melybe a Minotaurus zárva volt.

43. *Ausonia* = Italia.

45. *Pallas tüze*. A Palladiumot néha összezavarták Vestával, a kinek templomában a Trójából hozott szobrot őrizték. Ovid. Trist. III, 1, 29 «hic locus est Vestæ, qui Pallada servat et ignem». (Paley.)

47. *Az egész városba' mulatnak.* A kéziratok olvasása (*tota pugnabitur urbe'*) méltán keltett gyanút maga iránt. Először is, hogy tudja Tarpeia, hogy másnap harcz lesz? a városbeliektől? hisz a harcz inkább az ostromlóktól függ, azokkal pedig még nem értekezett. Aztán, mint később kitűnik, nem is csatára készültek, hanem a Parilia ünnepének megülésére (73 skk. v.) s ez jobb alkalom is az árulásra. Ezért elfogadtam Ribbeck coniecturáját (Rh. M. 46, 332), a ki a *pugnabitur* helyett *potabitur*-t ír hivatkozva a 75. 78. versekre. Helyeselhető, de határozatlanabb és palæographiai szempontból is gyöngébb Palmer coniecturája: *cessabitur*. (Hermath. I, 173.) Viszont megtartottam a kéziratokkal a következő versben: *tu cape*, mely helyett Vahlen Lachmannal s másokkal *tu cave*-t ír. Tarpeia e szavakat kétségkívül Tatiushoz intézi, bár az nincs jelen, de Tarpeia úgy képzei, mintha vele beszélne, ép úgy, mint az 53. versben.

53. *Nem pedig azt az anyátlant.* Tarpeia anyátlannak nevezi Romulust, mert farkas dajkálta.

55. *Légyek bár szeretőd avagy palotádba királynő.* Kétes hely. Kéziratok: *Sic hospes pariamne tua regina sub aula*. Igen sok coniecturával ostromolták e helyet. Szép a Vahlen coniecturája: «*si posces*» . . . , de egyszerűbb Heinsius coniecturája nyomán («*Dic, hospes: spatiorne tuam regina sub aulam*») az egy *dic*-et elfogadni (mint Otto tanácsolja Herm. 23, 45.): s minden rendén van. Tarpeia neje óhajt lenni Tatiushoz, de ha az nem akarja, szeretőnek is elmegy.

59. *Megszünteti nászom.* A kéziratok olvasását: *solvere nuptae*, mely szerint Tarpeia itt a sabin nőket szólítná fel frigykötésre, a mihez éppen nem illik a 62. versbeli *vestra arma*, Madvig és Lütjohann (Comment. Pr. p. 20) szerint így változtattam: . . . *solvere nupta*. Tarpeia szeretőjévé is kész lenni Tatiushoz, de inkább szeretne felesége lenni; ezt a gondolatot fűzi tehát tovább s ennek áldásos következményeit emlegeti.

68. *Hogy újabb furia lángja közelg* azaz a remélt nyugalom és édes álom helyett szenvedélye furiája fogja kínozni. Sőt, mint a következő distichonból kitűnik, maga Vesta, az ő istenasszonya, válik az ő furiájává, hogy a megtévedett papnőt teljesen meg-

rontsa. Vesta a trójai tűz gyámolítója, mert az ő védelme alatt álló trójai tűz lett Rómának is szent tüze, mely az egész állam fenmaradásának biztosítója.

71—2. *Úgy tombol, valamint . . .* A Thermodonról: III, 14, 13. *Strymonis*-on rendesen amazont értenek, mások *bacchansn*ót. Azonban az amazonok laktak a Thermodon mellett. A *ruit* kifejezésből kalandos következtetéseket von Lütjohann (id. m. 39. 40. l.).

73. *Parilia*: IV, 1, 19. jegyz. A szalma lángjain való átugrándozás a tisztulás jele volt. A 78. versben a *pedes* régi biztos *con- iectura* a kéziratok *dapes*-e helyett.

93—4. *A Tarpeia nevét örökölte . . .* E distichon szövege megromlott a kéziratokban. Nevezetesen valamely tudósabb másoló nem találta a *duce* mellé illőnek a *Tarpeia*-t s *Tarpeio*-ra változtatta, abban a föltevésben, hogy költőnk szerint nem Tarpeiáról nevezték el a tarpei sziklát, hanem apjáról, Tarpeiusról. Ugyanezért a következő sorban a valószínűleg ott talált *virgo* helyett is *vigil*-t írt. Azonban az egész költemény Tarpeiáról szól, nem Tarpeiusról. Nem illenék tehát az összefüggéshez, ha a költő az utolsó distichonban egyszerre Tarpeiushoz intézné szavát. Másrészt a költemény 1. és 29. verse már mutatja, hogy az elnevezés *Tarpeia* névvel van kapcsolatban. V. ö. Varro de l. l. V, 41 «*Hic mons ante Tarpeius dictus a virgine Vestale Tarpeia, quæ ibi ab Sabinis necata armis et sepulta, quous nominis monimentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum*». Ehhez járul, a mit *Maur. Tuerk* valószínűvé tesz (De Prop. carminum quæ pertinent ad antiquitatem Romanam auctoribus. Halis Lax. 1885. p. 24 skk.), hogy Propertius e költeményének anyagát jórészt épen Varro archæologiai műveiből merítette. A 94. versben tehát *o virgo* írandó, mint már Guyet és Heinsius tették (Lachmann helyesli), de az előbbi versben meghagyandó a hiba eredetét megmagyarázó «*a duce Tarpeia*» (*Tarpeio* helyett), a mi helyett ők Andreas Bassanus nyomán ezt írták: *A nece Tarpeiae*, mit Lachmann szintén helyesel. Egyébiránt Lachmann az egész distichont inkább idegen toldaléknak nézi. «De Propertius ebben az ötödik könyvében — mondja Lachmann p. 362 — annyira nem hasonló maga-magához, hogy sehol sem könnyű megmon-

dani, mi való tőle, mi mástól; kivált ebben a költeményben, a melyben minden kétes és bizonytalan». Lachmann, mint általában Propertius e könyve iránt, úgy ez elégia iránt is elfogult és igazságtalan. E költemény egy-két helye, egy-két olvasása fennakadást okozhat, de egészben véve a maga nemében remek mű, mely nagy drámai erővel, eleven festéssel, kitűnő jellemzéssel van megalkotva s egyike a római költészet legbecsesebb darabjainak.

5. Acanthis.

Drámai erővel teljes átkozódás egy gonosz kerítőasszony (lena), Acanthis ellen, a ki varázslatával képes volt szerelemre gyújtani, a kit akart, s viszont a szerető szívet elhűteni. A költeménybe bele vannak szőve a lena gonosz tanácsai, melyekkel a költőnek kedvesét kísérti s végül rideg kárörömmel van elmondva a lena halála, kinek még sírjára is átkokat szór a költő, azzal végezve költeményét, a mivel kezdette volt. Helyesnek látszik Fürstenau feltevése (Q. Pr. p. 17), hogy a költő Cynthia iránt való szerelme elmúltával, sőt Cynthia halála után írta ezt a költeményt. Egyébiránt kérdés, vajjon a költőnek itt említett kedvesén Cynthiat kel-e érteni. Kivált, ha Cynthia már meghalt, akkor másról is lehet szó. Lütjohann (id. ért. p. 54 skk.) nyomós okokat hoz fel e költeménynek Cynthiara vonatkozása ellen, mindamellet a IV, 7, 15 skk. versei bizonyossága szerint nem tagadja annak lehetőségét, hogy mégis Cynthiat kell érteni. Ovidius *Ibis*-ében, még inkább *Amores*-ében (I, 8) utánozza e költeményt, sőt valószínű, hogy *Ars Amatoriá*-jának gondolatát is innen vette. Lachmann kora szemüvegén keresztül nézte ezt a költeményt, mert azt mondja róla, hogy tartalma és tárgyalása mindenkit el kell hogy riásszon az olvasásától.

2. *Árnyad, a mit nem akarsz, szomjan epedjen alatt.* Cézálás a lena iszákosságára. A költő tantalusi kínokat kíván neki az alvilágban.

5. *A szűz Hippolytust.* L. II, 1, 51. jegyz.

8. *A szilaj Antinous* volt Penelope garázda kérői közt a fő koryphæus.

11. *Sirokról tépett füveit* . . . Az eredetiben collinai füvekről van szó, mert a porta Collina közelében volt a Campus sceleratus, a hol a bűnös Vesta-szüzeket elevenen eltemették.

12. *Mind, a mi áll, rohanó árral iramlík odább*, azaz még a legerősebben álló dolgok is, természetüket megváltoztatva, folyásnak indulnak.

14. *Farkas-alakba buván*. V. ö. Verg. Ecl. 8, 97 skk.

Gyakran vált Moëris farkassá e szerek által,
És erdőkbe futott, vagy holtat tett elevenné,
És a vetéseket egy földről másakra varázslá.

(Ford. Gyurits Antal.)

A régiek, de még népünk babonás hiedelme szerint is, a boszorkányok különböző alakot vehetnek magukra.

16. *Körme* . . . *a varjunak ássa szemét*. Azt hitték, hogy ha a varju szemét szerelmi varázssitalba keverik, s a férjnek beadják, attól elhomályosul a látása.

18. *Összeszedé viselős kancza kifolyt nedűjét*. V. ö. Verg. Georg. III, 276 skk. Tibull. II, 4, 58. Azítt említett nedvet, az úgynevezett hippomanest is varázsszernek használták valakinek a megrontására.

19. *És kikönyörgé, a mit akart*. Azaz nem csak varázslatokkal tudott czélt érni, hanem mézes-mázos beszéddel is.

21. *Hogyha magadra kívánod* . . . Itt kezdődnek a lena szokásos tanácsai, melyeket egy leányhoz intéz, a kit be akar hálni. E versben *Dorozantum* a Neapolitanus lectiója, mely a többi kéziratokban megromlott alakban található, minek következtében e szó sok coniecturát provokált. *Dorozantes* valószínűleg valami előtünk ismeretlen keleti néptörzs neve. Némelyek a leány nevét keresték e szóban; így Turnébe, a ki *Doroxanium*-ot írt (elfogadja Lachmann, bár szerinte 'vix verum'), Paley és Jacob *Doryxenium*-ot.

22. *A drága csigát*, a melyből a tyrusi bibor festéket készítették.

23. *Eurypylyus szövetén*. Eurypylyus régi király Cos szigetén Cosról: I, 2, 2. jegyz.

24. *Szü-ett szőnyeg a dús Attalus ágyairól.* V. ö. II, 13/b. 22. jegyz.

25. *Theba, a pálmatenyészto*, t. i. az egyiptomi Theba, a honnan sok csecse-becsét szállítottak Rómába.

26. *Murra edény.* A murra (myrrha) ásványfaj volt, melynek nagyobb s így becsesebb darabjaiból drága edényeket készítettek.

28. *Balga szeméremnek . . .* E vers után Lütjohann (id. ért. p. 34) ily sorrendet ajánl: 57—60; 37—46; 29—36; 47—56. Nincs ok eltérnünk a hagyományos sorrendtől.

29. *Hasznos gyötrened is szeretőd.* Kéziratok: *Et simulare virum pretium facit.* Hertzberg megtartja s így magyarázza: „a tetetés is haszonná teszi a férfit” azaz hasznot enged húzni belőle. (V. ö. IV, 1, 81. „nunc pretium fecere deos”). Mások úgy értik, hogy hasznos, ha leány férjet hazudik, azaz férjesnek adja ki magát. Mások viszont coniecturával iparkodnak segíteni a hely nehézségén. Heinsius javaslata: *et simulare iram* (a mit Lachmann helyesel), vagy *exstimulare virum*. Bæhrens Lütjohann coniecturáját (Comment. Prop. p. 14) fogadta el: *simulare moram*, a mi értelmileg elég helyes, és a következő vers is támogatja. Haupt ezt írja: *stimulare iram*, egybeolvasztva Heinsius két coniecturáját, s ezt fogadja el Vahlen is. Azt hiszem, hogy *virum* itt fontos szó, mert a lena szavai még nem szóltak a férfiről; itt említi először: ennélfogva a hagyományos *virum*-ot meg kell hagynunk s megelégszünk azzal, ha a *simulare* helyett *stimulare*-t írunk. A lena ugyanis arra biztatta a leányt, hogy a szeméremmel, istennel, adott szóval ne törődjék; most áttér arra, mint bánjon a férfival: *zaklassa, gyötörje*, t. i. azzal, hogy ürügyekkel (utere causis) elhalasztja ígérete teljesítését (dilata nocte). Megfelel e szónak a 32. versben: *premendus*.

31. *Mérgesen a kontyod ha letépte, csak üdvös e méreg.* A *verxaverit* után Hertzberggel és Bæhrenssal vesszőt tettem Lachmann ellenére.

34. *Isis e nap . . .* Isisről: II, 33. *Isidis* Beroaldo kitünő coniecturája a kéziratok *sideris*-e helyett. Hertzberg megtartja a *sideris*-t s Saturnust érti rajta s a *sideris dies*-en a szombatot, melyet a zsidókat utánozva e korban rómaiak is megültek. Azonban ez

esetben ez a kifogás csak szombati nap tehető, holott az Isis-cultusban járatlan férfival akármely nap el lehetett hitetni, hogy Isis-ünnep van.

35—6. *Jole* és *Amycle*: szolgálói nevek. A születésnap emlegetése figyelmeztetés az udvarló számára, hogy ajándékkal kedveskedjék. *Jole* az áprilisa figyelmezteti úrnőjét, voltaképp azonban az imádót, hogy ajándékról gondoskodjék, mert április elsején a meretrixek Vénusnak tiszteletére ünnepet ültek (v. ö. Ovid. Fast. IV. 133 skk.) s ez alkalommal ajándékokat vártak pártfogóiktól; hasonlóképp a születésük napján. A két szolgáló tehát két, egymáshoz közel eső alkalmat emleget; természetesen volt több is.

37. *Te a pulpitusodra hajolva írj valamit*: közömbösség jeléül.

41. *Csak Medeát ne kövesd*. L. II, 16, 30. III, 11, 9 skk.

43. *Kövesd a Menander drága Thaissát*. L. II, 6, 3. jegyz.

44. *Hány agyafűrt szolgát rászedsz*. Azaz: a helyett, hogy ő járna a férfi kegye után, ő járat maga után másokat s túljár az eszén az udvarlók ravasz szolgálóinak is.

50. *Sem a hajóst*. V. ö. Hor. Carm. III, 6, 31.

51. *A barbárt se . . . t. i. a ki mint rabszolga eladásra került volt*. Az ilyennek a vásáron nemcsak az ára függött volt a nyakán: a *titulus* számot adott az illetőnek koráról, ügyességeiről, hazájáról stb. Tánczot is kellett járnia, hogy ügyességét bemutassa. A rabszolga azonban felszabadulhatott és vagyonra tehetett szert. Az ilyet aztán a lena tanácsa szerint nem kell lenézni. A *caelati* helyett (= tátoválva, helyesebben: tattuálva) Passerat *cretati*-t ír, mivelhogy szokás volt a rabszolgák lábán krétával jelezni árukat vagy általában eladó-voltukat. Lachmann is elfogadja a *cretati*-t. Azonban a *titulus* említése mellett ennek említése fölösleges, a kéziratok *caelati*-ja pedig új vonást emel ki.

54. *Versre ne is hallgass, szó nem egyéb, a mit ád*. E vers után egy kétsoros idézet következik t. i. költőnk I, 2 első distichonja. Érdekes ön-idézet, melyet több kritikus interpolációnak tart, így pl. Lachmann, a ki, Scaligert követve, szó nélkül kihagyja a szövegből. Szintén elvetendőnek tartja e distichont Weber (Q. Pr. p. 5 skk.). Ellenben Hertzberg Jacobbal együtt védi e két verset

és az egész költemény *nervus*-ainak tartja. S valóban az 55. vers föltételezi e distichont, úgy hogy ha nem volna is itt idézve, a célzás akkor is reá volna értendő.

59. *A szagos Paestumba'*. Paestum, Lucaniában, híres volt évenként kétszer nyíló rózsáiról.

62. *Vékony csontom alól csontom előttüne mind*. Az eredeti sor, a mint a kéziratokban található, romlott («per tenues ossa sunt numerata cutes»), mert nem felel meg a mértéknek. Ezért Muretus s vele Lachmann egyszerűen elveti e verset; mások javítani iparkodnak. Lütjohann felcseréli a 70-ik verssel s ezt írja: *Ossaue per tenues . . .*, a mit Bæhrens elfogad. Hogy egy szótag kiesett a versből, az bizonyos, de a hiányt biztosan pótolni alig lehet. A legjobb kísérletek közül való a Haupt-Vahlené, melyet követtem (,ossa per *heu* tenues . . .').

64. *Oltárod előtt áldozom* t. i. segítségéért, a miért a gonosz lena, a szerelem ellensége, meghalt.

65. *Hisz látám* stb. Az itt nyilvánuló rettenetes naturalismust némileg igazolja a költői igazságszolgáltatás szüksége: a lena ily sorsot érdemel.

73. *Tört nyaku ócska edény*: célzás a lena iszákosságára v. ö. a 2. verssel.

74. *Vad fügefá*, mely erős gyökerével a sírt egészen benövi s mintegy hatalmába keríti, megrontja.

6. Az actiumi diadalra.

Ezt a költeményt az actiumi ütközet emlékére alapított ötöd-éves ünnep (ludi quinquennales) alkalmából írta a költő, a melyet először Kr. e. 16-ban tartott meg Agrippa, minthogy Augustus Lollius elpártolásának orvoslása végett elhagyta Rómát s Galliába ment. Tartottak más ünnepeket is az actiumi diadal emlékére, nevezetesen az úgynevezett ludi Actiaci-t, de azokat Actiumnál tartották, ez előbbieket Rómában. Az egész költemény három jelenetet rajzol: a bevezetésben a költő mint áldozó pap lép fel (1—14), a közbülső jelenet a költő áldozata vagyis az actiumi ütközet elmondása, melyet Paley Aeschylus Perzsiával vett egybe (15—68), a harmadik az áldozati lakoma (69—86).

Lütjohann többször idézett érdekes dolgozatában (p. 28 skk.) azt igyekszik bizonyítani, hogy itt két költeménynyel van dolgunk, az egyik áll az 1—10 és 69—86 versekből, a másik a 11—68 versekből. (E föltevésnek némi támasztéka, hogy a 11. verssel a kéziratokban új költemény kezdődik, a mi azonban a Neapolitanusban csak a margón van jelölve.) Ez utóbbinak tárgya Apollo Palatinus temploma, az előbbiben a harcok ünneplése után vidámabb dolgok megénekléséhez készül. Sőt azt is állítja Lütjohann (p. 87), hogy ezt Kr. e. 16-ban, amazt Kr. e. 28-ban írta a költő. Azt hiszi ugyanis, hogy Propertius epikus költeményt kezdett írni Augustus tetteiről, mint a II, 10 bizonyítja, de abba hagyta, mint e költemény 69. verséből kitetszik (*bella satis cecini*), még pedig Augustus hidegsége és haragja miatt s ekkor adta rá a fejét, hogy róma régiségeiről írjon, úgy hogy a IV. könyv archæologiai költeményeit (1. 2. 4. a 6-ik 11—68 versei, 9. 10) Kr. e. 15 és 14 közt írta. Ezeket a fölfedezéseket én nem látom igazolva a költeményben. A 69. vers kifejezése (*bella satis cecini*) szerintem az *actiumi* ütközet megelőző leírására vonatkozik s a költemény menetében megvan a kellő összefüggés.

2. *Mig tűzhelyem előtt.* A költő mint a múzsák papja beszél s mint ilyen, áldozatot mutat be. Ez azonban csak allegorikus értelemben veendő.

3. *Philetási babért vivjon ki a római múzsa.* Az eredeti szöveg (*cera Philippeis*) romlott. A 2-ik szót teljes sikerrel javította ki Beroaldo erre: «*Philetæis*», az első szó helyett többfélét ajánltak (Scaliger: *serta*, Paley: *hedra*, Reid: *tura*, Haupt: *ara*), de Lachmann és Hertzberg védi a *cera*-t (= *tabula cerata*, in qua scribebat. «*Per hoc carmen — mondja Lachmann — autem Philetæ se coronam erepturum sperat*»), melyet megnyugtató javítás hiányában megtartottam. Vahlen meghagyta Haupt coniecturáját (*ara*), de az oltár hogy versenyez a borostyánnal? *Philetasról*: II, 34, 31. jegyz.

4. *Callimachus vizeit.* Az eredeti cyrenei vizekről beszél, mert Callimachus Cyrenében született. A víz az áldozathoz, nevezetesen a libatióhoz szükséges.

6. *Hármas gyapjuszalag.* Nemcsak az áldozó fejét, hanem

az áldozati oltárt is gyapjuszalaggal körítették, mint azt római oltárokon kivésve is láthatni.

8—9. *Ez új oltár lángiba*, mert új tárgyú költeményt énekel, voltakép nem is elégiát, hanem győzelmi éneket (*ἐπινίκιον*). *Phryg korsó öbliből öntse a dalt*. Merész metaphora, melyben a dal a korsóból ömlő borral van összehasonlítva, vagyis a dal a költő italáldozata. V. ö. némileg Vörösmarty kifejezésével: «Dala oly édes-epedve *foly* ajkairól». A korsó phrygiai, mert a dal phrygiai zene dallama szerint hangzik. Lachmann nagy betűvel írja e szót: *Cadis*, Scaliger nyomán, Phrygiának e nevű városát értve rajta, de helyesen jegyzi meg Hertzberg: «Qui Cadis initiali maiuscula scribunt, obscuri oppiduli commemoratione metaphoram egregiam evertunt.»

11. *A palatini Apollo házát*: Apollo Palatinus templomát, melyet Augustus épített.

18. *Ezt az utat könnyen szeldeli át a hajós*, mert Augustus az újonnan épített Nicopolis mellett kényelmes kikötőt is épített.

21. *Üldözi egyik félt átkával az ősi Quirinus*, t. i. Antoniust, a ki egy idegen asszonynyal szövetkezett Róma ellen, üldözi átka Quirinusnak, az istenült Romulusnak, a ki mintegy a hon patronusa. Nincs igaza Postgatenek, a ki Passerat magyarázata szerint Augustust érti Quirinson.

25. *Nereus kettős hold-ívet adott a soroknak*. A költő Nereus tengeri istennek tulajdonítja a harczoló hajóhadak elrendezését. *Kettős hold-ív*: t. i. Augustus hajóhadának arczvonala homorú, az Antoniusé domború volt.

27—30. *Phoebus Delost elhagyta, mely érte megállt volt*. A monda szerint Delos azelőtt úszó sziget volt s akkor állott meg, mikor Latona Apollót és Dianát szülte rajta. Most Phœbus elhagyja Delost, kedvelt szülőföldjét és segítségére jön Augustusnak, mire *új láng* tűnik elő t. i. a Juliusok csillaga (Iulium sidus) hármas ívével azaz sugarával tündökölve a hajóra, a mi szerencse jele volt, még pedig ferde irányban, mint a ferdén tartott fáklya lángja felfelé görbül.

31—2. *Nem hoza fürtöket ő . . .* azaz nem mint *crinitus* vagy

Citharoedus Apollo, a mûzsák vezére, jött most, hanem mint halálosztó félelmes istenség: *ὁ δ' ἦτε νοκτὶ εἰσιχώς.*

33. *Mint nézte Pelops ivadékát* stb. Czelzás az iménti görög idézet helyére, az *Ilias* I, 40 skk. verseire, különösen erre: *ἀεὶ δὲ πυραὶ νεκρῶν καίοντο θάμναι.* *Pelops ivadéka*: Agamemnon.

35. *A Pytho sárkánynak gyűrűit oldá.* Pytho sárkány a Parnassus tövében elterülő mocsarakban tanyázott, míg Apollo meg nem ölte. Jellemző a rhythmus lassúsága. *Gyűrűit oldá*: a homerosi *ροῦνατ' ἔλυσεν* példájára.

37. *Alba szülötte* azaz az Alba-Longát alapító Julusnak, Aeneas fiának, ivadéka (gens Iulia).

39. *Tied a föld már*: azaz szárazon már legyőzted Antoniust.

44. *Rossz óment látott*, a mit pedig senki se hisz, mert mindenki azt tartja, hogy Romulus szerencsés jósjellel alapította Rómát.

45—6. *Hah a merész evezők!* . . Vahlennel és Müllerrel visszatértem a kéziratokhoz, a melyek *prope*-t írnak; e helyett Scaliger *proh*-t írt s ezt a legtöbb kiadó elfogadta. *Királyi vitorlát* t. i. Cleopatra vitorláját. Úgy látszik, Antonius kezdte a támadást.

49. *Centaurusok szirtjével ijeszt a hajóorr.* A hajók orrán két oldalt a centaurusok és lapithák harcza lehetett ábrázolva. Némelyek a hajókról catapultákkal szórt szikladarabokra gondolnak, de a következő vers mutatja, hogy festett alakokról van szó.

51—2. *A katonának erőt az ügy ád* . . . igazi római elv.

59. *Idali csillagból*: Czelzás a Julia gens-nek Vénustól való eredetére, a mennyiben Idalion városa Vénus kedves szigetén, Cypruson, volt. Suetonius mondja (Jul. 88.), hogy Cæsar halála után, az Augustustól tiszteletére tartott játékok alkalmával üstökös jelent meg, melyet az istenült Cæsar lakóhelyének hittek. *Caesar atya*: Julius Cæsar, kinek Augustus fogadott fia volt.

60. *Im isten vagyok* . . . Lachmann ezt írja: *tum deus*, nem helyeselvén a hagyományt (*sum deus*), mely szerinte nem ide illő. Azonban J. Cæsar épen azzal látja fényesen igazolva a maga isten-voltát is, hogy ilyen utódja van.

61. *Triton dala.* Triton alsóbb rendű tengeri istenség, a ki kagylóján szokott dalt fújni. Az ütközet vihara elmúltával a tenger

népe, Triton és a nymphák örvendenek a tenger visszanyert békéjének.

63. Az t. i. Cleopatra.

69. *Már lantját kéri Apollo.* V. ö. Hor. Carm. II, 10, 18 «quondam cithara tacentem suscitavit Musam, neque semper arcum tendit Apollo».

71. *Ünnepi diszben:* tiszta fehér ruhába öltözve. A papok áldozat végeztével szent berkekben szoktak volt lakomázni, s most költőnk is a múzsák papja.

74. *Crocus-olaj,* azaz sáfrányból készített illatszer. V. ö. III, 10, 22. jegyz.

77. *Sycambria szolgálj jármát.* A sycambroktól Kr. e. 16-ban nagy vereséget szenvedett M. Lollius, de mihelyt Augustus még abban az évben maga ment ellenök, békét kértek és kezeseket adtak.

78. *A mór föld és Meroe.* Meroe sziget a Nilus felső részén, mely a mór földhöz, Aethiopiához tartozott.

80. *Vissza Remus jeleit, majd a tiédet is.* Azokra a hadijelekre czéloz, a melyeket a parthusok elszedtek Crassustól.

82. *E diadaljeleket hagyja a két fiura,* azaz a parthusok legyőzését hagyja fogadott fiaira Gaius és Lucius Cæsarra, leánya, Julia és M. Agrippa fiaira.

83. *Örvendezz, Crassus.* Crassus a keleti harcztéren esett el. *Sötét fövény,* mert Carrhæ szomszédságában a gyakori áradások miatt fekete iszapos a föld, mint a Nilus vidékein. V. ö. Verg. Georg. III. 241 «Et viridem Aegyptum nigra fecundat harena.»

84. *Síroddhoz szabad út nyílt az Euphratesen.* V. ö. Tac. Ann. II, 58. «Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat amicitiam ac foedus renovaturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet.» (Paley.)

7. Cynthia szelleme.

A meghalt Cynthia szelleme megjelenik álmában a költőnek s szemére hányja, hogy temetésekor nem tanusított több figyelmet és

részvétet iránta; mégis megbocsát, mivelhogy költőnk verseiben hosszú uralmat élvezett s védi magát a hűtlenség vádja ellen; végre — végrendelkezés gyanánt — némely kívánságokat fejez ki, hogy azokat a költő teljesítse. Ez inventiójára és kidolgozására nézve egyaránt kiváló költemény ékesszóló tanúsága annak, hogy a költő kebeléből nem mosódott el a sokáig szeretett Cynthia képe s az, a ki a költőnek legszebb költeményeit sugallta, még a síron túli világból is foglalkoztatja egykori hívét. L. a Bevezetést. Palmer (Hermathena I, 184) nem alaptalanul emeli ki e költeményt a következővel s e könyv utolsó elégiájával együtt, mint olyanokat, a melyek Propertium a legkiválóbb költők közé emelik s melyeknek az egész római irodalomban nincs párjuk.

Lütjohann (id. ért. p. 40. 41. 74) fölteszi, hogy e költeményből több vers elveszett; aztán a 35—38 verseket — mint már Schrauder — a 76. után, az 51—54 verseket a 22. után helyezi, s illetéknép hézagot talál a 34. és 50. vers után. Az áthelyezés szerintem csak akkor jogos, ha vele teljesen orvosoljuk az összefüggés csorbáját; ha azonban ez az operáció, némi látszólagos gyógyítás mellett, egyúttal gyógyíthatatlan sebeket ejt, akkor jogosulatlan és káros.

1. *Oh biz a szellem is él.* Lásd III, 5, 45, a hol a költő kétsége van kifejezve. V. ö. Aeschylus: Sír-i áldozat 322. «A tűz erős fogja a lelket a halálban sem irtja ki.»

4. *Távoli út szélén.* Mint a 85. versből kitűnik, Cynthia Tibur (Tivoli) mellett volt eltemetve.

8. *Köntöse megszenesült* t. i. a máglya tüzétől.

9. *Melyet ujján hord, a beryllont.* Mint a 36. versből kitűnik, Cynthia megmérgezték, s ép ezért sebbel-lobbal igyekeztek eltemetni. Ebből magyarázható, hogy a kapzsi leány, a ki az aranyba foglalt képet is levette Cynthia nyakáról és aranyát leolvasztotta (47. v.), a gyűrűt nem húzta le a halott ujjáról. Egyébiránt a beryllont, mely a smaragdhoz hasonlít, nem sokra becsülték.

15. *A Subura zajcs negyedében.* A Subura a Mons Caelius és Esquilinus közt a legélénkebb és legzajosabb utcája volt Rómának, zöldségpiaczzal, mindenféle kalmárbódékkal, lebujokkal. Az a körülmény, hogy Cynthia ott lakott vagy ott rendezett talál-

kozókat, nem igen hagyhat kétségben bennünket Cynthia mi-volta felől.

23. *Elhűnyó szememet nem idézé senki se vissza*, azaz mikor haldokoltam, senki se iparkodott hívó szavával visszatartani. Ma is azt hiszi a nép, hogy az épen most meghaltat föl lehet sírni. Aztán lásd II, 27, 15. Helyes a Neapolitanus olvasása (inclamavit), mely helyett többen, Lachmann is, a Groninganusét fogadták el (inclinavit).

25. *Az őr nem harsogtatta a kürtjét*. Szokás volt őrt állítani temetésig a halott mellé, a ki olykor nádkürtjébe fútt, hogy a halott, ha esetleg csak el van rejtőzve, felébredjen reá. Pliniusból tudjuk (apud Servium ad Verg. Aen. VI, 218) hogy a holtat, ily gondoskodásból, elégetés előtt egy hétig a háznál tartották.

26. *És bántá nyugvó főmet a csonka cserép*. T. i. a ravatalon párna helyett egy tört cserepet tettek a feje alá. — A 25. 26. verseket Broekhuysen és Lachmann a 20., Jacob a 18. vers után ékelte be. Akkor természetesen egészen más magyarázatot kell adni a dolognak. Nevezetesen Broekhuysen Janus Douza magyarázatát helyesli, mely szerint a 25. versben nem kütről van szó, hanem a kapus vesszejéről s Cynthia azt panaszolja, hogy Propertius ezt a vesszőt, mely a szobában függött, nem ragadta kézbe, hogy a gyűlölt kapusnak fejét és czombjait derekasan elpáholja vele; a 26. verset pedig úgy érti Broekhuysen — Scaligerrel — hogy «nem történt meg, hogy a Cynthia házatetejéről valaki cserepet dobott volna a Propertius fejére». «Atque hæc omnia — mondja Hertzberg — amoris cauti et circumspecti signa esse ait.»

29. *Kapun túl*, t. i. a város kapuján túl.

31. *Hívtad a szellőt*. Paley találoán idézi Hom. II. XXIII, 208.

32. *Nárdus olaj-kenetet*. Az indiai növényből készített nardus igen becses volt.

33. *Játszintot szórni*. Némelyek a hyacinthus nevű drágakőre gondoltak, de helyesebb a virágot érteni rajta, mivel a játszint kedvelt dísz volt a sírnak. (Verg. Culex 401.)

34. *Tört korsó nedűjét hintened áldozatul*. A tört korsón (fractus cadus) tört nyakú korsót kell érteni, a mivel az áldozat

csekélyisége van jelezve. Italáldozatról van szó, melyet az elemeknek adtak, hogy a máglya tüzét éleszsзék.

35. *Lygdamus* előbb Propertius, később Cynthia bizalmas szolgálja volt. (V. ö. IV, 8, 68.) Cynthia most azt kívánja, vessék Lygdamust istenítélet alá, mert azzal vádolja, hogy megmérgezett bort adott innia. Efféle istenítéletről már Sophoklesnél is van szó (Ant. 264.) *Halovány bor* az ismeretes metonymia szerint = haloványságot okozó (v. ö. Hor. Carm. I, 4, 13. pallida mors).

37. *A ravasz Nomas*. Ki volt ez a Nomas, nem tudjuk; mindenesetre részesnek kellett lennie Cynthia megmérgezésében. A varázslás, melyről szó van, az eredeti szerint *nyál* vagy *köpés* (saliva) útján történt. Beroaldo szerint azonban valami *varázsnedvre* kell gondolni, mely arra való volt, hogy az istenítélet alá vetett embert megóvjá a tüztől. Cynthia tehát azt mondja, hogy ha Nomas nem alkalmaz varázslást, a tüzes cserép elárulja bűnét, mert megégeti a kezét.

39 skk. *Lám, ki az éjt nem rég . . .* Úgy látszik, itt arról a nőről van szó, a ki most Cynthia örökébe lépett s talán épen Propertiusnak a szeretője volt; így a 40. vers talán Propertiusnak tett szemrehányás. Nem ismervén azonban Cynthia viszonyait, e részben semmi biztosat nem mondhatunk. Annyit mondhatunk, hogy itt egy alsóbb rangú (39) meretrixről van szó, a kit talán nem is Propertius, hanem Cynthiaának egy pénzes pártfogója (minő pl. a praetor volt), a meghalt Cynthia utódjává tett s a kitől most Cynthia Propertiust is féltheti. Ez most, mint Cynthia utódja, Cynthia cselédeit is örökölte s kegyetlenül bánik velük, kivált ha észreveszi, hogy előbbi úrnőjük után sovárognak. Így pl. szigorúbb napszámot ró ki arra, a ki Cynthia szépségét emlegeti; az öreg Petalét tőkéhez kötozi, a miért koszorút tett a Cynthia sírjára; Lalagét felhúzott hajjal veri, mert valami kérelmét meghalt úrnőjére hivatkozva tolmácsolta. Mily kegyetlenül bántak a római nők cselédjeikkel, erős színekkel rajzolja Juvenalis VI, 490—5, és Martialis II, 66.

47. *Olvasztá képem aranyját*. Vajjon magának Cynthiaának kép-másáról van-e szó, vagy valaki másról (Propertiuséről?), nem tudjuk.

56. *Kétféle vizen szállnak az árnycseregek*. Voltakép egy vizen

kelnek át, a Styxen, azok is, a kik a Tartarusba, azok is, a kik az Elysiumba jutnak; de talán azt akarja mondani a költő, hogy ez az egy víz mégis kétféle, mert két csolnakon, más-más irányban, két különböző helyre szállítja a lelkeket.

57—8. *Egy a Clytaemnestra bűnét viszi* azaz a bűnös Clytaemnestrát. A *fatehénne átidomúlt cretai nő*: Pasiphaë l. II, 24, 7. jegyz. Az 57. vers hagyományos szövegének: «*Una Clytaemnestrae stuprum vehit altera Cressae . . .*» bár nyelvi kifejezése kifogástalan, römlottnak kell lennie a gondolatok összefüggése szerint. Ugyanis arról van szó, hogy az egyik csónak a bűnösöket viszi a Tartarusba, a másik (59) a jókat az Elysiumba; nem lehet tehát, hogy már Pasiphaët is egy «másik» (*altera*) vigye, mert akkor a boldogok csónaka már egy harmadik volna s nem illenék rá az *altera*. Több kiadó Livinejus coniecturáját fogadta el s az 57. versbeli *altera* helyett *unaque*-t írt, a mi az előbbi *una* miatt nem tetszetős. Lachmann *ac rate*-t «*scilicet quasi Pasiphae tantum, non Clytaemnestra quoque rate vecta fuerit*» — mondja rá Hertzberg. De a Hertzberg coniecturája sem sokkal szerencsésebb, bár tetszetősebb: «*Unda Clyt. stuprum vehit altera; Cressae portat . . .*», mert a kapcsolat ily hiánya példátlan és tűrhetetlen. Az bizonyos, hogy a romlás az *altera* szóban van s oly másolótól származik, a ki tudott ugyan latinúl, de nem látott tovább az orránál s az *una*-nak megfelelő *altera*-t már itt beiktatta, nem várva az 59. versig, a hol megvan. Az *altera* helyén egy kötőszónak és — valószínűleg — egy jelzőnek kellett állania s tekintetbe véve a betűk alakját, megfelelőbbet aligha találhatni ennél: *ac fera*. Az *ac*-ot Lachmann is szükségesnek találta, a *fera* pedig illő jelzője a *lignea monstra*-nak. E coniectura megállapítása után bukkantam rá, hogy már Keil is javasolt valami hasonlót t. i. «*Una Clyt. stuprum inventa et fera Cressae*».

61. *Cybebe kerek ércze*: l. III, 17, 35. jegyz.

62. *Süveges karok*. V. ö. IV, 2, 31. jegyz. Süveg = mitra.

63—4. *Andromédé meg Hypermnestré*. (Az idegen nevek kényszerítettek az idegen-szerű prosodiára, hogy t. i. a *meg*-et rövidnek vettem.) Andromedéről: I, 3, 4 jegyz. *Hypermnestre* Danaus 50 leánya közül az, a ki egyedül nem fogadott szót atyjá-

nak s nem ölte meg férjét, Lynceust a nász éjjelén, mint testvérei a magukét s ezért az alvilágban nem is volt a feneketlen hordó töltögetésére kárhoztatva, mint bűnös testvérei, a «Danaidák». V. ö. Hor. Carm. III, 11, 33 skk. *Elmondják ismert gyászesetük folýamát.* Itt nehézség van a latin szöveg e kifejezésében: *historiae pectora nota suae*. Segítene a bajon Lachmannnak Hertzberg-től is helyeselt interpunctiója: *narrant, historiae p. n. s.*, mely szerint az idézett kifejezés Andromede és Hypermnestre appositiója, azzal a különbséggel, hogy Lachmann szerint ez az értelem: «Andromede és Hyp., e történetükről ismert szívek, elmondják, hogy ők nem csalfa (=hű) nők voltak»; Hertzberg szerint: «Andr. és Hyp., e nem csalfa nők, mesélnek, ők, a történetükről ismert szívek.» Szerintem a *narrant* nem választható el az utána következő kifejezéstől s a *sine fraude maritae* után nincs szükség még egy appositióra, mert ezt egyébnek nem érthetem. Tehát ha van romlás, az csak a *pectora*-ban lehet. Elfogadható volna helyette: *foedera* (Heinsius), vagy *vulnera* (Fonteine). Én azonban azt hiszem, hogy a hagyományos szöveg megállja a helyét és így értendő: «elmondják (=megismertetik, kitarják) az ő saját (ritka, páratlan) történetükről ismert szívöket.» A *historiae suae* t. i. genitivus qualitatis a *pectora nota*-nak s szó szerint így volna fordítandó: «saját történetű (saját történettel bíró) ismert szívöket.»

65. *Anyja bilincseitől*, a mennyiben azért kellett bilincsekkel a tengerparton egy sziklához kötni s a tengeri szörnyetegnek szánni, mert anyja, Cassiope, szépségben a Nereidákkal mert vetekedni. V. ö. III, 22, 29. Egyébiránt lehetséges, hogy Propertius Andromede történetének valamely más, előttünk ismeretlen variációjára céloz s Hypermnestra mellett őt is a szerelemért való szenvedés példájául hozza fel. Erre mutat különösen a 68. vers. A *sua maternis* szavakat egyedül a Groninganus tartotta fenn számunkra s ez a helyes olvasás. A többiek helytelenül: *summa aeternis*.

69. *Könyünk enyhíti szerelmi sebünket*, vagyis azzal, hogy a másvilágon a fájó emlékezés könnyei közt elbeszéljük egymásnak szívünk földi szenvedéseit, megenyhülünk. Szép költői gondolat, melyet a következő vers meglepően fokoz.

72. *És Doris füve . . . Doris vagy maga Propertius új kedvese,*

a kiról a 39. és köv. versekben van szó, vagy, ha Nomas volt az új kedves, akkor Doris volt az, a ki varázslatával Propertiust megszerezte Nomasnak. A gondolatra nézve v. ö. III, 6, 25. A *Doridos herba* kifejezés azt látszik bizonyítani, hogy Doris az új kedves volt, a kit a 30. versben nem nevezett meg Cynthia, csak körülírt. (L. Müller *Chloridos*-t ír a Neap. szerint.)

75. *Ki nevét úgy kapta cselédül t. i. a Latris név szolgálot jelent (λατρεύω).*

77. *Az én nevemet dallotta:* nem csak azokat a költeményeket érti, a melyekben a Cynthia név előfordult, annál kevésbbé csak az első könyvet, a melynek a czíme Cynthia Monobiblos volt (bár Lachmann így érti e helyet), hanem mindazokat a verseket, a melyek Cynthiáról szólnak. (Hertzberg Q. P. p. 221.)

79. *Verd ki a síromból . . .* V. ö. IV, 5, 74. jegyz.

81. *A habzó Anio . . .* A kéziratoknak egy kissé különös, bár nem elvetendő olvasását (*«Ramosis Anio qua pomifer . . .»*) talpra esett coniecturával tette tökéletesebbé Broekhuysen: *«Pomosis Anio qua spumifer . . .»*, melyet Bentley nagy dicsérettel tüntetett ki s Hertzbergen kívül csaknem minden kiadó elfogadta.

82. *S az elefántcsontnak Hercules óvja színét.* Hercules, mint általában a forrásoknak, a forrásokban gazdag Tiburnak is patronusa volt. A tiburi források kéntartalmúak, s a régiek azt hitték, hogy a kénes kigőzölgéssel telt levegőn az elefántcsont mindig megtartja fehér színét. V. ö. Martialis IV, 62.

Tibur in Herculeum migravit nigra Lycoris,
Omnia dum fieri candida credit ibi.

85—6. *Cynthia nyúgoszik itt . . .* E bájos epitaphium hagyományos szövege romlott. Neapolitanus: *«Sed tiburna iacet hic»*; mások: *«Tiburtina iacet hac . . .»* (így adja Hertzberg). Lachmann ezt a — Muretustól való? — javítást helyesli: *«Hic Tiburtina iacet . . . s a legtöbb kiadó ezt fogadja el. Anienus: az Anio folyam-istene.*

87. *A kegyes kapun át.* V. ö. Verg. Aen. VI, 894, mely szerint az álomnak két kapuja van, az egyik szaruból van s azon át szállanak az igaz álmok; a másik elefántcsontból, azon szállanak a csalfa álmok.

92. *A hajós* : Charon.

94. *Csontom a csontoddal*. V. ö. «Vérem a véreddel egy patakba folyjon, testem a testeddel egy sirba' nyugodjon.» (Arany L. — Gyulai : Népk. gyűjt. III, 103. l.)

8. A lanuviumi ünnep.

Eleven, mozgalmas, drámai leírása a költő egy kudarczot vallott kalandjának, melyet maga rendezett revanche-politikából Cynthia hűtlenségeiért. Az egész a lanuviumi ünnep alkalmával történik, melyre Cynthia egy gazdag pártfogójával kikocsizott. Ennek a rajza az első jelenet (1—26.) Ezalatt rendezi a költő a revanche-hadműveletet, a mulatságot, mely rembrandti ecsettel van rajzolva (27—49). E két szorosan összefüggő jelenet a költemény első része. Most következik a fordulat és a katastropha. Egyszerre megjelenik Cynthia büntető furiaként s szétugrasztja a kompániát. A két leány megtépázva, épen nem utczai toilletében kereket old. Aztán Propertius és Lygdamus bűnhődnek (49—72.) Ehhez fűződik nyomban a végső jelenet, melyben Cynthia megszabja a béke föltételeit, kifüstöli, megtisztítja a házat, magát Propertiust, s ismét kegyébe fogadja. (73—88.) — Lachmannak annyira nem volt érzéke e nagy realismussal írt költemény szépségei iránt, hogy Beroaldonak egy sikerült coniecturáját fölemlítve azt mondja : «*Si quis alius felicius verius quid ex monstrosis codicum scripturis eruerit, non inuidebo, qui tempus aliis rebus utilius impendendum in hoc carmine emaculando non terere decreverim*» (p. 383).

Nyilvánvaló, hogy itt egy régibb keletű költemény van előtünk abból az időből, mikor Propertius és Cynthia még zokon vették egymás hűtlenségét s mikor a költő még teljesen Cynthia uralma alatt állott, tehát okvetetlenül Kr. e. 22 előtt.

1. *A vizes Esquiliát*. Tudjuk a III, 23, 24-ből, hogy költőnk a mons Esquilinuson lakott. Az Esquilinus nedves hely volt s egészségtelen, míg Maecenas le nem vezettette a vizeit s kerteket nem alakított rajta körülbelül Kr. e. 31-ben, a midőn Horatius bizonyága szerint — Sat. II, 6, 33. — már Maecenas is ott lakott. Ezért

mondja Horatius (Sat. I, 8, 14), hogy most már lehet lakni az egészséges Esquilián, a hol azelőtt fehér csontok éktelenítették a mezőt, mivelhogy temető is volt ott); ezért szól a 2. vers új mezőről.

3. skk. *Lanuvium* kis város volt az Appius-út mentén, híres Juno Sospita cultusáról. Az itt említett sárkányról vagy kigyóról Aelianus is megemlékezik (XI, 16). Azt hitték, hogy ilyen földalatti vulcanicus üregekben tanyázó szörnyetegeknek áldozva, megvédik dúlásaiktól a termést.

6. *Oh szűz, ovakodj' e veszedelmes úton.* Haupt-Vahlen így írja a 6. és 7. verset: Qua penetrat virgo, (tale inter omne cave), ieiuni serpentis honos cum pabula poscit stb., melyben *honos* a *poscit* alanya. Az értelem jó, de a zárójelbe tett felszólítás csonka. Helyesebb tehát Lachmannal, Hertzberggel, Müllerrel, Keillal stb. ezt az interpunctiót követni: «Qua penetrat, (virgo, tale inter omne cave) ieiuni serpentis honos, cum pabula poscit annua» t. i. serpens. A következő igének (torquet) úgy sem lehet más alanya a *serpens*-en kívül. A *honos* pedig Lachmann szavaival = «canistra cibus ejus plena honori data».

10. *Hogy vakon . . .* Lachmann tévedett abban, hogy a legjobb kéziratok *tremere*-t írnak, a mit azután ő is megtartott, mert *tremere* csak rosszabb kéziratokban található javítás. A jó kéziratok ezt írják: *temere*.

15. *Kecsesen nyírott paripákkal.* Beroaldo kétségtelenül helyes javítása: *mannis* (e. h. ab annis!).

16. *Junót mondta okúl . . .* azaz Juno Sospita cultusát. «Venus hihetőbb» — mondja humorral a költő, azaz nem Junót tisztelni ment, hanem szerelmi kalandra.

19. 20. *Mikor a félrecső kocsmában . . .* Ezt a két verset a költemény első distichona után helyezi Lütjohann (id. ért. 31. l.), a mi tetszetős. Paley is tanácsolja az áthelyezést, de nem érti, hogy mondhatja a költő: *sine me*. Ezt Lütjohann se magyarázza meg, pedig a szóban levő mulatság a költő házában volt. Nem veszik észre, hogy e két vers egyenes vonatkozásban van a 62. verssel s a mulatság compromittáló végére vonatkozik. Ennélfogva természetesebbnek találnók, ha e sorok mindjárt, az első distichon után

következnének, de hagyományos helyükön is megállhatnak, hogy *gradatim* jelezzék a katasztrófát.

23. *Nyirt korhely.* Elpuhult emberek szokása volt rövidre nyírni hajukat, szakállukat, rendetlen növés esetén, de ezt szégyenletesnek tartották, *Selymes fogatáról*: itt kétkerekű s főleg nőktől használt kocsiról van szó. (*Serica nam taceo* = Beroaldo remek coniecturája a kéziratbeli «*Si riganam tacto*» helyett.)

24. *Molossus ebek.* A molossus kutyák déli Epirusból mint jeles vadászebek keresettek és drágák voltak.

25. 26. *Hizlalják gladiátorrá,* azaz, ha vagyonát eltékozolta, majd eladja magát s beáll gladiátornak, csak hogy eltartsák; gladiátornak annnyival inkább, mert azokat jól kellett táplálni. *S ott a kapart állat bönövi csunya szakáll,* mert mint gladiátornak sem ideje sem módja nem lesz arra, hogy, mint most, gondosan kopaszra nyirathassa az arcját.

29. *„Diana” tövében,* t. i. Diana templomának szomszédságában.

31. *Tarpéji ligetben*: IV, 4, 3. jegyz.

35. *A pázsit ölében* t. i. az úgy nev. viridariumban a peristylum közepén, a ház hátsó részében.

36. *Hol feküvém*; a rómaiak tudvalevőleg nem ültek az asztalnál, hanem feküdtek.

38. *Bora Lesbosnak.* Az eredeti methymnai borról beszél, mert Methymna városa Lesbos szigetén volt.

39. *Nilusi volt a sipos*: az az egy szerezsen fújta a sípot. *Nilotes*: Scaliger coniecturája a *Nile tuus* helyett, melyet Hertzberg és Paley védenek. *Phidis . . járta keleppel.* (*Phidis* Burmann olvasása a kéziratbeli *Phyllis* helyett.) A *kelep*-en a spanyol tánczosnők *„castagnette”* nevű kézi kelepelőjét kell érteni. *„Crotalistria”* egyébiránt Turnèbe kitűnő javítása a kéziratok romlott szavai (*colistria*, *coralistria*, *eboralistria* stb.) helyett.

40. *S a rászórt rózsát oly kecsesen fogadá.* E kétséges értelmű vers felfogásában Hertzberget követtem (Comment. p. 481.)

41. *Egy kis törpe is . . . azaz a törpe is keleppel tánczolt és gestikulált.*

43. *A lámpák . . . nem égtek . . . azaz rossz jelek zavarták a*

mulatságot. A lámpa serczegése új egyén érkezését jelenti v. ö. IV, 3, 60.

45—6. «*Vénust*» óhajtvá kivetni . . . ,Vénus' a legjobb dobás volt, mikor mind a négy koczka különböző számot mutatott; a legrosszabb a ,kutya', ha mind az egyes szám volt felül.

50. *Halk hangok nesze kél kívül a Lárok előtt* t. i. az érkező bebocsátást kér a ianitor-tól, kapustól, vagy éppen tudakozódik a bent levők felől.

58. *A szomszédba vizért* . . . kiált t. i. zavarában tüzet kiált.

59. 60. *Alvó polgárok* . . . Vonatkozás a költemény 2. versére.

62. *Lel közel egy kocsmát.* Lásd a 19. 20. vershez való jegyzetet.

68. *Ágy mellől* . . . húzta ki *Lygdamusom*. A köv. versekből, a hol Cynthia Lygdamus megbüntetését kívánja, kitűnik, hogy ez a Lygdamus a Propertius rabszolgája volt. Minthogy pedig a III. 6-ban és a IV, 7, 35-ben szereplő Lygdamus Cynthia szolgája, vagy azt kell föltennünk, hogy Propertius rabszolgáját Cynthiaának engedte át, vagy azt, hogy a Cynthia rabszolgáját is Lygdamusnak hívták, a mi azonban nem valószínű.

69. *Mindenre mi szent, könyörögvén.* Az eredeti szerint: «geniusomat imádja». T. i. római felfogás szerint minden embernek, valamint minden helynek is, megvan a maga védő szelleme, geniusa s annak nevében szokott egyik ember a másikhöz esedkelni, ha valami nagy dolgot kívánt tőle.

76. *Hogyha borítja fővény,* vagyis mikor gladiatori játékokat tartanak rajta, melyeket nagy közönség nézett, köztük sok Phyllis és Teia-féle személy is. Ezért nevezi a forumot ledérnek.

77. *Nyakadat ne tekerd a magasba,* a hol a nők ültek.

78. *Nyilt hintóban,* gyaloghintóban, a melyben ülve könnyen elbeszélgethet más nőkkel. — E sorban *sidat* Palmer coniecturája a kéziratok *sudet*-je helyett.

78. *Lygdamus* . . . *eladassék.* Talán így került — ajándékképpen — Lygdamus Cynthiaához.

85. *Talpig tiszta ruhát váltstunk.* A Neopolitanus a *lacernas* helyett *lucernas*-t ír (= a lámpákat) s Jacob ezt helyesli (Phil. II, 448.)

88. *Abba kötött békét a megújult szerelem.* Vahlen, helyesen, visszatért a kéziratok olvasásához, mely sokkal jobb, mint a helyébe készült coniecturák. A fordítás azonban euphemistikus.

9. Hercules és Cacus.

E költeményben, — mely Propertius archæologiai tárgyú elégiáihoz, a római *Αἶτια*-hoz tartozik, — több régi mondát foglal össze a költő, így a *Forum Boarium* eredetét (19. 20. v.), az *Ara Maxima* felavatását s Herculesnek sabín nevét (Sancus). Mindez Hercules mythosához fűződik, a ki, mikor Gadesből elhajtotta Geryon vagy Geryones nyáját, Görögország felé való útjában a későbbi Róma vidékére is eljutott s megsabadította azt egy Cacus nevű szörnyetegtől, a ki az ő nyájának egy részét ellopta volt. Hercules és Cacus harcát Vergilius is elbeszéli (Aen. VIII, 185—275), valamint Ovidius (Fasti I, 547—586). Szó van róla Liviusnál is I, 7, 4, és Propertius előadásában több vonás emlékeztet Livius előadására, valamint általában ez említett írók előadásai közt sok a megegyezés. (V. ö. *Mauritius Tuerk*: De Propertii carminum quæ pertinent ad antiquitatem Romanam auctoribus. Halis Sax. 1885. p. 36 skk.). Mindamellett Propertius előadása több pontban eltér azokétól, különösen a Bona Dea papnője szerepeltetésében s abban, hogy az Ara maximát nem Cacus megölése után alapítja Hercules, hanem a Bona Dea templomába való behatolás után. A monda e variánsát, mint Tuerk valószínűvé teszi, Varróból vehette a költő.

1. *Amphitryo fia*: Hercules, kinek azonban Juppiter volt az igazi atyja, Amphitryo csak fölnevelője. *Geryones* az Okeanos Erythea nevű szigetén lakó háromtestű óriás volt, a kinek híres marháit Hercules, Eurystheus parancsára, elhajtotta s magát Geryonest megölte. (V. ö. III, 22, 9. jegyz.)

3. *Palatium ormai közzé*: Lachmann coniecturája szerint, a ki *ad eductos*-t ír a kéziratok *et adductos* (Groning.), *et ad victos* (Neapol.) stb. olvasásai helyett. Régebben a kiadók *ad invictos*-t írtak.

5. A *Velabrum* legmélyebb fekvésű piacza Rómának a Forum

mellett az Aventinus felé; a Tarquiniusok csatornaépítése előtt gyakran elárasztotta a Tiberis. A *velificabat* etymologiai magyarázata a *velabrumnak* (velum = vitorla). Varro de L. L. V, 44 a *Velabrumot* «a *vehendo*» magyarázza.

7. *Cacus, a gazda.* Ebből világos, hogy Propertius szerint nem Evander vendége vendége volt Hercules, mint az említett írók előadása szerint, hanem a Cacusé. Érdekes egyébiránt, hogy Servius szerint (ad Aen. VIII, 190) Cacus Evander haszontalan és tolvaj szolgálja volt. A régibb hagyomány szerint azonban Cacus tűzokádó szörnyeteg, Propertius szerint három fejű. A görög Typhæusok és Chimærák mássa, a vulcanicus elem képviselője.

8. *Szégyent nagy Jupiterre hozott*, mert Juppiter a vendégjog védője.

18. *Kétszeri préda:* t. i. egyszer Geryonestól, egyszer Cacustól kellett őket megszereznie.

19. *Hosszú bőgéstek szentelje fel a legelőket.* Ezzel a költő a *Forum Boarium* (marhapiacz) eredetét jelzi.

25. *Bona Dea* (= Io) istenasszonynak cultusa a görög Demeter-cultus mássa. Ez istennő lényét nem ismerjük világosan.

28. *A kis kalyiba:* Bona Dea temploma.

29. *Egy nyárfa.* A nyárfa Herculesnek volt szentelve.

32. *Nem is istenként*, a mint hogy még nem is volt isten, tehát csak úgy könyörgött, mint más halandó.

33. *Játszadózók:* ezt a távol hangzó nevetésből (23) tudhatta.

35. *Pedig itt patakok fakadoznak.* Scaliger a kéziratok kifo-gástalan olvasása (circaque) helyett ezt írta: *circoque* (= circum-vagor), a mit újabban helyesel Ellis (Journ. of Phil. 1885 p. 86).

37. *Vállán hordta a mennyet.* Ismeretes, hogy Hercules, mikor a hesperidák arany almájáért ment, Atlas helyett az eget is tartotta a vállán, míg az az almákat elcsente számára.

38. *Alcid* = Alcides; Alcaeusról, nagyatyjáról nevezték el így.

40. *Nem menekül meg a vad.* A kéziratok olvasását (*natas*) helyesen védi Lachmann; helyette sok mindent ajánlottak (nocuas, notas, vastas, tantas, stratas stb).

41. *A styxi homály:* az alvilág. Hercules az alvilágba is lement és megkötözve felhozta az alvilág kutyáját, a Cerberust.

42. *A mit a föld alig ád, hadd lelek itt pihenést.* Ez a sor ismétlődik a 65. versben, Hertzberg szerint: «summa cum indignationis vi». Lachmann elveti. Valószínű is, hogy itt nincs helyén. Itt inkább még valami küzdelem említését várnók, ezért coniciálja Jakob (Philol. II, 452): «Oceani tumidas nec timuisse minas.» De az ilyen coniectura csak philologiai játék.

43. *A bős Junónak.* Junó ellensége volt Herculesnek, mint férje s egy halandó nő fiának.

45. *E bozontos oroszlán.* Hercules a vállán hordta a kezétől elejtett nemeai oroszlán bőrét.

47. *Sidoni öltönyben . . .* azaz bibor öltönyben, mikor Omphale lydiai királynőnél szolgált.

53. *Kiméld a szemed,* mert a mely férfi abba a berekbe belépett, megvakult.

57. *Bűnhöde Tiresias is.* (Magno Passerat coniecturája a kéziratbeli felesleges *magnum* helyett.) Hogy Tiresias thebai jós az itt említett okból vakult meg, azt csak még Callimachusnál találjuk (*Εἰς λοῦτρα τῆς Παλλάδος* 102. Callimachea ed. Otto Schneider I. p. 55.)

67. *E nagy oltárt szentelem érte.* Minthogy itt nincs szó új oltár építéséről, nyilvánvaló, hogy Hercules Bona Dea oltárát foglalja le magának, csak magasabbra emeli és bosszút állva a nem szíves látásért, kimondja, hogy ehhez az oltárhoz leánynak nem szabad közelednie.

71. *Szent atya . . .* A költő az istenült Hercules kegyét kéri új költeményeihez. Az istenült Hercules iránt Junó is megengesztelődött.

73—4. *Mert a kerek földet . . .* Ezt a distichont Schneidewin felcserélte az előbbivel, de szükségtelenül. — *Sanctum* helyett *Sancum*-ot írt Heinsius, a mit sokan elfogadtak, mivel Hercules sabin neve éppen *Sancus* (v. ö. Ovid. Fast. VI, 213). Mindenesetre a *Sanctus* is erre céloz.

10. Juppiter Feretrius.

Propertius e szintén archæologiai tárgyú költeményében azt mondja el, honnan van és milyen jelentésű Juppiternek *Feretrius* mellékneve. Juppiter Feretriusnak egy kis temploma volt a Capi-

tolium keleti csúcsán, melyet Romulus fogadott volt Juppiternek, mikor az ellenséges caeninaiak vezérét, Acront legyőzte és hadi öltözetét hatalmába kerítette. Ezt a kis templomot, melyhez kegyeletes emlék kötötte a rómaiakat, restauráltatta Augustus Kr. e. 33-ban. Propertius ekkor még sokkal fiatalabb volt, semhogy azt hihetnők, hogy közvetlenül ez az alkalom buzdította volna e tárgy megéneklésére. Mindamellett ez a restitucio később is fölkelthette e tárgy iránt a költő figyelmét, habár Augustusnak ez érdeméről nincs szó a költeményben. Úgy látszik, régibb keletű költeménnyel van dolgunk (v. ö. 3. 4. vers.). Mindenesetre a gyöngébbek közül való.

1. «*Prédáhozó*» = Feretrius. Feretrius a *ferre* igéből származik.

2. *Három hadfőnek mint ragadák le mezét. Spolia opima*-nak az olyan zsákmányt nevezték, a melyet a vezér az ellenséges vezérről vont le (Liv. IV, 20, 6: ea rite opima spolia habentur, quæ dux duci detraxit.). Varro szerint (Festus p. 186) az olyan zsákmány is *spolia opima*, melyet valamely közkatona vont le az ellenséges vezérről; költőnk azonban nyilván az előbbi felfogásban osztozik, mert csak három *spolia opima*-ról van tudomása, s mind a hármat vezér vonta le a vezérről.

7. *Acron, a caeninaí.* A caeninaí sabin nép fejedelme, Acron, akart legelőször bosszút állani a rómaiakon a sabin nők elrablásáért (Liv. I, 10, 4.)

9. *Acron, a Héraklesfi.* Acron Herakles ivadékanak tartotta magát.

11. *Quirinus* = Romulus.

18. *Födél nélkül.* A jobb kéziratok helytelen olvasása (aporco) helyébe bátran fölvehetjük a csekélyebb becsű codexekben talált *aprico*-t.

19. *Egyként rátermett vala ő a nyeregbe s ekére.* V. ö. Arany: Hunyadi csillaga: «Kiknek, egyaránt, kezében nagy volt a kard, és a gyepelő».

23. *Őt Cossus követé* t. i. Romulust, abban, hogy *spolia opima*-t szerzett. Ez eseményről l. Liv. IV, 19. Verg. Aen. VI, 842. *Tolumnius*, Veii királya, négy római követet kivégeztetett. E miatt a rómaiak háborút indítottak, melyben A. *Cornelius Cossus*, mint

consul 428-ban, vagy mint magister equitum, 426-ban megölte Tolumniust és öltözetét zsákmányul vitte magával Juppiter Feretrius templomába.

25. *A Tiberen túl nem vala még hadi zaj . . .* A 25. 26. verseket a 22. után helyezi *Passerat*, mert ezek tartalma sokkal korábbi időre vonatkozik. Ellene *Schrader* (*Emendationes* IX, 89). Hertzberg fölteszi, hogy a költő tévedett a történelemben. *Nomentum* és *Cora* latin városokat mindenesetre jóval a II. veii háború előtt, de Romulus uralmánál később szereztek meg a rómaiak.

27. *Oh ős Veii!* Veiiit teljesen feldúlták a rómaiak, mikor Camillus elfoglalta, úgy hogy nyoma is alig maradt. A trónus Veii piacán ragyogott, mert ős korban a piac (forum) volt mindenmű állami működés színhelye.

29—30. *Lassú pásztornak . . .* Mai értelemben igazi «elégiai» sóhajtság. Tartalmilag is v. ö. Kisfaludy K. Rákosi Szántójával és Mohácsával.

33—4. *Döngette a várfalat a kos . . .* A faltörő kosról van szó, melyet védő-tető (vinea) alatt vittek közel a falakhoz.

39. *Claudius*. M. Claudius Marcellus (I. a III, 18, 33. jegyz.), a kiről Vergilius is megemlékezik (*Aen.* VI, 856: *Aspice, ut ingreditur spoliis Marcellus opinis . . .*), mint consul Kr. e. 222-ben legyőzte a római birtokokat háborgató gall insubereket és vezérüket Britomartot (=Virdomarus) megölvén, a harmadik spolia opima-t szerezte meg Juppiter Feretriusnak. — *A Rheno* helyett Guyet *Eridanum*-ot (=Po) coniciált, a mit Lachmann elfogadott. Azonban a *Rheno* megállhat jelezve az ellenség kiindulópontját.

41. *Maga Rhenus az atyja*: a kéziratok szerint. Heinsius a némely kéziratokban található *Brenno*-t teszi a *Rheno* helyére, s ezzel a régi gallus vezértől, Brennustól származtatja Virdomarust. Követi Vahlen. Azonban a régieknél igen gyakori az a mythos, hogy valakinek egy folyam, illetőleg folyamisten az apja vagy őse.

42. *A repülő szekeren*. A Neapolitanus olvasása alapján (*erecti*) többen, Vahlen is, *erectis*-t írnak, de ez szerintem nem ad kielégítő értelmet. Egyszerűbb és jobb Hertzberggel *e rectis*-t írunk s Caesar szerint (*de bell. Gall.* IV, 33) úgy magyaráznunk, hogy a

gallusok, nevezetesen Virdomarus hadi szekeren állva s a lovakat hajtva veti dárdáját.

43. *A csikos bugyogót . . .* v. ö. III, 4, 17 jegyz. E sor romlott a kéziratokban: illi iurgatis iaculantis abagmina bracis (Neapol.), illi virgatis iaculantis abagmine brachis (Groning.) stb. — egyik sem érthető. Lachmann coniecturája (illi virgatis iaculanti ut ab agmine braccis), mely egyúttal a 39. verstől a 44-ikig terjedő periodust föltételez, nagyon mesterkélts. A ki Vahlennel a Groning. olvasását elfogadja, annak vagy azt kell föltenni, mint Scaliger föltette, hogy az *illi* = *illius*, «quod quis ferat in Propertio?» (Lachmann), — vagy azt, hogy az *illi* Claudiusra, a *iaculantis* Virdomarusra vonatkozik, a mi mindenesetre nehézkes. Szerintem, eddig Schrader coniecturája a legszerencsésebb, a ki így javítja e sort:

illi virgatas maculanti sanguine braccas;

ezt elfogadja L. Müller, Baehrens stb. Az értelem így teljesen világos és helyes. Én azonban azt hiszem, hogy ugyanezt az értelmet csekélyebb alaki változtatással is megkaphatjuk, ha ezt írjuk:

illi virgatis maculatis sanguine braccis,

a mikor csak a *iaculantis ab agmine* helyett teszünk egy alakilag hozzá közel álló s a helyzethez illő kifejezést. (V. ö. IV, 1, 96.)

46. *Mert a vezér ő vele sújta vezért.* A névmagyarázó szójátékot nem lehet lefordítani. A költő a «Feretrius» nevet itt *a feriendo* származtatja; a következő névmagyarázatot már inkább vissza lehetett adni.

11. Cornelia.

E költemény, melyet Scaliger méltán nevezett el az elégiák királyának (tul. «regina elegiarum»), voltakép nem egyéb, mint egy költői halotti búcsúztató (epicedium). A kiről szól s a kinek szájába van adva, *Cornelia*, a római matrona példaképe, P. Cornelius Scipiónak és Scriboniának, L. Scribonius Libo testvérének a leánya volt. Scribonia aztán, miután Suetonius szerint (Aug. 62) már kétszer volt férjnél («nuptam ante duobus consularibus, ex altero etiam matrem»), Augustus második felesége lett s anyja

Juliának. Így tehát Cornelia és Julia anyjukról testvérek voltak. De Augustus Kr. e. 39-ben elvált Scriboniától, hogy Liviát vehesse nőül, okúl adván annak *morum perversitas*-át (Suetonius Aug. 62). E körülménynek tulajdoníthatjuk, hogy e költeményben alig van szó Scriboniáról (csak 55—57. v.). Cornelia L. Aemilius Paullus Lepidushoz, Paullus Aemilius Lepidusnak, a triumvir testvérének fiához ment nőül. Ez eleinte a köztársasági párthoz tartozott, de később Augustushoz csatlakozott s részt vett a Sextus Pompeius elleni hadjáratban. Jutalmul consuli, majd censori méltóságot kapott (Kr. e. 22.), s mint ilyen bevégezte az apjától megkezdett Basilica Aemilia építését. Corneliával való házasságából két fiú L. Aemilius Paullus és M. Aemilius Lepidus (63. v.) és egy leány, Aemilia Lepida (67. v.) születtek. Cornelia Kr. e. 16-ban, épen testvére, P. Cornelius Scipio consulságra jutásakor, meghalt. L. Aemilius Paullus, Cornelia fia, Augustus unokáját, Juliát vette nőül.

Ezt az elégiát, mely Corneliának dicső emléket emel, *költői sírfeliratnak* mondja Hübner (Comment. in hon. Th. Mommseni Berlin 1887, p. 98—113) s hivatkozik a 36. vers kifejezésére («in lapide hoc»). Nem lehetetlen, hogy ilyen hosszabb költeményt is a sírbolt ajtajára és falaira véstek, mert így maradt fenn Q. Lucretius Vespillo consulnak (Kr. e. 21.) egész beszéde, melyet neje, Turia halálakor mondott (Corpus Inscript. Lat. VI, 1527). V. ö. Hermes, 13, 423 skk. E költemény, minden kiválósága és tökéletessége mellett is sok dolgot adott a kritikának. «Nullus paene versiculus est, — mondja Lachmann — quem non variis modis, frustra saepe et inepte, partim etiam, nec raro, ingeniose tentaverint.» De elismeri Lachmann, hogy a magyarázónak több dolgot ad e költemény, mint a szövegkritikusnak. Ezt az ítéletet mondja ki általában Propertiusról újabban Kiessling (Commentariolum Prop. Index schol. in univ. lit. Gryphiswaldensi per semestre aest. anni 1889 . . . habendarum p. 1.), midőn azt állítja, hogy Propertius nehéz szövege inkább rá szorul a magyarázásra, mint a javításra. Azonban mindkét dolog szempontjából baj, hogy a legjobb Propertius-codex, a Neapolitanus e költemény nagy részét (17—76) nem foglalja magában.

Az egész költemény dispositiója a következő:

I. *Bevezetés*: 1. Hiába siratsz, Paullus; a halál országából nincs visszatérés (1—14.).

2. Kora halálom nem büntetés. Úljön össze az alvilági törvényszék, én védem magamat s bebizonyítom büntelenségemet (15—28.).

II. *Tárgyalás. A. Önvédelem* (Apologeticus). 1. Születésem nemes; nemeshez mentem nőül, soha se hoztam szégyent házamra. Anyám könnye, Augustus sóhaja és elismerése elég dicséret. (29—60.)

2. Boldog anya voltam s boldog testvér. Fajom fenmarad, hirem el nem vész. (61—72.)

B. *Végső kívánságok*. 1. Paullushoz: viseld szívesen a rád nehezülő terhet s ne add magadat a bánatnak (73—84.)

2. Gyermekeihez: tűrjétek jó kedvvel, ha atyátok újra megházasodik, s ha nem, akkor ti boldogítsátok (85—96.)

3. Boldog vagyok, hogy enyéimet mind életben hagyhattam (97—98.)

III. *Befejezés*. Érdemem szerinti jutalmat várok a boldogultak között. (99—102.)

5. *E bús ország ura*: Pluto.

7. *A révész*: Charon, kinek számára, a miért a meghaltak lelkét a Styxen átszállította, egy obolust tettek a halott szájába.

8. *Béfüvesült sírodat*: a kéziratok olvasása szerint (*herbosos*), mely helyett szükségtelenül ajánlottak *umbrosos*-t. A *rogus* t. i., mint Lachmann kimutatja, metonymice *sír*-t is jelenthet.

9. *Igy szólt búsan a kürt*, azaz ezt a tanulságot hangoztatta.

12. *Jó hirem annyi dicső záloga* t. i. gyermekeim, kik fen tartják híremet. (V. ö. Aesch. Choeph. 503.)

14. *Nézd eme terhet*: poraimat.

16. *És valamennyi folyó* . . . v. ö. Verg. Georg. IV, 479 «tristiqe palus inamabilis unda alligat et novies Styx interfusa coeracet».

18. *Szabj árnyamnak, atyám, itt jogokat kegyesen*. Plutóhoz szól, s azt kéri tőle, mint az alvilág királyától, hogy — mivel ár-

tatlan — adjon neki méltó jogokat alvilági életére nézve. *Postgate* azt hiszi, hogy Cornelia itt saját atyjához szól, a kiről úgy sincs másutt szó a költeményben. De ez nem valószínű.

19—22. *Vagy ha az urna mögött . . .* A gondolat ez: «vagy ha mégis bűnösnek hisznek s nekem is meg kell jelennem az alvilági törvényszék előtt: jól van, ettől sem tartok.» Az alvilág birái: Aeacus, Minos, Rhadamanthys. E két utóbbit érti Aeacus testvérein. Az *urna*, a melyről a 19. versben szó van, valószínűleg a bírák szavazó urnája, de lehet az az urna is, a melyből Minos vagy Aeacus a törvény elé idézendő holtak nevét kirázza (Hor. Carm. III, 1, 16 «omne capax movet urna nomen»). Hertzberg azonban azt az urnát érti, melylyel a bírákat szokták volt kisorsolni (sortita . . . pila). Szerinte Aeacus a vizsgálóbíró (quaesitor), a ki a jury-t megalkotja; mellette két oldalt ül a két assessor (Minos és Rhadamanthys), aztán ez utóbbi felül a sors szerint kirendelt bírák, Minos felül pedig az Eumenidák, ez alvilági lictorok (vagy: vádlók? Paley), hogy az ítéletet végrehajtsák. Mindez helyes, csak azt nem látom, hogy más bírák kirendeléséről szó volna. A 20. versben a *sortita . . . pila* a három bíró szavazására vonatkozik (L. Hoerschelmann Fleckeisen's Jahrb. 37, 583).

23—26. *Nyűgodjál Sisyphus . . .* azaz teljes csend és nyugalom legyen az alvilágban, hogy mindenki hallhassa védekezésemet. *A csalárd habokat Tantalus érje utól.* A kéziratok olvasását: «fallax Tantaleo corripire liquor», mivel *Tantalus* helyett *Tantaleus* főnévként nem fordul elő, hibásnak kell tartanunk. Ezért elfogadtam Vahlennel Auratusnak és Heinsiusnak Lachmanntól is helyeselt szép coniecturáját: «fallax Tantaleo corripere ore liquor». — *Néma lakat zárán . . .* azaz aludjék a lánczon, mely ennélfogva szintén néma.

27. *En védem magamat.* A kéziratok *loquor*-ját Jacob, Heinsius és Graevius, *loquar*-ra változtatta. Követi Vahlen. Azonban a praesens jobban kiemeli a tényt, s a következő *fallo* is védi a *loquor*-t.

28. *Danajdáknak vödre*: IV, 7, 67. jegyz.

30. *Zengi Numantia és Afrika őscimet.* (*Afra* Scaliger biztos javítása *Aera* helyett.) Corneliának t. i. apai részről ősei voltak

az idősebb P. Cornelius Scipio Africanus, Hasdrubal, Hannibal és Antiochus legyőzője és az ifjabb P. Cornelius Scipio Africanus, Carthago és Numantia meghódítója.

31. *Igy tündöklenek ép . . . a Libók.* Libo a gens Scribonia mellékneve, melyhez Cornelia anyja, Scribonia tartozott. A Libók nem oly híresek ugyan, mint a Scipiók, de nem szabad elfelednünk, hogy Scribonia Augustusnak is felesége volt.

33. *A nászi szövétnek* = a házasság. *A lányi ruhán* a bibor-szegélyű tógát kell érteni, melyet előkelő születésű leányok viseltek férjhez menetelükig.

36. *Egynek a hitvесе volt.* A sírfeliratokon gyakran előforduló dicsérő jelző: *univira*.

38. *Kiknek a szobra alatt, Afrika, nyirva heversz.* Oly szoborra vagy diadalmi jelre kell gondolnunk, melyen a Scipiók lábainál Afrika, nő-alakban, a rabszolgaság jeléül rövidre nyírott hajjal volt ábrázolva.

39. *És az a hős . . .* t. i. L. Aemilius Paullus, a ki Kr. e. 168-ban Persest legyőzte. Perses, Macedonia utolsó királya, Achilles-től származtatta magát. — A 39. 40. versek szövege sok nehézséget okozott a kritikusoknak. A kéziratok olvasása:

«Et Persem proavi simultantem (stimulantem) pectus Achilli
Quique tuas proavo fregit Achille domos.»

Hertzberg ezt védi és így értelmezi: «Et (eum testor) qui fregit Persen, simultantem pectus proavi Achillis, tuasque (o Persa) domos Achille proavo.» Azonban a két vers között kíváncsú concinnitas nagyon ajánlja *Santen* coniecturáját, melyről Lachmann azt mondja «nihil unquam verisimilius excogitatum»: t. i. *Te, Perseu . . .*, a mit Vahlen is elfogad.

41. *Sohasem lazítám . . . a censori törvényt.* Cornelia itt azt mondja, hogy semmi olyat nem követett el, a mivel férjét, a censort arra bírhatta volna, hogy neje iránti tekintetből enyhébben alkalmazza a törvényt. A censor hatáskörébe tartozott az erkölcsökre való felügyelet.

50. *Ha társa vagyok,* azaz ha az alvilágban vele egyenlő jogokat élvezek. (V. ö. 18. v.)

51. *Claudia* római matrona volt, a kit bectelenséggel vádoltak. Ártatlansága így derült ki. Kr. e. 204-ben P. Cornelius Scipio Pessinusból egy Cybebe-képet vitt Rómába, de a képet szállító hajó megfeneklett a Tiberisben s a jóslat azt mondta, hogy csak egy tiszta életű matrona mozdíthatja ki helyéből. *Claudia* kötelet kötött a derekára s azzal Rómaig vonta a hajót (Liv. 29, 14. Ovid. Fast. 4, 300—327.). Ezzel avatta magát Cybebe papnőjévé.

53—4. *Az se, ki . . . hőszinü gyolcsából szita ki újra tüzet.* *Aemilia*, mint Vesta-szűz, nem vigyázott jól az örök tűzre s az kialudt. Ez az eset nagy zűr-zavart okozott az egész városban. A pontifexek vizsgálatot indítottak *Aemilia* ellen. Akkor ez az istennőhöz fohászkodva, rajta levő len-ruhájából egy darabot leszakított, az oltárra borította s egyszerre fellobogott a tűz. (Dion. Hal. 2, 67.)

58. *Caesar sóhaja is védi a hamvaimat*, t. i. minden rossz-akaratú rágalom ellen.

59. *Julia lányának . . .* Corneliának és Juliának Scribonia lévén az anyjuk, Cornelia féltestvére volt Juliának, Augustus hirhedtté vált leányának.

60. *Isten létire.* V. ö. III, 4, 1. jegyz.

61. *Kérdemlém a ruhát . . .* Augustus bizonyos kiváltságokat biztosított azoknak a nőknek, a kiknek három gyermekük volt. Sírfeliratokban többször előfordulván a *femina stolata*, valószínű, hogy éppen a *stola*, bokáig érő palást, volt a kitüntetés jele, a melyről itt szó van. Corneliának is 3 gyermeke volt.

63. *Lepidus, Paullus*: Cornelia két fia.

65. *Bátyámat . . .* P. Cornelius Scipiót, a ki Kr. e. 16-ban — Cornelia halála éve — lett consul, s így másodszor jutott curulusi székre; először akkor, mikor praetor lett. A 66. vers szövege nagyon gyanús («consule quo facto tempore rapta soror»); eddigelé a legkielégítőbb javítás a Lachmanné, a ki ezt írja: «consul quo factus tempore, rapta soror» s a hiba eredetére is rámutat, t. i. a *factus*-t a régi kéziratok így írták: *fact9* s ezt egy másoló *facto*-nak olvasta s ez az olvasás vont a maga után a *consule* alakot. — Egyébiránt a 65. 66. verseket *Hübner* teljesen elveti (id. ért. 98 skk. 1.). Védelmébe veszi e verseket *Kiessling* (id. ért. p. 4. skk.)

67. *Censor-atyád . . . született képmása*: talán mert épen apja censorsága alatt született.

69—70. *Eloldom csónakom*: megyek alvilági utamon, meghalok. *Annyi utód által*: meis Lachmann coniecturája a szövegbe alig illő *malis* helyett.

80. *Csald meg a csókjaikat* azaz ne vegyék észre a téged csókolók, hogy könnyeztél.

83. *Az árnyamhoz*. Némelyek a *simulacra*-t arczképnek, szobornak értik. Az összefüggés mutatja, hogy az álomban megjelent képet kell érteni. Az a gondolat, hogy Paullus szakítsa meg szavát, hogy Cornelia árnya felelhessen reá, mélységével és igazságával kit ne indítana meg?

85. *Ámde ha atriumunk új násznak a színhelye lesz*. Szó szerint: „ha az ajtó megváltoztatja a szemben levő ágyat”, mert a nászágy (*lectus genialis*) az atriumban volt az ajtóval szemben; tehát ha új nászágy áll szemben a bejárattal, az új házasság jele, mert a nő halálával vagy elválás esetén a nászágyat elvitték az atriumból.

86. *Gyanuval telve*: bizalmatlanul. Mély pszichológiai vonás.

93. *A közelítő agg kor iránt legyetek figyelemmel*. A hagyományos *sentire* oly jellemző, oly gyöngéd és teljesen értelmes, hogy nem tartottam szükségesnek Vahlennel Schrader coniecturáját (*lenire*) elfogadni. (V. ö. Ovid. A. A. 3, 59 „*venturae memores iam nunc estote senectae.*”)

99. *Legyetek tanuk, oh siratóim!* Kétségkívül a szomorkodó férjéhez és gyermekeihez szól. Különös azonban, hogy lehetnek ezek tanúk az alvilági törvényszék előtt.

100. *A hálás föld*: az alvilág a maga ítéletével, elismerésével.

102. *Hires ősimhez*. A kéziratok olvasását (*equis, aquis*) Heinsius javította ki kétségkívül helyesen erre: *avis*. A dicső ősök emlegetése után (29 skk.) ez a befejezés legjobban illik Corneliához, a nemes római matrónához.

HELYREIGAZÍTÁSOK, PÓTLÁSOK.

110. lap.	77. vers.	mezőn	helyett olvasd: nemzőm.
125. "	81. "	tegzes keletet	" " keletet.
128. "	8, 2. "	miért	" " mért.
132. "	48. "	guzsajon	" " guzsalyon.
141. "	4. sor felülről:	valószínűleg	" " nyilván nem.
141. "	5. " "	l. Plessis	" " bár Plessis állítja.
147. "	11. " "	feleségét	" " rokonát.
163. "	16. " "	Fontein	" " Fontaine.
168. "	3. " alulról:	rokona	" " közeli rokona.
173. "	17. " "	I, 2, 21-hez	" " I, 22, 3.-hoz.
182. "	15. " "	736	" " 738.
182. "	14. " "	indítványozott	után betoldandó: de már 28-ban előterjesztett biz. alakban.
182. "	6. " "	megbukott	előtt betoldandó: mind a kétszer.
182. "	6. " "	a következő évben	helyett olvasd: 17-ben.
189. "	3. " "	kötöttek vele.	után pótlandó: De már 25 táján is- ment hozzá ind követség Tarracóba, s erre célozhat a költő.
189. "	1. " "	24-ben	helyett olvasd: 25-ben.
190. "	7. " felülről:	25-ből	" " 26-ból.
191. "	10. " alulról:	γράφειν	" " γράφειν.
195. "	4. " felülről:	akarja	" " úgy akarja.
200. "	13. " "	ez enyém	" " az enyém.
205. "	13. " "	ajánlj fel	" " ajánlja fel.
211. "	3. " "	Szont	" " Szent.
213. "	16. " "	criminae	" " crimine.
215. "	1. " alulról:	Hertzberg	" " Heydenreich.
225. "	4. " "	október 24-ikén	" " okt. 9-ikén.
226. "	14—17. " felülről:	Mindenesetre	— csodálatnak. E pont így változ- tatandó: A templom fő homlokzata előtt volt az actiumi Apollo szobra egy oltár mellett, melynek négy sarkánál Myron négy tehene állott, mintha az istennek akarnák őket feláldozni. (Gardt- hausen August. und seine Zeit. I, 2. p. 963.)

231. lap.	9. sor felülről:	32	helyett olvasd: 33.
231. " 1. " alulról:	54. k.	" "	49, 43.
232. " 1. " felülről:	<i>praefectus urbi</i> stb. így módosítandó: <i>aedilis a keleti astrologusokat és varázslókat Kr. e. 33-ban számkivetette Rómából.</i>		
234. " 16. " "	nevezi	helyett olvasd: nevez.	
242. " 16. " "	<i>Halicarnissusban</i>	" "	<i>Halicarnassosban.</i>
242. " 1. " alulról:	<i>Curiatuok</i>	" "	<i>Curiatiusok.</i>
244. " 1. " "	22-ben	" "	23-ban.
262. " 3. " felülről:	leánya	" "	rokona.
278. " 13. " alulról:	<i>Ortygiát</i>	" "	nem <i>Ortygiát.</i>

TARTALOM.

Előszó	Lap V
Bevezetés	XIV
I. Propertius élete	XIV
1. Neve, születése helye, ideje	XIV
2. Életviszonyai. Lycinna	XXV
3. Cynthia	XXIX
4. Chronologiai kérdések	XXXV
5. A Cynthia-regény	XLII
6. Propertius pártfogói, barátai	LII
7. A római elégiák. Élete vége	LIX
II. Propertius költészete	LXIV
III. A könyvekre osztás kérdése	LXXVII
IV. Egy pár szó a kéziratokról. Propertius a magyar iro- dalomban	XCIII

Propertius elégiái.

Sextus Propertius elégiáinak	I. könyve	1
" "	II. "	26
" "	III. "	74
" "	IV. "	108

Jegyzetek.

Jegyzetek az első könyvhöz	141
" a második könyvhöz	172
" a harmadik könyvhöz	239
" a negyedik könyvhöz	282
Helyreigazítások, pótlások	333

TARTALOM

XIV	I. Propertius életéről
XIV	1. Nővé, amlásának helye, ideje
XV	2. Előszóval, I. Propertius
XVI	3. Cynthis
XVII	4. Chronologiai kérdések
XVIII	5. A Cynthis regény
XIX	6. Propertius példái, példái
XX	7. A római elegia, Élete vége
XXI	II. Propertius költészetéről
XXII	III. A könyvtár, az elő-könyvtár
XXIII	IV. Kötés és a költészet, Propertius a magyar irodalomban

Propertius életéről

1	Sextus Propertius életéről, I. könyv
2	II. A
3	III. A
4	IV. A

Jegyzetek

141	Jegyzetek az első könyvről
142	A második könyvről
143	A harmadik könyvről
144	A negyedik könyvről
145	Helveticusok, példák